

მეორე გამოცემა

გაქცა
ქაქცაქ

გაქცა

საქაქცაქ

გონიერება

გაქცა
თქმის
1962

პანო სარაჯიშვილი

ვანო სარაჯიშვილი!

რა სიამაყით აღავსებს ეს სახელი ქართველი ადამიანის გულს. რა სიზინჯის გრძნობას განვიცდით ჩვენ დღეს, ოპერის ბაღში ვანოს სამარეს რომ შავფუცლით!

თითქოს ეს მხოლოდ იგუშინ იყო... თითქოს ახლაც ჩვენ წინ დგას მხარბეჭიანი, წერწეტა ქაბუკი და თვალმინაბული მღერის:

ხუჭუჭა თავი ოდნავ გვერდზე გადაუხრია, წარბი შეუკრავს. ცალი მკლავი გულ-მკერდზე უძევს, ფეხი წინ წაუდგამს და თვითონაც წინ გადაწვდილა. კაეშნიან შუბლს ზოგჯერ ნათელი ეფინება. მაშინ ცალი წარბი თამაშობს და გრძელი თითები უფრო ძალუმაღ სწვდება მკერდს.

მოთენთილი მკლავი ძირს ეშვება.

უკანასკნელი ბგერა მისწყდა, დარბაზში ტაში აგრაღდა. გაფითრებული ვანო ხალხს თავს უკრავს. ჩქარი ნაბიჯით სტოვებს სცენას. ტაშის ქუხილი ათკეცდება. — მსმენელს დაძაბული ძარღვი ჯერ ისევ არათის.

ვანო სარაჯიშვილმა გვაგრძნობინა ქართული სიტყვის ეშხი სიმღერაში, ჯადოსნური სიმით ააუღერა ჩვენი ჰანგი — ხან ნიავეით მსუბუქი და იდუმალი, ხან კი თერგივით მგრგვინავი და ბობოქარი. ვანო სარაჯიშვილში, როგორც ერთ წყაროსთვალში, თაფმოყრილი იყო ქართველი ერის მუსიკალური კულტურის გენია. მან პირველმა გაიტანა შორს, საქართველოს საზღვრებს იქით ჩვენი „ურმული“, ჩვენი ხალხური კილოები და ასახელა ქართველი ერი, ქირსა და ლხინში ნაწრ-

თობი და შეგმართებელი: მშვენიერი „მაცრულის“ მთქმელი, „იანანთ“ შვილის გამზრდელი, გლოვის „ზარით“ მოქირა-სუფლე, მოყვასი „ხელწვევიანი“.

ვანო სარაჯიშვილი ქართული ოპერის მერცხალია, მისი მედროშე და მესვეური. ვანო ქართული რომანსის პირველი დიდი ოსტატი და უზადლო ინტერპრეტატორია. თავისი დი-დი ნიჭისა და ვოკალური კულტურის მეოხებით, ქართული მუსიკალური ფრანსის შეგრძნობისა და აუღერების გასაოცარა უნარის წყალობით, ვანო სარაჯიშვილმა შექმნა ორიგინალუ-რი ქართული საოპერო შემსრულებლობა. ამიტომ ვანო სარა-ჯიშვილი ქართული ჰანგის კლასიკოსია, დიდი გემოვნებითა და კულტურით შეიარადებული იდეალური ქართველი ვოკა-ლისტია.

მეზნებარე პატრიოტმა—ვანო სარაჯიშვილმა, ჩვენი მუსიკა-ლური კულტურის აყვავებას შესწირა მთელი ღიცოცხლე. უარყო ოგრო, ფუფუნება და სამშობლოს სამსახურში დალია სული.

არც ერთ ქართველ მომღერალს არ ღირსებია ესოდენ დი-დი სიყვარული და ღაფასება. ვანო სარაჯიშვილის სახელი ლეგენდასავით დადის ხალხში. მის ხსენებაზე მთელი სამშობ-ლო იღიმება. სამშობლოს ღიმილი კი ყველაზე დიდი ძეგლი გახლავთ.

ძეგლი, მარადისით შეუბღალავი:

სარაჯიშვილთა გვარეულობა

„ვეფხისტყაოსანში“ ორჯერ გვხვდება სიტყვა „სარაჯი“. აი ეს ადგილები:

„მეფემან კოშკი ააგო, შიგა სამყოფი ქალისა;
ქვად ფაზარი სხდა, კუბო დგა იავუნდისა, ლალისა,
კარზედა ბაღჩა, საბანლად სარაჯი ვარდის წყალისა;
იგი მუნ იყვის, მედების ფისგან სახმილი აღისა!“

(სტროფი 329).

„ბაღია ვნახე უტურფესი ყოვლისავე სალხინოსა,
მფრინველთაგან ხმა ისმოდა უამესი სირინოსა,
მრავლად იყო სარაჯები ვარდის წყლისა აბანოსა,
კარსა ზედა მოჰფარვიდა ფარდაგები ოქსინოსა“.

(ატროფი 383).

საბა-სულხან ორბელიანი განმარტავს:

„სარაჯა — ქვისა და ძელისა ღარივით რუსათვის“.

ცნობილი ლექსიკოგრაფის დ. ჩუბინიშვილის განმარტებით:

სარაჯი (ირანული სიტყვა) — შადრევანი.

თანამედროვე გაგებით, სარაჯი არის მეკეხე, მეუნაგირე (აკი კეხიცი ღარს მოგვავსებს).

სარაჯიშვილი, როგორც სჩანს, აქედან წარმოადგება და ძველი ქართული გვარია.

სარაჯიშვილები „შთამომავლობით საპატიო მოქალაქეებად“ იწოდებოდნენ, ვანო აზნაურად ეწერა პასპორტში. ჩვენ არ დავგისახავს მიზნად სარაჯიშვილთა გენეალოგიის საფუძვლიანი გამოკვლევა. ვეხებით მხოლოდ ვანოს მშობლებსა და ზოგ ნათესავს უკანასკნელი საუკუნის მანძილზე.

უცვლად შოთას ვარდის წყლის შადრევანი აქვს მხედველობაში. ვანოც ქართული ჰანგის სარაჯია, ვარდის წყლის შადრევანია!

ვანო სარაჯიშვილის ნათესავთა წრე

უკანასკნელი ასი წლის მანძილზე სარაჯიშვილთა გვარეულობამ ბევრი თვალსაჩინო ადამიანი მისცა ქართველ ერს. მათ შორის არიან მეცნიერების, ტექნიკის, მრეწველობის, ლიტერატურის, მუსიკისა და თეატრის სფეროებში მოღვაწენი.

ვანოს პაპას — მიხეილ სარაჯიშვილს — 12 შვილი ჰყავდა. მიხეილი სურსათ-სანოვაგით ამარაგებდა კავკასიაში მყოფ რუსის ჯარს და მსხვილ აღებ-მიცემობას ეწეოდა. ერთ დროს გაკოტრდა კიდეც, მაგრამ მთავრობამ დახმარება აღმოუჩინა და ფეხზე წამოაყენა.

მიხეილს სამი ძმა ჰყავდა: სოლომონი, ივანე და ზაქარია. მათ შორის—სოლომონი თბილისის ქალაქის თავი იყო. თავის მხრივ, მასაც მალალ წრეებში ედგა ფეხი. 1837 წელს რუსეთის იმპერატორი ნიკოლოზ პირველი ეწვია საქართველოს. 10 ოქტომბერს, თბილისში, ყოფ. სასულიერო სასწავლებლის შენობაში იმპერატორის პატივსაცემად დიდი მეჯლისი (ბალი) გაიმართა. იმპერატორმა პირველად იცეკვა სილამაზით განთქმულ მართა სოლოღაშვილთან, მეორედ კი—სოლომონ სარაჯიშვილის მეუღლესთან, რომელიც არ ჩამოუვარდებოდა მართას სილამაზით.

მიხეილის მეგობარი იყო მეფისნაცვალის მ. ს. ვორონცოვი. რომელიც ხშირად უმართავდა ხოლმე ხელს.

სოლომონ სარაჯიშვილი უშვილოდ გარდაიცვალა. მისი ქონების მემკვიდრე გახდა მისივე ძმისწული, დავით ზაქარიასძე სარაჯიშვილი.

ცნობილი მრეწველი და ქველმოქმედი დ. ზ. სარაჯიშვილი დაიბადა 1848 წელს. თბილისის გიმნაზიის კურსის დასრულების შემდეგ, 1866 წელს, დავითი პეტერბურგის უნივერსიტეტის საბუნებისმეტყველო ფაკულტეტზე შევიდა. მაშინდელი რუსი სტუდენტობის ცხოვრება, უნივერსიტეტის შინაგანაწესი და ზოგიერთ პროფესორთა ბიუროკრატიული დამოკიდებულება ვერ აკმაყოფილებს ბუნებით ქცევანსა და დაკვირვებულ დავითს. იგი მეორე წელსვე გამოდის უნივერსიტეტიდან და ჯერ გერმანიას, ხოლო იქიდან საფრანგეთს მიემგზავრება. ზანგრძლივმა სწავლამ 35 წლის ასაკამდე გასტანა. დ. სარაჯიშვილს ჰქონდა ქიმიის მაგისტრისა და ფილოსოფიის დოქტორის ხარისხები, მრეწველობის ხაზით კი—მთელი რიგი მაღალი ჯილდო.

ევროპიდან დაბრუნების შემდეგ დავითმა შეირთო ივანე ფორაქიშვილს ასული — ეკატერინე. შვილი არ გასჩენიათ. დავითმა კავკავში არაყის ქარხანა გამართა, იქვე მოაწყო ბაგა, სადაც ნახადის ლუფხით საკლავ პირუტყვს კვებავდნენ. ამ ბაგეებში ხუთი ათასზე მეტი ლული საქონელი ეტეოდა. ამასთან, დ. სარაჯიშვილმა ხელი მიჰყო თბილისში მაგარი სასმელების — ლიქიორისა და კონიაკის დამზადებას. საფუძვლიან-

ნად განსწავლულ დავითს იმვითად ჰყავდა მეტოქე რუსეთის იმპერიის მეწარმეთა შორის. თავისი ნაწარმის გასასაღებლად მან გახსნა საწყობები რუსეთის დიდ ცენტრებში და ფართო გზა გაუყავა ქართულ კონიაკს. პროფ. ა. ვაგნერმა თავის ყოფილ მოწაფეს დ. სარაჯიშვილს მიუძღვნა დიდი ნაშრომი — „მიწათმოქმედი და მრეწველი ქვეყანა“ (იხ. „ივერია“, 1903 წ., № 112).

გასული საუკუნის 80-იანი წლებიდან იწყება ქართული საზოგადოებრივი აზრის გაცხოველება და ჩვენი კულტურის საერთო დონეს აღმავლობა: არჩდება „ქართული გალობის აღმადგინებელი კომიტეტი“, სამუსიკო სასწავლებელი, ლადო აღნიაშვილისა და ი. რატილის გუნდები, საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოება, ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოება, ცხოველდება დრამატული დასის საქმიანობა. ასობით ნიჭიერი ჭაბუკი მიემგზავრება რუსეთსა და დასავლეთ ევროპაში უმაღლესი ცოდნის მისაღებად. დ. სარაჯიშვილმა დიდი დახმარება აღმოუჩინა ამ კულტურულ ორგანიზაციებსა და ახალგაზრდობას. მხოლოდ მისი შემწეობით შეძლეს კომპოზიტორმა დ. არაყიშვილმა და სხვებმა 1900-იან წლებში ექსპედიციების მოწყობა საქართველოს პროვინციებში ხალხური სიმღერების ჩასაწერად.

თავის მაღალნიჭიერ ნათესავს—ვანო სარაჯიშვილს დავითი დაუსრულებელი მეცადინეობისაკენ მოუწოდებდა. ი. მანსვეტაშვილი დასწრებია მატარებელში დავ. სარაჯიშვილისა და ერთი რუსი მომღერალი ქალის საუბარს. ამ მომღერალს უთქვამს: ხშირად მიმღერია ვანოსთან. რა მომხიბლავი ხმა ჰქონდა! მშვენიერი, საუცხოო იყო აგრეთვე როგორც ადამიანი და ამხანაგი; ისე მიყვარდა, როგორც ღვიძლი ძმაო. დავითს უპასუხნია — უფრო მეტი უნდა ესწავლაო, და საყვედური გამოუთქვამს ვანოს მიმართ. გაოცებულ მომღერალს ისე სწყენია დავითის პასუხი, რომ მასთან ლაპარაკი შეუწყვეტია¹.

დავითს ზედმიწევნით უყვარდა ვანო: სწამდა დიდი რომ იყო, გულით სწყუროდა უფრო დიდი ყოფილიყო. უცხოეთის

¹ იხ. ი. მანსვეტაშვილს „მოგონებანი“. ლევ. ასათიანის რედაქციით, წინასიტყვაობითა და შენიშვნებით. „ფედერაცია“, გვ. 231 — 233.

უნივერსიტეტებში გამოწრთობილ დავითს აფრთხოვდა ვანოს
ლალი ბუნება და დაუდგარი ტემპერამენტი.

დავით საჩაჯიშვილი გარდაიცვალა 1911 წელს.

•

დავითთან ერთად უნდა აღვნიშნოთ საჩაჯიშვილთა გვა-
რეულობის კიდევ ერთი თვალსაჩინო წარმომადგენელიც. ვა-
ნოს პაპის — მიხეილს მეორე ძმისწული იყო ალექსანდრე
ივანეს-ძე საჩაჯიშვილი. ალექსანდრე დაიბადა ქ. თბილისში
1851 წელს, ობერ-ოფიცრის ოჯახში. ორი წლისა არც კი ყო-
ფილა, როცა მამა გარდაეცვალა, მაგრამ განათლებული დედის
ბელწეწყობით ბავშვობიდანვე შეისწავლა ფრანგული, გერ-
მანული და რუსული ენები. 1868 წელს დაამთავრა თბილისის
გიმნაზია. პეტერბურგის უნივერსიტეტის იურიდიულ ფაკულ-
ტეტზე ჩაირიცხა. სტუდენტთა მოძრაობაში მონაწილეობისა-
თვის უნივერსიტეტიდან გარიცხეს და ყაზანის უნივერსიტეტ-
ში განაგრძო სწავლა ფიზიკურ-მათემატიკურ ფაკულტეტზე.
1871 წელს ისევ იურიდიულ ფაკულტეტს დაუბრუნდა კიევის
უნივერსიტეტში. 1873 წელს შვეიცარიაში გაემგზავრა და უე-
ნევის უნივერსიტეტის სიტყუიერების ფაკულტეტზე ჩაირიცხა.
კურსი 1876 წელს დაასრულა. უცხოეთში ალექსანდრე საჩა-
ჯიშვილი დაუკავშირდა ქართველ ახალგაზრდობას და ჩაება
საზოგადოებრივ მოღვაწეობაში. საქართველოში დაბრუნების
შემდეგ მუშაობდა დიდისტის ოლქში სხვადასხვა ადმინი-
სტრაციულ თანამდებობაზე (სასამართლოს ხაზით).

1878 წელს დაარსდა „ქართველთა შორის წერა-კითხვის
გამავრცელებელი საზოგადოება“. ალექსანდრე იყო ამ საზო-
გადოების გამგეობის წევრი და მდივანი დაარსების დღიდანვე.
1878—79 წლებში სისტემატურად თანამშრომლობდა „დროე-
ბაში“. 1884 წელს ილია ჭავჭავაძისა და პ. უმიკაშვილის მონა-
წილეობით გამოაქვეყნა „ვისრამიანი“ ვარიანტებითა და წინა-
სიტყუობით. გარდა ამისა, სისტემატურად აქვეყნებდა ისტო-
რიული ხასიათის ნარკვევებს, სხვადასხვა სტატიებს, ფელე-
ტონებსა და პაწია მოთხრობებს „რიშაბას“ ფსევდონიმით.

ალ. სარაჯიშვილი ცნობილია, როგორც ძველი ძეგლებსა და სიგელ-გურჯების მკვლევარი, აგრეთვე მთარგმნელი გერმანული და ფრანგული ენებიდან. ის ხშირად კითხულობდა საჯარო რეფერატებს, ზრუნავდა მუზეუმის გამშენიერებათაზე. მისი კაპიტალური ნაშრომი „ვეფხისტყაოსნის ყალბი ადგილები“ (იბეჭდებოდა „დროებაში“ ექვსი წლის განმავლობაში, 1895—1901 წ.). ა. სარაჯიშვილმა საფუძვლიანად შეისწავლა და განიხილა „ვეფხისტყაოსნის“ არტანუჯის ვარიანტი. განსვენებულმა აკადემიკოსმა ივანე ჯავახიშვილმა მაღალი შეფასება მისცა ა. სარაჯიშვილის ნაშრომს.

1901 წლის დამლევიდან 1902 წლის ივლისამდე ა. სარაჯიშვილი იყო „ივერიის“ რედაქტორი (ილია კი გამომცემელი). 1903 წლიდან „ივერია“ მთლიანად ა. სარაჯიშვილის ხელში გადავიდა.

ა. სარაჯიშვილი იყო საქართველოს საისტორიო-საეთნოგრაფიო საზოგადოების დამფუძნებელი წევრი, პირველი ხაზინადარი და მუზეუმ-მბიბლიოთეკის გამგე. აკაცი წერეთლის რეკომენდაციით ცენზორობა შესთავაზეს. უარი განაცხადა.

ალექსანდრე დიდ პატივს სცემდა თავის ნიჭიერ ნათესავს ვანო სარაჯიშვილს, აღფრთოვანებული იყო მისი შესანიშნავი წარმატებებით.

ალ. სარაჯიშვილი გარდაიცვალა 1914 წლის 14 ივნისს, 63 წლისა. მის ხსოვნას მიუძღვნა კრებულ „ძველი საქართველოს“ IV ტომი (1914 — 15 წ.).

*

არა ნაკლებ მდიდარი და შინაარსიანი ნათესაობა ჰყავს ვანო სარაჯიშვილს მუსიკოსთაგანაც. ამ პლეადიდან შევხვებით მხოლოდ რამდენიმე წარმომადგენელს.

ვანოს ბიძა—ნიკო მიხეილის—ძე სარაჯიშვილი, ძველი ქართული საერო და სასულიერო კილოების შესანიშნავი მცოდნე იყო. განსაკუთრებული ოსტატობით ასრულებდა ქართულ საეკლესიო საგალობლებს. მას მჭიდრო კავშირი ჰქონდა ცნობილ კარბელაშვილებთან და დიდი ღვაწლი მიუძღვის „კარბელაშვილების კილოს“ შემონახვა-გავრცელებაში.

ვანოს ბიძაშვილმა — ივანე თედორეს-ძე სარაჯიშვილმა და-
ამთავრა მოსკოვის კონსერვატორია (ცნობილ ფიტცენიელე-
ნის კლასი). ივანე სარაჯიშვილი ჩელოს დაკვრის განთქმული
ოსტატი იყო და თბილისის სამუსიკო სასწავლებელში ჩელოს
კლასს ხელმძღვანელობდა. ეს კლასი ერთ-ერთი მოწინავე იყო
მთელს სასწავლებელში; მას ყველაზე მეტი მოსწავლე ეტანე-
ბოდა. ივანე სარაჯიშვილი ერთ-ერთი პირველი მაღალკვალი-
ფიციური ქართველი პროფესიონალი მასწავლებელია ჩელოს
დაკვრისა. გარდა ამისა, ჩაწერილი აქვს ბევრი ქართული ხალ-
ხური სიმღერა. ივანე სარაჯიშვილის მეოხებით შესაძლებელი
გახდა სიმებიანი კვარტეტის სისტემატური გამართვა. მაგალ.,
1897—98 წლებში გაიმართა 8 კვარტეტი. პროგრამაში იყო
ბეთჰოვენის, შუმანის, ბოროდინის, მენდელსონ-ბარტოლდის,
ტარტინის, ჩაიკოვსკის, რუბინშტეინის, ჰაიდნის, მოცარტის,
შუბერტის, არენსკის, ბრამსის, გრიგისა და სხვათა ნაწარ-
მოები. ჩელოს პარტიას ყველა კვარტეტში ი. სარაჯიშვილი
ასრულებდა. კომპოზიტორი პ. ი. ჩაიკოვსკი თბილისში სტუმ-
რად ყოფნის დროს ხშირად აწყობდა კვარტეტებს და ფორ-
ტეპიანთა პარტიას თვითონ ასრულებდა. ჩელოს პარტიას
აქაც ი. სარაჯიშვილი ასრულებდა.

მრავალი წლის მანძილზე ნაყოფიერი პედაგოგიურ-მრტის-
ტული მოღვაწეობისათვის 1897 წელს ი. სარაჯიშვილი სტა-
ნისლავის ორდენით დააჯილდოეს.

ი. სარაჯიშვილი გარდაიცვალა 1898 წ.

ვანოს ერთი ბიძის — გიორგი მიხეილის-ძე სარაჯიშვილის
ოჯახიდან ზელოვნების სამი მოღვაწე გამოვიდა.

გიორგის ასულმა — ევგენიამ პირველი ხარისხის დიპლომით
დაამთავრა 1897 წელს თბილისის სამუსიკო სასწავლებელი.
მას შესანიშნავი ხმა (სოპრანო) ჰქონდა. ამ წელს კურსდამ-
თავრებულთა შორის იგი ერთადერთი ქართველი ქალი იყო.
იმვე წელს ევგენია პეტერბურგს გაემგზავრა და იქაურ კონ-
სერვატორიაში განაგრძო სწავლა. რუსეთის დიდ ქალაქებში
შესანიშნავი „ქართული საღამოები“ იმართებოდა, რასაც ქვე-
მოთ უფრო ვრცლად შევხებით. ამ საღამოებში დიდი წარმა-

ტეხათ მონაწილეობდა ევგენია სარაჯიშვილიც. აი, თუნდაც ერთი ფაქტი:

„... 1902 წლის 24 ნოემბერს, პეტერბურგში, სათავადაზნაურო საკრებულოს დარბაზში გაიმართა ჩვეულებრივი ქართული საღამო. ასეთ საღამოებს დიდი სიმპატიით ეპყრობა სატახტო ქალაქის მოსახლეობა. ქართულ საღამოში მონაწილეობა მიიღეს: მონტე-კარლოს ოპერის პრიმადონამ ქ-მა მ. იანკოვსკაიამ, ლ. ბ. იავორსკაიამ, ე. ა. სერგეევმა, ბოიარსკაია-ანტონოვიჩმა, ე. გ. სარაჯიშვილმა, ჩრდ-აღმ-მ. ნ. ა. შეველიოვმა, სტუდენტმა გედევანიშვილმა¹ და სხვებმა.

საღამოს დიდძალი ხალხი დაესწრო. ყვევრების, პროგრამისა და შამპანურის გაყიდვა იკისრეს საიმპერატორო თეატრების მსახიობებმა ნ. ქსეშინსკაიამ, პავლოვმა, კრასავინამ, ბეკერკინამ. საზოგადოებაში ბლომად ერავენენ კავკასიური ეროვნული ტანსაცმლით მორთულნიც. ...სტუდენტებმა შეასრულეს „შენ გეტრფი მარად“, „კავკასიის მთებზე“, „კუჩხა ბედნიერი“, „ჩემო ვარდო“ და სხვა.

განსაკუთრებით ძლიერი შთაბეჭდილება მოახდინეს საგუნდო სიმღერებმა, რომლებიც შეასრულა ქ-მა სარაჯიშვილმა გუნდთან და ორკესტრთან. ქ-ნ სარაჯიშვილს ძლიერი, ხალასი და წკრიალა სოპრანო აქვს. მისი ხმა თანაბრად სასიამოდ უღერს როგორც გუნდში, აგრეთვე ცალფა სიმღერის დროსაც...“ (გაზ. „კავკაზი“ № 326, 1902 წ.).

ევგენიას და—ეკატერინე ფორტეპიანოს დამკვრელი იყო. 1901 წლის 18 მარტს, თბილისში, ქართულ თეატრში, ფილ. ქორიძემ გამართა კონცერტი, რომელშიც მონაწილეობა მიიღეს „...მომღერალმა ევგ. სარაჯიშვილმა, ფორტეპიანოს დამკვრელმა ეკატერინე სარაჯიშვილმა, მომღერალმა ია კარგარე-

¹ ბარიტონი. სწავლობდა პეტერბურგში. 1906 წ. 12 ოქტომბერს გამოვიდა თბილისის ოპერაში ვანო სარაჯიშვილთან ერთად (ოპ. „ტრავიატაში“). აქვე იმღერა დემონისა და სხვა პარტიები. (იხ. გაზ. „კავკაზი“ № 291, 1906 წ.). შ. კ.

თელმა, ქორიძის მიერ ახლად შედგენილმა გუნდმა და თვით ქორიძემ. იმდერეს ნოტებზე გადაღებული ქართლ-კახური, იმერული, გურული და მეგრული სიმღერები..." (გაზ. „ოვერია“ № 62, 1901 წ.).

•

ეკატერინესა და ევგენიას ძმა — ალექსანდრე სარაჯიშვილი იყო თბილისის საოპერო თეატრის რეჟისორი. მან დაამთავრა პეტერბურგის უნივერსიტეტის საბუნებისმეტყველო ფაკულტეტი. საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ რეჟისორად მუშაობდა თბილისის ოპერაში. ალექსანდრე გარდაიცვალა 1943 წელს. იგი ვანოს უერთგულესი მეგობარი იყო.

•

ვანო სარაჯიშვილის მრავალრიცხოვან და-ძმათა შორის ყველა პლეროდა, მაგრამ განსაკუთრებით განირჩეოდა ლემკროსი და — სოფიო, რომელსაც შესანიშნავი ხმა (კონტრალტო) და ღმერთი აღმოაჩნდა. სოფიო ვანოსთან ერთად საუცხოოდ ასრულებდა ხალხურ სიმღერებს. ვანოს განსაკუთრებით უყვარდა თავისი ნიჭიერი და, ზელს უწყობდა, რათა მუსიკალური განათლება მიეღო და პროფესიული მომღერალი გამოსულიყო.

ჩერ ისევ ახალგაზრდა სოფიო გარდაიცვალა 1922 წელს.

•

ვანოს ძმისწული — კონსტანტინე ანდრეას-ძე სარაჯიშვილი შესანიშნავი ხმით (ბარიტონი) დაჯილდოებული ჰაბუკი იყო. დაამთავრა საოპერო სკოლა. მუშაობდა მსახიობად და რეჟისორად. ვანო მას თავის მემკვიდრედ სთვლიდა. სიკვდილის წინ თავისი გრძელ ყუთიკ კი უსახსოვრა და ცრემლმორეულმა უსურვა წარმატება. იშვიათი ხმის მქონე ჰაბუკს ყურადღება მიაქცევს ფალიაშვილებმაც. აღიძრა შუამდგომლობა და გადაწყდა კიდევაც მისი მივლინება იტალიაში. მაგრამ 1925 წლის 31 მაისს, იტალიაში გამგზავრების წინ, კოტე

მტკვარში დაიხრჩო (ევლახში). მისმა დამ, ოლდამ, მუსიკალური განათლება მიიღო ლენინგრადისა და თბილისის კონსერვატორიებში.

ვანო სარაჯიშვილის შრომები

ვანოს მამა—პეტრე მიხეილის-ძე სარაჯიშვილი, დაიბადა 1823 წელს. 1844 წელს მან წარმატებით დაასრულა პეტერბურგის ტექნოლოგიური ინსტიტუტის კურსი. იგი ურთ-ერთი პირველი ინჟინერი-ტექნოლოგი იყო ქართველთა შორის. მაშინვე სამშობლოს მოაშურა, მაგრამ პეტრემ ვერ პოვა ნიადაგი აქ თავისი ცოდნის გამოსაყენებლად: სხვა გზა არ იყო, პეტრეს პროფესიის გამოცვლაზე უნდა ეფიქრა. ხარკოვის გაემგზავრა და მათემატიკური საგნების მასწავლებლის გამოცდა ჩააბარა. 1854 წელს სიღნაღის სამაზრო სასწავლებელში დაინიშნა (ეს სასწავლებელი 1831 წლის 22 მარტს გაიხსნა). იქვე პეტრემ კერძო პანსიონი გახსნა. სიღნაღის სამაზრო სასწავლებელში მამინ მასწავლებლად იყო პეტრეს ძმა ნიკოც¹. პეტრემ 15 წელზე მეტ ხანს დაჰყო მასწავლებლად, დაიმსახურა პენსია და თავი მიანება სკოლას. ცოტა ხნის შემდეგ იქვე ნოტარიუსად დაინიშნა და ეს საქმიანობა სიცვდილამდე არ შეუწყვეტია.

პეტრე სარაჯიშვილი გვიან მოეკიდა ოჯახს, წინო ვაჩნაძე შეირთო. ცხრა შვილი გაუჩნდა—8 ვაჟი და ერთი ქალი. ორი ვაჟი—კონსტანტინე და ვლადიმერი—ბავშვობაშივე დაედუპა. 1875 წელს შეუღლეც გარდაეცვალა.

1876 წელს პეტრე სარაჯიშვილმა ჯვარი დაიწერა ეფემია სოლომონის ასულ რუსიშვილ-ყორჩიბაშზე.

ნეტე-დედოფალს შორის დიდი განსხვავება იყო: ეფემია მაშინ იყო დაბადებული, მისმა მეუღლემ პეტერბურგის ტექნოლოგიური ინსტიტუტი რომ დაამთავრა.

თელავის მკვიდრს სოლომონ რუსიშვილ-ყორჩიბაშს ტრადიციული ოჯახი ჰქონდა. მისი ასული ეფემიაც ამ ტრადი-

¹ იხ. 1848 წლის „კავკასიის კალენდარი“.

ციებზე იყო აღზრდილი. მას ქმრის აჯახში თან მოჰყვა მზითვად „ვეფხისტყაოსანი“, ზეპირად იცოდა ეს უკვდავი ნაწარმოები. ეფემია კაცს არ უნახავს ულჩაქოდ არც შინ, არც გარეთ. დაიბანდა თუ არა პირს, მაშინვე ქართულად მოიკრთებოდა და ოჯახში მნობიანად დატოვებოდა. ტანადი, ეშხიანი ადამიანი იყო (ვანო ძალიან ჰგავდა დედას). სასტუმროდ ოქრომკედლით ნაქარგი შესანიშნავი ტანსაცმელი ჰქონდა. ეფემიას ხელში პეტრე სარაჯიშვილს ხელის შევლი პიეცა: ანდრო, ვანო, გიორგი, ილია და სოფიო. ალგა არდა ადამიანს თორმეტი ბავშვის მოვლა-პატრონობა და აღზრდა დაეკისრა.

არაჩვეულებრივად ნაზი და გულყეთილი ეფემია არასოდეს არ გამოარჩევდა გერებს საკუთარ შვილებში. თავს ევლებოდა, რომ ბავშვებს უდებოდა არ ეგრძნოთ.

ეფემია ძველ ქართულ ტრადიციებზე ზრდიდა ბავშვებს: ასწავლიდა სიტყვა-პასუხს, უფროსის პატივსცემას, საზოგადოებაში თავდაქერას, გამტანიანობას, სიმართლესა და გულწრფელობას.

დედის ეს შესანიშნავი თვისებები ახასიათებდა ვანო საზოგადოებაში მთელი სიცოცხლის განმავლობაში.

— დედა გენაცვალოს, ეგ არ იქნება, შვილო. — ამბოხებდა შიშს არ მიდიოდა ეფემიას „გაწყრომა“, რაღაც თაღუდობა და დამდგარიყვნენ ბავშვები და შინ მთელი კართაგნობა! გაეჩაღებინათ. ამდენ შვილებში ვანო მაინც რაღაც განსაკუთრებული გრძნობით უყვარდა. რატომღაც ვგრძნობ, ეს სახელოვანი კაცი გამოიმჩივო, — ამბობდა ზეპირად.

ეფემიას ჰყავდა ერთი ძმა, — მაღალი ჩინის სამხედრო პირი. მან რუსის ქალი შეიერთო და საზოგადოებაში დაბინავდა, დიდძალი მამულის პატრონი გახდა. როდესაც ეფემია დაქორწინდა, ძმამ თავისი წილი მამული შესთავაზა თელავში. ეფემიამ, რომელსაც 19 წელიწადი არ ენახა თავისი ძმა, უარი გამოუცხადა — შვილები შიმშილით რომ ამომიწყდეს, ჩემს ძმას სამშობლოში წილს ვერ დავუკარგავო.

1 ეს სიტყვა გაგონილი მაქვს მოხუცებისაგან ჩემს ოჯახში, რომელიც ყოველი არეულობის გამოხატულები. ამკარაა, რომ კართაგნის და ჩემის ისტორიული ფაქტიდან შემოსულა ჩვენს ლექსიკონში. შ. კ.

ვ. სარაჯიშვილი ბავშვობის დროს

ვ. სარაჯიშვილი — მოწაფე

ერთი სამწუხარო შემთხვევის გამო, რის აწერასაც აქ არ გამოვუდგებით, ეფემიას დამბლა მოუვიდა. 1899 წელს გარდაიცვალა ეფემიას გერი — ქეთევანი. ავადმყოფს მეხივით დაატყდა თავს ეს ამბავი, დამბლა განუჟეორდა და 1901 წელს წუთისოფელს გამოესალმა.

სიკვდილის წინ ეფემიამ დაიბარა — ჩემმა შვილებმა გამასვენონ გალობითაო. ანდერძი შეუსრულეს: ანდრო, ვანო, გიორგი, ილია და სოფიო მიცვალებულის საგალობელს გალობდნენ ღედის ცხედართან.

სასაფლაოსაც ეგრე გუნდად ეწვეოდნენ ხოლმე და კულის იოხებდნენ.

ვანოს ბავშვობა

ვანო სარაჯიშვილი დაიბადა 1879 წლის 1 მაისს. იგი პეტრე სარაჯიშვილის მეოთხთმეტე შვილია.

მეტად ჰირვეული ბავშვი ყოფილა.

— წყალი! — იწივლებდა შუალამისას. მისი პაწია დოქით მიურბენინებდნენ.

— არ მინდა! ვაშლი, ვაშლი! — მიუტანდნენ, გადაპყრიდა.

— ჩურჩხელა, ყურძენი!

ამათაც მიფანტ-მოფანტავდა. შემდეგ გაინაპებოდა და მოახლე გოგოს ეტყოდა:

— აბა, აკრიბე ყველაფერი და ჩქარა მომე!

მისი ასეთი ოინი სიცილ-ხარხარს იწვევდა ოჯახის წევრებს შორის.

თავის უფროს ძმებთან ერთად პაწია ვანო ნიადაგ გარეთ ტრიალებდა. სწავლის დრომ მოაწია. არასგზით არ გაჰყვა სკოლაში მამას. პეტრემ მუშას დაუძახა და კურტნით წააყვანინა. ბუნების მოტრფიალე ყმაწვილს სკოლის კედლებში სული ეხუთებოდა. შემდეგ კი დიდი უნარი გამოიჩინა.

პეტრე სარაჯიშვილის ოჯახი განთქმული იყო მუსიკის სიყვარულით და ძველი ხალხური სიმღერის ცოდნით: ეფემიას დები—ნატო და მელი—შესანიშნავი მომღერლები იყვნენ. თვით ეფემია „ვეფხისტყაოსანს“ ბავშვებს ზეპირად უკით-

ხავდა, — რუსთველის სიბრძნესა და პოეზიას უნერგავდა მათ გულში. ვანოს ბიძა, ნიკო, როგორც აღვნიშნეთ, ჩვენი ხალხური საერო და სასულიერო კილოების ერთ-ერთი სახელგანთქმული მცოდნე იყო. პეტრე კი მშვენივრად უკრავდა თარსა და სალამურს, ცეკვას ისწავლიდა ბავშვებს სალამურზე პანგზე. ამის გამო ვანომ შესანიშნავი ლექური იცოდა და პოეზიასაღმე მიდრეკილებასაც იჩენდა.

სიმღერა და ლაპარაკი ვანომ თითქმის ერთსა და იმავე დროს ისწავლა. მისი მეტყველება სიმღერით დაიწყო და სიმღერით დამთავრდა. ექვსი წლის ვანო უკვე მღეროდა. იმ ხანად სიღნაღის ეკლესიაში მგალობელთა გუნდს ლოტბარობდა ჩვენი საერო და სასულიერო კილოების კარგი მცოდნე ალექსანდრე ჩახნაშვილი¹; ამავე დროს იგი სიღნაღის სკოლაშიც იყო გალობის მასწავლებლად. ანდრომ და ვანომ პირველად ა. ჩახნაშვილთან დაიწყეს საეკლესიო გალობის შესწავლა. მის გუნდში ისინი პირველი მგალობელი იყვნენ. ხალხური სიმღერების მცოდნე პატარა სარაჯიშვილებს ხშირად იწვევდნენ ქორწილებსა და ნადიმებში, სადაც ისინი ეჩვეოდნენ უცხო საზოგადოებაში სიმღერასა და თავდაპირველს. უფროს ძმებს პატარა ვანო ვაჟკაცივით ედგა გვერდში და გამოცდილი მომღერალივით ამბობდა ძველ ხალხურ სიმღერებს.

1887 წელს გარდაიცვალა პეტრე და მთელი ოჯახი თბილისში გადმოსახლდა. 1888 წელს ანდრია და ვანო სათავედ აზნაურო გიმნაზიაში მიაბარეს. ანდრია მიიღეს მესამე განყოფილებაში, ვანო — პირველში. გიმნაზიაში იმხანად მარტო 4 განყოფილება და 2 კლასი იყო. ყოველ წელს თითო კლასი ემატებოდა. ღირსეული პედაგოგიური პერსონალის წყალობით, მეცადინეობა ნორმალურად მიჰდინარეობდა. 1890 წელს სკოლა გადავიდა პეტრე დიდის (ახლა ძერჟინსკის) ქუჩაზე, ყოფ. ქალთა ინსტიტუტის შენობაში. ნიკიერ და ზრდილ სარაჯიშვილებს სკოლის ადმინისტრაციამ განსაკუთრებული ყურადღება მიაქცია. ანდრიასთან ერთად ვანოც მშვენივრად სწავლობდა. ძმები დიდი მუსიკალური ნიჭითა და სიმღერი-

¹ გარდაიცვალა 1938 წელს ღრმა მოხუცი. შ. კ.

საღმი მიდრეკილებით გამოირჩეოდნენ. ვანო მთელი სასწავ-
ლებლის სული და გული გახდა. ძმები სარაჯიშვილები მაინც
კარგა ხანს გაჰყვნენ სიმღერას. ანდრია და გიორგი ორი წელი-
წადი მღეროდნენ რატილის გუნდში, შემდეგ სანდრო კაცსა-
ძის გუნდშიაც.

გასული საუკუნის 80-იან წლებში სასკოლო გუნდებს შო-
რის თბილისში განსაკუთრებით განთქმული იყო სასულიერო
სემინარიისა და ქართული გიმნაზიის გუნდები. გიმნაზიის
გუნდს სათავეში ედგა ლოტბარი ბერიაშვილი. 1888—89 სა-
სწავლო წელს მის ადგილას დაინიშნა ახალი ლოტბარი ზაქა-
რია ჩხიკვაძე და გუნდი უფრო გაძლიერდა. ზაქარია ჩხიკვაძემ
გულმოდგინედ ასწონ-დასწონა თითოეული მოწაფე და შესა-
ნიშნავი გუნდი შეადგინა. ვანომ პირველი ადგილი დაიკრა
მთელს სასწავლებელში. თავისი შესანიშნავი ხმით, მუსიკა-
ლობითა და სმენით ჰაბუკმა ვანომ ისეთი ნდობა დაიმსახურა,
რომ ზაქარია ჩხიკვაძემ იგი თავის თანამემწედ გაი-
ხადა და იმ დროის ერთ-ერთი უდიდესი გუნდი მიანდო. გუნ-
დი ხშირად გალობდა კალოუზნის ეკლესიაში. სადაც მას ვანო
ლოტბარობდა. ამასთან, გიმნაზია ხშირად აწყობდა ლიტერა-
ტურულ-მუსიკალურ საღამოებს, რომლებსაც ესწრებოდნენ
გამოჩენილი საზოგადო მოღვაწენი. საღამოებში მოწაფეთა
გუნდიც გამოდიოდა. ვანო საერთო ყურადღებას იპყრობდა
თავისი განსაკუთრებული ხმითა და მუსიკალობით. მშობლიუ-
რი კილოების შესანიშნავი მცოდნის ზ. ჩხიკვაძის წყალობით
ბევრი კარგი მუსიკოს-მომღერალი გაიზარდა გიმნაზიის გუნდ-
ში. ილ. აბაშიძე, ასიკო ბერიშვილი, ესტ. ხუციშვილი, ძმანი
ყარაშვილები, მათე ლოლაძე, მიხეილ კაცსაძე (ვანთქმუ-
ლი ლოტბარი და მომღერალ-მგალობელი) და სხვანი ხელს
უწყობდნენ გუნდის საერთო წარმატებას. ვანო გუნდში ბანს
ამბობდა, მაგრამ... ზოგჯერ გაჰკრავდა ხოლმე კახურად, თა-
ვისებურად, პირველსაც და მოძახილსაც.

კარგად იყო დაყენებული გიმნაზიაში ტანვარჯიში, ვანომ
ამ მხრივაც პირველი ადგილი დაიკავა. შესანიშნავი მოვარჯი-
შე იყო.

გიუშაე ვანოს უყვარდა ამხანაგებთან გავლა-გამოვლა, ხუმრობა და მხიარულება. გულფიცხი იყო, უცებ იცოდა აპილპილება, მაგრამ მეორე წამს ბაგეზე ღიმილი ეკრა. სადაც კი ის გაჩნდებოდა, იქ მუდამ სიმღერა იყო.

რა გასაკვირა, რომ ალალი, ზრდილი, შესანიშნავი მომღერალი, მოცეკვავე, მოვარჯიშე და გარეგნობით მშვენიერი ქაბუჯი ყველას უყვარდა.

პეტრე სარაჯიშვილმა ხუთიოდე ათასი მანეთი და პენსია დაუტოვა თავის მრავალრიცხოვან ოჯახს. ეს წყარო გამოიყენა ეფემიამ შვილების აღსაზრდელად. გომნაზიასთან არსებობდა პანსიონი, სადაც წლიურად 300 მანეთს ახდევინებდნენ. ვანო 200 მანეთი დააკისრეს (იგი პანსიონში იყო), ხოლო შემდეგ 100 მანეთამდე შეუმცირეს გადასახადი, რაც იმ დროს მნიშვნელოვანი შედეგით იყო.

გომნაზიაში ვანო სარაჯიშვილი არ იშორებდა თავის სალამურს, რომლის ჰანგზე მამამ ლეკური ასწავლა. როგორც კი ხელსაყრელ დროს იხელთებდა, ვანო სალამურს ამოიღებდა და წარმტაც მელოდიათა ჰანგებით ატკბობდა თავის ამხანაგებს. აქ ჩვენი დიდებული ხალხური ჰანგიც იყო, ვანოს ოცნებით შეთხზულიც ბლომად ერია. მაგრამ ვანო არამცთუ მარტო დაკვრის ოსტატი იყო. უბადლო სმენისა და მუსიკალობის წყალობით შესანიშნავ სალამურებს აკეთებდა. მისი მკვერცხლი გონება გულუბრყვილო ბავშვურ პოეზიაშიც იჭრებოდა.

ვანოს სკოლის ამხანაგმა ნიკოლოზ ალექსანდრეს-ძე ელიოზიშვილმა¹ გვიამბო:

¹ ნ. ა. ელიოზიშვილი—ბარიტონი, საქართველოს სსრ დამსახ. არტისტი. დაიბადა 1879 წელს ს. წილკანში (დუშ. მაზრა). 1898 წ. დაამთავრა თბილისის გიმნაზია, 1900 წ.—კავალერიის სასწავლებელი, 1909 წ.—მოსკოვის უნივერსიტეტის იურიდ. ფაკულტეტი და კონსერვატორია. როგორც ოფიცერი, მონაწილეობდა რუსეთ-იაპონიის ომში და პირველი იმპერიალისტურ ომში. იყო განთქმულ გენერალ ბრუსილოვის უახლოესი თანამშრომელი. ბევრჯერ დაიჭრა, მიღებული აქვს მრავალი მაღალი სამხედრო წოდება. მღეროდა რუსეთის საოპერო თეატრების სცენებზე „მასალსკის“ ფსევდონიმით (გვარია მისი უახლოესი მეგობრისა, რომელიც რუსეთ-იაპონიის ომში დაელუპა). 1920 წლიდან თბილისის ოპერაში მოღვაწეობს. იშვია-

...ჩვენს გიმნაზიაში არსებობდა ამბულატორია, სადაც ექიმის თანაშემწედ მუშაობდა ვინმე მარიამ გიორგის-ასულო — ა, 42 — 43 წლის გაუთხოვარი ქალი. ბავშვური ცნობის-მოყვარეობით გვაინტერესებდა, რატომ აქამდე არ გათხოვლიყო. მაინც ვერ გავიგეთ. ამის გამო იგი ჩვენი სასტიკი დაცინვის საგანი გახდა. სამი ამხანაგი: ვანო სარაჯიშვილი, მე და ლადო ვაჩნაძე ვთხზავდით ლექსებს და ვაიძულებდით ვანოს ემღერნა მარიამისათვის. ვანო მივიღოდა ხოლმე ამბულატორიასთან, დადგებოდა ფანჯრის პირდაპირ, სადაც ეს ქალი ცხოვრობდა და სალამურს მოიმარჯვებდა. ჯერ რაღაც უვერტიურის მსგავს მელოდიას დაუკრავდა, ხოლო შემდეგ ტკბილად დაამღერებდა:

გასასყიდად მოიტანეს ხავერდი და ფარჩა,
ყველა ქალი გაგვითხოვდა, მარიამი დარჩა...

ამ სერენადის შემდეგ შურდულობით გამოიჭრებოდა ხოლმე გარეთ მარიამი, დაგვედევნებოდა და, თუ ვისმეს დაგვიკერდა, რა თქმა უნდა, ღირსეულად გაგვისწორდებოდა. ჩვენი სოლისტი — ვანო ყოველთვის ასერხებდა ხოლმე თავის დაღწევას და რატომღაც მე უვარდებოდი ხელში ამ გააფთრებულ ქალწულსაო.

ვანო სარაჯიშვილს ვერც იტალიურმა ბელ-კანტომ, ვერც ბრწყინვალე ოპერის თეატრის სცენამ ვერ გამოსტაცა „ურმული“ და სალამური.

თბილისის სამუსიკო სასწავლებელში

ვანოს ბიძაშვილი, ივანე თედორეს-ძე სარაჯიშვილი, 1888 წლიდან მოღვაწეობდა თბილისის სამუსიკო სასწავლებელში და დიდი სახელიც კქონდა მოხვეჭილი, როგორც ჩელოს დაკვრის ვირტუოზ-ოსტატს. ქართულ გიმნაზიაში ყოფნისას ვანო

თად მოიძებნება მოღერალი, რომელსაც ასე შეეთავსებინოს სამხედრო და სასცენო კარიერა. ნ. ა. ელიოზიშვილმა მოგონებები გადასცა საქართველოს თეატრალურ მუზეუმს. შ. კ.

თავის ბიძაშვილთანაც მეცადინეობდა, სწავლობდა ჩელოს და-
კრას, 1897 წლიდან კი მტკიცედ მოჰყიდა ამ საკრავს ხელი.
ხმის დამუშავება არც უფიქრია, მთელი გულით ჩელოს მიენ-
დო, 1898 წლის შემოდგომაზე გარდაიცვალა ივანე სარაჯი-
შვილი, და მისი ადგილი დაიკავა პროფ. გ. გ. ტალენტმა. ამა-
ვე წელს ვანო სამუხსიკო სასწავლებელში შევიდა და ტალენ-
ტის კლასში ჩაირიცხა. მუსიკის თეორიას პროფ. გ. ს. დობერი
ასწავლიდა.

ზაქარია ფალიაშვილმა და ვანო სარაჯიშვილმა ერთად გაა-
ტარეს 1898—99 სასწავლო წელი თბილისის სამუხსიკო სა-
სწავლებელში.

1899 წლის მაისში ზ. ფალიაშვილმა დაამთავრა სამუხსიკო
სასწავლებელი. იმავე წელს სასწავლებლიდან გავიდა პროფ.
ტალენტი, და ვანომ მეცადინეობა განაგრძო პროფესორი ი. ი.
ბურიანთან, რომელმაც ტალენტის ადგილი დაიკავა. სოლფე-
ჯიოს და ორკესტრში დაკვრას პროფ. კლენოვსკი ასწავლიდა.
ვანოს მასწავლებელთა რიცხვში ვხედავთ პროფ. დუბინსკი-
საც.

სამუხსიკო სასწავლებელში ხშირად იმართებოდა მოწაფეთა
ტრადიციული კონცერტები, რომლებსაც დიდძალი საზოგა-
დოება ესწრებოდა. ერთი ასეთი კონცერტი გაიმართა 1899
წლის 31 მარტს. მოწაფე ვანო სარაჯიშვილმა ამ კონცერტში
შეასრულა საკმაოდ ძნელი ნაწარმოები ჩელოსათვის—გოლ-
ტერმანის „გრანდ დუო“ (ჩელოსა და ფორტეპიანოს დიდი
დუეტი).

ჩვენთვის მოწოდებულ მოგონებაში ცნობილი ჩელოს
დამკვრელი და ოსტატი-მასწავლებელი ილიკო აბაშიძე
სწერს:

„ვანო სარაჯიშვილს ვიცნობდი მას შემდეგ, როდესაც 8
წლისა ვიყავ. ჩვენ ერთად ვსწავლობდით ქართულ გიმნაზია-
ში. მე რომ ჩელოს დაკვრის შესწავლა დავიწყე, ვანო უკვე
კარგად უკრავდა. ახლაც თვალწინ მიდგას, თუ რა გატაცებით
ასრულებდა იგი გოლტერმანის „ლეგენდას“ და პოპერის „გა-
ზატხულს“.

1900—1901 სასწავლო წელს ეანო აღარ გვხვდება სამუშაო სასწავლებელში მოწაფეთა სიაში. სამხედრო სამსახურში გაწვევის ვადის მოახლოების გამო იგი თავს ანებებს სამუშაო სასწავლებელს.

ჩელო ერთხანს მიატოვა, მაგრამ მთელი სიცოცხლის მანძილზე არ გაუწყვეტია მასთან კავშირი. ზშირად დაავლებდა ზოლმე ხელს და მთელი საათების განმავლობაში გატაცებით უკრავდა.

სანდრო კავსაძის გუნდში

ჩვენი ხალხური სიმღერის შეკრება-გავრცელების საქმეში სანდრო კავსაძეს განსაკუთრებული ღვაწლი მიუძღვის. სანდრო დაიბადა 1876 წელს სოფ. ხოვლეში (გარდ. 1939 წ.). ბავშვობიდანვე აღმოაჩნდა შესანიშნავი ხმა, სმენა და სიმღერის ნიჭი. ხალხური სიმღერა ოჯახშივე ისწავლა თავისი მამის—გრიგოლ მღვდლისაგან, აგრეთვე—უფროსი ძმის, ლონგინოზისაგან, რომელიც სიონში მთავრად იყო და დიდებული მგალობლის სახელი ჰქონდა გავარდნილი. პატარა სანდრო გორის სასულიერო სასწავლებელში შეიყვანეს. საზოგადოდ, 1890-იან წლებში ამ სასწავლებელში თავი მოიყარა ჩინებულმა ახალგაზრდობამ. მშვენიერი გუნდი შესდგა. გალობას სიმონ პავლეს-ძე გოგლიჩიძე ასწავლიდა. გუნდში შედიოდნენ იოსებ ჭულაშვილი, გიორგი გოგიტაშვილი, სანდრო კავსაძე, მიხეილ კავსაძე, დავით სალარიძე, გიგო ხუციშვილი („პრაკულა“), კოტე ჩარკვიანი, სანდრო ციხითათრიშვილი, გრიგოლ გლურჯიძე, არჩილ ღვინიაშვილი, მინა ქარუხნიშვილი, მიხეილ ელიზბარიშვილი, დორიმიდონ გოგოხია, სანდრო ელისაბედაშვილი, გიგო რაზმაძე, კოტე ჩუტკერაშვილი და სხვანი.

ს. პ. გოგლიჩიძე შესანიშნავად ასწავლიდა ბავშვებს გალობას და საუცხოოდ ჰყავდა გაწვრთნილი გუნდი, რის გამო სასწავლებლის ეკლესიაში წირვა-ლოცვას დიდძალი ხალხი

ეტანებოდა. მაგრამ ქართული გალობა იღვევებოდა, გამეფებული იყო უცხო კილო.

გორის სასულიერო სასწავლებლის დამთავრების შემდეგ სანდრო კავსაძემ თბილისის სასულიერო სემინარიაში განაგრძო სწავლა, მაგრამ მოწაფეთა არეულობასთან დაკავშირებით დათხოვნილ იქნა. ილია ჭავჭავაძემ საგურამოში გაიწვია სანდრო წინამღერთანთაქარის სკოლაში სიმღერა-გალობის მასწავლებლად. აქ სანდრომ სამიოდე წელი დაჰყო და ბევრი ხალხური სიმღერა ჩაწერა.

1895—1907 წლებში სანდრო გალობას ასწავლიდა თბილისის რკინიგზისა და საქალაქო სასწავლებელში. აქ მის გუნდში გალობდა მოწაფე სანდრო ინაშვილი (რესპუბლიკის სახალხო არტისტი), რომელმაც ბევრი შესანიშნავი საეკლესიო საგალობელი შეძწავლა თავისი ნიჭიერი მასწავლებლისაგან. 1908 წლიდან სანდრო კავსაძე კიათურაში გადასახლდა და მუშათა გუნდი ჩამოაყალიბა. მაშინ თბილისის გუნდს სათავეში ჩაუდგა სანდროს თანაშემწე და მისივე ძმისწული მიხეილ კავსაძე, რომელმაც შესანიშნავი მომღერალ-მგალობლისა და ლოტბარის სახელი მოიხვეჭა¹.

თავისი გუნდი სანდრომ 1897 წელს შეადგინა. გუნდი მშვენიერად ასრულებდა ქართულ ხალხურ სიმღერებს და დიდი წარმატებაც ჰქონდა. იმავე წელს გუნდმა დასავლეთი საქართველო მოიარა და საუცხოო კონცერტები გამართა.

1897 წლის ივნისის 21-ს სანდრო კავსაძის გუნდი ეწვია ზესტაფონს, 22-ს—ქუთაისს, 23-ს—სამტრედიას, 24-ს—ახალციხეს, 25-ს—ფოთს, 27-ს—ბათუმს, 29-ს—სოხუმს; ივლისის 1-ს—ქობულეთს, 2-ს—ხაშურს.

გუნდს ზამთრამდე არ შეუწყვეტია მოგზაურობა.

ვანო სარაჯიშვილი სანდროსთან მიიყვანა თავის სკოლის ამხანაგმა მიხეილ კავსაძემ. როგორც აღვნიშნეთ, ვანო გიმნაზიის გუნდიდან მოკიდებული უმთავრესად ბანით მღეროდა. ახლა მოულოდნელად ისეთი პირველი აუწია, რომ განცვიფ-

¹ მიხ. კავსაძემ არაერთი მომღერალ-მგალობელი და მუსიკოსი აღზარდა. კერძოდ, მან შთაუწერა მშობლიური მუსიკის სიყვარული განსვენებულ ლოტბარს ალ. მაისურაძეს, რომელიც მის გუნდში მღეროდა. შ. კ.

რებულ სახდროს სიხარულის ელდა ეცა. მის წინ საოცარი ხმით დაჯილდოებული ჭაბუკი იდგა. როდესაც პირველი ხმით შემოსძახა, გულმკერდიდან რაღაც ჟრუანტელის მომგვრელი, მომაჯადოებელი ბგერა აღმოხდა და ზღვრულ მაღლებზე ვერცხლის ზარივით აწკრიალდა. თითქოს გარდაიქმნა ვანო, სულ სხვა ადამიანი გახდა, სულ სხვა ელფერი მიიღო მისმა ხმამ და სხვაგვარად ამგერდა სანდრო კავსაძის გულიც.

მას შემდეგ სანდრო კავსაძემ მოსვენება არ მისცა ვანოს. ნიდავგ ვარჯიშის შემდეგ ვანო პირველ ხმაზე გადავიდა. მცირე ხანში იგი სანდრო კავსაძის გუნდის მშვენიება გახდა. ვანოს მონაწილეობით მოიარა გუნდმა მთელი საქართველო და ყველგან უდიდესი წარმატება მოიპოვა. გუნდი გამოდიოდა ეკლესიებშიც. განსაკვიფრებლად მღეროდნენ სოლოს ან დუეტს ვანო და სანდრო გუნდის თანხლებით. ვანოს მონაწილეობამ სანდროს გუნდი უფრო პოპულარული გახადა, ერთიორად გაუთქვა სახელი. გუნდის გამოსვლისას დამსწრე საზოგადოებები დაჟინებით მოითხოვდა სანდროსა და ვანოს ცალკე სიმღერას და მუდამ „ვანას“ გრილით აჯილდოებდა მათ. მაგრამ ბევრ სიხარულთან ერთად ვანომ ამ გუნდში ბევრი სიმწარეც ნახა. ვინ მოსთვლის, რამდენჯერ თოვლქუაჰსა და ავდარში გაისმოდა ქუჩებში ვანოს სულში ჩამწვდომი ხმა გასვენებაზე, და სამგლოვიარო პროცესია უნებურად აღევნებული ხალხით იზრდებოდა. სანდრო კავსაძის გუნდში ვანოს სამუდამოდ გაუჩდა ძვალსა და რბილში ქართული ხალხური სიმღერის სიყვარული. იგი სიცოცხლის უკანასკნელ წუთამდე დარჩა ამ სიმღერის მოტრფიალე და უზადლო ოსტატი.

კავკასიის მესამე ათასეულში

კავკასიის მესამე ათასეულის ყაზარმები მოთავსებული იყო ყოფილ ჩერქეზიშვილისა და „სამოვოლნი“ ქუჩების შესაყართან. სამხედრო სამსახურში გაწვევის მოახლოების გამო, ვანო აქ ჩაირიცხა მოხალისედ.

სხვათა შორის, ვანოს ცხოვრების ამ პერიოდს შესახებ ცნობები მოგვაწოდა ძველმა მსახიობმა ელისაბედ ვაშაკიძემ¹.

— საუცხოო სანახავი იყო ვანო სამხედრო ტანსაცმელში. თითქოს ახლაც თვალწინ მიდგას ზუკუქთმიანი, მხრებში გაშლილი ვაჟაკი. მუდამ კრიალა ჩექმა ეცვა, წელზე ხინტი ეკიდა. მეტად ორიგინალური იყო ჩვენი პირველი შეხვედრა. ნათესავს ვეძებდი. ყაზარმებთან მეგულებოდა. შესასვლელი კარები ამოშენებული დამხვდა. იქვე ვტრიალებდი, გზა დამებნა. ვილაც შესანიშნავი ქაბუკი მომიახლოვდა, შორი-ახლო დადგა და მორიდებით შემეკითხა:

— რას ეძებთ, ქალო, იქნებ დახმარება გნებავთ?

შემომატარა მეორე მხრივ, მიმიყვანა, ისევ გამომაცილა. მისამართი მივეცი. ხშირად მოდიოდა, ესწრებოდა ჩვენს რეპეტიციებს. მეტად შეუყვარდა ჩვენი მუშათა სცენა. ხშირად ღანდრო კავსაძეც მოჰყვებოდა და მაშინ ეშხიანად შემოსძახებდნენ. მთელი მეზობლები იყრიდნენ თავს მათ მოსასმენად. განსაკუთრებით საოცარი ხმა ჰქონდა ვანოს. მე თარს ვუკრავდი, ვამღერებდი, შემდეგ ვანოც დაამღერებდა ხოლმე. შესანიშნავი ხასიათი ჰქონდა. მუდამ მხიარულობდა, ლილინებდა. რაიმეს რომ იტყოდი, სულ სიმღერასა და ზუმროპაში გაატარებდა. ზედმიწევნით ზრდილი და თავაზიანი ქაბუკი იყო.

ვანო ჩვეული სიფაქიზითა და კეთილშობილებით ატარებდა სამხედრო ფორმას. შეეჩვია კიდევაც სამსახურსა და დისციპლინას. უფროსებიც დიდს პატივსა სცემდნენ, სხვებთან შედარებით შეღავათებსა და უპირატესობას აძლევდნენ, ხშირად შინ უშვებდნენ ღამის სათევად.

ერთხელ, რაღაც შემთხვევის გამო, უცებ გავიდა ქალაქში

¹ ელისაბედ დავითის-ასული ვაშაკიძე დაიბადა 1874 წელს თბილისში. იგი არის ერთ-ერთი პირველი ქართველი ქალი, რომელმაც მუშაობა დაიწყო ჩვენი მუშათა თეატრის სცენაზე გასული საუკუნის 90-იან წლებში. ხშირად იწვევდნენ აკადემიურ დანაშიც. აქვს შესრულებული ბევრი საპასუხისმგებლო როლი სხვადასხვა პიესებში (ქეთევანისა „სამშობლოში“, ზანუშისა და სხვ.). შ. კ.

და ხიშტის გაკეთება დაავიწყდა (ეს კი სავალდებულო იყო). მოულოდნელად შეეყარა ქალაქის კომენდანტი რეიტერი. კომენდანტი წარმოსადგეი ვაჟკაცი იყო, ქართული მშვენივრად იცოდა, რადგან დედა ქართველი ჰყავდა. პატივს სცემდა ქართველ საზოგადოებას და ქართველობა კიდევაც თვითონ. რეიტერმა უხიშტო ვანო შეამჩნია და საკომენდანტოში გაიყოლა. ვანოს სასჯელი არ აცდებოდა. მივიდნენ. კომენდანტი მობრუნდა და იქვე გაქვავდა: მის წინ ხიშტიანი ვანო გამოიქიმა.

— რა გვარი ხართ?

— სარაჯიშვილი.

— სარაჯიშვილი თუ სარაჯევი?

— სარაჯიშვილი!

— დავით ზახარჩის იცნობთ?

— ნათესავი გახლავართ მისი.

ერთხელ კიდევ ათვალეირა ეშხიანი ვაჟკაცი და ღინჯად უთხრა:

— მითხარით, როგორ მომატყუეთ... ოღონდ გულწრფელად.

— სასწრაფო საქმეზე მივეშურებოდი. შინიდან ისე გეახელით, რომ ხიშტი დამავიწყდა. როდესაც უკან მოგყვებოდით, ამხანაგს მოგკარი თვალი. მოვიხმე და თქვენდა შეუმჩნევლად...

— აჰა!

— აი, ეს ხიშტი მისი გახლავთ...

— აჰა!.. მაშ თქვენმა ამხანაგმა გოლოვინის პროსპექტზე მთხანა ხიშტი და მოგვათ, არა?

— მისი ბრალი არ გახლავთ, წავართვი!

— რა გვარია ის ვაჟბატონი?

— უმოჩიილესად გთხოვთ მე დამსაჯოთ... ის უდანაშაულოა.

რეიტერს მოეწონა ქაბუყის საქციელი. აღარ იკადრა ჩაეციება.

— მიბრძანდით.

ვანო სწრაფად გავიდა. კომენდანტმა ულვაშებზე გადისო

ხელი, მიმავალ ვანოს თვალი გააყოლა და ღიმილით დასძინა — ყოჩაღ!

რამდენიმე დღის შემდეგ დავით სარაჯიშვილმა კარგა მოზრდილი „სახარება“ წაუკითხა ვანოს ამ ამბის გამო.

სამხედრო სამსახურში ყოფნის პერიოდში ვანომ მტკიცედ გადასწყვიტა ხმის დამუშავება და პროფესიულ მომღერლად გახდომა.

ზოგიერთ კერძო პირთა გადმოცემით, ერთ-ერთი პირველი მისი მასწავლებელი ყოფილა ოდესღაც ცნობილი მომღერალი უსატოვი, რომელთანაც ადრევე იყენებდნენ ხმას შალიაპინი და კომპოზ. ნიკო სულხანიშვილი. მაგრამ, როგორცა სჩანს, მასთან ვანოს სერიოზულად არ უმეცადინია¹. ვანო ხშირად ესწრებოდა ოპერის სპექტაკლებს და თავის ხალასი ნიჭის წყალობით ზეპირად ითვისებდა მთელს პარტიებს. ხან გიტარაზე დადილინებდა, ხან კი უაკომპანემენტოდ შემოსძახებდა: ხოლმე.

ერთხელ სანდრო ყანჩელი ეჭიმთან რიგს ელოდებოდა. მოსაცდელ დარბაზში მშვენიერი გარეგნობის ჭაბუკი შემოვიდა. ძალიან შვეწოდა სამხედრო ფორმა. ყველამ მაშინვე მიაქცია ყურადღება. სანდრო ყანჩელმა ვერ მოითმინა, გამოეცაუბრა და მორიდებით ჰკითხა ვინაობა. უცნობი ფეხზე წამოიჭრა და ზრდილობით მოახსენა — ვანო სარაჯიშვილი გახლავარო. იქვე მიაპიტად მთელი გული გადაუშალა:

— ჩემი პროფესორი მეუბნება, ზედა „დო“ უსათუოდ გექნებაო. მალე სამხედრო სამსახურს დაგანებებ თავს და სერიოზულ მეცადინეობას შევუდგები...

ამ პერიოდში ვანო ხშირად დადიოდა სანდრო ყანჩელის ოჯახში (მოსკოვის ქუჩაზე) და მღეროდა ხოლმე. მღეროდა. ზოგჯერ თითქმის მთელს ოპერას და, რაც მთავარია, ყველა პარტიას. მზგალითად, „ევგენი ონეგინიდან“ ლენსკისაც იმღერებდა, ონეგინსაც და ქალების პარტიებსაც ზედ მიაყოლებდა. ანევე იმღერებდა „ტრაფიატასაც“. შემდეგ „ურმულსა“

¹ ამის შესახებ ოფიციალურ წყაროებში ჭერჯერობით არსად არაფერი სჩანს, ამიტომ საექვოდ მიგვაჩნია. შ.კ.

და სხვა ქართულ სიმღერებს შემოსძახებდა. „ურმულს“ შეუდარებლად ასრულებდა, და დამსწრენიც მუდამ ამას სთხოვდნენ.

ამრიგად, სამხედრო სამსახურში ყოფნის დროს ვანომ მტკიცედ გადასწყვიტა თავისი შესანიშნავი ხმის დამუშავება და მომღერლად გახდომა.

სარაჯიშვილთა გუნდი

1900-იანი წლებიდან მეტად გაცხოველდა რევოლუციური მოძრაობა თბილისის მუშათა წრეებში. რკინიგზის დეპოსა და მთავარი სახელოსნოების, ტრამვაის, თამბაქოს ფაბრიკისა და სხვა საწარმოთა მოწინავე მუშები რევოლუციურ მუშაობაში ჩაებნენ.

სოციალ-დემოკრატიულმა ორგანიზაციამ ხელი მიჰყო მუშათა მასების გათვითცნობიერებას. გაცხოველდა სპექტაკლების დადგმა ავჭალის აუდიტორიაში. ზაქარია ფალიაშვილის თაოსნობით შეიქმნა „მოყვარულთა ოპერა“, რომელიც კვირაობით მართავდა წარმოდგენებს მუშებისთვის ავჭალის აუდიტორიაში. დასში შედიოდნენ: სოპრანოები — სერგეევა, ბალიშევსკაია, ტენორები — პოლკოვნიკი რჩეულიშვილი, ნიკიფორაკი, ზანი — აღასოვი, ბარიტონები — პოტემკოვსკი, ცხომელიძე, ელიოზიშვილი და სხვანი. გუნდი — 20-30 კაცის შემადგენლობით. სპექტაკლები იდგმებოდა ფორტეპიანოს აკომპანეპენტით, რომელსაც ზაქარიას ძმა ანტონ პეტრეს-ძე ფალიაშვილი და აიზენშტეტი ასრულებდნენ. დირიჟორობდა პოლიკარპე ფალიაშვილი (ესეც ზაქარიას ძმა). რეპერტუარში იყო „ალი“, „სევილიელი დალაქი“, „ბორის გოდუნოვი“, „ფაუსტი“ და სხვა ოპერები.

ეს „მოყვარულთა საოპერო დასი“ დიდი წარმატებით სარგებლობდა.

როგორც აღვნიშნეთ, პეტრე სარაჯიშვილის ოჯახის წევრები ერთმანეთს ეჯიბრებოდნენ ხალხური სიმღერის ოსტატურად შესრულებაში. ყველაზე უმცროსი — სოფიო, არაფერს

არ უთმობდა ვანოს ხალხურ სიმღერაში. შესანიშნავად მღეროდნენ ანდრო, გიორგი, ილია. არაფერი სჯობდა იმის მოსმენას, როცა მთელი ოჯახი შეიკრიბებოდა და სუფრაზე სიმღერა გაჩაღდებოდა. ვანოს ზავედროვან პირველს სოფიოს კონტრალტო აედევნებოდა, შემდეგ დანარჩენებიც აჰყვებოდნენ. სარაჯიშვილებმა საოჯახო გუნდი შეადგინეს. ეს გუნდი დიდი წარმატებით მონაწილეობდა სალამო-კონცერტებში. პირველ ხმას ვანო აჰბობდა, მეორეს—გიორგი, ბანს—ილია, მაღალ ბანს—ანდრო, სოფიო—მეორეს. ჯავახიშვილის მესამე ათასეულში ყოფნის დროს ვანო ხშირად დაეთხოვებოდა უფროსებს და თავის ძმებს მხარს უმშვენებდა. გუნდი მღეროდა თბილისის რკინიგზის დეპოსთან არსებულ პატარა თეატრში და ავქალის აუდიტორიაში, სადაც მაშინ შალვა დადიანი რეჟისრობდა. სარაჯიშვილებს არავითარი გასამრჯელო არ ეძლეოდათ. გუნდში მონაწილეობის გარდა ვანო აქ ცალფა სიმღერებსაც ასრულებდა. რამდენიმე რომანსი მას გადაუთარგმნა ქართულად ამ სალამოების მოწყობის ერთ-ერთმა ინიციატორმა კონსტანტინე ჯაფარიძემ.

• სიმღერის პირველი გაცემითილები. ბ. ვ. მაჩაბელი

ჯერ კიდევ გიმნაზიაში ყოფნის დროს მიაქცევს ყურადღება ვანოს შესანიშნავ ხმას და მუსიკალობას, ახლა, გუნდებში მონაწილეობისა და ცალკე გამოსვლების შემდეგ, მთელი ხალხი აღაპარაკდა. არამცთუ მეგობრები და ნათესაეები, არამედ უცნობებიც კი ურჩევდნენ—ხელი აეღო ნაირფერ სიმღერებზე და აეადემიურ მეცადინეობას შესდგომოდა. მაგრამ მაშინდელ პირობებში ეს არც ისე ადვილი იყო. ბოლოს, ვანომაც მიაქცია თავის თავს ყურადღება. იმხანად თბილისში ცხოვრობდა სარაჯიშვილების ოჯახის შორეული ნათესავი გიორგი ვახტანგის-ძე მაჩაბელი, რომელსაც ადრევე ჰქონდა მიღებული პეტერბურგში მუსიკალური განათლება და თავის დროზე კარგი მომღერალიც იყო. გიორგი მაჩაბელი მოხიბლული იყო ვანოს შესანიშნავი ხმით. მან პირველმა გაუღვიძა ვანოს საფუძვლიანი ვოკალური განათლების მიღების სურვილი და

ბრწყინვალე მომავალი უწინასწარმეტყველა. ვანო მთელი გულით მიენდო თავის მასწავლებელს და მოამაგეს. იგი თითქმის ყოველდღე დადიოდა მასთან და მეცადინეობდა. მაგრამ გიორგი მაჩაბელს მაინც არ შეეძლო საბოლოოდ ვანოს ბედის გადაწყვეტა და იმ გზაზე დაყენება, რომლისთვისაც იყო მოწოდებული მომავალი დიდი მომღერალი. მაინც, მაჩაბელთან მუშაობამ მტკიცე საფუძველი ჩაუყარა ვანოს მომავალ აკადემიურ მეცადინეობას. მაჩაბელს გარდა ვანოს ბევრი კეთილისმოსურნე ადამიანი დასტრიალებდა თავს. მათ რიცხვში იყო ხაზინის მოხელე დიმიტრი ბახუტაშვილი. იგი სულთან და გულით ცდილობდა როგორმე სამსახურში მოეწყო თავისი მეგობარი და ამით სწავლის განგრძობის საშუალება მიეცა მისთვის. ვანო სამხედრო სამსახურიდან განთავისუფლდა. ბახუტაშვილმა მას თხოვნა შეატანინა ხაზინაში, მაგრამ უარი უთხრეს. ბახუტაშვილსა და მაჩაბელს ფარხმალი არ დაუყრიათ. ისინი ნიადაგ იმის ფიქრში იყვნენ, როგორ მოეწყობათ ვანო და გზა გაეკვლიათ მისი ხალასი ნიჭისათვის.

„რას მიჰქვიათ ტაბილი სიტყვა“. მოხიზლული მოხელე.
სახაზინო პალატა. ილია ჭავჭავაძის ბანაჩენი

დავით სარაჯიშვილს იმხანად გაჩაღებული ჰქონდა საკუთარი საწარმოები. დიდ შემოსავალს აძლევდა მას არაყის ქარხანა კავკავში და საქონლის ფერმა, აგრეთვე კონიაკისა და მაგარი სსმელების საწარმოები. მას დიდი ქველმოქმედის სახელი ჰქონდა გავარდნილი. თითქოს, ყველაზე ადრე დავითი თავის უნიჭიერეს ნათესავს—ვანოს უნდა დახმარებოდა, მით უფრო, რომ ვანოს უფროსი ძმა, ალექსანდრე, მისი მოურავი იყო. მაგრამ დავით სარაჯიშვილი გულცივობას იჩენდა ვანოს მიმართ. მას არც ისე სიამოვნებდა ვანოს აღზნებული ქაბუკური სილამე, დარდიმანდობა, ზოგჯერ — ჩოხა-აბაღოხი და ქაშა-ხანჯალი. დავითს არ მოსწონდა არც ვანოს მონაწილეობა ს. კავსაძის გუნდში, რომელმაც მთელი საქართველო შემოატარა და პურმარილიან ქაბუკს ქართული ლხინის სიყვარული გაუდოტყუა. არც საზოგადოების წინაშე ვანოს ასე.

ნადრევი წარმოდგომა მოსწონდა დავითს. რა თქმა უნდა, იგი, როგორც მეტად კულტურული ადამიანი, უეჭველად შეამჩნევდა ვანოს ბუნებრივ ნიჭსა და უნარს. მით უფრო მეტს მოითხოვდა იგი ვანოსაგან.

იგი ვანოს დაუდევრობაში სდებდა ბრალს, გულში კი მაღულად ინახავდა მის სიყვარულს.

დავით შარაჯიშვილი ხშირად მართავდა თავის ბინაზე (ახლანდელ მაჩაბლის ქუჩაზე) მუსიკალურ საღამოებს, სადაც იწვევდა მომღერლებს, მხატვრებს, მუსიკოსებს, მწერლებს, ნიჭიერ ახალგაზრდობას. აქ უკრავდნენ და მღეროდნენ. ვანო შესანიშნავად უკრავდა გიტარას და ამღერებდა ზედ სხვადასხვა სიმღერასა და რომანსს. აქ გაიცნო იგი პირველად იტალიიდან ახლად დაბრუნებულმა მომღერალმა ს. ი. ევლასიშვილმა¹. იგი გააცნა ვანოს ხმის სილამაშემ, ხავერდოვანმა ტემბრმა, სიმღერის ბუნებრივმა ნიჭმა და მუსიკალობამ. ყველა ერთხმად ურჩევდა შესდგომოდა სერიოზულ მკეცადანეობას.

იმხანად სახაზინო პალატას განაგებდა მიხაილოვი. იგი მუსიკის მოყვარული ადამიანი იყო. ერთხელ, რომელიღაც

¹ ს. ი. ევლასიშვილი დაიბადა 1872 წ. თბილისში ქურნალისტის, ლიტერატორის ოჯახში. მამამისი არის „ვეფხისტყაოსნის“ ერთ-ერთი პირველი მთარგმნელი რუსულ ენაზე. დაამთავრა თბილისის 1 გიმნაზია, შემდეგ — მოსკოვის კონსერვატორიის სიმღერის კლასი (ბარიტონი) პროფ. ტალიაბუესი. სიმღერაში დახელოვნება განაგრძო მილანში პროფ. ვიდალთან. 1 წლის განმავლობაში მღეროდა იტალიის ქალაქებში — ფოსანოში, საეილიანოში (ოპერ. „ფაუსტი“, „ტრუბადური“, „ერნანი“, „ფავორიტა ქალი“ და სხვ.). რუსეთში პირველად გამოვიდა ქალ. პერმში 1899 წ., შემდეგ მღეროდა სხვადასხვა ქალაქებში. 1914 წლიდან თბილისის სახელმწ. ოპერაში. ხელმძღვანელი თანამდებობანი ეკავა. მის დროს საფუძველი ჩაეყარა ქართულ ოპერას და პირველად დაიდგა: „თქმულება შოთა რუსთაველზე“ — არაყიშვილისა, „აბესალომ და ეთერი“ — ფალიაშვილისა, „ქეთო და კოტე“ — დოლიძისა.

1921 წლის 26 თებერვალს თეატრის მუშა-მოსამსახ. საერთო კრებამ აირჩია თეატრის გამგედ და ხელმძღვანელად, 1925 წ. 8 თებერვ. ოპერის თეატრში მოღვაწეობის 25 წლისთავის იუბილე გაუმართეს. გარდაიცვალა 1946 წ. შ. კ.

პ. ჩიკოვსკი თბილისის სამუსიკო სასწავლებლის მასწავლებელი 1955-56

ვ. სარაჯიშვილი კაბუკობაში

ვაჩნაძეს წვეულება ჰქონდა. მიხაილოვთან ერთად დიშ. ბა-
ხუტაშვილიც დაჰპატიჟეს. დიმიტრიმ ვანო წაიყვანა — მიხაი-
ლოვი მის სიმღერას მოისმენს და იქნებ საქმე გაიჩარხოსო.

ვახშამზე ვანომ მამაპაპურად შემოსძახა. მიხაილოვს სასმი-
სი ხელშივე შერჩა. ასეთი წარმტაცი ხმა მას არასდროს არ მო-
ესმინა.

— რა ნებავს? სამსახური? რას მიქვიან სამსახური! დღესვე
უნდა შეუდგეს მეცადინეობას. ეს არაჩვეულებრივი მოვლენაა,
სასწაულია...

საზოგადოებამ ერთბაშად იგრიალა:

— ვაშა, ვაშა!

ვათამამებულმა ვანომ გულის სიღრმიდან ამოიღო:

„მხოლოდ შენ ერთს,

რაც რომ ჩემთვის

მოუტია მაღლიდან ღმერთს...“

მიხაილოვი ადგილს ვერ პოულობდა.

— ზახინაში უარი უთხრეს. ხელმოკლე კაცია. მეცადინეო-
ბას ფული უნდა.

— თქვენთვის მზადაა ადგილი სახაზინო პალატაში. ოღონდ
ერთსა გთხოვთ, ქაბუკო: როცა მოვეკდე, „მხოლოდ შენ ერთს“
მიმღერეთ, სხვა არაფერი!

ვანოს პალატაში კარგი ხელფასი დაუნიშნეს. საქმეც იოლი
ჰქონდა. გიორგი მაჩაბელი ცას ეწია სიხარულით. მან კარგად
იცოდა, რომ მიხაილოვს დიდი გავლენა ჰქონდა მოწინავე სა-
ზოგადოებაში და მისი საშუალებით ბევრის გაკეთება შეიძლე-
ბოდა. ამგერად მაჩაბელმა გამართა სადილი. ვანომ აქ უფრო
ბეტი ცეცხლი შეუკეთა მიხაილოვს.

მეორე დღეს მიხაილოვი სამსახურში აღარ წასულა. დავით
სარაჯიშვილს ეწვია და საყვედურით მიმართა: — საოცარია,
რომ ქართველები ყურს არ უგდებთ ასეთ დიდებულ ნიჭს...
ჩემის მხრივ 3 თუმანს ვუნიშნავ სტიპენდიას.

დავითმაც ხელი გამოიღო. ანდრო სარაჯიშვილის ცნობით,

¹ ვანოს უფროსი ძმა. გარდ. 1945 წ. შ. კ.

მან საგანგებოდ მოიწვია ილია ჭავჭავაძე, სხვა გავლენიანი პირები, თვით მიხაილოვი, ვანოს მთელი საოჯახო გუნდი და ამ წრეში მოუსმინა თავის ნათესავს.

რა თქმა უნდა, ვანო აქ უფრო სერიოზული გამოცდის წინაშე იდგა. იგი ფორტეპიანოს თანხლებით მღეროდა. აკომპანემენტს უკრავდა დავითის დისწული — პიესა „სამშობლოს“ ავტორის — დ. ერისთავის ასული.

დიდმა ილიამ მოკლედ მოსწრა:

— უსათუოდ უნდა გაიგზავნოს სასწავლებელში, დახმარება დაენიშნება.

შესრულდა ილიას განაჩენი. აღიძრა შუამდგომლობა ვანოსათვის სტიპენდიის დანიშვნის შესახებ. დახმარება გადასწყვიტა დავით სარაჯიშვილმაც.

იმხანად ქუთაისისა და თბილისის თავადაზნაურობას ჰქონდა „უშაღლესად ნაბოძები“ ოც-ოცი ათასი მანეთი. ამ თანხების მიზანშეწონილად გამოსაყენებლად შესდგა კომისიები, რომლებსაც დავალა კონკრეტულ ღონისძიებათა დასახვა და დასახმარებელ პირთა შერჩევა. თბილისის თავადაზნაურობამ კომისიაში აირჩია: ილია ჭავჭავაძე, გ. ი. თარხან-მოურავი, ლ. გ. ჭანდიერი, ვ. თულაშვილი, ი. გ. თულაშვილი.

1903 წლის მაისის 5-ს გაიმართა კომისიის მორიგი სხდომა, რომელმაც განიხილა ეს საკითხი. თბილისის თავადაზნაურობას მაშინ უკვე 19 სტიპენდიტი ჰყავდა. გამოითქვა მოსაზრებანი გორსა და თელავში გიმნაზიების დაარსებისა, საშუალო სამეურნეო სასწავლებლის გახსნისა და სტიპენდიატთა რიცხვის გადიდების შესახებ. თბილისის თავადაზნაურობამ 20 ათას მანეთს 4 ათასი მანეთი კიდევ დაუმატა და 12 აგვისტოს სხდომაზე სამოცზე მეტი თხოვნა განიხილა.

კომისიამ დაადგინა: „მიეცეს დახმარება ი ვ ა ნ ე ს ა რ ა ჯ ი-შ ე ი ლ ს, რომელიც მოსკოვის კონსერვატორიაში მიდის გალობის კურსებზე“ (გაზ. „ივერია“ № 174, 1903 წ. 15 აგვ.).

იმავე რიცხვის „ცნობის ფურცელი“ აცხადებს, რომ „სტუდენტთაგან სტიპენდია დაენიშნათ ალექსანდრე პოლკორაძე-

კის, ზაქარია ციციშვილს და ს. - პეტერბურგის კონსერვატორიის მოსწავლეს ივანე სარაჯიშვილს“.

არც ერთი ეს ცნობა ვანოს მიმართ მთლიანად არ შეეფერება სინამდვილეს:

ვანოს არა ჰქონია განზრახული მოსკოვის კონსერვატორიაში შესვლა, და მისი არჩევანი თავიდანვე პეტერბურგზე შეჩერდა. ამას გარკვეული მოსაზრება ედო საფუძვლად: მაშინ პეტერბურგში ცხოვრობდა ვანოს ბიძაშვილი, მომღერალი ევგენია სარაჯიშვილი, რომლის ხელშეწყობით ვანო უკეთ გაიკვლევდა გზას. გარდა ამისა, პეტერბურგშივე მოღვაწეობდა იტალიური საოპერო დასი, და ვანო აქედანვე ოცნებობდა იტალიური ვოკალური კულტურის შეძენაზე.

პეტერბურგში ვანოს თანამემამულეთა საკმაოდ მრავალიცხოვანი წრე დახვდა.

„ქართული საღამოები“. რუსეთში მყოფი ქართველობა

ქართველი მოსწავლე ახალგაზრდობა მთელს უზარმაზარ რუსეთში იყო გაფანტული.

მოსკოვში, პეტერბურგში, ოდესაში, კიევში, ხარკოვში რიგაში, ვარშავაში, ბაქოსა და სხვა ცენტრებში ოდითვე არსებობდა ქართველთა სათვისტომოები, რომლებიც თავს უყრიდნენ გაბნეულ ძალებს და მართავდნენ „ქართულ საღამოებს“. ქართველები ჩოხა-ახალოხით, ქულაჩებითა და ლეჩაქით მორთულნი ასრულებდნენ მშობლიურ ხალხურ სიმღერებს, რასაც აღტაცებაში მოჰყავდა უცხო მსმენელი.

რუსეთში „ქართული საღამოების“ გამართვაში ცალკეულ მოღვაწეთა შორის დიდი ღვაწლი მიუძღვის კომპოზიტორ მელიტონ ბალანჩივაძეს. მელიტონი არის ქართული რომანსის ფუძემდებელი, ქართული საოპერო კულტურის დამწყები, ერთ-ერთი ნიჭიერი ლოტბარი და ჩვენი ხალხური სიმღერის ჩამწერი. მისი თაოსნობით იმართებოდა ქართული კონცერტები მთელ რიგ ქალაქებში, ოდესიდან მოკიდებული პეტერბურგამდე.

რუსეთში „ქართული საღამოებისა“ და ქართული მუსიკის

გავრცელებაში ღვაწლი მიუძღვის აგრეთვე: კომპოზ. ზაქ. ფალიაშვილს, დიმ. არაყიშვილს, კ. ფოცხვერაშვილს, არსენ კორეშჩენკოს, ია კარგარეთელს, ი. რატილს (კონცერტები ჩრდილო კავკასიაში), „გურიის ამხანაგობის სამუსიკო ორკესტრს“ ლუარსაბ კეშელავას ლოტბარობით, კოტე მარჯანიშვილს, ილიკო ქურხულს. „ქართულ საღამოებს“ დიდად უწყობდნენ ხელს პირადი მონაწილეობით და ხელოვნების განთქმულ ოსტატთა ჩაბმით ვლადიმერ (ლადო) მესხიშვილი, სუმბათაშვილი-იუჟინი, მიხეილ ნანობაშვილი, ევგენია სარაჯიშვილი, ვანო სარაჯიშვილი, მოსკოვის უნივერსიტეტის პროფესორი ალ. ზახანაშვილი, აკადემ. ნ. მარი, ივანე ჯავახიშვილი და ბევრი სხვა ქართველი მოღვაწე.

დასაჩუქრულ, ამ საღამოებში მონაწილეობდა რუსეთში მცხოვრები თითქმის ყველა ქართველი სტუდენტი, მუშა, მოსამსახურე, მეცნიერი, მსახიობი, რომლებსაც რაიმე წვლილის შეტანა შეეძლოთ მშობლიური ხელოვნების გამომჟღავნებაში.

1903 წლისათვის ჩატარებული აღრიცხვის მიხედვით, რუსეთის უმაღლეს სკოლებში სამი ათასამდე ქართველი სტუდენტი მეცადინეობდა. ზოგან პაწია ქართული ბიბლიოთეკებიც კი ჰქონიათ. ოდესის უნივერსიტეტის ქართველ სტუდენტთა ბიბლიოთეკაში იმხანად 400-ზე მეტი ქართული წიგნი ყოფილა დაცული.

განთქმული რუსი კომპოზიტორები ჩაიკოვსკი, რიმსკი-კორსაკოვი, იპოლიტოვ-ივანოვი, არსენ კორეშჩენკო და სხვები დიდად აფასებდნენ ქართულ ხალხურ სიმღერას.

როგორც ცნობილია, პ. ჩაიკოვსკი რამდენჯერმე ეწვია თბილისს 80—90-იან წლებში. ჩვენმა მუსიკოსმა ზაქ. ჩხიკვაძემ შესანიშნავი მოგონებები დაგვიტოვა მასთან შეხვედრის შესახებ. ჩაიკოვსკის მან გააცნო ქართული ხალხური მუსიკა საკუთარი ჩანაწერების მიხედვით. ჩვენი „იანანა“ პ. ჩაიკოვსკიმ თავის ბალეტ, „შჩელკუნჩიკში“ შეიტანა და „არაბული საცეკვაო“ უწოდა, რამაც სამართლიანი აღშფოთება გამოიწვია ქართველ მუსიკოსთა წრეებში. ამის გამო წერილები მოათავსეს პრესაში მ. ბალანჩივაძემ, ია კარგარეთელმა, დ. არაყიშვილმა და სხვებმა.

ზაქ. ჩხიკვაძის გადმოცემით, ჩაიკოვსკი მოუჭდა ფორტე-პიანოს, დაუკრა „თამარის დროშა გაშალეს“, „მუშლი მუხასა“ და სხვა სიმღერები, შემდეგ გაიტაცა ქართულმა მელოდიამ და კლავიშებს „ცეცხლი მოუკიდა“ თავისი მგზნებარე ტემპერამენტით. იგი მოხიბლული იყო ქართული პანგის მრავალფეროვანებით, სილამაზითა და მელოდიურობით. კომპოზიტორმა რიმსკი-კორსაკოვმა უბრალო გუნდის შესრულებით მოისმინა პეტერბურგში ჩვენი ხალხური სიმღერები, მაგრამ გაუძნელდა დაჯერება, რომ ისინი ხალხური შემოქმედების ნაყოფი იყო.

— ეს ნამდვილი კონტრაპუნქტა, დიდი ოსტატის ზელოვნური ნაწარმოებია, შეუძლებელია ეს ხალხური იყოს. უბრალოდ ვეწვევი მშვენიერ საქართველოს და ჩემს ყურით უშუალოდ ხალხისაგან მოვისმენ ამ საკვირველ ქმნილებებსო.

თბილისის სამუსიკო სასწავლებლის დირექტორად ნამყოფმა იპოლიტოვ-ივანოვმა მთელი რიგი ხალხური სიმღერა და სასულიერო საგალობელი გადაიღო ჩოტებზე. მან თავის „ლაღატში“ არაერთი ქართული კილო გამოიყენა და გამოაქვეყნა კიდევაც ქართული ხალხური მუსიკის მძიმეობილვა. თუმცა მან შეცდომები დაუშვა: ქალაქური შერყვნილი კილო ხალხურ შემოქმედებად მიიღო და მცდარი დასკვნები გამოიტანა, მაგრამ შემდეგ გამოასწორა თავისი შეცდომა.

ქართული ხალხური სიმღერები გამოიყენა ოპ. „დემონში“ კომპოზ. რუბინშტეინმაც. ქართულ თემებზე მოეპოვებათ ნაწარმოებნი გლინკას, მ. ბალაკირევს, არსენ კორეშჩენკოს, კლენოვსკისა და სხვა კომპოზიტორთ.

განსაკუთრებით აღსანიშნავია კომპოზ. არსენ კორეშჩენკო. 90-იან წლებში მან თავისი ფეხით მოიარა ქართლ-კახეთისა და გურიის ბევრი სოფელი, საფუძვლიანად შეისწავლა ქართლ-კახური და იმერულ-გურული ხალხური სიმღერა, რის შედეგად შესანიშნავი ნარკვევები მოათავსა რუსულ პრესაში; ჩაატარა აგრეთვე რამდენიმე ლექცია-კონცერტი. არსენ კორეშჩენკომ გაბედულად და მთელი მსოფლიოს გასაგონად უარპყო ზოგიერთების მიერ გავრცელებული უმეცრება — მთელს აღმოსავლეთში ირანული კილოს გავლენის შესახებ.

მან აღიარა, რომ პოლიფონიურ ქართულ მუსიკას აქვს თავისი საკუთარი სახე, რომ „იგი მდიდარია თავისებურებით, სიცოცხლით, ბუნებით, მელოდიებით, რომლებიც დიდი მუსიკალური სიმდიდრით განირჩევიან. ქართულ ხალხურ ვოკალურ მუსიკას განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს აღმოსავლეთის ერთა მუსიკალურ შემოქმედებაში, იგი დიდი ყურადღების და დამუშავების ღირსია, რადგან მას შეუძლია ახალი გზა უჩვენოს საერთაშორისო მუსიკალურ ხელოვნებას“.

კომპოზ. დ. არაყიშვილმა ჩატარებული ექსპედიციების შედეგად შთელი რიგი ნარკვევები გამოაქვეყნა 1900-იან წლებში რუსულ პრესაში და ჩაატარა ლექციები, სადაც განმარტა, რომ ქართული ხალხური მუსიკა წარმოადგენს სრულიად-საკაცობრიო მუსიკალური შემოქმედების სავსებით ინდივიდუალურ მტოს.

მოხსენებით ქართულ მუსიკაზე მოსკოვში გამოვიდა ია კარგარეთელი, რომელსაც მრავალი სტატია აქვს მოთავსებული ამ საგანზე ქართულ და რუსულ პრესაში. შესანიშნავი წერილი მოათავსა რუსულ ცენტრალურ პრესაში მელ. ბალანჩივაძემ: „ქართული საერო და სასულიერო კილოების შესახებ“. მოსკოვის ეთნოგრაფიული კომისიის სხდომაზე ქართული მუსიკის შესახებ მოხსენება წაიკითხა მუსიკოსმა ეისნერმა; საუცხოო წერილები მოათავსეს აკად. მარმა, კომპოზ. სამინსკიმ და სხვებმა, რომელთა მოკლედ ჩამოთვლაც კი ძალიან შორს წავიყვანს.

„ქართული საღამოები“ დიდი პატივისცემით სარგებლობდნენ რუსეთში. დამსწრე საზოგადოებას ხიბლავდა შესანიშნავი ქართული ხალხური სიმღერა, მორთულობა, ცეკვა, ქართველთა სიმკვირცხლე, ეზნი და იერი. საიმპერატორო თეატრების გამოჩენილი მსახიობი-ქალები ყვავილებისა და შამპანურის გაყიდვასაც კი არ თაყილობდნენ ამ საღამოებში. რა თქმა უნდა, ამ მაღალი საზოგადოების ჩაბმა ჩვენს თანამემამულეთა დამსახურებასაც უნდა მიეწეროს. არაერთი „ქართული საღამო“ გამართულა ლადო მესხიშვილის, ალ. სუმბათაშვილი-იუჟინის თაოსნობით.

შევჩერდეთ სუმბათაშვილზე.

1902 წლის 3 ნოემბერს მოსკოვის კეთილშობილთა საკრებულო დარბაზში ა. სუმბათაშვილმა მოაწყო ქართული კონცერტი-ბალი ზელმოცლე ქართველ სტუდენტთა დასახმარებლად. კორესპონდენტი ასე აგვიწერს ამ საღამოს:

„... უმეტესი ტაში წილად ჩვედა საიმპერატორო თეატრების არტისტებს, ვილიონოს მანთქმულ დამკვერელ პროკოპოვიჩს, პიანისტს იგუმნოვს¹, მომღერალ ტერ-კორღანოვას, განსაკუთრებით წარმატება მოიპოვა ქართველ სტუდენტთა გუნდმა, რომელსაც ზაქარია ფალიაშვილი ლობთარობდა. ბევრი ქართველი იყო, ბლომად დაესწრნენ მოსკოველებიც. ქართველები თავიანთი ეროვნული ტანსაცმელით იყვნენ მორთულნი. ლეკურმა მთელი საზოგადოება მოხიბლა. დაუსრულებლად ამეორებინებდნენ. როდესაც ქართველებმა ლეკურს ტაში შეუწყეს, მათ მოსკოველებიც აპყვნენ და იშვიათი სიდიადე გადაიშალა... სუმბათაშვილმა წაიკითხა ქართულიდან თარგმნი ბელეტრისტული ნაწარმოებნი“.

აღ. სუმბათაშვილის პოეტურ ბუნებას „ქართულმა საღამოებმა“ მშობლიური ცეცხლი შეუნთო. 1903 წელს, მოსკოვში, ერთ-ერთი ასეთი საღამოს შემდეგ სხვა სტუმართა შორის აღ. სუმბათაშვილიც უსხდა ტრადიციულ ქართულ სუფრას. გაჩაღდა სადღეგრძელოები. სუმბათაშვილს უგუნებობა ეტყობოდა — ეჩოთირებოდა თანამემამულეთა შორის თავისი ნახვადფერევი იერი. ქართველმა სტუდენტებმა კახური „მრავალჟამიერ“ წამოიწყეს. საზოგადოება სმენად გადაიქცა. სუმბათაშვილი აკანკალდა, სტუდენტებს მიეპტრა, ყელზე მოეხვია და აქვითინებულმა ნაწყვეტ-ნაწყვეტად წარმოსთქვა:

— ძვირფასო, მშობლიურნო... მეც ხომ ქართველი ვარ, თქვენი ღვიძლი... მე... მე... მთელის არსებით მესმის ეს!

სუმბათაშვილს ეს სასოწარკვეთილი გმინვა სავსებით გასაგები გახდებოდა, თუ გავიხსენებთ, რომ რამდენიმე წლის შემდეგ ქართულ სცენაზე მისი „ლალატი“ დაიდგა.

¹ კონსტანტინე ნიკოლოზის-ძე იგუმნოვი, ამჟამად მოსკოვის სახელმწიფო კონსერვატორიის პროფესორი, გამოჩენილი საბჭოთა პიანისტი და პედაგოგი. რედ.

— ოთარ ბეგ! სად არის საქართველო!..

ეს სიტყვები მაშინ ზარივით აგუგუნდა ყოველი ქართველის შეგნებაში.

ღირსშესანიშნავია მოსკოვის უნივერსიტეტის პროფესორ ალ. ხახანაშვილის მოღვაწეობაც. მისი მეოხებით მოსკოვის უნივერსიტეტში დაარსებულ იქნა საქართველოს ისტორიისა და სიტყვიერების კათედრა. აქ მასთან მჭიდრო კავშირი ჰქონდა ჯერ კიდევ სტუდენტობის დროს ზაქ. ფალიაშვილს, რომელთანაც შემდეგ ა. ხახანაშვილმა იმოგზაურა სევანეთში ხალხური შემოქმედების შესასწავლად.

ალ. ხახანაშვილმა დააარსა მოსკოვის უნივერსიტეტში „ქართული კულტურის მოყვარულთა ილია ჭავჭავაძის სახელობის წრე“. 1907 წელს ა. ხახანაშვილმა და გ. ჟორდანიამ წაიკითხეს მოხსენებები ილიას შესახებ მოსკოვის ეთნოგრაფიულ საზოგადოებაში. მოხსენებებს დიდძალი ხალხი დაესწრო.

1909 წლის 20 ნოემბერს მოსკოვის უნივერსიტეტის ახალ შენობაში გაიმართა ილიასადმი მიძღვნილი ლიტერატურულ-მუსიკალური საღამო ა. ხახანაშვილის თავმჯდომარეობით. მოხსენებებში წაიკითხეს (რუსულად) ალ. ხახანაშვილმა — „ილია ჭავჭავაძის ლიტერატურული და საზოგადოებრივი მოღვაწეობა“, გ. ჟორდანიამ — „ი. ჭავჭავაძემ, როგორც სახალხო პოეტი“, კ. ფანიაშვილმა — „ი. ჭავჭავაძის მოღვაწეობის ისტორიული დაფასება“ და სხვ.

პეტერბურგელი ქართველობა არ ჩამოუვარდებოდა მოსკოველ თანამემამულეთ მტკიცე კავშირით, ერთსულოვნებითა და მაღალი ეროვნული შეგნებით.

იმხანად რუსეთში მოღვაწეობდნენ აგრეთვე ჩვენი საამაყო მეცნიერები ნიკო მარი, თვ. ჯაფარიშვილი, ვასილ პეტრიაშვილი და სხვები, რომლებსაც მჭიდრო კავშირი ჰქონდათ იქაურ ქართველობასთან.

დასაძრულ, რუსეთში მუშაობდა დაუცხრომელი კოტე მარჯანიშვილი. კოტე რუსეთში მყოფი ქართველი სტუდენტობის გულითადი მეგობარი იყო. ამ დიდმა ხელოვანმა ბევრი ბრწყინვალე ფურცელი ჩაწერა რუსეთისა და საქართველოს

კულტურის ისტორიაში. ეს საგანგებო კვლევის საგანია, ამ შემთხვევაში მოვიყვანთ მხოლოდ ერთ ფაქტს.

1909 წლის „დროება“ (№ 260) გვაუწყებს:

„...მოსკოვიდან გვატყობინებენ, რომ იქაურ ქართველ მოსწავლეთა შორის, შემდგარა დრამატიული დასი, რომელსაც განუზრახავს რამდენიმე საუკეთესო დრამატიული თხზულების შემზადება. დრამატიული დასი გაზაფხულზე ჩამოვა საქართველოში და თბილისსა, ქუთაისსა და ბათუმს წარმოდგენას გამართავს. დასი ცნობილი რეჟისორის კოტე მარჯანიშვილის ხელმძღვანელობით უკვე შესდგომია „ექიმ შტოკმანის“ შესწავლას. შტოკმანის როლს ასრულებს ვალ. შალიკაშვილი“.

კოტე მარჯანიშვილი ვანო სარაჯიშვილის ნიქის დიდი თაყვანისმცემელი იყო. მას სიკვდილამდე არ განელებია გულში თავისი საამაყო მეგობრის სიყვარული. მანვე ისე უჭირისუფლა ვანოს, როგორც იქნებ, არც ერთ ხელოვანს არ ღირსებია მსოფლიოში... მაგრამ ამაზე შემდეგ.

თუ რა სისტემატურად იმართებოდა რუსეთში ქართული სადამოებო, ამის ნათელსაყოფად ჰაქმაოა აღვნიშნოთ, რომ 1914 წელს მარტო პეტერბურგში გაიმართა ორმოცდამეცამეტე ქართული „კონცერტი-ბალი“. ვინ იცის, კიდევ რამდენი გაიმართა, მაგრამ არ აღირიცხა.

პეტერბურგელ ქართველთა დასახასიათებლად საჭიროდ მიგვაჩნია კიდევ ერთი ცნობის მოყვანა.

1903 წლის 3 დეკემბრის „ივერიაში“ ვკითხულობთ:

„...პეტერბურგში მცხოვრებს ერთს ქართველს განუზრახავს, „ვეფხისტყაოსნის“ გადაღება ოპერად. ეს საქმე მიუღწევია ოპერის მცოდნეთათვის. პირველად გამოცემენ მხოლოდ ერთს სამუსიკო სურათს ფორტეპიანოზე დასაკვრელად. ეს სურათი გამოიცემა ახალწლამდე. კონსერვატორიის პროფესორებს მოუსმენიათ და ძალიან მოსწონებიან, როგორც ორიგინალური პიესა და ამასთანავე სტილიურად შემუშავებული.“

ცნობილს პროფესორს პეტროვს, რომელიც საუკეთესო ინსტრუმენტოსნად ითვლება, მიუმართავს ამ ქართველისათვის — „ვეფხისტყაოსნის“ ამ სურათს საორკესტროდ გადაიღებ ჰუდ მცირე ფასადო...“

ჩვენ არ ვიცით ამ კეთილშობილი ქართველის სახელი. ეს პეტერბურგელი ქართველი — ერთი რიგითი, უსახელო ჯარისკაცია მშობლიური კულტურის სამსახურად თავგანწირული.

ასეთი იყო 1900-იან წლებში ქართველთა კულტურული და პატრიოტული იერი რუსეთის იმპერიის სატახტო ქალაქში. სწორედ მაშინ ეწვია ამ ქალაქს ერთ-ერთი შესანიშნავი ქართველი — ლიკოცხლითა და ნიჭით აღსავსე ჭაბუკი — ვანო სარაჯიშვილი.

საუცხოო სანახავე იყო „ქართულ საღამოებში“ თეთრი ჩოხითა და ფიურზისფერი ახალოხით მორთული ვანო.

1903 წელს პირველად გამოვიდა ვანო პეტერბურგში ესტრადაზე და მაშინვე მოაჯადოვა დიდი სატახტო ქალაქის განებივრებული მამენელი. მარშალმა მელიქიშვილმა აქ გაიგონა მისგან პირველად ბევრი ხალხური კილო და ჩვენი დიდებული „ურმული“:

„გასწიე ხარო, გასწიე,
საცაა გათენდებო“...

იგი გაოცებული კითხულობდა:

— ნუთუ წვივჩატყაულ ქართველ მეურმეს ასეთი ღვთაებრივი სიმღერა აქვს! ვინ მისცა მას ასეთი ფაქიზი სული და გულიო...

1903 წელს სთვლიან ვანოს მოღვაწეობის საწყისად. ამის მიხედვით გადაუხადეს მას 1923 წელს 20 წლის მოღვაწეობის იუბილე.

მაგრამ ეს თარიღი არ არის სწორი. მართალია, პეტერბურგის სცენაზე და ბრწყინვალე სალონებში პირველად 1903 წელს გაიშა ვანოს სიმღერა, მაგრამ აქი ამაზე დიდი ხნით ადრე საქართველოში დაირჩა ის.

ვანოს შემოქმედების საწყისი ისევე უყოყმანოდ ეკუთვნის საქართველოს, როგორც თვით ვანოსვე სანეტარო „ურმული“.

პეტერბურგს ვანო 1903 წლის 6 ოქტომბერს ჩავიდა. როგორც უკვე აღვნიშნეთ, თბილისის სამუსიკო სასწავლებლის დამთავრების შემდეგ 1900-იან წლებში იქ წარმატებით მღეროდა და მეცადინეობდა კიდეც მისი ბიძაშვილი ევგენია.

ორიოდე სიტყვა ვანოს ამ ბიძის ოჯახზე.

გიორგი მიხეილის-ძე სარაჯიშვილი მუსიკის მოყვარული და მეტად კულტურული ადამიანი იყო. იგი მუშაობდა ნუხის მაზრის ექიმად. ამ პოსტზე გარდაიცვალა კიდეც მაზრაში მოღებული ეპიდემიისაგან. მისი ოჯახიდან სამი მუსიკალური მოღვაწე გამოვიდა: ევგენია — მომღერალი (სოპრანო) და პედაგოგი, ეკატერინე — ფორტეპიანოს დამკვრელი და ალექსანდრე — ოპერის რეჟისორი.

პეტერბურგში ჩასულ ვანოს, რა თქმა უნდა, უწინარეს ყოვლისა თავისი ბიძაშვილი გამოექომაგებოდა, რომელსაც კარგად იცნობდნენ მუსიკოსთა წრეებში. გარდა ამისა, დაეხმარებოდნენ სხვა იქ მცხოვრები გავლენიანი ქართველებიც. ევგენია სარაჯიშვილი მღეროდა სახალხო სახლში და კონსერვატორიის თეატრში. გაზეთები ქებით იხსენიებდნენ მის ყოველ გამოსვლას. „ქართულ საღამოებში“, გარდა კლასიკური ნაწარმოებებისა, იგი დიდი წარმატებით ასრულებდა ქართულ ხალხურ სიმღერებს. მასთანვე ცხოვრობდა მისი ძმა, ალექსანდრე — პეტერბურგის უნივერსიტეტის სტუდენტი.

ვანოს არჩევანი განთქმულ პროფესორ პრიანიშნიკოვზე შეჩერდა. ი. პ. პრიანიშნიკოვი თავის დროზე ერთ-ერთი ცნობილი ბარიტონი იყო. 1887—89 წლებში იგი პირველ პარტიებს მღეროდა თბილისის ოპერაში. შემდეგ თავი გაანება თბილისში მოღვაწეობას და ანტრეპრენიორობას მიჰყო ხელი. 1890 წლის სეზონში კიევის საოპერო დასს ხელმძღვანელობდა. პრიანიშნიკოვი საოპერო საქმიანობისა და ვოკალური ხელოვნების ოსტატი იყო. მაგრამ ანტრეპრენიორობასაც არ შერჩა დიდხანს პრიანიშნიკოვი. ბოლოს პეტერბურგში დამკვიდრდა და პედაგოგიურ მოღვაწეობას შეუდგა. მას აუარებელი მოწაფეები ეხვეოდნენ. ათავსებდა პრესაში სტატიებს სიმ-

ღერას ოსტატობაზე (1898 წელს ყურნალმა „რუსკაია მუზიკ-გაზეტამ“ გამოაქვეყნა მისი — „Советы обучающимся пе-
нию“). მასთან მოხვედრა დიდ მიღწევად ითვლებოდა მოწა-
ფისათვის. განებივრებული მაესტრო არჩევანში იყო. იგი პირ-
დაპირ უნდა მოეზიბლა მოწაფეს, რომ დიდი გაჭირვებითა და
დამადლებით მიეღო. სწორედ ამ ოსტატთან მოისურვა ვანომ
მეცადინეობა. პრიანიშნიაკოვმა ყურიც არ ათხოვა, — ხმის
გაუსინჯავად უთხრა უარი. საქმეში გავლენიანი ქართველები
ჩაერჩენენ.

— მოვუსმენ და თუ რაიმე ნაპერწკალი შევამჩნიე, რე-
კომენდაციას გაუწევ კარგ პროფესორთან. ჩემთან მეცადინე-
ობაზე ლაპარაკიც ზედმეტია, — განაცხადა ბოლოს პრიანიშ-
ნიაკოვმა.

ასეთი წინასწარ განაჩენისა და დავიდარაბის შემდეგ, მო-
წაფე კი არა, განთქმული მომღერალიც კი შედრკებოდა.

ვანო მომეტებულად აღიგზნო და მედიდურ მაესტროსთან
შესაბმელად მოემზადა.

— არ მეშინია, მიმიყვანეთ... ოღონდ, მაშღეროს ერთი
გამოცდა დაინიშნა. პრიანიშნიაკოვი ფორტეპიანოს მიუჯ-
და. ვანომ ოდნავ გვერდზე გადახარა თავი და... ძველი მომ-
ღერალი გაოცებული დარჩა: ნაპერწკალი კი არა... რაღაც ჯა-
ღოსნური კოცონი შეიგრძნო უცხო ჭაბუკის ხმაში:

ხავერდის სილბო, ნიავის სიმსუბუქე და ვერცხლის წკრია-
ლი ეკვეთნენ მის გულს. ტემბრმა გააოცა:

— იქნებ... კიდევ გვიმღეროთ რაიმე.

— რა გნებავთ?

— სულ ერთია, რაც იცით...

— ფაუსტის კავატინა შეიძლება?

— ფაუსტისა?

— დიახ...

— კი, მაგრამ, თქვენ ხომ არსად არ სწავლობდით, ეს
ძველ ოსტატებსაც უჭირთ.

— არა უშავს...

პრიანიშნიაკოვი კვლავ ფორტეპიანოს მიუჯდა. ვანომ შესა-
ნიშნავად შეაჩერლა ეს ძნელი ნაწარმოებიც.

— ზვალვე მობრძანდით... როცა გნებავთ, პრავითარ დროს არ გინიშნავთ. გასამრჩელო კაპიცი არ მინდა თქვენგან, ზვალვე მობრძანდით, გესმით?!

ვანომ მორიდებით დაჰხარა თავი. მაესტრომ კარებამდე გამოაცილა, ულოლიავებდა, თითქოს ბოდის იხდიდა.

მეორე დღესვე შეუდგა მეცადინეობას.

„ფაუსტმა“ გაულო ვანოს დახშული კარი და გრძნეული თასი მიაწოდა.

ხელოვნების ამ დიდებულ თასს სულმოუთქმელად სცლიდა ვანო სიკვდილის დღემდე.

ალექსი აბაძის-ძე წერეთელთან

ჩვენი დიდი აკაცის ერთადერთი ვაჟი, ალექსი, იმთავითვე რუსულ მუსიკალურ კულტურას ემსახურებოდა. ალექსი კარგად დახელოვნდა საოპერო საქმიანობაში. რა თქმა უნდა, მას ხელს უწყობდა საერთო მუსიკალური განათლება, მხატვრული გემოვნება. და პირველხარისხოვან მსახიობთა წრეების ნაცნობობა. მუდამ მაღალკვალიფიციური დასი ჰყავდა ხოლმე. მოულოდნელად მოევლინებოდა ამა თუ იმ ცენტრს და ახალი ოპერების დადგმით მიიპყრობდა საერთო ყურადღებას. სხვათა შორის, ზარკოვიდან მოსკოვს. საგასტროლოდ ჩასულმა ალ. წერეთლის დასმა, 1900 წლის 2 მარტს პირველად დასდგა მოსკოვში (პანაევის თეატრში) რომაი-კორსაკოვის ოპერა „მეფის საცოლე“ (იხ. Русск. музык. газета, № 11, 1900 წ.).¹

1900-იან წლებში ალექსი წერეთელმა ხელი აიღო ანტრეპრენიურობაზე, მაგრამ 1904 წელს კვლავ შეუდგა ამ საქმეს და პეტერბურგს მიაშურა, კონსერვატორიის თეატრი აიღო იჯარით. რა თქმა უნდა, სატახტო ქალაქში ბევრი მეტოქე ეყო-

¹ 1900—1901 წლ. სეზონში ეს ოპერა თბილისში დაიდგა. აღსანიშნავია თბილისის ოპერის აქტივობა. მაგალ., „ევეგენი ონეგინი“ პეტერბურგზე ადრე, მოსკოვის შემდეგ თბილისში დაიდგა 1883 წლის 8 თებერვალს. იტალიური ოპერები, თავიანთ სცენაზე დადგმის შემდეგ, ხშირად მესამე, მეოთხე წელს იდგმებოდა თბილისში. შ. კ.

ლებოდა. ამიტომ მეტად მძლავრი დასი იყო საჭირო. მართლაც, ამჯერად განთქმული მომღერლები აიყვანა. დასში შედიოდნენ: ქალები — ინსაროვისა, ვან-ბრანდტი, კარამზინა, ეუკოვსკაია, დობრჟანსკაია და სხვანი; ვაეები — ლამპერატორო თეატრების სოლისტი ფიგნერი, კლემენტიევი, სელაგინი, ვინოგრადოვი, კამიონსკი, სიბირიაკოვი, სერგეევი.

დასმა სეზონი დაიწყო 1904 წლის 27 ივლისს. დაიდგა ახალი ოპერები: „ვაი ჰელსიდან“ — ივანოვისა (გრიბოედოვის მიხედვით), „ფაუსტის დაღუპვა“ — ბერლიოზისა, „ქოშები“ — ჩაიკოვსკისა, „ქალბატონი ფიფი“ — კიუისა და სხვ.

1905 წლის დამდეგიდან ალ. წერეთლის „ახალი ოპერის“ დასში მონაწილეობდნენ: ქალები — ლინა კავალიერი, არნოლდსონი, ბარონატი, მსოფლიოში განთქმული ტენორი მაზინი, ანსელმი, ბატისტინი, ნავარინი და სხვანი, აგრეთვე ვან-ბრანდტი და ზოგი მომღერალი 1904 წლის შემადგენლობიდან. (იხ. პეტერბ. გაზეთი „რუს“ — 1905 წლ. 1—30 იანვრამდე). თავის შესანიშნავ დასში ალექსიმ ვანო სარაჯიშვილიც მიიწვია.

ეს 1905 წლის სუსხიან ზამთარში იყო.

მიუხედავად იმისა, რომ წერეთლის დასში ვანოს პირველად მოუხდა ფეხის აღება „ბრწყინვალე ვარსკვლავებთან“, იგი არანაკლები ბრწყინვალეობით აკიაფდა მათ შორის. მან ბევრი მაშინვე დაჩრდილა და უკან მოიტოვა. თუმცა, რა თქმა უნდა, ათეულ წლობით სცენაზე ხანდაზმულ ქურუმებივით მას გაზეპირებული არ ჰქონდა — რა დროს უნდა დაედო ხელი იმ ადგილას, სადაც ადამიანს გული აქვს. იგი ამ გულს სიმღერით აჩვენებდა ხალხს, ხელდაუდებლად... და შესანიშნავადაც დაინახეს: დამსწრეთა მოწმობით, მიუხედავად იმისა, რომ ზამთარში პეტერბურგში არც ისე იოლად იშოვებოდა სამხრეთის ვარდი, ვანოშათვის ალისფერ თაიგულების. მართმევას ბოლო არ ჰქონდა.

სტენიურადაც, როგორც სჩანს, არც ისე უმწეო ყოფილა ვანო.

რესპ. დამსახ. არტისტმა ვასო ურუშაძემ გვიამბო:

— მე ვცხოვრობდი პეტერბურგში 1905 წლის 1 იანვრიდან იმავე იანვრის დამლევამდე (სხვა დროს იქ არ ყოფილა

ვარ, ასე რომ ეს თარიღი უტყუარია). მაშინ ალ. წერეთლის ანტრეპრიზაში მღეროდა ვანო საჩაჩიშვილი. მინახავს მისი სპექტაკლები: „რიგოლეტო“, „ტრავიატა“, „მარგალიტის მადიებლები“. პერცოგის პარტიას ვანო იტალიურად მღეროდა. მასთან ერთად გამოდიოდა განთქმული მომღერალი ვან-ბრან-დტი.

ვანო უდიდესი წარმატებით მღეროდა. მის სპექტაკლებს მთელი ქართველობა ესწრებოდა. მეორე დღეს პეტერბურგელი ქართველობა გაცხოველებით ლაპარაკობდა შესანიშნავი ხმით დაჯილდოებულ თანამემამულეზე. ერთი მოთქმა-მოთქმა იყო. გავლენიან ქართველებს ვანოს სპექტაკლებზე მიჰყავდათ მაღალი წრის წარმომადგენლები, რუსეთის ბრწყინვალე არაბ-ტოკრატია. სცენიურად ვანო არ სტოვებდა ისეთ შთაბეჭდილებას, თითქოს ახლად დაეწყოს თამაშიო...

მაშინ ვანო 25 წლისა არც კი იყო. მსოფლიოში არც ისე ბევრი მოიძებნება მომღერალი, რომელსაც ამ ასაკში ასეთი საპასუხისმგებლო პარტიები შეესრულებინოს; მით უფრო — დიდებულ სატატბტო ქალაქში, არამშობლიურ ენაზე და საქვეყნოდ აღიარებულ მომღერალთა გვერდით. საიმპერატორო თეატრში მაშინ მღეროდა შალიაპინი. იქნებ იქ გაიცნო ის ვანომ. მაგრამ შალიაპინი და ვანო იტალიაში დამეგობრდნენ. (ამაზე — ქვემოთ).

სხვათა შორის, პეტერბურგში ვანოს უხდებოდა გამოსვლა. მთელს მსოფლიოში სილაშხლით განთქმულ იტალიელ მომღერალ ლინა კავალიერიისთან (ოპ. „ტრავიატაში“). ვანოს ბევრჯერ უთქვამს ამის გამო შინაურთა წრეში: ის წყეული ისეთი წარმტაცი იყო, სცენაზე მაშეშებდა და ბევრჯერ კინაღამ პარტია ჩაფაფლავე, სიტყვები მავიწყდებოდაო...

უნდა ვიფიქროს, რომ არც ვანოს პარტნიორ ქალებს ექნებოდათ მაინცდამაინც სრულ წესრიგში თავიანთი „მეხსიერება“, როდესაც მათ გვერდით შავვრემანი, სხარტი ჭაბუკი სიყვარულის დიდებულ ჰიმნს გალობდა საოცარი ოქროპირობით.

პარტერში კი... ლორწეები ირხეოდა, და სასიამო ჟრუანტელით მკლავებზე ნაზი ბუსუსი აბურძგნოდათ.

პროფესორი პანაევ-კარცევა. მელიტონ ბალანჩი-
შვილის ეპიკრიზი. სარაჯიშვილების „დემონი“

პრიანიშნიკოვის მრავალრიცხოვან მოწაფეთა შორის ვანო საყოველთაო ყურადღებას იქცევდა, ჯერ-ერთი, თავისი საოცარი ხმითა და მუსიკალობით, მერე—შესანიშნავი გარეგნობით და თავაზიანობით. ბუნებისაგან ყოველმხრივ დაჯილდოებული ვანო საყოველთაო მითქმა-მოთქმის საგანი გახდა. თავისი ბიძაშვილის — ევგენია სარაჯიშვილის მეოხებით იგი განთქმულ იტალიელ მომღერლებს დაუკავშირდა და აგრძობინა მათ ქართული ხალხური სიმღერის სიდიადე. იტალიელი ოსტატები აღტაცებული იყვნენ ახალგაზრდა ქართველის ბრწყინვალე ბუნებრივი ნიჭით. ახლა მისთვის ღია იყო ყოველი ოპერის კარი და იოლად შეეძლო თავისი განზრახვის განხორციელება. ვანოს თავიდანვე ჰხიზლავდა სიმღერის იტალიური სკოლა. იგი ამაზე თბილისშივე ოცნებობდა. იმხანად პეტერბურგში პრიანიშნიკოვთან ერთად განთქმული იყო პროფესორი პანაევ-კარცევა, რომელიც დაახლოებული იყო იტალიელ მომღერლებთან. ცოტა ხნის შემდეგ ვანომ პანაევ-კარცევასთან განაგრძო მეცადინეობა.

1904—1905 წლის სეზონში ქართველ სტუდენტთა ერთმა ჯგუფმა—ა. ჩიჯავაძემ, გ. დადიანმა, დ. ვაჩნაძემ და სხვებმა — განიზრახეს პეტერბურგში ოპერა „დემონის“ დადგმა ქართულად. საქმე იოლად გაიჩარხა, როლები გაანაწილეს, ბინაც იპოვეს და თავიანთი გაბედული გეგმა მელიტონ ბალანჩიშვილს გაუზიარეს.

„ქართული სადამოების“ მოტრფიალე და თვით მეტად გამბედავი მელიტონიც კი დააფრთხო ამ ამბავმა.

— ზომავს მეტია, ყმაწვილებო! ასე იოლია პეტერბურგში „დემონის“ დადგმა და ისიც ქართულად? სამტრედიო კი არაა, უცხო ხალხი დაესწრება, სა მიხვალთ მაშინ!

ახალგაზრდებმა შეუთიეს და გეგმები გადაუშალეს. მელიტონმა იმერულად იფეთქა:

— იმე! ნამეტანს წუ კი იზამთ ახლა, ცოტა ქე მოუქე-ლით...

მომღერალი ლინა კავალიერი

ვ. სარაჯიშვილი თბილისის ოპერის თეატრში
პირველი გამოსვლის დროს

ერთი მისხალიც არ მოუკლეს. დაიმორჩილეს მელიტონი. მკუდრენ მზადებას.

როლები შემდეგნაირად განაწილდა:

დ ე მ ო ნ ი — დ. გედევანიშვილი

თ ა მ ა რ ი — ევგ. სარაჯიშვილი

ს ი ნ ო დ ა ლ ი — ვანო სარაჯიშვილი

თ ა ვ ა დ ი ს მ ს ა ხ უ რ ი — ალ. სარაჯიშვილი

გუდალისა და შიკრიკის როლები რუს მსახიობებს დააყის-რეს. ვანოს სიხარულს საზღვარი არა ჰქონდა. პარტია გულ-მოდგინედ მოამზადა. ბოლოს თავის მასწავლებელს წარუდგა და ლოცვა-კურთხევა სთხოვა. მაგრამ ამის ნაცვლად აღფრთო-ვანებულ ვანოს უარი სტკიცეს. არავითარმა მუდარამ არ გას-ჭრა. მასწავლებელმა სასტიკად აუკრძალა სიმღერა.

— მაშ, „დემონში“ ცეკვის ნება მაინც მომეცით.

— ქართველი ხართ, ჩინებული ცეკვა გეცოდინებათ.

— არა უშავს...

— იცეკვით, ამის დაშლა არ შემოძლია...

ვანო წელმოწყვეტილი გამოვიდა გარეთ. გული მაინც არ გაიტება.

— არ მამღერეს, ჯანდაბას; ერთს მაინც მამა-პაპურად და-ვუვლი წულა-მესტით. ისედაც სამი სარაჯიშვილი ვიქნებით „დემონში“.

წარმოდგენას მთელი იქაური ქართველობა და ბევრი უცხო სტუმარი დაესწრო. შესანიშნავად შეასრულა თამარის პარტია ევგენია სარაჯიშვილმა. ვანომაც ჩინებულად იცეკვა ლეკური.

მელიტონი ღიმილით ლაპარაკობდა:

— რაც მართალია, დიდი წინააღმდეგი ვიყავი ამ წარმოდ-გენის. წელში მაციებდა, ხუმრობა იყო? წარმოიდგინეთ, არა უშავს...

წარმოდგენის გამართვაში თავისი წვლილი შეიტანა ალექ-სი წერეთელმაც. მან ქართულ „დემონს“ ორკესტრი დაუთმო. წარმოდგენა დასდგა მისივე დასის მთავარმა რეჟისორმა, იტალიელმა დომენიკო დუმამ¹, დირიჟორობა გასწია ალექსის-

¹ დუმას მამა. მკერავი, თბილისში ჩამოყვანა იტალიურ საოპერო დასს

ვე თანამშრომელმა გ. ლ. ბერგმა. ოპერა დაიდგა პავლოვას დარბაზში, სამეზბის ქუჩაზე („ტროიკაია“) № 13-ში.

პეტერბურგის პრესა ასე გამოეხმაურა ამ სპექტაკლს:

„პეტერბურგში მცხოვრებ ქართველ სტუდენტებს აზრად მოუვიდათ მთელ რიგ ოპერათა ლიბრეტოების თარგმნა თავიანთ მშობლიურ ენაზე. როგორც ეს ადვილი საფიქრებელი იყო, პირველად სცადეს დადგმა ოპერა „დემონისა“, რაც მეტად მახლობელია ქართველებისათვის მუსიკისა და სიუჟეტის მხრივ.

შემსრულებელნი, ზოგიერთთა გარდა, სცენისმოყვარენი იყვნენ, რომელთაც კარგად გაართვეს თავი თავიანთ პარტიკულ... გუნდი ძალიან კარგად მღეროდა. მთავარი პარტიის შემსრულებელს, ბ-ნ გედევანიშვილს, დიდი ხმა არა აქვს, მაგრამ მას კარგად ჰფლობს, თუმცა მისი სიმღერა არ ხასიათდება ნიჟანსების სხვადასხვაობით. თამარს პარტია შესანიშნავად შეასრულა ქ-ნმა ევგენია სარაჯიშვილმა. დანარჩენი შემსრულებელნი თავიანთი მოწოდების დონეზე იდგნენ...“ (გაზ. „რუს“, 8 (21) თებერვ. 1905 წ., № 32 — პეტერბ.).

რუსული პრესის გამოძახილის მიხედვით რეცენზია გამოაქვეყნა გაზეთმა „ივერომაც“ (იხ. „ივერია“ № 13, 1905 წლის 1 მარტი).

სამწუხაროდ, ჩვენთვის უცნობია, რა ოპერების ლიბრეტოები გადმოთარგმნეს მშობლიურ ენაზე პეტერბურგში მცხოვრებმა ქართველმა სტუდენტებმა, როგორც ამას გაზ. „რუსი“ სწერს, და თუ გადმოთარგმნეს, რა ბედი ეწია ამ თარგმანებს. რაც შეეხება 6 თებერვალს პეტერბურგში დადგმულ „დემონს“, მისი თარგმანი ეკუთვნოდა „კლდისს“ — პეტრე მირიანაშვილს. (ამ თარგმანის შესახებ იხ. გაზ. „ივერია“ 1905

აქვე გარდაიცვალა. დომენიკო თბილისში დაიბადა და გიმნაზიაც აქ დაამთავრა. იცოდა ქართული, უყვარდა ქართველი საზოგადოება. ვანო სარაჯიშვილის თავდადებული მეგობარი იყო. შემდეგ იტალიაში წავიდა და მილანის ლა-სკალას თეატრში რეჟისორობდა. თვალსაჩინო თეატრალურ მოღვაწე გახდა. შ. კ.

წ. 1 მარტისა, № 13 და გაზ. „სახალხო ფურცელი“ 1915 წ. 24 დეკემბრისა, № 464).

სხვათა შორის, პეტერბურგს შემდეგ „დემონი“ პირველად დაიდგა ქართულად თბილისის ოპერის თეატრის სცენაზე 1906 წლის იანვრის 22-ს, ია კარგარეთლისა და ვალ. გუნიას თარგმანით. დემონის პარტია აქაც გედევანიშვილმა შეასრულა.

„დემონში“ თამარის პარტიის შესანიშნავად შესრულების შემდეგ ევგ. სარაჯიშვილმა სახელი გაითქვა. იგი კონსერვატორიის თეატრში მიიწვია ალ. წერეთელმა და დიდი წარმატებით მღეროდა ცნობილ ბარიტონ ტიტა რუფოსთან. სისტემატურად მონაწილეობდა სხვადასხვა საღამო-კონცერტებშიც.

იმხანად პეტერბურგში დიდი სიმფონიური ორკესტრი და გუნდი ჰყავდა გრაფ შერემეტიევს, რომელიც ხელმძღვანელობდა კონცერტებს მართავდა ფართო მასისათვის.

„დემონის“ დადგმის სწორ კვირას, 1905 წლის 13 თებერვალს, პეტერბურგში, წმ. ეკატერინეს შვედურ ტაძარში, გაიმართა გრაფ შერემეტიევის ორკესტრისა და გუნდის 94-ე სიმფონიური კონცერტი. ამ კონცერტში მონაწილეთა შორის ყველაზე წინ (ქალთა შორისაც კი) მოხსენებულა ევგ. სარაჯიშვილი. (იხ. გაზ. „რუს“ № 36, 1905 წ.).

მაგრამ იმხანად მისი ბიძაშვილი — ვანო სარაჯიშვილიც საკმაოდ მოშინაურებული იყო რუსეთის სატახტბო ქალაქში.

ზამთრის სუსხიანი საღამო იყო. პეტერბურგს ნისლი ჩამოაწვა. ქუთაისელი სტუდენტი დავით აკოფაშვილი¹ და მისი მეგობრები ერთი დიდი კლუბისაყენ გაეშურნენ.

¹ დ. აკოფაშვილი (ბარიტონი) დაიბადა ქუთაინში 1885 წელს. 1903 წელს დაასრულა გიმნაზიის კურსი. სწავლა განაგრძო პეტერბურგის უნივერსიტეტში. პარალელურად მეცადინეობდა პეტერბურგის კონსერვატორიის პროფესორ ფერნი-ჯირალდონისთან (განთქმულ ბარიტონის ევგ. ჯირალდონის დედასთან). 1905 წ. გაემგზავრა ქ. მილანში, სადაც განაგრძო მეცადინეობა მომღერალ კაზინის ხელმძღვანელობით. 1907 წ. მიიწვიეს ქ. პალერმოს ოპერაში, მაგრამ ისევ პეტერბურგს დაბრუნდა უნივერსიტეტში სამეცადინოდ. ხშირად გამოდიოდა კონცერტებში საქართველოსა, რუსეთსა და იტალიაში. პრესა ქებით იხსენიებდა მის ხმას და მუსიკალობას.

კლუბის ერთ გაბრწყინებულ დარბაზში ბანქოს თამაში გაე-
ჩალებინათ და ფულის ზვინი ხან ჰქრებოდა, ხან იზრდებოდა.
მეორე ოთახში ბილიარდის მაგიდებზე სპილოს ძვლის ბურთუ-
ლები დანავარდობდნენ. ზოგიერთები სამკითხველოში გაზეთის
ფურცლებს ჩასცქეროდნენ. სხვები საკონცერტო დარბაზში
როიალს ეხვივნენ და ნოტებს ათვალიერებდნენ. ზოგჯერ რო-
მელიმე აკორდი აქლერდებოდა, მიწყდებოდა და კვლავ ხელ-
ახლა აქლერდებოდა. ყველაზე მეტი გაცხოველება ბანქოს სა-
თამაშო დარბაზში იყო. აქ შევიდნენ ქუთათურებიც. ვნება-
აწლილ ადამიანთა დაძაბულ შეხლას უთვალთვალებდნენ.

მოულოდნელად მთელს კლუბში ქრუანტელის მომგვრელი
შიმღერა გაისმა:

„Восторгом весь объятый

У пальмы я стоял...»

ვიდაც, გასაოცარი ლირიკული ტენორის მქონე მომღერალი
ნადირის არიას ასრულებდა („მარგალიტის მამიებლებიდან“).
ყველამ ყურები სცქვიტა: დაავიწყდათ წაგება-მოგება, დაჰყა-
რეს გაზეთები, ზურგი შეაქციეს ბილიარდსაც. ხალხმა იხუვ-
ლა და საკონცერტო დარბაზს მიაშურა. არია დამთავრდა. მრავალრიცხოვანმა საზოგადოებამ მქუხარე ტაშით დააჯილდოვა

დ. აკოფაშვილი ერთ-ერთი პირველი ქართველი მომღერალია, რომელიც
ასრულებდა ვანო სარაჯშვილთან და სხვა მომღერლებთან ერთად ქარ-
თველ კომპოზიტორთა ნაწარმოებთ. იგი ერთ-ერთი პირველი შემსრულე-
ბელია აბდელ არაბის პარტიისა დ. არაყიშვილის ოპერაში „თქმულება
შოთა რუსთაველზე“, სხვათა შორის, მან პირველმა შეასრულა საჯაროდ
„მხოლოდ შენ ერტს“.

ამ სიმღერას საკმაოდ ორაგინალური ისტორია აქვს:

ქუთაისის თეატრში ლადო მესხიშვილმა ახალგაზრდა მსახიობს ნუცა
ჩხეიძეს (ახლა რესპ. სახ. არტისტი) ბენეფისი გაუშარათა. გადაწყვიტეს
კარევის პიესის „უმეღერი ნაბიჯის“ დადგმა. პიესის თარგმნა შალვა
დადიანს დაევალა. პიესის მიხედვით, ვაჟი უმღერის ქალს კულისებიდან —
„Тебе одной“. რა თქმა უნდა, შ. დადიანმა ესეც გადმოთარგმნა და უწო-
და „მხოლოდ შენ ერტს“. ლექსის თარგმანი თითქმის სიტყვა-სიტყვით და
მოხდენილად შეასრულა. ლექსს მელოდია შეწყო მუსიკალური ნიჭით და-
ჯილდოებულმა კ. სარჯველაძემ (ფოსტის მოხელე იყო). ლადო მესხიშვი-
ლის თხოვნით „მხოლოდ შენ ერტს“ კულისებში შეასრულა მაშინ გიმნა-

მშვენიერი ნაწარმოების ჯადოქარი შემსრულებელი. გარს შემოერთყნენ, დაქინებთ სთხოვდნენ გამეორებას. ეცნობოდნენ, ეპატიებოდნენ.

— ვანო სარაჯიშვილი! ვანო სარაჯიშვილი!

— ქართველია! რა მშვენიერი ჭაბუკია, შესანიშნავი ხმა აქვს, რა მომღერალია! — გაისმოდა მთელ დარბაზში.

დავით აკოფაშვილს და მის მეგობრებს დიდი ხანია გაგებული ჰქონდათ, რომ პეტერბურგში პროფ. პანაევ-კარცევასთან მეცადინეობს იშვიათი ხმის მქონე მათი თანამემამულე სარაჯიშვილი. ესმოდათ მისი ქება, გულით სწყუროდათ მასთან შეხვედრა, მაგრამ აქამდე ვერ მოეხერხებინათ, გასაყუთრებით დ. აკოფაშვილს აინტერესებდა ეს ამბავი, რადგან თვითონაც სიმღერას ზწავლობდა. გაეცნენ, წამსვე დამეგობრდნენ, დიდხანს ისაუბრეს. ვანომ თავისი თბილისელი მეგობრები გააცნო ქუთათურებს.

— კლუბში შემოვიარეთ. პიანისტი ქალი ნოტებს ათვალთქრებდა. რაღაც ეშმაკად ნადირის არია აღმოჩნდა და ვერ მოვითმინე... არა, თუმცა ამათი ბრალიცაა. არ მომასვენებს...

მას შემდეგ ხშირად ხვდებოდნენ ერთმანეთს ვანო და დავით აკოფაშვილი. ნიადაგ იმ დღეზე ოცნებობდნენ, როცა ქართველ მომღერალს მშობლიურ ოპერაში გამოხვლა ელირსებოდა. ეს ამბავი 1904 წელს მოხდა. ამ ოცნების განხორციელებამდე თხუთმეტიოდე წელმა განვლო, ხოლო დღემდე — ორმოცზე მეტმა. დავით აკოფაშვილი კი თითქმის გუშინდელ დღეს იგონებს:

ზიის მოწათემ დ. აკოფაშვილმა. მეორე დღეს გიმნაზიის დირექტორმა ჩეხიშმა დ. აკოფაშვილს გამოუცხადა, რომ მას „სასწავლებელში აქტიორობი არ ასეკირობა“ და გარიცხა. ლაღო მესხიშვილის თხოვნით ისევ მიიღეს მაგრამ ყოფაქცევაში სამი. დაუწერეს.

„მხოლოდ შენ ერთს“ სწრაფად გავრცელდა ხალხში. ბეგლარ ახოსპირელმა იგი მარტო შალვა დადიანის ავტორობით გამოაქვეყნა. აჰან შეიყვანა შედღომაში პოეტი გრიგოლ ვოლსკი. მან უკანვე რუსულად გადათარგმნა „მხოლოდ შენ ერთს“, როგორც შ. დადიანის ორიგინალური ნაწარმოები, და დაბეჭდა „ნოვოე ობოზრენიეში“. ამრთავად, ეს პაწია ლექსი სახეცვლილი დაუბრუნდა რუსულ ლატერატურას სულ სხვა ავტორთა ხელმოწერით. შალვა დადიანის გადმოცემით, ხალხში გავრცელებული „მხო-

— ვისაც მოუხდა ცხოვრებაში ვანოს მოსმენა, მას არ შეუძლია აუღელვებლად გაიხსენოს მისი გასაოცარი ხმა და კიდევ უფრო მეტად გასაოცარი უნარი მუსიკალური ნაწარმოების გადმოცემისა. ვოგონებ მას და სიტყვებს ვერ ვპოულობ ჩემი აღფრთოვანებისა და გაოცების გამოსახატავად.

ქართული საოპერო დასის შედგენის ცდა კეტი-ბურბში

პეტერბურგში მოპოვებულმა გამარჯვებამ ფრთები შეასხა „დემონის“ შემსრულებელთ. წამოიჭრა მუდმივი ქართული საოპერო დასის შედგენის საკითხი. დასი საქართველოში უნდა ჩამოსულიყო და შესდგომოდა ნათარგმნი ოპერების დადგმას. ღირსეულად მიიწვიეს კოტე ფოცხვერაშვილი, მასვე მიანდეს საქართველოში წამოსვლა და წინასწარ ნიადაგის მომზადება. დასში შედიოდნენ ევგენია, ალექსანდრე და ვანო სარაჯიშვილები, დ. გედევანიშვილი და სხვები. ამ საქმის თაოსნობა ეანო სარაჯიშვილსაც ეკუთვნის. იგი სხვებთან ერთად აღფრთოვანებით აწყობდა ათასგვარ გეგმებს ქართული საოპერო დასის შესადგენად. რეპერტუარში იყო „დემონი“, „სევილიელი დალაქი“ (სამსონ დადიანის თარგმანი) „ტრავიატა“ (რომელიც ს. დადიანსავე უნდა ეთარგმნა), და სხვა ოპერები. ქართული ორიგინალური ოპერებიდან „თამარ ციხერის“ იმედი ჰქონდათ. ე. ჩიჯავაძე და გ. დადიანი ნიადაგ მელიტონთან იყვნენ; ემუდარებოდნენ მალე დაემთავრებინა ეს ერთადერთი ქართული ოპერა. ა. ჩიჯავაძემ ქუთაისში მოსწერა დას —

ლოდ შენ ერთს“ არ მოსწონებო“ აკაკი წერეთელს და „თემში“ გამოუქვეყნებია ახალი ტექსტი 10 კუპლეტის ოდენობით. მაგრამ სიმღერას მაინც კარევის ტექსტის თარგმანი შერჩა. დაბოლოს, იურგენსმა დაბეჭდა „მხოლოდ შენ ერთს“ (ნოტები) და ზედ „ქართული ხალხური სიმღერა“ წააწერა. რა თქმა უნდა, ამ მელიტონის არავითარი საერთო არა აქვს ქართულ ხალხურ კილოსთან. ე. სარაჯიშვილი დიდა მხატვრული ოსტატობითა და გრძნობით მღეროდა „მხოლოდ შენ ერთს“, როგორც სოლოს, აგრეთვე ლუვტადაც სანდრო ინაშვილთან ერთად. (ფირფიტაზე ჩაწერილია სოლო, ვანოს შესრულებით). მას შემდეგ ეს სიმღერა მთელს საქართველოს

ქართული საოპერო დასი შევადგინეთ და დიდის ამბით მოვდივართ.

მაგრამ, საყოველთაოდ ცნობილი 1905 წლის ამბების გამო ვიღას ეცალა ამისათვის! წინასწარ გამოგზავნილმა კ. ფოცხვერაშვილმა ვერაფერი სახარბიელო შეუთვალა პეტერბურგელებს. ჩიჯავაძეს იმერული „კვანწარახით“ შეკაზმული წერილი მოუვიდა ქუთაისიდან: თქვე მამაცხონებულებო, ქვეყანა იქცევა და რა დროს ოპერებიაო.

დადინებმაც ცუდი ამბავი შეიტყუეს შინიდან. ბარგი შეჰკრეს და სამშობლოს მოაშურეს. სარაჯიშვილები პეტერბურგში დარჩნენ. ვანო დიდი წარმატებით მონაწილეობდა სალამო-კონცერტებში. გაზეთი „ბირჟეია ვედომოსტი“ ხშირად ათავსებდა რეცენზიებს მის შესახებ:

„...ქ-მა სოვაჟ-კომაროვამ მოაწყო საქველმოქმედო კონცერტი პეტროვსკის სასწავლებლის დარბაზში. დიდი წარმატებით გამოვიდა ტენორი ბ-ნი სარაჯიშვილი, რომელმაც ტემპერამენტით შეაჩრულა არია „მარგალიტის მამიებლებიდან“, აგრეთვე მთელი რიგი რომანსები საზოგადოების გამოწვევით...“ ან კიდევ:

მოედო. თუ კი საღმე გიტარა დაიკვროდა, უსათუოდ უნდა ემღერნათ. ტექსტი აურიეს. ნამდვილი ასეთია:

„მხოლოდ შენ ერთს რაც რომ ჩემთვის
შთაუწერგავს მალლიდან ღმერთს,
სიყვარული, სიხარული
მხოლოდ შენ ერთს, მხოლოდ შენ ერთს.
მხოლოდ შენ ერთს, რაც რომ ჩემთვის
მოუცია ზეციერ ღმერთს,
პარმონია, პოეზია
მხოლოდ შენ ერთს, მხოლოდ შენ ერთს.
ვისურვებდი ვყოფილიყავ
სიყვარულის შემაერთად,
სიციხლეშიც, საფლავშიაც
შენთან ერთად, შენთან ერთად“.

დასასრულ, ერთი კურიოზიც.

არუსთაველის პროსპექტზე, იმ შენობის ქვეშ, სადაც ახლა ხელოვნების საქმეთა სამმართველოა, იმპერიალისტური ომის დროს ჩინებული რესტო-

„... შემსრულებელთა შორის იყვნენ ნიჭიერნი და უნიკონიც, მაგრამ იყვნენ ისეთებიც, რომელთაც შეუძლიათ დაამშვენონ როპელი სანიმუშო ოპერის თეატრის სცენაც არ უნდა იყოს, — მაგალ., ქ-ნი კავერინა და ბ-ნი სარაჯიშვილი. ბ-ნი სარაჯიშვილს, როგორცა სჩანს, გაუვლია ბელ-კანტოს შესანიშნავი სკოლა. მომღერალს ახასიათებს სუნთქვის შესანიშნავი ტექნიკა, საუცხოო ფრაზირება და საალერსო ტემბრის ტენორი...“

მოშავალი დიდი მომღერალი სწორუპოვარი სიმტკიცით მიიწევდა სცენისაკენ.

მაშინდელ პეტერბურგის მუსიკალურ წრეებში ვანო სარაჯიშვილის მონაწილეობის დასახასიათებლად საჭიროდ მიგვაჩნია მოკლედ შეეჩერდეთ სოვაჟ-კომაროვას პიროვნებაზე.

ფორტეპიანოს დამკვრელი სოვაჟ-კომაროვა სათავეში უდგა მუსიკალურ წრეს „ისკორკას“. იგი ამ წრის ენერგიული ხელმძღვანელი და სულსჩაბღმელი იყო. წრეში შედიოდნენ ახალგაზრდა მომღერლები და მუსიკოსები. ორშაბათობით წრე მართავდა მუსიკალურ საღამოებს თავის წევრთა მონაწილეობით. სოვაჟ-კომაროვა მიზნად ისახავდა ფართო საზოგადოებისათვის ზეღოქმადწოდომი მხატვრული კონცერტების მართვას და, რაც მთავარია, ახალგაზრდა მუსიკოსთა გამოყვანას სამოღვაწეო ასპარეზზე. დამწყები მსახიობები აქ ეჩვეოდნენ

ჩანი იყო. უცხოელ მუსიკოსთაგან შემდგარი პატარა სიმებიანი ორკესტრი უკრავდა. ერთხელ ამ რესტორანში მაღალი ჩინის სამხედრო პირები სადილობდნენ. ერთმა გენერალმა იმპერატორის სადღეგრძელო დალია და ორკესტრს რუსეთის ჰიმნი შეუკვეთა. იმ წუთშივე დაუკრეს. შემდეგ დაილია რუსეთის მოკავშირეების — საფრანგეთისა და ინგლისის სადღეგრძელოები. ამ სახელმწიფოთა ჰიმნებიც შეასრულეს.

— ქართული ჰიმნი! — ომახიანად შესძახეს ორკესტრს ქართველმა ოფიცრებმა. მაგრამ, ასეთი ჰიმნი არ არსებობდა; ვინ აღირსებდა მაშინ საქართველოს ჰიმნს? მუსიკოსები შეშფოთდნენ; რაღაც გადუჩუჩრულებს ერთმანეთს, შემდეგ სწრაფად მოიმარჯვეს საკრავები, და დარბაზში გაისმა „მხოლოდ შენ ერთს“. არავის კრინტი. არ დაუძრავს. ერთ-ერთ სუფრასთან მჯდომი შალვა დაღიანი სახტად დარჩა. ამდენი დავიღარაბა აქვს გამოვლილი ამ სიმღერას. შ. კ.

სცენაზე თავის დაჭერას, იძენდნენ საჭირო გამოცდილებას. (იხ. გაზ. „ნაშა ჟიზნ“ № 419, 1906 წ. პეტერბ.).

ვანო სარაჯიშვილიც ამ წრეში ტრიალებდა. მაგრამ, როგორც ზემომოყვანილი რეცენზიიდან სჩანს, იგი უკვე საკმაოდ ფეხადგმული იყო, დიდი წარმატებით გამოდიოდა ამ საღამოებში.

იტალიელებთან

1851 წლის 9 ნოემბერს, მეფისნაცვალს მ. ს. ვორონცოვის ინიციატივით საქართველოში საძირკველი ჩაეყარა იტალიურ ოპერას. თბილისში, ყოფ. ერევნის (ახლა ვ. ი. ლენინის სახელობის) მოედანზე თამაშშევის ქარვასლაში აგებულ შესანიშნავ თეატრში იტალიურმა დასმა დასდგა პირველი სპექტაკლი — ოპერა „ლუჩია დი ლამერმურ“ — დონიცეტისა.

1879—80 წლის სეზონიდან იტალიელები რუსულმა საოპერო დასმა შესცვალა. 1880 წლის 11 აგვისტოს ამ დასმა დასდგა აქ თავისი პირველი სპექტაკლი — ოპერა „ალი“ ა. დარგომიშვილისა.

პეტერბურგს უფრო დიდხანს შერჩნენ იტალიელები. იტალიურ დასში მღეროდნენ საყოველთაოდ განთქმული კოლორატურული სოპრანო ვაიდა-კოროლევიჩი, ლინა კავალიერი, ტიტა რუფო, ევგენი ჭირალდონი და სხვანი.

პროფ. პანაევა-კარცევა თვალნათლივ დარწმუნდა, რომ მისი საამაყო მოწაფე საპატიო ადგილს დაიკავრდა იტალიელ ოსტატთა შორის. მით უფრო, რომ შესანიშნავ ხმასთან ერთად ვანო ბუნებით იყო დაჯილდოებული იტალიური ბელკანტოს ოსტატობით, და ეს უკვირდით კიდევაც იტალიელებს. იშვიათი ნიჭი და მუსიკალური ალღო საშუალებას აძლევდა ვანოს მხოლოდ მოსმენით შეეთვისებინა იტალიელებისაგან ის, რასაც ბევრი მომღერალი და თვით იტალიელებიც კი ვერ ითვისებდნენ ზანგრაძლივი მეცადინეობის შედეგად.

1906 წელს პანაევა-კარცევამ ვანო იტალიურ დასში მოაწყო.

მართლაცდა, რა მომაჯადოებელი ხმითა და მუსიკალობით უნდა ყოფილიყო დაჯილდოებული 25 წლის ქართველი ჭაბუკი, რომ იგი იტალიელებს ამ ვითარებაში თავიანთ წრეში მიეღოთ და პეტერბურგის ბრწყინვალე საზოგადოებისათვის წარედგინათ?

პირველი გამოსვლისათვის ვანოს აღფრედის პარტია დაუნიშნეს (ოპერა „ტრაფიატა“). ვიოლეტას პარტიას ასრულებდა ვაიდა-კოროლევიჩი, რომელსაც ტაშის გრიალით ეგებებოდნენ და მუდამ თაყვანისმცემელთა ვარდ-ყვავილი ეფინა ფეხქვეშ. მაგრამ, აი გასმა ვანოს ხმა და ელვასავით მოედო პარტერს ჟრუანტელი, მოხიბლულ სმენელთა სახეზე აღფრთოვანება აღიბეჭდა. თავით ფეხამდე დაათვალიერეს ახალი მომღერალი. მისი გარეგნობა, ჯადოსნულ ხმასთან ერთად, წარმტაც შთაბეჭდილებას სტოვებდა.

— ვაშა! — ერთბაშად იგრილა მთელმა დარბაზმა.

— ეს ჩვენია, ნამდვილი ჩვენი სკოლის ოსტატია! — ამბობდნენ იტალიელი მომღერლები.

ჭაბუკი ვანო იტალიური დასის ბრწყინვალე გამარჯვებათა სრულფაფეობიანი თანამონაწილე გახდა. ძველმა ოსტატებმა მას თავიანთი პორტრეტები უთავაზეს და ათასგვარი ქარავმა არ დააშურეს ზედ წარსაწერად.

ჩვენს განკარგულებაში არსებული მდიდარი მასალითა და სხვადასხვა პირთა მოგონებებით, სავსებით ნათელია ვანოს დიდი წარმატება 1906 წლის ზაფხულის პერიოდში პეტერბურგის იტალიურ დასში.

იმის ნათელსაყოფად, თუ რა ძლიერი ძალები უპირისპირდებოდნენ ვანოს, საჭიროდ მიგვაჩნია აღვნიშნოთ, რომ 1906 წლის ზაფხულის სეზონში პეტერბურგის „რუსული ოპერის“ დირექციას 5 ტენორი ჰყავდა: სობინოვი, კლემენტევი, ჩერნოვი, სელიაინი და იტალიელი კოპოლი. (იხ. გაზ. „XX ვეკ“ № 83 — 1906 წ.).

როგორც აღვნიშნეთ, ვანო საარაჩიშვილი პირველად „ტრაფიატაში“ გამოვიდა. იმხანად (22 ივნისს) სწორედ ამავე ოპერაში გამოვიდა ლ. სობინოვიც (ახალ საზაფხულო თეატრში). რეცენზიაში კეთილხულობთ:

„... სამწუხაროდ, ბ-ნ სობინოვის ეს გამოსვლა უხეირო გამოდგა. გასტროლიორმა თავისი პარტიის პირველივე ფრაზიდან რაღაც გაურკვეველობაში ჩააგდო მსმენელი და ამ მდგომარეობის გაფანტვა ვერ შესძლო ბოლომდე. სობინოვის ხმა ისე სუსტად ედერდა, რომ ხშირად მეოთხე რიგში ძლივს ისმოდა. გასტროლიორი თამაშობდა დუნედ, ტრაფარეტულად და, გარდა ამისა, კარგა გეარინადაც „ამდაბლებდა“ პარტიას...“ (იხ. გაზ. „ნაშა ეიზნ“, 1906 წ. 7 ივლ., პეტერბ.).

როგორცა ღჩანს, სობინოვი არ იყო ხმაზე. მეორე გამოსვლა (ლენსკის პარტიაში) შესანიშნავად ჩაატარა, პრესამაც აქო.

ამით ჩვენ მხოლოდ იმის ნათელყოფა გვინდოდა, თუ რა მკაცრ მოთხოვნილებას უყენებდა თეატრალური კრიტიკა მომღერლებს. თუ საქვეყნოდ აღიარებულ სობინოვს ასე სასტიკად გაუმასპინძლდა, რაღას უზამდა ახლად გამოჩენილ ვანო სარაჯიშვილს, რომ მას მართლაც ბრწყინვალედ არ შეესაუბრებინა აღფრედის პარტია?

სულთან კრიმ-გირეი. გასტროლები თბილისში

იმავე 1906 წლის შემოდგომაზე ვანო თბილისში დაბრუნდა. მაგრამ სამშობლოში ზმის ამოღება გაცილებით უფრო ძნელი აღმოჩნდა.

თბილისის ოპერას ღირსშესანიშნავი ისტორია აქვს. მომავალში საფუძვლიანი ნაშრომი დაიწერება ამ საგანზე. ამ შემთხვევაში კი მოკლედ გავეცნოთ იმ ვითარებას, რომელიც დაემთხვა ვანო სარაჯიშვილის პირველ გამოსვლას ჩვენს სცენაზე.

1900 წლიდან თბილისის სახანო თეატრში მთავრობამ უარჰყო ანტრეპრიზა, და ღირეჰცია ჩამოაყალიბა. თეატრს სათავეში ედგა რამდენიმე ღირეჰტორი (ფუნჰციათა განაწილების პრინციპის მიხედვით) და ღირეჰციის თავმჯდომარე. თავმჯდომარეებად გენერლები ინიშნებოდნენ.

1902 წლის გაზაფხულზე თეატრის დეფიციტმა 69 ათას მანეტს მიაღწია. თეატრი დახურეს, დაითხოვეს მეტად გაზრ-

დილი შტატიც, სამხატვრო ნაწილს გაჰგე ი. ე. პიტოევთან ერთად.

1903 წლის იანვარში ქალაქის თვითმმართველობამ მოაგვარა დეფიციტის საკითხი და თეატრს სუბსიდიას მისცა. 1905—1906 წლ. სეზონში თეატრის სათავეში ედგა დირექცია. გენერალ როდეს თავმჯდომარეობით. დირექციის წევრები იყვნენ: პოლკ. აკიმოვი, თავადი გრუზინსკი და ს. გ. მირზოევი. თეატრში მუშაობდა ია კარგარეთელიც. გენერალი როდეს მომღერალ ფოსტრემის მეუღლე იყო. იგი მეტად ძვირ ფასებში ყიდულობდა თეატრისათვის თავისი მეუღლის ყოვლად უპარგის კოსტიუმებს. სამნეო ნაწილს გაჰგე, პოლკ. აკიმოვი უფრო გულმოდგინედ ფლანგავდა სახსრებს—ერთი-ორად ადგენდარეკვიზიტის შესყიდვის ანგარიშებს. 1906 წლის დამლევს თეატრს დეფიციტმა კვლავ 60 ათას მანეთს მიაღწია. აკიმოვმა ბუტაფორ ღებროვსკის თეატრის მაკეტი შეუკვეთა. „დეფიციტის“ გამო ფული არ გადაუხადა, ხოლო ეს მაკეტი ბილეთების სალაროსთან მოათავსა, ზედ ლითონის ფირფიტა მიაკრა და წააწერა:

„საჩუქრად სახაზინო თეატრს დირექტორ ვ. ნ. აკიმოვი-საგან“.

თავის ბნელ კაბინეტში იგი საზიზღარ საქმეებს სჩადიოდა მსახიობებთან. მუშა-მოსამსახურეებმა (50—60 კაცი) დირექციას ეკონომიური მოთხოვნებიანი წარუდგინეს და ია კარგარეთელს მიანდვეს თავიანთი ინტერესების დაცვა. ისედაც „შემჩნეული“ ია მიზანში ამოიღეს, ჯამუშები დაუნიშნეს. მდგომარეობა უფრო გამწვავდა, როდესაც ქალათი გრაზნოვი არსენ ჭორჯიაშვილმა ბომბით დაფლითა და კარგარეთელმა ხელი არ მოაწერა მისთვის გვირგვინის შესაძენ თანხაზე: თუ ასეთი „გენერლების“ გვირგვინებისათვის უკანასკნელი კაპიუკები გავიღეთ, ჯამაგირიც არ აგვითავდებოა.

ამოძრავდნენ ჯამუშები. 1906 წლის 13 დეკემბერს, ღამით, თეატრიდან გასვლისას იას გზაში დახვდნენ, დასკრეს, სცემეს და სასიკვდილოდ დაშავებული ხრამში გადასჩენეს. იამ დიდი ვაი-ვაგლახით დააღწია სიკვდილს თავი. სამუდამოდ დაკარგა

მარჯვენა ხელი, მაგრამ მარცხენას გადააწოდა ქალში და სიკვდილის დღემდე არ გაუგდია ხელიდან ეს ბასრი იარაღი.

1907 წლის შემოდგომაზე ვორონცოვ-დაშკოვმა გააუქმა კოლეგიალური დირექცია და გამგეობა დააყენა ერთპიროვნულ დირექტორს — პოლკოვნიკ ვ. მ. თამამშევს.

აი, ასეთ ვითარებაში მიმართა ვანომ საოპერო თეატრის დირექციას 1906 წლის შემოდგომაზე და დებიუტი მოითხოვა. უარი უთხრეს. ჯანოსათვის თავდადებით იღვწოდა მისი ნათესავი და მეგობარი, მხატვარი გიგო გაბაშვილი. მან მიმართა დირექციას — მხარი დაეჭირათ პეტერბურგში ბრწყინვალედ გამარჯვებული მომღერლისათვის. ცდამ უნაყოფოდ ჩაიარა. ტახტის ერთგულმა მონამ — გენ. როდემ მოკლედ მოსპრა:

— „ტუხემცებს“ ჩვენს სცენაზე ადგილი არ უნდა ჰქონდეს. გარდა ამისა, თქვენ იცით, რომ რუსეთში ბევრი უმუშევარი არტისტია.

მეორე დირექტორმა, თავადმა გრუზინსკიმ, უხერხულად ჰცნო დახმარება გაეწია ჯანოსათვის — მეც ქართველი ვარო.

გ. გაბაშვილმა საქმე მეფისნაცვლის მოადგილეს სულთან კრიმ-გირეიმდე მიიყვანა. კრიმ-გირეის იმხანად სახელი ჰქონდა გავარდნილი. იგი აჯანყებულ გურულებთან გაგზავნა მთავრობამ „მოსალაპარაკებლად“. ვანო დაახასიათეს როგორც ჰაესებით მომზადებული, შესანიშნავი ხმის მქონე მომღერალი, რომელიც თბილისის ოპერის მშეება გახდებოდა. კრიმ-გირეიმ ვორონცოვს მოახსენა. მან გასცა განკარგულება — მიეცათ დებიუტი ჯანოსათვის.

1906 წლის 12 ოქტომბერს თბილისის თეატრალთა საზოგადოებაში უჩვეულო ფუსფუსი დამითქმა-მოთქმა იყო. „ტრავიატაში“ პირველად გამოდიოდა ვანო საჩაჩაშვილი. ბილეთები იერიშით დაიტაცეს. პეტერბურგიდან ჩამოღწეულ ხმებს აღეფრთოვანებინა ქართველი საზოგადოება, ხოლო ქართველი კაცის ყოველი წარმატების მოძულენი კი მოეშხამა. ისინი ოლიმპიური სიმშვიდით მიიზღანხებოდნენ დარბაზში.

— ნუთუ? — საბედისწეროდ აღბეჭდილიყო მათ სახეზე, უნიათო სიჩიუტესთან ერთად. წარმოდგენა დაიწყო, უბილეთოდ დარჩენილი ხალხი თეატრთან იდგა და გულისფანქვა-

ლით მოელოდა პირველი აქტის დამთავრებას, რომ ამბავი მაინც წაეღო შინ. თეატრი გაჰყვებოდა, გასასვლელებშიაც ხალხი დგას.

აი, გაისმა ვერდის დიდებული მელოდია, და მას შადრევანით აედევნა ზაფერდოვანი, წკრიალა ხმა ვანოსი.

ტრფობით აღგზნებული ალფრედი უმწიკლო სიყვარულის სადღეგრძელოს სვამს.

— ავწიოთ სასმისი მაღლა, მეგობრებო!..

ამავე დროს, ვანო თითქოს მთელს ქართველ ერს, სამშობლოს მიმართავს:

ძვირფასო დედავ! აი, შემოვდგი ფეხი და პირველად ვსვამ შენს სადღეგრძელოს. პირობას გაძლევ შემოგწირო მთელი სიცოცხლე და აქვე დავლიო სული, — უკანასკნელად სიმღერითვე დაგემშვიდობო. დამლოცე, დედავ!.. უფრო ჩამინთე გულში ცეცხლი და ისე უჩირქოდ გამისტუმრე ამ კარებიდან, როგორც აქამდე მომაცილე...

ალფერდმა სიმღერის ერთი მუხლი მოაბრუნა და ახლა უფრო მეტი მგზნებარებით გაისმა მისი წარმეტაცი ხმა: თითქოს იღუმალის ჩანჩქარი სცემს, მშობლიური. მზე კიაფობს და მთელს დარბაზში სხივებს აფრქევებს, მსმენელის გულს ეამბორობა, ზედ ვარდ-ყვავილს ათოვს.

ხალხი გაინაბა... მაგრამ აღტაცება თავშეკავების საზღვარს გასცდა, და ვანოს სიმღერას მრგვინავი ტაში შეეგება. გამოწვევას, „ვაშას“ ძახილს ბოლო არ უჩანს. სპექტაკლი დამთავრდა. ქართველ საზოგადოებას ფრთა აესხა. ენა დაუდუმდათ გენერალ-დირექტორებს და მათ დამქაშებს.

— ნუთუ?..

ახლა მზესავით ნათელი გახდა, და ეს ლახვარივით დაესოთ გულზე.

გაზეთი „კავკაზი“ სწერდა:

„...12 ოქტომბერს „ტრაგიატამ“ სრული შემოსავალი მოგვცა. თუმცა თბილისში ბლომად არიან ძველი იტალიური მუსიკის ამაყი თაყვანისმცემელნი, მაგრამ ამით როდის აიხსნება ამ სპექტაკლზე ხალხის განსაკუთრებული მოზღვავება. ხალხი მოიზიდა ალფრედის პარტიის შემსრულებელმა ვანო

სარაჯიშვილმა. ბევრს წინათაც გაგებული ჰქონდა, რომ ამ ახალგაზრდა მსახიობს თითქმის ზღაპრულ მომავალს უწინასწარმეტყველებენ. გარდა ამისა, ყოველ ძველ თბილისელს აინტერესებდა — რას წარმოადგენს მომღერალი, რომელიც ესოდენ პოპულარულ, ესოდენ ნაცნობ გვარს — სარაჯიშვილს ატარებს. თეატრში ისინიც კი წავიდნენ, რომლებიც ლამოდნენ ახალი დადგმის ტურება ეპოვათ ძველისძველი ფორმული-სა: „განა შეიძლება წინასწარმეტყველი ნაზარეთის მკვიდრი იყოს?“.

მოუხედავად ამისა, ვფიქრობთ, რომ ალფერდის პარტიის შესრულებით უკმაყოფილონი მაინც არ მოიპოვებოდნენ.

„ჯერ გამოუცდელია, ჯერ კიდევ არ იცის სცენაზე თავის დაჭერა“ — აი, რაში გამოიხატებოდა იმათი შენიშვნა, რომელთაც საზოგადოდ არ უყვართ ქება, მაგრამ იშვიათი სილამაზისა და საესეებით საკმაო სიმღერის ხმის უარყოფა, მუსიკალობის და ტემპერამენტის უარყოფა — რა თქმა უნდა, ვერვინ ვერ გაბედა. ეს თვისებები საესეებით საკმაო მომღერლის მომავლის უზრუნველსაყოფად. ამ მომავლის მცირე თუ დიდი გაქანება საესეებით მისგანვეა დამოკიდებული, მაგრამ ახლაც კი, სარაჯიშვილი თავისი ლამაზი ხმითა და სიმღერის საუცხოო, იტალიური მანერით, თავისი გულწრფელი გატაცებით, იმდენად დიდ კმაყოფილებას გვგვრის, რომ „ტრავიატაში“ მისი მქუხარე, დიდმნიშვნელოვანი წარმატება არასგზოთ არ შეიძლება აიხსნას მარტოოდენ ნაცნობებისა და თანამემამულეთა დასწრებით. პირდაპირ ეგოისტური განწყობით ვურჩევთ მას კიდევ გამოვიდეს თბილისში...”

20 ოქტომბერს ვანო „რიგოლეტოში“ გამოვიდა. ამჯერად უფრო მეტი წარმატება ხვდა წილად და ღირეჟციამ გასამრჩელოც გაუდიდა (პროცენტები საერთო შემოსავლიდან). საზოგადოების ერთსულოვანი მოთხოვნით 4-ჯერ გაამეორებინეს ცნობილი არია — „ლამაზი ქალი სანდო არ არის“. სცენა ყვავილებით აივსო, ვანომ საჩუქრად მიიღო ბევრი ძვირფასი ნივთი.

ვაზეთი „ტფილისკი ლისტოკი“ წერდა:

„მეტად ალტაცებულ მსმენელს არ შეიძლება თვალში არ მოხვდეს სანიმუშო უცვლელობა ბ-ნ სარაჯიშვილისა, როგორც მომღერალ-ხელოვანია. მას, როგორცა სჩანს, სურს იცოცხლოს და ისუნთქოს სიმღერის ხელოვნების მხოლოდ და მხოლოდ სიმართლითა და პოეზიით, რომელთაც იგი თავისი საოცარი ნიჭისა და მომხიბლობის ძალით ცოცხლად და მხატვრულად აერთებს ერთ მთლიანობად... ეს მოვლენა ძალიან იშვიათად გვხვდება სცენაზე.

მაინც, რაში მდგომარეობს ბ-ნ სარაჯიშვილის, როგორც მომღერალ-ხელოვანის, მომაჯადოებელი ძალა?

იმ ძლიერებაში, რომელიც მას თვით ბუნებამ მისცა და რომელსაც ნიჭი უწოდება... ის, ვინც იცნობს „რიგოლეტოს“ პარტიტურას და მოუსმენია ვ. სარაჯიშვილისათვის, ალბათ, შეამჩნევდა იმ სამკაულს, რომლითაც შეამკო ახალგაზრდა მომღერალმა ჰერცოგის პარტია... გატაცების დიად ძალას, შემოქმედების ანგარიშმიუცემელ ლტოლვას ეძლევა მსახიობი მთელი თავისი არსებით. იგი კი ჰბაძავს ავტორის ქმნილებას, არამედ თვით გარდაიქმნის ნაწარმოების მიხედვით, და სწორედ ეს არის შემოქმედება ღვთაებრივი ნაპერწკლის გამოვლინება... ამ მხრივ ბ-ნი სარაჯიშვილი განსაკუთრებული მომღერალი-ხელოვანია, რომელსაც შეიძლება უსმინოთ დაუხრულებლად. ჩვენ არც ვარჩევთ ამ მსახიობის სიმღერას; ვერავითარი ანალიზი, ვერავითარი ანგონებანი ვერ დაგვიბრუნებს იმ ესთეტიკურ ალტაცებას, რომელმაც საზოგადოება შეიპყრო!... მივესალმებით ქეშმარიტი, კეთილშობილი ხელოვნების სინათლისა და სიბოხს ამ ზემოთაგონებულ მატარებელს!!“

„რიგოლეტოში“ გამოსვლით ვანომ უფრო თვალნათლივ გამოააშკარავა იტალიური ბელ-კანტოს ოსტატობა. ეს ოსტატობა იმდენად თვალსაჩინო და აშკარა გახდა, რომ პრესამ აღნიშნა კიდევაც: — ნეტავ იტალიელ დიდებულ ოსტატთა ყაიდაზე მღერა მოხდენილ მიმბაძველობად არ გადაექცეს

¹ სწორედ ამ გარემოების გამო, ძნელი გახლავთ წერა ვანო სარაჯიშვილზე. (ხაზი ჩვენია). შ. კ.

ვ. სარაჯიშვილი იტალიაში ყოფნის დროს

ვ. სარაჯიშვილი

ჩვენს ახალგაზრდა მომღერალს და მომავალი არ შეუზღუდოსო.

უამთა ვითარებამ დაგვანახვა, რომ სწორედ პირიქით მოხდა: ვანომ მშობლიური კილოს გამშვენებას მოახპარა ეს ოსტატობა და ქართული ელფერის საოპერო მღერადობის გენიალური სკოლა შეჰქმნა, ისე როგორც რუსული მუსიკის მიმართ ეს ითქმის პირველ რუს ბელჯანტისტ ლეონიდ სობინოვზე.

ვანოს ბრწყინვალე წარმატების ამბავი მთელს საქართველოს მოედო. გაზეთები პირველ გვერდზე დიდი ასოებით აცხადებდნენ სპექტაკლებს „ბ-ნ ი. პ. სარაჯიშვილის მონაწილეობით“.

27 ოქტომბერს ვანომ ლენსკის პარტია შეასრულა „ევგენი ონეგინში“. გაზ. „ტიფლისკი ლისტოკის“ რეცენზიაში ვკითხულობთ:

„...სარაჯიშვილს წილად ხვდა დიდი წარმატება. არია დუელის წინ მან მეტად მუსიკალურად შეასრულა, მასში მომღერალმა გამოააშკარავა იშვიათი სილამაზისა და სინაზის შემცველი თავის მიქსტი, რაც გულმკერდის ბგერის შთაბეჭდილებას სტოვებს. არია სამკერ გაამეორებინეს. მის ხმაში არის რაღაც მოალერსე, მომაჯადოებელი, არის ტემპერამენტი. ასეთ ხმებს, ჩრდილოეთის ცივი ხმებისაგან განსხვავებით, იტალიელები ვოჩე მერიდიონალეს — ე. ი. სამხრეთის ხმას უწოდებენ...“

ეკატერინე გრიგოლისა-ასულმა გაბაშვილმა გვიამბო:

— მე დავესწარი „ევგენი ონეგინს“ 1906 წ. 27 ოქტომბერს. საზეიმო განწყობილება იყო. თეატრში ნემსი არ ჩაყარდებოდა. ისე განსაცვიფრებლად მღეროდა ვანო, რომ ვერვინ ზედავდა ხელი შეეშალა აპლოდისმენტით. ნერწყვგამშრალნი და გაოცებულნი უსმენდნენ. განსაკუთრებით ჟრუანტელის მომგვრელი იყო არია დუელის წინ. რაღაც საიდუმლოებით დაძაბულ სიჩუმეში გაისმა ვიღაცას ათრთოლებული ხმა — Молодец Сараджев!

თითქოს ამას ელოდნენო, ხალხის სულისკვეთებამ ჯებირი გადალახა და წამსვე თეატრში ტაშის ქუხილი ასტყდა. ძველი მელომანები ამბობდნენ — მაზინის შემდეგ ასეთ ამბავს არ

მოვსწრებივართო. ვანო სარაჯიშვილის წარმატება პირდაპირ თავბრუდამხვევი იყო...

30 ოქტომბერს, თავისი მეოთხე გამოსვლა ვანომ მიუძღვნა მშობლიური კულტურის აყვავებას და გამოვიდა „ტრაეიტაში“ ქართულთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების სასარგებლოდ. ამ საღამოს მას მიართვეს დიდი გვირგვინი წარწერით:

საღამი მშობლიურ მომღერალ-ხელოვანს!

2 ნოემბერს კვლავ „რიგოლეტოში“ გამოვიდა.

3 ნოემბერს (1906 წ.) შესრულდა 10 წელი თბილისის ახლანდელ საოპერო თეატრში პირველი წარმოდგენის გამართვის დღიდან. თეატრის დირექციამ გადასწყვიტა საგანგებოდ შერჩეული პროგრამით აღენიშნა ეს მნიშვნელოვანი თარიღი. საღამოს რეჟისორად ია კარგარეთელი დაინიშნა. შესრულებულ იქნა პ. ა. ოპოჩინინის სიტყვებზე დაწერილი საიუბილეო კანტატა ტიურნერისა.

ვანოს გამოსაყვანად საგანგებოდ დაიდგა დუელის სცენა „ეფგენი ონეგინიდან“ დრაგოშისა და ლიუტჩევის მონაწილეობით. გარდა ამისა, დაიდგა „კარმენის“ მეორე აქტი, საბალეტო დიფერტსმენტი, და „ხანუმა“. საზეიმო საღამოს დიდძალი ხალხი დაესწრო. ვანოს წილად ხვდა მქუხარე ოვაცია, დაუსრულებელი „ბის“, ყვავილები და გამოძახება.

5 ნოემბერს „არტისტული საზოგადოების“ დარბაზში (ახლა რუსთაველის თეატრი) გაიმართა საქველმოქმედო საღამო ქალთა ერთ-ერთი სკოლის სასარგებლოდ. ვანომ აქაც მიიღო მონაწილეობა. „კავკაზი“ აცხადებდა — ვ. სარაჯიშვილმა კეთილინება კონცერტში მონაწილეობის მიღებაო. რეცენზენტი სწერდა:

„...მეტად სასიამო ხმით, დიდი მუსიკალობითა და ლამაზი გარეგნობით დაჯილდოებული ახალგაზრდა მომღერალი სარაჯიშვილი გაცილებით უფრო მეტი სერიოზული მოპყრობის ღირსია, ვიდრე ზოგიერთ რეცენზიაში იხსენიებენ“.

11 ნოემბერს დაიდგა „ფაუსტი“ ვანოს საბენეფისოდ და

მისივე მონაწილეობით. ასეთი სპექტაკლი იშვიათად ახალგაზრდა თბილისის ოპერის თეატრს.

„...წლებადღელ საოპერო სეზონში, — სწერდა რეცენზენტი, — ტრიუმფულ სპექტაკლად უნდა ჩაითვალოს „ფაუსტი“ იმ შემადგენლობით, რომლითაც იგი დაიდგა შაბათს 11 ნოემბერს. დარბაზი რომ გაკედლილი იყო ხალხით, რა თქმა უნდა. ამას ანტრეპრიზა უნდა უმაღლოდეს თბილისის ახალ ღვთაებას სარაჯიშვილს, რომელმაც ამ დღეს თავისი გამოსათხოვარი ბენეფისი გამოაცხადა... სარაჯიშვილმა ერთხელ კიდევ ზედმეტად დაამტკიცა, თუ რა მდიდარ ფოკალურ შესაძლებლობათა პატრონია იგი და თავისი მუსიკალობის წყალობით რარიგ მცირე ღონისძიება უნდა გამოიყენოს, რომ ოპერის განთქმული მომღერალი გახდეს.

მიუხედავად იმისა, რომ სარაჯიშვილმა შეისმინა მეგობრებისა და ნაცნობების მუდარა და, როგორც შევიტყუეთ, უკვე გადაჭრით მოემზადა „ფორთოხლისა და ტენორების“ მადლიან ქვეყანაში. გასამგზავრებლად, ნეტავ გააჩერებდნენ კიდევ ერთი სპექტაკლისათვის, რათა ამავე შემადგენლობით იქნას განმეორებული „ფაუსტი“...

მაგრამ ვანო აღარ შებრუნებულა ოპერაში. ოღონდ ვალერიან გუნიას თხოვნით მან 14 ნოემბერს უკანასკნელად მიიღო მონაწილეობა ქართ. დრამ. დასის მიერ „არტისტული საზოგადოების“ დარბაზში გამართულ სპექტაკლში. შემოსავალი გადაღებული იყო დრამ. დასის მსახიობთა სასარგებლოდ. დაიდგა ვალ. გუნიას მიერ გადმოკეთებული კომედია „პირველი ბუზი“. სპექტაკლში მონაწილეობა მიიღეს ტასო აბაშიძემ, ვასო აბაშიძემ, ნ. გაბუნია-ცაგარელმა, ვ. გუნიამ. კომედიის შემდეგ გაიმართა დიდი დიფერტისმენტი, რომელშიც ვანოს გარდა მონაწილეობდნენ ი. ტომაშევიჩი¹, ვ. ურუშაძე, ვ. აბაშიძე, გედევანიშვილი და სხვები.

¹ იოსებ პეტრეს-ძე ტომაშევიჩი — თავის დროზე განთქმული ბანი. დაიბადა დაახ. 1870 წელს ახალციხეში, სადაც დიდი მამულები ჰქონდათ. ქართველად სთვლიდა თავს (პეტრეს მშვენიერად ლაპარაკობდა ქართულად, რადგან დედამისი ზუბალაშვილის ქალი იყო). იოსების დედა — ნინო, ძველი განთქმული ექიმის ივანე ყარაშვილის ასული ყოფილა.

ამ საღამოს ვანომ გვერდზე გადასდო ევროპული რეპერტუარი და ქართული ხალხური სიმღერა შემოსძახა, რითაც პირდაპირ მოაჯადოვა ისედაც მოზიბლული საზოგადოება. გედევანიშვილთან ერთად მან შეასრულა ღუეტი „ტყემ მოძსხა ფოთოლი“. მრავალ და სახელოვან მონაწილეთა შორის საერთო ყურადღებამ ცენტრში ვანო ოდგა.

გაზეთი „კავკ. რეჩი“ სწერდა:

„...უდიდესი წარმატება ხვდა წილად ახალგაზრდა, ნიჭიერ მომღერალს ვანო სარაჯიშვილს, განსაკუთრებული ტაშით შეეგებნენ მას ქართული ხალხური სიმღერისათვის, რომლებიც მართლაც რომ დიდის გრძნობითა და განწყობილებით შეასრულა“.

ეს იყო ვანოს უკანასკნელი გამოსვლა იტალიაში გამგზავრების წინ.

თბილისში ყოფნისას ვანომ უკვე სამ საქველმოქმედო სპექტაკლში მიიღო მონაწილეობა.

ვანოსათვის დახმარების აღმოჩენა განიზრახა ქართულმა ფილარმონიულმა საზოგადოებამ:

„...ვინაიდან 26 სექტემბრიდან თბილისის ყველა თეატრებში დაიწყება წარმოდგენები, ამისათვის კარგი იქნება მანამდე გავმართოთ ქართული კონცერტი ან ოპერა, თუ შესაძლებელია. აქვე ბატონმა დ. კ. გედევანიშვილმა დაასმინა კრებას, რომ ახალგაზრდა მომღერალი ი. სარაჯიშვილი გვთხოვს დახმარებას, რადგან იგი იტალიაში აპირებს წასვლას და შეიძლება არა აქვს. დაიდგას ქართულად ოპერა „ფაუსტი“

ი. ტომაშვიჩი ვანო სარაჯიშვილის დიდი მეგობარი და პატივისცემელი იყო. მღეროდა ქოსკოვის, პეტერბურგის და რუსეთის სხვა დიდი ქალაქების ოპერის სცენაზე, აგრეთვე — ამერიკის შეერთებულ შტატებში. მოიპოვება რეცენზიები, რომლებსაც ამერიკული ჟურნალ-გაზეთები ათესებდნენ ბოსტონში მისი გასტროლების შესახებ. ზშირად მღეროდა ქართულად ნაწევრებს ოპერა „დემონიდან“. ჩვენამდე მოღწეული კერძო ცნობებით, ვაშინგტონში რადიოთი გადასცემდნენ თურმე მის მიერ ქართულად შესრულებულ არიებს „დემონიდან“.

თბილისის სახელმწ. ოპერის სოლისტის ბეატრიჩე ვალაცის დიდება ყარაშვილის ასული იყო. ამ უკანასკნელის ბიძაშვილი იყო ცნობილი კომპოზიტორი ანდრია ყარაშვილი („სამშობლოს“ ავტორი). შ. კ.

ი. სარაჯიშვილის მონაწილეობით და წმინდა ზემოწავლიდან მიეცეს მას 75 პროცენტი...”

ოპერა „ფაუსტი“ სთარგმნა ქართულად დ. ნახუცრიშვილმა. თარგმანი შეიძინა ქართულმა ფილარმონიულმა საზოგადოებამ. იგი დაიდგა პირველად სახაზინო თეატრში 1906 წლის აპრილის 18-ს. მეორედ დაიდგა აპრილს 28-ს.

რამდენადაც ვიცით, ფილარმონიული საზოგადოების ეს განზრახვა განუხორციელებელი დარჩა. სათანადო წყაროებიდან ჩანს, რომ ორკესტრის სრული შემადგენლობის უყოლობის გამო, იმხანად საზოგადოება მოკლებული იყო წარმოდგენების გამართვის საშუალებას და გამგეობამ დაადგინა პრესის საშუალებით მიემართნა მუსიკოსებისათვის.

მაგრამ სახაზინო თეატრში გამოსვლებით ვანოს მაინც დაუფროვდა საკმაო თანხა იტალიაში გასამგზავრებლად.

ტრიუმფალურ მხატვრულ წარმატებასთან ერთად, ვანოს სპექტაკლები უდიდესი მატერიალური წარმატებით ჩატარდა და დიდი სარგებლობა მისცა სახაზინო თეატრს.

1906—1907 წლის სეზონში თბილისის ოპერაში 158 სპექტაკლი გაიმართა, რომელთაგან 87 ათასი მანეთი შემოვიდა, ე. ი. საშუალოდ 550 მანეთი თითო სპექტაკლზე. განთქმულ გასტროლიორთა წარმატება შემდეგ სურათს გვაძლევს:

გონზაგისა და ვენტურას 13 გასტროლმა დასტოვა შემოსავალი 6658 მან. და 46 კაპ, ე. ი. 512 მან. და 32 კაპ. თითო სპექტაკლზე. ვან-ბრანდტი 19 გასტროლიდან შემოვიდა 22084 მან. და 05 კაპ., ე. ი. 1162 მან. და 32 კაპ. თითო სპექტაკლზე. ვან-ბრანდტი დიდად განთქმული მომღერალი იყო¹. მისმა წარმატებამ ყველას გადააქარბა და რეკორდი დაამყარა, მაგრამ ვანომ ისიც უკან დასწია:

¹ ესპანეთისა და რუსეთის პრესა მას „იტალიური კოლორატურული სიმღერის ქურუმებს“ აღარებს. (იხ. გაზ. „XX ვექ“ № 61, 30 მაისი 1906 წ., პეტერბ.). შ. კ.

11 ნოემბერი.	„ფაუსტი“	ვანო სარაჯიშვილის მონაწილ.—	
			1951 მ. 50 კ.
26 დეკემბერი.	„მანონ“	ვან-ბრანდტის	—
			1184 მ. 65 კ.
27 ივნარი	„	„	—
			1706 მ. 12 კ.
4 მარტი.	„ტრავიატა“	„	—
			1867 მ. 91 კ.

ასეთი მორალური სილა გააწნა ვანო სარაჯიშვილის ბრწყინვალე წარმატებამ გენერალ დირექტორებსა და მათს უბადრუკ მონებს.

პრესა აღნიშნავდა:

„...განა ცოტა ნიჭი დაიღუპა იმის გამო, რომ ქართველმა საზოგადოებამ ვერ შესძლო დაეცვა იგი ნაადრევი თვითგაფლანგვისაგან? ქართველი საზოგადოების მოვალეობაა გაუფრთხილდეს ვანო სარაჯიშვილის ხმას და დაუყოვნებლივ გაგზავნოს იგი იტალიაში. უნდა ისწავლოს, ისწავლოს და კვლავ სრულყოფით დაგვიბრუნდეს...“

იტალიაში გამგზავრება ვანოს დიდი ხნის სანუკვარ ოცნებას შეადგენდა.

იტალიაში. „სარაჯინი“. კუპრინის ნახტომი

მრავალსაუკუნოვან ქართველ ერს დასაბამითვე ჰქონდა კულტურული, ეკონომიური და პოლიტიკური ურთიერთობა მსოფლიოს მოწინავე ქვეყნებთან. საამისო ცნობები უხვად მოაპოვება ქართულ და უცხოურ წყაროებში.

ჩვენი უძველესი საგალობო ნიშნები (მიქაელ მოდრეკილის კრებული X საუკ.) ძირითადად განსხვავდება კათოლიკურ და ბიზანტიურ ნეგმური ნოტაციისაგან. გიორგი ხუცეს-მონაზონის ცნობით, გიორგი მთწმინდელს თავისი გუნდი წარუდგენია ბიზანტიის კეისრისათვის, რომელსაც უხვად და-

უჯილდოებია ქართველი მგალობლები ბერძნული კილოს შესწავლისათვის, რადგან იგი ქართულსაგან განსხვავდებოდა.

საქართველოში ოდითვე არსებობდა ნიჭიერ ჭაბუკთა უცხოეთში მივლინების ტრადიცია. თუ შოთა რუსთველმა საბერძნეთში სრულპყო თავისი განათლება, გაცილებით უფრო ადრე ჩამოდიოდა ჩვენში ამავე მიზნით. ბერძენ ფილოსოფოს თემისტოქოსის ცნობით (IV საუკ.), მას ფილოსოფიური განათლება მიუღია საქართველოში, სადაც „ფილოსოფიური და რიტორული განათლების ცენტრები“ არსებობდნენ. აქვე იმართებოდა ფილოსოფიური დისკუსიები, რომლებშიც მონაწილეობის მისაღებად ჩამოდიოდნენ სხვადასხვა ქვეყნებიდან. ამ დისკუსიებში დიდად გაუთქვამს სახელი ქართველ ფილოსოფოსს ბაკურის.

ბერძენი ფილოსოფოსის ქსენოფონტეს ცნობით (IV საუკ. ძვ. წელთაღრიცხვით):

„...ქართველურ ტომთა შორის საერო მუსიკა, მაგალ. სამხედრო და საცეკვაო სიმღერები, ძალიან გავრცელებული ყოფილა. ჭანების ტომები ომსაც კი თურმე საომარი სიმღერაცეკვით იწყებდნენ...“¹

თუ პომპეუსის დროს რომის ლაშქარს სატევარა შევაგებეთ, შემდეგ დავმოყვრდით, თასებიც გავცვალეთ და სიმღერაც ერთადა ვთქვით, I საუკუნეში, მეგობრობის ნიშნად, მცხეთის გალავანი გაგვიმაგრეს და შიგ წარწერაც ჩასვეს (75 წ. ახ. წელთაღრ.). აღრიანე კეისარმა (117—138 წწ.) იბერთა მეფე ფარსმანს აურაცხელ ძღვენთან ერთად სპილო და 500 მხედარი უთავაზა, „ხოლო როცა ფარსმან მეფე თავისი ცოლითა, შვილითა და ამალითურთ რომში კეისარს ეწვია, მან დიდი პატივი სცა, კაპიტოლეში საღმრთოს შეწირვის ნება მისცა და იმას სამფლობელოს საზღვრები გაათართოვა. აღრიანე კეისარი ფარსმანისა, იმის შვილისა და სხვა დიდებულ ქართველთა სამხედრო ასპარეზობას დაესწრო და შემდეგ მარსის ველზე იბერიის მეფის ცხენიანი ჭანდაკება დაადგმევინა. ან-

¹ ი. ე. ჯ ა ვ ა ხ ი შ ვ ი ლ ი. „ქართული მუსიკის ისტორიის ძირითადი საკითხები“, გვ. 223.

ტონინე კეისართანაც (128 — 161) ფარსმან მეფეს მეგობრობა ჰქონია: იბერიის მეფე იმასაც სწევია სტუმრად რომში და ანტონინესთვის უფრო მეტი ძღვენი მიუერთმევია, ვიდრე მისი მოადგილისათვის“¹.

საბა-სულხან ორბელიანსაც ღირსეული პატივით დაზღუდნენ, როცა იგი საგანგებო დავალებით ეწვია იტალიას.

საქართველოს რუსეთთან შეერთების შემდეგ, გასული საუკუნის 50-იანი წლებიდან კვლავ იჩინა თავი დასავლეთ ევროპის ქვეყნებთან ჩვენი კულტურული კავშირის გააძვირების ლეზამ.

ევროპის ცენტრებში დიდი წარმატებით გამოდიოდა განთქმული პიანისტი ალოიზ მიზანდარი. ვენის პრესამ გენიალური ოსტატი უწოდა მას. იტალიაში, მილანის ლა-სკალას თეატრში (და სხვა ქალაქებში) პირველ პარტიებს მღეროდა განთქმული ბანი ფილიმონ ქორიძე. 1895 წელს მილანში დიდი წარმატებით დაასრულა მეცადინეობა არაჩვეულებრივი ხმის პატრონმა (დრამატ. ტენორი), პეტერბურგის საიმპერატორო თეატრების სტიპენდიატმა პ. მ. კაკაბაძემ, რომელიც უდროოდ გარდაიცვალა სამშობლოში დაბრუნებისთანავე². მილანში დაასრულა აგრეთვე მეცადინეობა პარიზის „გრანდ-ოპერის“ პრემიერმა მიშელ დარიალმა (მიხეილ ნანობაშვილმა). მას შემდეგ ბევრმა ქართველმა მომღერალმა მიიღო ვოკალური განათლება იტალიაში.

ვანო სარაჯიშვილის ჩასვლისას იტალიაში დიდი წარმატებით მღეროდა ვლენე იოსების-ძეული თაჩხან-მოუტრავი. პეტერბურგის შემდეგ იგი მეცადინეობდა განთქმულ იტალიელ პროფესორ ემა დოგტიანთან. კომპოზიტორი მასკანი (ოპერა „სოფლის პატრონების“ ავტორი) საგანგებო დასს ადგენდა ამერიკის შეერთებულ შტატებში საგასტროლოდ და კონკურ-

1 ი. ვ. ჯავახიშვილი. „ქართ. ერის ისტორია“, ტომი I, გვ. 159.

2 ამ შესანიშნავი ჰაბუკის ტრალიკული თავგადასავალი აწერილი გვაქვს ჩვენს წაშრომში „მასალები ქართ. მუს. კულტ. ისტორიისათვის“. შ. კ.

სი მოაწყო ლა-სკალას თეატრში. ამ კონკურსში მონაწილე 14 მომღერალს შორის პირველობა მოიპოვა ელენე თარხნი-შვილმა და მასკანის დასს ამერიკის შეერთებულ შტატებში გაჰყვა. იქიდან დაბრუნების შემდეგ დიდი წარმატებით გამო-დიოდა იტალიაში. 1911 წელს საქართველოსაც ეწვია საგასტ-როლოდ. აქაც წერეთელმა მის შესახებ საგულისხმო წერილი მოათავსა პრესაში. ლექსიც უძღვნა.

ვანო სარაჯიშვილს იტალიაში თან გაჰყვა მისი უახლოესი მეგობარი ნიკოლოზ იოსების-ძე ყანჩელი. ისინი ერთად სწავლობდნენ გიმნაზიაში, ერთადვე იყვნენ პეტერბურგშიც, სადაც ნ. ყანჩელი იურიდიულ განათლებას იღებდა უნი-ვერსიტეტში. ნიკოლოზმა კარგად იცოდა ევროპული ენები და ამით პირველ ხანებში დიდი დახმარების გაწევა შეეძლო თავისი მეგობრისათვის. მცირე ხნის შემდეგ ნიჭიერმა ვანომ თვითონვე გაიკვლია გზა...

მილანში ვანომ იქირავა ოთახი ვინმე ტამბურინის სახლში. მოხუცმა დიასახლისმა ცოტა რუსულიც იცოდა, ასევე იცოდა ვანომ იტალიური. უჭირდათ, ენას იმტვრევდნენ, მაგრამ საქმე მალე გამოსწორდა: სახლის პატრონს ლამაზი ქალიშვილი ჰყავ-და, მან იცისრა ესწავლებინა ვანოსათვის იტალიური. ნიკო ყანჩელის დახმარება აღარ ესაჭიროებოდა.

მილანში ჩაპელისთანვე ვანო ელენე თარხნიშვილს დაუახ-ლოვდა და მისი სალონის მუდმივი წევრი გახდა.

ელ. თარხნიშვილთან იკრიბებოდნენ შესანიშნავი მომღერ-ლები და მუსიკოსები. იმართებოდა მუსიკალური პაექრობა და სალონური კონცერტები. ხშირად მღეროდა აქ ვანო „ურ-მულს“ და სხვა ქართულ სიმღერებს. აქვე დაუახლოვდა მხო-ფლიოში განთქმულ მომღერლებს: შალიაპინს, ტიტა რუფოს, ჯირალდონისა და სხვებს. ისინი ერთხმად აღიარებდნენ ვანოს შესანიშნავ ხმასა და მუსიკალობას, აღტაცებულნი იყვნენ მი-სი სცენური ნიჭითა და გარეგნობით. ურჩევდნენ სისტემატუ-რად ემეცადინა.

ვანო ქალ. მილანში მეცადინეობდა კონსერვატორიის განთ-

ქმელ მაესტრო კასტელანოსთან. ეს მეცადინეობა თითქმის ყოველდღე სწარმოებდა დაბლოებით 2 წლის განმავლობაში. მაგრამ ვანო უფრო მეტ დროს ვოკალურ თვითგანვითარებას ანდომებდა: ესწრებოდა სპექტაკლებს განთქმულ მომღერალთა მონაწილეობით, დადიოდა ხალხურ დღესასწაულებში და ქართული ემზი შეჰქონდა შიგ თავისი სიმღერითა და ტემპერაჰენტი. სწავლობდა იტალიურ ხალხურ სიმღერებს, ამზადებდა პარტიებს შესანიშნავი დირიჟორების ხელმძღვანელობით („მანიონი“, „კარჰენი“, „მანონი“, „მარგალიტის მაძიებელი“, „დონ-პასკვალე“ და სხვა ოპერები).

მთელს იტალიაში იყო მოფენილი მსახიობთა სააგენტო კანტორები. ამ კანტორების აგენტთა საშუალებით ხდებოდა ახლად ჩამოსულ მომღერალთა გაცნობა და მოწყობა. ცხადია, ვერც ვანო სარაჯიშვილი ასცდებოდა პირველად იმ გზას. მაგრამ საქმე ისაა, რომ ბევრი აგენტი ხელოვნებით ჩარჩობას ეწეოდა, და თუ უცხო მომღერალს სქელი ჯიბე არა ჰქონდა, გზას უხლართავდა.

მაგრამ ვანო სარაჯიშვილმა ყოველგვარი სააგენტოების დაუხმარებლად გაიკვლია გზა იტალიურ სცენაზე. არსებითად, ეს გზის გაკვლევა კი არაა, მისი ბრწყინვალე გამარჯვება იყო მსოფლიო ვოკალური კულტურის ასპარეზზე.

დანსწრეთა გადმოცემით, როდესაც ვანომ ერთ-ერთ კონცერტში პირველად ხმა ამოიღო, დარბაზში რაღაც არაჩვეულებრივი ამბავი დატრიალდა: ბევრს თავშეკავებული ალტა-ცემა აღმოხდა და მქუხარე ოვაცია გაიმართაო.

მანინ იტალიაში მყოფი მომღერალი ა. გ. შანშიევი დასწრებდა დიდ კონცერტს მილანში, სადაც მონაწილეობდა ვანო სარაჯიშვილი. ამავე კონცერტში მონაწილეობდნენ აგრეთვე სახელგანთქმული ტენორი პაოლი და სხვა შესანიშნავი მომღერლები. ვანოს შეუსრულებია არცა ოპერა „მანონიდან“ და შემდეგ, საზოგადოების ფაშოწვევით, მთელი რიგი არიები და ნეპოლური სიმღერები. ვანოს დიდი წარმატება ჰქონია.

იმხანად პეტერბურგიდან მილანში ჩავიდა მდიდარი გრაფინია ალფერპერგი, რომელთანაც თითქმის ყოველ საღამოს ფაჟს იყრიდნენ გამოჩენილი მომღერლები და მსახიობები.

მთელი კონცერტები იმართებოდა. ვანო იქ ხშირად დადიოდა და ალტაცებს იწვევდა ბრწყინვალე საზოგადოებაში თავისი შესანიშნავი მუსიკალობით, სიმღერის ოსტატობითა და შესრულებას ტემპერამენტით. მოსკოვიდან აღღერებერგს ეწვია თავისი ამალით ვილაც მდიდარი ქალი რიბაკოვა. ერთი სიტყვით, ყველა, ვინც კი რუსეთიდან ჩავიდოდა, მის სალონში იყრიდა თავს. ვანოს მოსასმენად საგანგებოდ იმართებოდა სადამოები.

ერთხანს ვანო ცხოვრობდა ლაგო დი კომოს ტაჰსთან, მილანის ახლოს, ბარიტონ ტიტა რუფოსთან, რომელთანაც მან მთელი ზაფხული გაატარა. აქვე ცხოვრობდა მაშინ შალიაპინიც. ტიტა რუფო, ჭირალდონი და შალიაპინი ვანო სარაჯიშვილის დიდი მეგობრები იყვნენ. ა. შანშიევის გადმოცემით, ისინი ერთმანეთს „შენ“-ობით მიმართავდნენ.

მილანში, კაფე „ბიფი“-ში ხშირი საუბრების დროს, შალიაპინს, ტიტა რუფოს, მაზინისა და ჭირალდონის¹ არაერთხელ გამოუთქვამთ თავიანთი ალტაცება ვანოს შესანიშნავი ხმის, სიმღერის ოსტატობისა და მუსიკალობის გამო. ისინი დაუინებოთ ურჩევდნენ ვანოს ეზრუნა ევროპული კარიერისათვის, გამგზავრებულიყო ამერიკაში, სადაც დიდად სახელმოხვეჭილი მომღერალი გახდებოდა. შალიაპინი ზოგჯერ პირდაპირ

1 განთქმული იტალიელი ბარიტონი ევგენი ჭირალდონი იყო პეტერბურგის კონსერვატორიის პროფესორის ფერნი-ჭირალდონის შვილი. სხვათა შორის. ეს ევგენი ჭირალდონი ქართველებს სიძე იყო — ცოლად ჰყავდა თამარ ერისთავი, ქუთათელი მემამულის ასული. აი, როგორ მოხდა ეს ქორწინება:

ერთხელ, ქუთაისს კონცერტის გასამართად ეწვივნენ პეტერბურგის საიმპერატორო თეატრის სოლისტი, განთქმული ტენორი ფიგნერი და ბარიტონი ევგ. ჭირალდონი. იმხანად ქუთაისში ცხოვრობდა საყუევლთაოდ ცნობილი პრინცი ოლდენბურგელი. იშვიათ სტუმრებს პრინცმა ვახშამი გაუმართა და რჩეული საზოგადოება დაუპატიჟა. აქვე იყო სილაშხით გუნთქმული თამარ ერისთავიც. ევგ. ჭირალდონის ელა ელა, შთაბეჭდილება ისე ძლიერი აღმოჩნდა, რომ თავბრუდახევეულმა მომღერალმა იმავე საღამოს გამოუცხადა თამარს სიყვარული და სთხოვა ცოლად გაჰყოლოდა (თვითონაც მეტად სიმპათიური, ლამაზი კაცი იყო). უარი ვერ ჰკადრეს, მაგრამ მშობლებმა მაინც წინდახეჯულება გამოიჩინეს და ქორწინება ერთი წლის შემდეგ დანიშნეს (თუ ამ ხნის განმავლობაში არ დაივიწყებდა თა-

აგინებდა და ეჩხუბებოდა ზოლზე ვანოს — რას ჩასციებინარ ამ თბილისს ასეთი ხმით და ნიჭითაო.

საყოველთაოდ ცნობილია განთქმული მომღერლის შალიაპინის გულზვიადობა და მედიდურება. იგი იშვიათ მომღერალს თუ აღირსებდა თბილ სიტყვას, იშვიათად თუ ვისმე გაუწევდა ანგარიშს გამოექმადებოდა და თავს გაუყადრებდა. შალიაპინი უაღრესი მუსიკალობით, უბადლო ხმითა და დიდი ერუდიციით აღჭურვილი მომღერალი იყო. მან ერთხელ დირიჟორიკი გადაქცა თეატრიდან ორკესტრის ყალბი აქლერებისათვის.

აი, ამ გულზვიადი შალიაპინის გულიც კი მოინადირა ვანო საარაჩიშვილმა. შალიაპინის თაოსნობით, ლა-სკალას განთქმულ თეატრში ვანოს დებოუტი მისცეს. მაგრამ დებოუტის წარმატება, შესანიშნავი ვოკალური მასალისა და სიმღერის ოსტატობის გარდა, დიდად იყო დამოკიდებული იმ საერთო ვითარებასა და გარემოცვაზე, რასაც უქმნიდნენ ამა თუ იმ მომღერალს პროფესიონალი-კლაკერები, გარკვეულ ჯილდოს ფასად. ვანოსაც მიმართეს წინადადებით და აღუთქვეს დახმარება გამარჯვებაში... რა თქმა უნდა, საზოგადოებრივ სათანადო გასამარჯვლოც. ვანომ კატეგორიული უარი უთხრა დაუპატიუებელ სტუმართ და კარებისაკენ მიუთითა. კლაკერები დაემუქრნენ — როგორც კი სცენაზე გამოჩნდები, თეატრში ისეთ სტვენას და დავიდარებას აგიტებს, რომ მეორე დღესვე აიბარგო იტალიიდანო. მართლაც, როგორც კი გამოვიდა ვანო სცენაზე, უზარმაზარი თეატრის სხვადასხვა კუნჭულებში საექვო ხმაური

მარს მთელს ევროპაში ფეხადგმული მომღერალი). დაივიწყა კი არა, უფრო მოედო ტრფობის ცეცხლი; ერთი წლის შემდეგ ჩამოვიდა ჯირალდონი ქუთაისს, იქორწინეს, თამარი თავის სამშობლოში, ქ. მილანში წაიყვანა.

ევგ. ჯირალდონის დედის ფერნი-ჯირალდონის „სიმღერის ღმერთას“ უწოდებდნენ. მისი მოწაფე იყო ცნობილი ტენორი მიშელ დარიალი (მიხეილ ნანობაშვილი, შემდეგ პარიზის „გრანდ-ოპერის“ სოლისტი). 1903 წელს ჯირალდონისთან დაიწყო მეცადინეობა პეტერბურგის უნივერსიტეტის სტუდენტმა, ბარიტონმა დავით გიორგის-ძე აკოფაშვილმა (ქუთაისელი, ქართველი კათოლიკე, მათი წინაპრები ახალციხიდან გადმოსულან, „დიდ აკოფაშვილებად“ იწოდებოდნენ). 1905 წელს დ. აკოფაშვილი იტალიაში გაემგზავრა სიმღერაში დახელოვნებისათვის. ფერნი-ჯირალდონი თავის შვილთან, ევგენისთან, გაატანა ბარათი, აქ გაიცნო დ. აკოფაშვილმა ევგენის მეუღლე თამარ ერისთავი, რომელსაც სიხარულის ცრემლებით მი-

ატყდა. კლავკრები თავიანთ მუქარას ანხორციელებდნენ... მაგრამ მომაჯადოებელმა სიმღერამ კლავკრებს ხმა ჩაუწყვიტა და აიძულა ისინი სულგანაბით ესმინათ ვანოსათვის. წარმატებამ საზღვარს გადააჭარბა. მაყურებლებთან ერთად კლავკრებმა მქუხარე ტაშით დააჯილდოვეს ვანო, რომელმაც ფულის ნაცვლად შესანიშნავი სიმღერით „მოიხსიდა“ ისინი.

ვანომ ბრწყინვალედ ჩააბარა აქ უმჯაცრესი გამოცდა. იტალიიდან შალიაპინი პარიზს მიემგზავრებოდა საგასტროლოდ. მან წინადადება მისცა ვანოს გაჰყოლოდა იქ ოპერა „ბორის გოლუნიოვი“ მონაწილეობის მისაღებად, მაგრამ ლასკალაში გამოსვლის შემდეგ ვანო პარმაში მიიწვიეს პირველ ტენორად. პარმის შემდეგ ტრიესტში მღეროდა, შემდეგ ნიცაში. და აი, რა მოხდა ერთხელ აქ:

ნიციის საოპერო თეატრში მიდის ოპერა „კარმენ“. დონ-ხოზეს პარტიას აქ პირველად მღერის საზოგადოებისათვის უცნობი დებიუტანტი, რომელზედაც ასე ბევრს ლაპარაკობდნენ. თეატრს აუარება ხალხი მიაწყდა. წარმოდგენა დაიწყო. სცენაზე შემოიჭრა ხუჭუქთმძიანი, სხარტი ვაჟკაცი — დონ-ხოზე, და წამსვე მთელი დარბაზი გაინაბა. წარმტაცი ხმა, მდიდარი მუსიკალობა, ეშხიანი გარეგნობა და ტემპერამენტი აჯადოებს აუდიტორიას. ეს ტემპერამენტი ბუნებრივია, ანკარა წყაროსავით სჩქეფს სიმღერაში, მიხვრა-მოხვრაში, მსახიობის მთელს არსებაში. ამიტომ ყველას სჯერა მისი გულწრფელობა.

ულია თავისი თანამემამულე. იმ საღამოს ევგ. ჭირალდონის სტუმრად ჰყოლია „ტენორების მეფე“ ენრიკო კარუზო, რომელსაც იქვე უმღერია კავარადოსის მეორე არია „ვარსკვლავნი კრთოდნენ...“ (ოპ. ტოსკადან“). დ. აკოფაშვილი იგონებს, ახლაც თავზარდაცემული ვარ ამ სიმღერით. ევგ. ჭირალდონის კი, ქართველი სტუმრის პატივსაცემად რუსულად უმღერია ონგინის არია „Увы, сомненья нет...“. დ. აკოფაშვილმა იტალიაში გაიცნო და მოუხსინა მსოფლიოში განთქმულ მომღერლებს.

დ. აკოფაშვილის შემდეგ იტალიას ეწვია ვანო სარაჯიშვილი — ევგ. ჭირალდონის უახლოესი მეგობარი. თამარ ერისთავმა შესაფერი პარტიით მიიღო საამაყო თანამემამულე და ვანომაც არაერთი ქართული სიმღერა შემოსძახა მის ოქახში.

ევგ. ჭირალდონისთან მეცადინეობდა შემდეგ სანდრო ინაშვილი. შ. კ.

აი, გაფითრებული დონ-ხოზე სიყვარულს უხსნის თავის სატრფოს. მისი მხურვალე ღალადისი ია-ვარდივით ეფინება კარმენის გრძნობას.

სიყვარულის ნობათი დამთავრდა.

— კარმენ, ჩემო კარმენ!
ნუ გამწირავ...

დონ-ხოზე სატრფოს ფეხებში ჩაუვარდა.

— ვაშა! — ერთსულოვნად იგრილა მთელმა დარბაზმა. ხალხი ბობოქრობს. პარტერში ვიღაც წამოიჭრა და სადღაც გარბის, კულისებში შევარდა, დონ-ხოზეს მოეხვია და თავდა-ვიწყებით ჰკოცნის.

— მაპატიეთ, მე... დავარდვიე თეატრალური ეთიკა, ვერ მოვითმინე... ვინ ბრძანდებით, რა ტომისა ხართ?!

— ქართველი, ვანო სარაჯიშვილი გახლავართ.

— მე რუსი მწერალი კუპრინი ვარ... ვანო სარაჯიშვილი, ქართველი ბულბული! უცხო ბულბული! მაპატიეთ...

ასეთი ტრიუმფით გამოდიოდა ვანო იტალიის განთქმულ თეატრებში და მოწინავე საზოგადოების ქება-დიდებას იმსახურებდა.

ცნობილმა ბარიტონმა ს. ი. მიგაიმ გვიამბო, რომ ვანოსათვის მას მოუხმენია ქალ. ბრიუსელში, რაპერა „სიყვარულის სასმელში“. ვანო იტალიურად მღეროდა თავის პარტიას, დანარაჩენები—ფრანგულად. ვანოს ეს გამოსვლა (ბრიუსელში) ცნობილი არ იყო. ვინ იცის, რამდენ სხვა ქალაქში გამოსულა კიდევ და ჩვენთვის ისიც უცნობია!

თავისი უბაღლო მუსიკალობით ვანო იმდენად დაეუფლა იტალიურ ბელ-კანტოს, იმდენად შეისისხლბორცა ეს ბრწყინვალე სიმღერის ყაიდა, რომ აქ მას ეგვარიც თავისებურად გადაუკეთეს — „სარაჯინი“ დაარქვეს. ვანოს წინ უდიდესი პერსპექტივები იყო გადაშლილი: მას შეეძლო მოფენილზე მოერთხო ფეხი, ემგზავრა საგასტროლოდ დიდ ქალაქებში — ევროპიდან ამერიკას გადასწვდომოდა, „ურმულიც“ გვერდზე გადაედო და „ოროველაც“. მაგრამ ვანოს სამშობლოს წყურ-

ვილი ჰკლავდა. მშობლიური მთვარიანი ღამეები და ქართველი გლეხის ღიღინი ენატრებოდა. სულს სამშობლოსაკენ მოიწევდა. ჩვენი ვაზი, ატმის ყვავილი და ბიბინა მდელი ეძახდა:

— მთაო, გადმიშვი, გადმიშვი,
რა ნისლი მოგიხვევია...

ლა-სკალასაც ერჩია და შალიაპინის ოქროს კერპებად. შალიაპინთან მაინც შესიტყვება მოუხდა ვანოს: თბილისში ფეხადგმულ შალიაპინს რაღაც უდიერი სიტყვა წამოაცდენია აქაურობაზე. რა თქმა უნდა, ვანოს შესაფერი პასუხი გაუცია ზვიადი ქურუმისათვის. ვანოს ძმის — ა. სარაჯიშვილის ცნობით, ვანო ხშირად იგონებდა შემდეგ შალიაპინსა და მის სიდიადეს, მაგრამ ამ ეპიზოდს რომ გაიხსენებდა, დასძენდა თურმე:

— რა ექნა, რომ შალიაპინია, მე ქართველი კაცი ვარ, სარაჯიშვილი, ქედს ვერვის მოვუხრიო.

შალიაპინს მაინც უმწიკვლო გრძნობით უყვარდა ვანო მთელი თავისი სიცოცხლის მანძილზე, ხშირად ახსენებდა ამ „მშვენიერ ქართველს“. იტალიაში შალიაპინმა ვანოს თავისი სურათი უთავაზა გულთბილი წარწერით.

1908 წელს პეტერბურგელმა ანტრეპრენიორმა გვიდომ თავის წარმომადგენელს დუმას დაავალა საგანგებო დასის შერჩევა რუსეთის სატახტო ქალაქისათვის. დუმამ მიიწვია ცნობილი იტალიელი მომღერლები: ოლიმპია ბარონატი, ე. ჯირალდონი, ანსელმი და სხვანი. მათ შორის მიწვეულ იქნა ვანო სარაჯიშვილიც. პეტერბურგში წასვლამდე ვანო სამშობლოში ჩამოვიდა.

**იტალიიდან დაბრუნება. თბილისში. პეტერბურგში.
საოცარი ნაძლავი. ნაკოვნი მარბალიტი**

იტალიიდან ამაღელვებელი ცნობები მოდიოდა ვანო სარაჯიშვილის უჩვეულო წარმატებათა შესახებ. ხალხის სიხარულს ჯაზღვარი არა ჰქონდა. მოუთმენლად მოელოდნენ მის დაბრუნებას. მაგრამ... ამ საყოველთაო სიხარულს ერთი ბზარი შემოეპარა: ვაჰი თუ ვანომ უცხო მხარეში ფუფუნება არჩიოს და

სამშობლოს ზურგი შეაქციოსო. ამ შემთხვევაში ანარეკლი ჰყოფა პრესაშიც. რაც უფრო მეტი ქება მოდიოდა ვანოს იტალიიდან, უფრო მეტი საფუძველი ეძლეოდა ამგვარ ეჭვს.

მაგრამ არანაკლებ გულდაწყვეტილი იყო ვანო თავის საყვარელ სამშობლოზე და აზრადაც არ მოსვლია მისი გაცვლა „სხვა ქვეყნის სამოთხეზედა“. იგი მოუთმენლად მოიჩქაროდა მშობლიურ მთა-ბარისაკენ, სადაც მკერდგარუჯული, დაუგეშავი ტენორები ვაჟკაცური ნამუსით მღეროდნენ თავიანთ დიდებულ ზალხურ სიმღერებს.

ბეტერბურგში წასვლამდე ვანო თბილისის ოპერის თეატრში მიიწვიეს.

1908 წლის ნოემბრის 11-ს დაიწყო მისი გასტროლები.

მიუხედავად იმისა, რომ ბილეთების ფასი ძალზე გადიდებული იყო, სალაროსთან კვლავ დავიდარაბა ასტყდა და განცხადება გამოიკრა:

„დღეს ყველა ბილეთი გაყიდულია“.

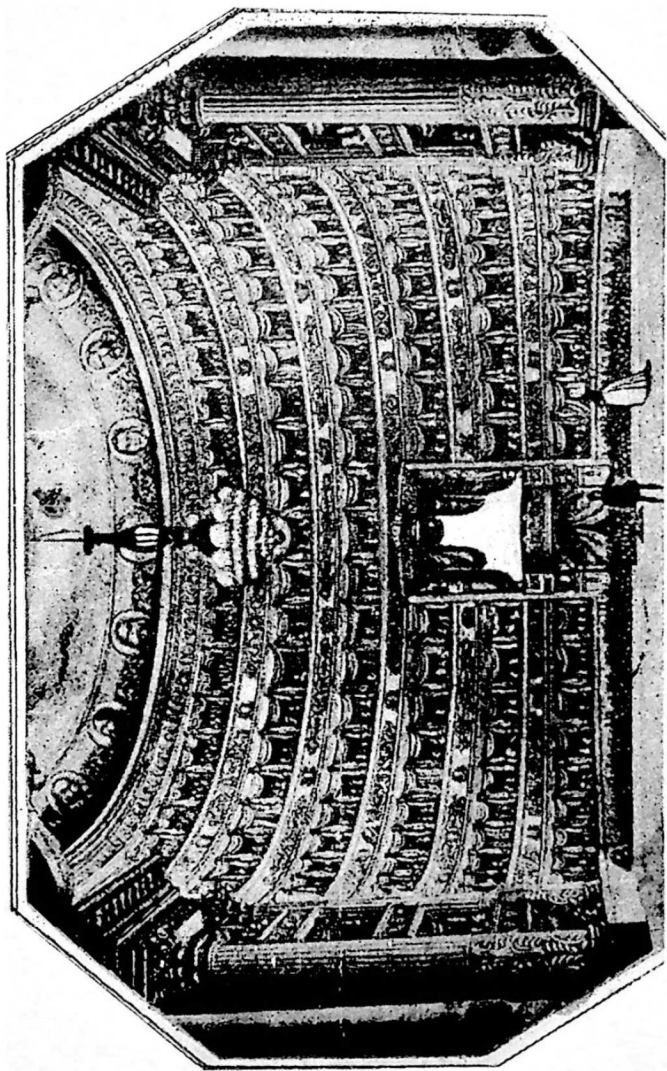
* *

ვანო იტალიურ ენაზე ასრულებდა თავის პარტიებს. პირველი გამოსვლისათვის მან „რიგოლეტო“ აირჩია.

გაზეთი „ზაკავკასსკოე ობოზრენიე“ 13 ნოემბერის №-ში სწერდა:

„...11 ნოემბერს „რიგოლეტოში“ გამოსული ტენორი სარაჯიშვილი ეკუთვნის იმ რჩეულთა რიცხვს, რომელთა გამოჩენა არტისტულ სარბიელზე ასე იშვიათია ამ ბოლო დროს ჩვენში, რუსეთში. ჯერ კიდევ თბილისის სათავადაზნაურო გიმნაზიაში იქცევდა იგი მუსიკის მაწაფავლებელთა განსაკუთრებულ ყურადღებას. თავისი შესანიშნავი ხმითა და მახვილი მუსიკალური სმენით იგი აოცებდა ყველას, ვისაც კი მოუხმენია... სამართლიანად უნდა აღინიშნოს, რომ რაღაც სამიოდე წლის განმავლობაში მან შესძლო იმის გაკეთება, რაც შეუძლებელია ჩვეულებრივი უნარის მქონე მომღერლისათვის.

მილანში ორი წლის მანძილზე განთქმულ პროფესორ კასტელანოსთან მეცადინეობის შემდეგ, იგი გამოვიდა „ლა-სკალას“ თეატრში შალიაპინის რეკომენდაციით და მიიღო ანგა-

მილანის ოპერის თეატრი ლა-სკალა

გომელეზი ფ. შალიაძე

ეშენტი პარმაში, სადაც გამოდიოდა ოპერებში: „დონ-პასკვა-
ლესა“ და „მანონში“.

ხმას განსაკუთრებული ცვლილება არ განუცდია: იგივე
ღვიათი სილამაზის მომაჯღოებელი ტემბრი, ყოველგვარი
მეტნაკლებობისაგან თავისუფალი და ყველა რეგისტრში სწო-
რი ბგერა. უზუსტეს წერილმანებამდე გამოუმუშავებული „მესა
ვოჩე“, აკლიერების გასაოცარი ოსტატობა, საუცხოო დიქ-
ცია... მომღერალმა ჰემმარიტი ინტერესი გამოიწვია და გა-
მარჯვებული დარჩა სპექტაკლის ბოლომდე...

სხვა რეცენზიაში ვკითხულობთ:

„... ბ-ნი სარაჯიშვილი არის იტალიური სკოლის მომღერა-
ლი. მას შესანიშნავი ტემბრის ხმა და მშვენივრად განვითა-
რებული სუნთქვა აქვს. მსახიობმა განსაკუთრებული ოსტა-
ტობით შეასრულა მეოთხე აქტის არია და იტალიური სკოლის
საუცუესო მომღერლები მოგვაგონა...“

14 ნოემბერს ვანო „ტრავიატაში“ გამოვიდა. შემდეგ მან
პირველად თბილისში შეასრულა ნადირის (ოპ. „პარგალიტის
მამიებელნი“) და ვილჰელმ მაისტერის (ოპ. „მინიონ“) პარ-
ტიები, რომელთა განსახიერებაში ვანომ განთქმულ იტალიელ
ოსტატთა გამოცდილება გამოიყენა და გასაოცარ სიდიადეს
მიადნია.

განსაკუთრებით აღსანიშნავია ნადირის პარტია:

„...დღი წარმატება ხვდა წილად ვანო სარაჯიშვილს, —
სწერს რეცენზენტი, — ნადირის პარტიაში მან იპოვა ის ძარ-
ღვი, რომელზედაც ჩვენ ვლაპარაკობდით „ტრავიატაში“. მისი
მონაწილეობის შესახებ; აქ ყველაფერი უწყობდა ხელს მსა-
ხიობს: მელოდიურობა, მდოვრე წყობა, ელეგიური ელფერი
და ორკესტრის წყნარი თანამავლობა. აქ, როგორცა სჩანს,
მსახიობი ისე გრძნობდა თავს, როგორც ორავული მორევში და
სამართლიანად უნდა აღინიშნოს, რომ ვერავითარ ნაკლს ვერ
დასწამებს ადამიანი. გადაჭრით ვამბობთ — ნადირის პარ-
ტია ბ-ნ სარაჯიშვილის შემოქმედების გვირგვინია...“

მაგრამ არანაკლები ბრწყინვალეობით ჩატარდა ვილჰელმ
მაისტერის პარტიაც.

„...სპექტაკლის სული და გული იყო ჩვენი გასტროლიორი

ბ-ნი სარაჯიშვილი. როგორც მომღერალი და მუსიკალური ფრაზების დედაარსში ჩამწვდომი, იგი შეიძლება დაეყენოთ ბევრ იმ მომღერალზე მაღლა, რომლებმაც დიდი სახელი მოიხვეჭეს. ფაქიზი მუსიკალური ალლო, მხატვრული ზომიერების გრძნობა, უშუალობა და ტემპერამენტის კეთილშობილება ცხადყოფენ, რომ ბ-ნი სარაჯიშვილი დიდი ხელოვანია.

მეორე და მესამე აქტებში შესრულებული არიები შეიძლება „ლირიკულ-დრამატული იმიჯის“ შედეგად ჩაითვალოს...“ (ზაქავც. ობოზრ., 1908 წ. 29 ნომბ.).

„რიგოლეტო“, „ტრაეიატა“, „მარგალიტის მადიებელნი“, „მინიონი“, როგორც აღვნიშნეთ, ვანომ იტალიურ ენაზე შეასრულა, რამაც ერთგვარი საყვედური გამოიწვია — სხვები რუსულად მღერიან და სპექტაკლის მთლიანობა ირღვევაო. რეცენზიებიდან თვალნათლივ სჩანს, რამდენად გაზრდილა ვანო სარაჯიშვილის ოსტატობა იტალიაში, გამდიდრებულია მისი რეპერტუარი და მხატვრული ალლო. ამჯერად ის წარუდგას საზოგადოებას არა მარტო როგორც შესანიშნავი მომღერალი. არამედ როგორც მუსიკალური ფრაზის თავისებურად შემდგენობი და გადმოცემი. ეს მომზიბვლელი თავისებურება განსხვავებდა ვანოს ყველა დანარჩენ მომღერალთაგან მთელ სიცოცხლის მანძილზე. ამიტომ სწერდნენ ხოლმე ვანოზე — შეუძლებელია იმის ფადმოცემა, რაც მისი სიმღერით განვიცადეთო.

ქართული ფილარმონიული საზოგადოების გამგეობამ დაადგინა: ეთხოვოს ახალგაზრდა ქართველ მომღერალ ვანო სარაჯიშვილს, რომ ჩვენს საზოგადოების სასარგებლოდ გაგვიმართოს ოპერა ან კონცერტიო. მოლაპარაკება ზაქარია ფალიაშვილს დაევალა. მაგრამ საზოგადო საჭმისანობაში თავდადებულ ვანოს არავითარი მოლაპარაკება არ დასჭირვებია. მან სიამოვნებით შეასრულა ეს თხოვნა. კონცერტი გაიმართა 6 დეკემბერს. მთელი შემოსავალი ფილარმონიულ საზოგადოებას გადაეცა.

იტალიიდან დაბრუნებისას ვანომ გამართა აგრეთვე თავისი კონცერტი არტისტული საზოგადოების საკონცერტო დარბაზში. აქ იტალიურ ენაზე ვანომ ჩვეული ბრწყინვალეობით შეას-

რულა ნადირის არია „მარგალიტის მამიებლებიდან“ და კავ-
რადოსის არია „ტოსკადან“, აგრეთვე მთელი რიგი სხვა ნა-
წარმოებნი, რითაც ერთსულოვანი აღფრთოვანება და ტაშის
გრაალი გამოიწვია. ხანგრძლივი ოვაციის შემდეგ შესრულე-
ბულ იქნა „ურმული“ და სხვა სიმღერები. საზოგადოება
მაინც არ სცხრებოდა. დარბაზში იჯდა ვანოს და სოფიო, რო-
მელსაც იშვიათი სილამაზის ზმა (კონტრალტო) ჰქონდა.

ვანომ დასტაცა თავის დას ზელი, აიყვანა იგი სცენაზე და
მასთან ერთად შესრულა დუეტი — „მბოლოდ შენ ერთს“.

საზოგადოების სიხარულს საზღვარი არა ჰქონდა.

მეორე კონცერტი ვანომ გამართა ზუბალაშვილის სახელო-
ბის სახალხო სახლში (ახლა მარჯანიშვილის სახელ. თეატრი).
დარბაზი ასე იყო გაჰყდილი, როგორც იტყვიან, შიგ ნემსი
არ ჩავარდებოდა.

ამ კონცერტმაც საყოველთაო სახალხო დღესასწაულის სახე
მიიღო.

ოპერის თეატრს ვანომ ერთგვარი „ზიანიც“ მიაყენა. უბი-
ლეთოდ დარჩენილმა ხალხმა ერთხელ თეატრის ეესტიპი-
ულში ჩინ მოაჯირი გადასთელა და ტალღასავით შევრიალდა
დარბაზში. სპექტკლების შემდეგ ხელში აყვანილი ვანო ხალხს
ხელით მიჰყავდა შინისაკენ. ვანოს თაყვანისმცემელ მანდილო-
სანთა წრეში „სარაჯისტკები“ გამრავლდნენ. საღაროსა და
თეატრის წინ შეგროვილ ზალხში მათ ზედმეტი ფუტფუსი და
ნერვიულობა შეჰქონდათ. ამ „სარაჯისტკებს“ ეუბნებოდა „სა-
ქართველომ“ თავის ფურცლებზე კარიკატურაც კი მოეძღვნა
(იხ. № 9, 1908 წ. 16 ნომბ.).

მიუხედავად მაღალი ფასებისა, ზალხი არაფერს არ იშუ-
რებდა, ოღონდ თეატრში შეეღწია. გარეთ დარჩენილნი კი
მოაჯირის მტკრევასაც არ ურიდებოდნენ. ასე ჩატარდა, საზო-
გადოდ, ვანოს გასტროლები 1908 წლის შემოდგომაზე, პეტერ-
ბურგში გამგზავრებამდე.

* *

მილანში დადებული ხელშეკრულების მიხედვით, ვანო პე-
ტერბურგს გაემგზავრა იტალიურ დასში მონაწილეობის მი-
საღებად.

რას წარმოადგენდა ეს დასი?

გვიღის ღირეჟიკას, ტრადიციის მიხედვით, უკვე 75 წლის განმავლობაში ეჭირა იტალიური ოპერა რუსეთის სატახტო ქალაქში. 1908 წლის საშობაო დღესასწაულიდან კონსერვატორიის დიდ დარბაზში ეს ღირეჟიკა თავის ახალ სეზონს იწყებდა. პოპულარული ოპერების გარდა განზრახული იყო „ვილჰელმ ტელის“, „რობერტ დიავოლოს“, „ფენელას“, „ჯიოკონდას“ და მთელ რიგ ოპერათა განახლება, აგრეთვე მ. მ. ივანოვის ოპერა „ვაი ჭკუისაგან“ (გრებოედოვის მიხედვით) დადგა. დასში შედიოდნენ: ქალები — ასტაფიევა, ორიოლ, სვიშჩევსკაია; ვაჟები — ლა-სკალას ბარიტონი ევგ. ჭირალდონი, მოსკოვის საიმპერატორო თეატრის სოლისტი სევესტიანოვი, სიბირიაკოვი და მრავალი სხვანი. ღირეჟორად მიწვეულ იქნა ნიჟიერი მუსიკოსი ტრუფი¹.

ვირაობით დასი მართავდა იაფფასიან დილის სპექტაკლებს მოსწავლე ანაღაგზრობისათვის. გამოშვებულ იქნა ამ სპექტაკლების საგანგებო აბონემენტები (იხ. პეტერბ. გაზეთი „ნოვოე ვრემია“, 1908 წ. 2 დეკემბ.).

პეტერბურგის იტალიური დასი ვანოსათვის აკი ჯერ კიდევ 1905—1906 წლებში იყო ცნობილი. დასში მონაწილეობდა ჰევრი მისი პირადი მეგობარი. მათ შორის ერია სახელგანთქმული ბარიტონი ევგ. ჭირალდონი, რომელსაც ძალიან უყვარდა ვანო. დასში ყველა პატივსა სცემდა და მოწიწებით ეპყრობოდა ამხანაგების გამტან და შესანიშნავი ხასიათის მქონე ქართველ „სარაჯინის“. თითქმის ყველაფერი თავის რიგზე უნდა ყოფილიყო. ვანოს მშობლიურ წარეში უნდა ეგრძნო თავი. მაგრამ ეს ასე როდი იყო: შემოქმედებითი მღელვა-

¹ ეროვნებით იტალიელი. 1883 წელს თბილისის ოპერაში ღირეჟობდა. „ქართული გალობის აღმადგინებელი კომიტეტის“ დავალებით გადაიღო ნოტებზე ქართული საგალობლები (კარბელაანთ კილო): „წმიდაო ღმერთო“, „ჟვარსა შენსა თაყვანსა ვსცემო“, „შენ გიგალობო“, „სულო ჩემო“, „მოვედით თაყვანი ვსცეთ“, „რომელი ქერაბიმთა“, „განმანათლებელი ჩვენი“. ოპერის თეატრის გუნდის 6 იტალიელი მომღერალით შეასრულა ისინი სიონში. საქარო განხილვისის ტრუფის ნამუშევარმა მაღალი შეფასება მიიღო. ეს ჩანაწერები არ დაბეჭდილა. სად არის, ჩვენთვის უცნობია. შ. კ.

რება; საკუთარი ხმით, თამაშით, ვოკალური ოსტატობით უკმაყოფილება, კრიტიკული დამოკიდებულება თავისადმი და მუდამ ახლის ძიება ვანოს თანდაყოლილი თვისება იყო. ეს შემოქმედებითი მღელვარება თან სდევდა ვანოს მთელი სიცოცხლის განმავლობაში. ამ გრძნობის გავლენით, ზშირაღ. კონცერტის წინ ვანოს მთელი ჩაგონება სჭირდებოდა.

იტალიურ ოპერაში თავისი გამოსვლის დაწყებამდე ვანო ადრე ჩავიდა პეტერბურგში და გულმოდგინედ დაიწყო მზადება. იმეორებდა იტალიურ ენაზე მძიმადებულ პარტიებს. ვარჯიშობდა ამ ენის დამახასიათებელ დიქციის შესათვისებლად, ესწრებოდა საიმპერატორო თეატრში გამართულ წარმოდგენებს, რათა სიმღერის იტალიური ოსტატობა შესანიშნავი რუსული დრამატული ხელოვნებით შეეესო.

ქართველთა სათვისტომო, პეტერბურგის უნივერსიტეტისა და სხვა უმაღლეს სასწავლებელთა ქართველი სტუდენტობადიდი მღელვარებით მოელოდნენ თავიანთი თანამემამულის—ვანო ჭარაჯიშვილის გამოსვლას იტალიური დანის შემადგენლობაში, სადაც შედიოდნენ მეტად პოპულარული და მთელი მუსიკალური მსოფლიოსათვის ნაცნობი მომღერლები. ისინი ვანოზე არა ნაკლებ დელავდნენ. ეს მღელვარება მით უფრო ორკეცდებოდა, რომ ყველაზე მეტად მათი გმირი დელავდა. რომელიც თავის გამარჯვების იმედს მარტოოდენ არაჩვეულებისრივი სილამაზის ხმასა და სიმღერის ოსტატობას როდემყარებდა. ვანო ანგარიშს უწევდა იმ გარემოებას, რომ იმპერიის სატახტო ქალაქის განებოვრებული საზოგადოების წინაშე უნდა გამოსულიყო. ამ საზოგადოების გემოვნებ. „რუსულ ლა-სკალას“ — პეტერბურგის საიმპერატორო თეატრის ტრადიციებს ემყარებოდა, სადაც გამოდიოდნენ შალიაპინი, სობინოვი და სხვა შესანიშნავი ოსტატები.

მოახლოვდა ვანოს გამოსვლის დღე. მთელი დამეგები აოშიძნავს. ინერვიულობს. წამდაუწუმ ხმას ისინჯავს.

— ხმა არა ედერს...

სასოწარკვეთილი ვანო ადგილს ვერ პოულობს. ერთიდან მეორე აზრს აწყდება. იმხანად მოსკოვის ფილარმონიულ საზოგადოების სკოლაში სწავლობდა ვანოს ახლო მეგობარი

ილიკო აბაშიძე (ჩელოს დამკვრელი, პედაგოგი). ვანო დეპეშით იზარებს ილიკოს — ოპერაში ჩემი პირველი გამოსვლაა, შენი დაწერება მინდა, აუცილებლად ჩამოდიო. მესამე დღეს ილიკო აბაშიძე ვანოსთან იყო.

— ვაიშე, დავილუპე, ჩემი დებიუტი საძაგლად ჩაივლის, თავი მომეჭრება, შევრცხვები. აქედან უნდა გადავიკარგო... ხმა არა მაქვს, ჯალა ახლა წამერთავა?!

არავითარი გამხნელება და დამშვიდება არ მოქმედებდა. სწუხდა ილიკო აბაშიძეც, რომ ვერ შევლიდა ძვირფას სეგობარს.

— თქვენთვის, ჩემო ილიკო, არ შეუძლია აღელვებას დიდი ზიანის მოტანა, ხელი ხომ არ მოგტყდებათ; ჩვენ კი... ნახე, რა მოგვდის! მი... მი... მიი!!

და მართლაც, არ ეღერდა რიგიანად ვანოს ხმა. თითქოს ყელშივე ჩაუჭვნათ დიდებული ხავერდის ვარდი; თითქოს მზის სხივი გასცილდა და კრიალა ყელი ზამთრის დღესაგვით მოღრუბლვით.

უცებ ილიკო აბაშიძემ სიხარულით მიაგება:

— ვანო, მართლა, ახლა მომაგონდა... ერთხელ სობინოვთან ერთად ემონაწილეობდი კონცერტში. ძალიან ვღელავდი. სობინოვმა თავისი წამალი მომცა. დავლიე თუ არა, რკინაჯვით გავხდი!

— მერე რამ გაგაჩუბა აქამდე! გასწი ჩქარა, მეორე მოქმედებაზე მაინც მომისწრებ. ჩქარა, ჩქარა! რადგან სობინოვმა, დიდებული ინჟნერა, უსათუოდ მიშველის!

ილიკო აბაშიძე წამლისთვის წავიდა. სპექტაკლი დაიწყო. ვანოს თავდაპირვლად შეხვდა საზოგადოება. ამან უფრო გააცეცხლა და ზედმეტი მღელვარება მოჰგვარა. არა ნაკლებ ღელავდა ქართველი ახალგაზრდობა, რომელიც ბლომად დაესწრო სპექტაკლს. ანტრაქტში ილიკომ წამალი მოიტანა და ვანოს ჩიუმკა მიაწოდა.

— შევეხვეწე, ჩქარა გამიმზადეს. აბა გადაჰყარ!

ვანომაც მამინვე გადაჰყარა.

— მი... მი... მიი...!

ე. აბაშიძემ დაუმატა, რომ წამალი მხოლოდ ხუთი წუთის

შემდეგ მოქმედებდა. ვანო ყოველ წუთში ხმას ისინჯავდა. უცებ სიხარულით დაიყვირა:

— ილიკო, წარმოიდგინე, ხმა მომდის!.. რა დახმარება გამოწიე, ასე მგონია ახლა დავიბადე... დავმშვიდდი კიდეც. მითხარ, ჩემო ილიკო, რა წამალი?

— ამაზე ფთხოვ ნურათუფრს მკითხავ. სობინოვს შეეპირდი, რომ საიდუმლოს არავის ვეტყვი. აბა, ერთი კიდევ გადაჰყარ და იგადი სცენაზე.

მეორე მოქმედებიდან ვანოს მომაჯადოებელი ხმა ჰრულყოფილი მშვენიერებით აჟღერდა. ტაშის ქუხილით დაამთავრა ჰპექტაკლი.

ამ ჰპექტაკლის დამსწრე ვლად. ყანჩელა გვიამბო:

— იტალიელ მსახიობთა კოლექტივი, რომელიც იმ დამეს ჰპექტაკლში მონაწილეობდა, ყველა ანტრაქტის დროს ოვაციას უმართავდა თავის არაიტალიელ კოლეგას. ვანო ავანსცენაზე გამოჰყავდათ და მიუთითებდნენ საზოგადოებას, რომ აპლოდისმენტებს ისინი ვანო სარაჯიშვილის სახით იღებენ.

ასეთი ბრწყინვალე გამარჯვებით ჩატარდა ვანოს სახეა ჰპექტაკლებიც.

ბევრი უხვეწა ვანომ ილიკო აბაშიძეს — მიეცა მისთვის ამ სამაგალითო წამლის რეცეპტი, მაგრამ ამოდ. სობინოვს სიტყვა მიეცეო, სულ ერთსა და იმავეს იმეორებდა აბაშიძე. სამაგიეროდ, პროვინორი გააცნო, რომელსაც ყოველ თავის ჰპექტაკლზე ორ ბილეთს აძლევდა ვანო. მას კი ვანოაათვის წამალი მოჰქონდა. ილიკოს თხოვნით, რა თქმა უნდა, არც ამან ვასცა საიდუმლოება.

რა იყო აქ ამოდენა თავსამტერები? არავითარი „სობინოვის რეცეპტი“ არ არსებობდა. ილიკო აბაშიძემ შეთხზა ყოველივე ეს: იყიდა აფთიაქში ერთი ბოთლი ნარზანი, ნახევარი რბე გაურია და ვანოს მოუტრბენინა. ასევე „ამზადებდა“ პროვინორიც.

ი. აბაშიძემ რამდენიმე ზნის შემდეგ ნახა სობინოვი და ყველაფერი უამბო. ბევრი იცინეს. სთხოვა მასაც შეენახა „საიდუმლოება“, რადგან ვანოზე ეს კარვად მოქმედებდა. სობი-

ნოვს ძალიან უყვარდა ვანო, როგორც შესანიშნავი მომღერალი და ძვირფასი სამეგობრო აღამიანი.

გავიდა ხანი. სობინოვმა ვერ მოითმინა ვანოს თავისი „წამლის“ რეცეპტი განუმარტა, და „მოუწამლა ტკბილი ოცნება“ გულისთადი მეგობრების ხარხარს ბოლო არ ჰქონდა.

ილიკო აბაშიძის რეცეპტს „სობინოვ-სარაჯიშვილის წარზან-წყეთები“ დაარქვეს.

იტალიელი მომღერლები თავიანთ სისხლ-ხორცად სთვლიდნენ ვანოს, რომელსაც ასე უბადლოდ ჰქონდა შეთვისებული მათი უნა, საამაყო ბელ-კანტო და საოპერო სიმღერის კლასიკური ტრადიციები. პეტერბურგის საზოგადოება დიდი პატივისცემით ეგებებოდა მის ყოველ გამოსვლას და დიდებულ იტალიელ მომღერლებთან ერთად ტაშითა და თაიგულებით აჯილდოებდა. სპექტაკლებში მონაწილეობის გარდა, ვანო ხშირად გამოდიოდა კონცერტებშიც.

1909 წლის 22 იანვარს პეტერბურგის კეთილშობილთა საკრებულოს დარბაზში (მოიკა, 59) გაიმართა დიდი ტრადიციული ქართული საღამო. მონაწილეობდნენ ირმინა, ბელინგი, აბაშიანი, ჯირალდონი, ვანო სარაჯიშვილი, ილიკო აბაშიძე, რომანოვსკი, ნალბანდიანი და სხვები. მონაწილეობდა აგრეთვე არხანგელსკის სახელგათქმული გუნდი, რომელმაც კოტე ფოცხვერაშვილის ლოტბარობით შესანიშნავად შეასრულა ქართული ხალხური სიმღერები. დაიდგა ცოცხალი სურათები. საღამოს დიდძალი საზოგადოება დაესწრო. ბილეთები მანეთიდან ექვს მანეთამდე ღირდა. მოსაწყვევში კი ას მანეთსაც სთავაზობდნენ. შემოსავალი გადაეცა ქართველთა სათვისტომოს ღარიბ სტუდენტთათვის დასახმარებლად.

ვანოს დიდი წარმატება ჰქონდა ამ საღამოს. რამდენიმე რომანსის შემდეგ საზოგადოებას ერთსულოვანი მოთხოვნით შეასრულა ნადირის არია ოპერა „მარგალიტის მამიებლებიდან“. დარბაზში მქუხარე ტაში გაისმა. ვანოს დაყინებით იწვევდნენ სცენაზე. კულისებში ქართველმა მეგობრებმა უთხრეს:

— რა უნდა იმღერო ამის შემდეგ? „მარგალიტის მამიებლები“ ხომ შენი ვარსკვლავია, მართლაც ხომ მარგალიტია!

— როგორ თუ რა, განა ცოტაა სამღერი?

— ჰო, რა უნდა იმღერო ისეთი, რომ ეს შთაბეჭდილება დარჩეს მსმენელს? ხომ ხედავ, როგორ ქუხს ხალხი!

— ჰმ, საქმე ხომ „მარგალიტის მაძიებლები“ არაა. მარგალიტი შესრულებულია. თუ ოსტატი ხარ...

— სწორედ „მარგალიტის მაძიებლებშია“ შენი ეს ოსტატობა. უნდა გაიმეორო.

— გავალ, მაგრამ არ გავიმეორებ და უფრო მეტ ტაშსაც ავსტებ. უბრალო ვარჯიშს შევასრულებ, ნამდვილ ვოკალიზმს...

— შეუძლებელია, ჰარცხვილია, ნამდვილი მარცხია!

— დამინადლეფეთ: ვინც წააგოს, დღესვე გაშალოს კარგი სუფრა.

— ჯანი გაეარდეს!

ვანო სცენაზე გაიჭრა და ტაშის იგრილოც მისწყდა. დაიწყო მართლაც ვოკალიზი, რასაც სახელდახელოდ შეუწყო სიტყვები და იშხიანად შემოსძახა: ხან სჰექა, ხან მიჰპნიდა ჰანგი, ხან ორივე ერთად მოახგავა. დარბაზში თითქოს მთვარის ნათელი დააყენა, სიონ ჩურჩული აალივლივა.

ხალხმა მომეტებულად იგრიალა. უკან ჩამოდგა ბიზეს „მარგალიტის მაძიებლები“. ხელოვნების სხვა მარგალიტმა გაიმარჯვა. მასზე ქართული სხივი ჰკრთოდა.

ვანომ ვახშამი მოიგო და წაგებულ ბიჭებს წინ გაირეკა.

• •

ჩრდილო-კავკასიის კურორტებს, განსაკუთრებით—კისლოვოდსკა მუდამ დიდძალი ხალხი ეტანებოდა. აქ სამკურნალოდ ჩამოდრიოდნენ უზარმაზარი იმპერიის სხვადასხვა კუთხიდან და მეზობელ სახელმწიფოებიდანაც. 1909 წლის ზაფხულში კისლოვოდსკაში სპექტაკლებს მართავდა დუმას საოპერო დასი. დუმა აქ შეჰანიშნავ სპექტაკლებს სდგამდა და განთქმულ მომღერლებს იწვევდა. 12 გასტროლზე მიწვეულ იქნა ვანო სარაჯიშვილიც.

აი, ამ სეზონისა და დასის მოკლე დახასიათება.

პეტერბურგის გაზეთი „ნოვოე ვრემია“ 1909 წლის 2 მაისს ნომერში ჰყურდა:

„წლევეანდელი თეატრალური სეზონი კისლოვოდსკში მეტად საინტერესო უნდა იყოს. საოპერო საქმეს სათავეში უდგას ბ-ნი დუმა. დასში შედიან: საიმპერატორი თეატრების მსახიობი ქ-ნი ზბრუევა, ქ-ნნი: ორიოლი, ვორონეცი, მილინა, არტი, პოლიუტა, სკორუპასკაია, სობესსკაია, ტიხომიროვა; საიმპერატორო თეატრების მსახიობი ბ-ნი ლოსევი, ბ-ნნი: სარაჯიშვილი, ჰელიაგინი, ვიტინგი, სავრანსკი, ბოშროვი, პიროგოვი, ტიხონოვი და რიბინოვი. გუნდი — 30 კაცისა და ორკესტრი 40 კაცის შემადგენლობით. დირიჟორები: ბ-ნი პლოტნიკოვი (მოსკოვის საიმპერატორო ოპერადან) და ბ-ნი სლუცკი. საგასტროლოდ ჩავლენ: მოსკოვის საიმპერატორო ოპერის მსახიობი ბ-ნი სმირნოვი, საიმპერატორო თეატრის მსახიობნი ბ. ბ. დავიდოვი და ტარტაკოვი; საიმპერატორო თეატრების მსახიობი ქ-ნი კუზნეცოვა, ქ-ნი ვან-ბრანდტი და ა. დ. ვიალცევა“.

ამ შესანიშნავ დასში ვანო სარაჯიშვილი ერთ-ერთი ცენტრალური ფიგურა და წამყვანი მომღერალი იყო.

კისლოვოდსკში ვანო გამოვიდა „ლაქმეში“, „რიგოლეტოში“, „ტრავიატაში“, „მარგალიტის მამიებლებში“ და სხვა ოპერებში. სპექტაკლები მისი მონაწილეობით დიდი მხატვრული წარმატებით ჩატარდა.

ვანო შემდეგაც გამოდიოდა კისლოვოდსკში. აქ იგი მართავდა კონცერტებსაც, რასაც დიდძალი საზოგადოება აწყდებოდა.

ერთ-ერთი სპექტაკლის მონაწილემ, ძველმა მუსიკოსმა ანზ. გ. გვენცაძემ გვიაშბო:

— ერთ დილას, კისლოვოდსკში, რეპერტორში მივედი კურზალის დარბაზში. სალაროსთან ვეებერთელა რიგი დამხვდა, ჩოჩქოლი იყო. დავინტერესდი, სალხში გავერიე. ვიდაც საშუალო ხნის კარგად ჩაცმული მამაკაცი ციბრუტივით ტრიპლედო და სხვადასხვებით ლაპარაკობდა: ახლახან დავბრუნდი იტალიიდან, იქ მოვუქმინე პირველად ამ საოცარ მომღერალს.

ეგ ქართველი სარაჯინია, ნამდვილი იტალიური სკოლის მომ-
ღერალი, იცით რა არის?!

ცოტა ხნის შემდეგ სალაროში არცერთი ბილეთი არ იყო.
მსურველები კი უფრო ემატებოდნენ. ყველას უნდოდა ქართ-
ველი „სარაჯინის“ მოსმენა. ვანოს გამოსვლა ნამდვილ ტრი-
უმფად გადაიქცა. მან მართლაც მოაჯადოვა საზოგადოება.
ბისზე გამომახებას ბოლო არ უჩანდა. დარბაზში მოულოდნე-
ლად იფეთქებდა ტაშის ქუხილი და დიდხანს არ სცხრებოდა.
მეორე დღეს ყველგან ვანოს ქება ისმოდა. ბევრს მართლაც
ექვი შედიოდა მის ქართველობაში — ასეთი თავანკარა, წმინ-
და იტალიური სკოლა მხოლოდ იტალიელ მომღერალს შეიძ-
ლება ჰქონდეს.

კოსლოვოდსკის შემდეგ ვანომ სამშობლოს მოაშურა და გა-
მართა კონცერტები თბილისსა და პროვინციაში. ქართველი
საზოგადოება უდიდესი აღტაცებით შეეგება თავის საამაყო
მომღერალს. ქუთაისს, ქიათურას, თელავს, გორას და სხვა ქა-
ლაქებში კვლავ გაისმა ვანოს „ურმული“.

ქიათურაში „დრამატიული საზოგადოების“ საღამო გაი-
მართა.

„... დიდი და პატარა მოუთმენლად ელოდა მოესმინა მის-
თვის, ვისი სახელიც უკვე გვრგვინავდა მთელს საქართველო-
ში. მთელი კუთხე მოზღვავდა. სულგანბული ხალხი ელის.
დადგა სანეტარო წუთი. სცენაზე გამოჩნდა ლამაზი ახალგაზრ-
და, ტან-ლურწამა მოზდენილი ვანო, და დარბაზი მქუხარე ტა-
შისცემად გადაიქცა.

გაისმა პირველი აკორდი პიანინოსი და დარბაზი ერთბაშად
ჩაჩუმდა ისე, რომ ეს მოკრძალებით და დიდი მოლოდინით
აღსაფხე სიჩუმე ყველა ჩვენგანს შიშის ჟრუანტელს ჰგვრი-
და... მოგვესმა იადონის ტკბილი გალობა, აღსაფხე გრძნობით,
კეთილშობილებით და მშობლიური ჰანგის სანეტარო აქლე-
რებით, სიზარულისა და აღტაცების ღიმილმა მძლავრად გა-
დაიარა დარბაზის სახეზე და თვალთაგან ნეტარების ცრემლი
გამოსწურა. გაღვიძებულმა სიამაყემ, არწივისებურად ფრთა-
გაშლილმა მაღლა ცაჲს კამარაში შეინავარდა და ქვეყანას მოა-
ღო დიდი ოცნება ჩვენი ქვეყნის აღორძინების და წინსვლისა.

იმ საღამოს დიდმა და პატარამ, ქალმა თუ კაცმა, ჯეგელმა თუ მოხუცებმა მთელი გულით შეიყვარა ჩვენი იადონი.

მისი მოშორება აღარავის უნდოდა, სცენიდან აღარ უშვებდნენ, ემუდარებოდნენ ერთი კიდეც ემღერნა, რომ ერთხელ კიდეც ესმია ნეტარების ნექტარი. და მთელს ღამეს, მეორე დილას ხალხი ვანოს შემოხვეოდა, არ შორდებოდა, მისი ხილვას წყუროდა, მასთან ყოფნა უნდოდა მარად...¹

აგვისტოს შუა რიცხვებში ვანო თელავს ეწვია. მან თან წაიყვანა თ. ძნელაძე, ი. აბაშიძე და ვ. ურუშაძე.

იმავე წლის 14 ოქტომბერს თბილისში, ქართულ თეატრში გაიმართა ვანოს კონცერტი მომღერალ ისკანდერის (ნ. ა. ვესელოვსკოროვა), მერენბლიუმის (ვიოლინო), პოლტორაკაიას (ფორტეპ.), ბარიტონ ამირჯანიასა და სხვათა მონაწილეობით. გაზეთ „ზაქავკაზიე“ სწერდა:

„ოთხშაბათს, 14 ნოემბერს გაიმართა ი. პ. სარაჯიშვილის კონცერტი. ქართული თეატრის დარბაზი გაჰყვრილი იყო. სარაჯიშვილი ერთი იმ იშვიათ მომღერალთაგანია, რომელნიც აღჭურვილნი არიან სიმღერის იტალიური, შესანიშნავი კლასიკური მანერით, სრულყოფით რომ ჰფლობდნენ. წარსულ დღეთა განთქმული იტალიელი ოსტატები გრაციანი და მაზინი, ხოლო ახლა გულაჩვილებით რომ იგონებენ ხოლმე მოხუცები... სარაჯიშვილი გვხიბლავს და გვატყუვებს, გვხიბლავს თავისი ბელ-კანტოთი. გვხიბლავს შეუპოვარი, მომავადობელი ვოკალური ეფექტის წარმოქმნით რომლის საიდუმლოება მხოლოდ და მარტოოდენ მისთვისაა ცნობილი. იგი სრულყოფით ჰფლობს სუნთქვის ტექნიკას და სურვილისამებრ ახდენს ხმის ფილირებას.

მომღერალმა უბადლოდ და დიდი გამოვნებით შეასრულა ღამაში, მელოდიური ნაწარმოები კაშევაროვისა „სიჩუჟე“, რაც განმეორებულ იქნა საზოგადოების დაყინებითი მოთხოვნით; აგრეთვე აღმოსავლურ ყაიდაზე დაწერილი რომანსი ოპერა „მარგალიტის მადიებლებიდან“, რომლის შესრულების ესოდენ დიდი ოსტატია სარაჯიშვილი...“

¹ იხ. „თ. და ცხოვრ.“ № 16 — 1924 წ.

27 ოქტომბერს წერა-კითხვის საზ-ბის გამგეობის თაოსნობით გაიმართა ილია ჭავჭავაძის ხსოვნისადმი მიძღვნილი სალიტერატურო საღამო. მოხსენებების შემდეგ გაიმართა საკონცერტო განყოფილება, რომელშიაც დიდი წარმატებით გამოვიდა ვანო ქართული, რუსული და იტალიური რომანსებით.

სხვათა შორის, იმავე 1909 წლის აგვისტოში, თბილისის სახალხო სახლის სცენაზე, ბარიტონმა აპირჯანმა პირველად დასდგა „რიგოლეტო“. ჰერცოგის პარტიის შემსრულებლად მან ვანო სარაჯიშვილი მიიწვია.

იმავე წელს ვანო ქუთაისსაც ეწვია და დიდი კონცერტი გამართა. იტალიურ რომანსებთან ერთად მან აქ ჩვეული ოსტატობით შეასრულა მ. ბალანჩიშვილის „ოდესაც გიციქერ“, სხვა ქართული სიმღერები და საღამო „უჩუქულით“ დაამთავრა, რითაც უდიდესი აღტაცება გამოიწვია.

ვინ იცის, რამდენი რა დაგვრჩა კიდევ უთქმელი ამ წელს ვანოს შესანიშნავი კონცერტების შესახებ.

მაინც, იტალიიდან დაბრუნების შემდეგ, სამშობლოში ამ ტრაუმფალური მსვლელობის ფონზე შექურ-ვარსკვლავივით მოსჩანს ვანო სარაჯიშვილის ზენიტი — „მარგალიტის მაძიებელთა“ გასაოცარი შესრულება.

ხელოვნების მარგალიტის მაძიებელმა — ვანო სარაჯიშვილმა იპოვა ეს დიდებული მარგალიტი და მთელს სიცოცხლესთან ერთად ძვირფას სამშობლოს მიუძღვნა.

სამწუხაროდ, არ დაგვრჩენია იგი ფირფიტაზე ჩაწერილი. თუმცა ესეცაა — აფსკი ხმას დაიჭერდა. სულს კი ვერა. დაე, მომავალ თაობას „აპესალომ და ეთერის“ მსგავს ზღაპრად დარჩეს ვანოს ეს დიდი ოსტატობა ისე ვით მისი განუთქორებული ღალადისი:

„თავო ჩემო, ბედი არ გიწერია...“

რარიგ დიდი მარგალიტის ზენი არ მიგეძღვნათ, ვანო დიდხანს ვერ სძელებდა სხვაგან. ხან უცხო ყოფას ვერ ურიგდებოდა, ხან სიტყვის უხეშად შებრუნებას და ეროვნული თავმო-

ყვარეობის შელახვას: ქართულად იფეთქებდა, ჯებირებს გადალაზავდა და შინისაკენ გამოსწევდა.

— სამშობლოს დარდი მანადგურებს, სული მეხუთება... არ შემიძლია, გამიშვიტ შინ!

ნიადაგ ეს სიტყვები ეკერა პირზე.

1910-იან წლებში თბილისს რომელიღაც განთქმული ამერიკელი ანტერპრენიორი ეწვია. მოისმა თუ არა ვანოს ხმა. საშველი არ მისცა — ამერიკის შეერთებულ შტატებში გამომყეო, და დიდი დოვლათი აღუთქვა. ვანომ ცივი უარი უთხრა.

ანტერპრენიორმა ათასგვარი ხერხი იხმარა და ვანოს ოქროს პეშვი დაანახვა. ცდამ უნაყოფოდ ჩაუარა, მაშინ ანტერპრენიორმა გადასწყვიტა სხვა გზით ემოქმედნა და ვანოს ოჯახს მიჰმართა:

— სადაც მეტყვიტ, იქ შევიტან ვანო 'არაჯიშვილის' სახელზე 50 ათას მანეთს, ანდა ვის სახელზედაც გნებავთ. გარდა ამისა, ვკისრულობ ყველა ხარჯს იქით და აქეთ. გამომყეეს, რა დაუშავდება, სიამოვნების მეტს რას ნახავს?

ვერასგზით ვერ დაიყოლია. როგორც იტყვიან, ქვა მალლა აავდო და თავი შეუშვირა.

— ჩამომეტსენით, არ შემიძლია, — სამშობლოს თავს ვერ გავანებებ, აქედან ვერსად ვერ წავალ.

აბეზარი ანტერპრენიორი ჩამოსცილდა.

ვანომ თითქოს უზარმაზარი ტვირთი გადიგდოო, თავისუფლად ამოისუნთქა.

— მაღლობა ღმერთს!.. „მე მირჩევნია სალი კლდე თოვლიან-ყინულიანი“...

ხელებს იფშვნეტდა და ღიმღლით ბოლთასა სცემდა.

რომეოს კრინი

1906 წლის ნოემბრის 5-ს თბილისის „არტისტულ საზოგადოებაში“ უჩვეულო ფუსფუსი იყო. ქალთა ერთ-ერთი სკოლის მესვეურებმა საგანგებოდ შერჩეული პროგრამით საქველმოქმედო კონცერტი გამართეს და საუკეთესო ძალები მოიწი-

ვიეს. ფოიეში შამპანიური შუშხუნებდა, ყვავილები სურნელს აკმევდნენ. დახლთან ნორჩი ლამაზმანები ტრიალებდნენ და სტუმრებს უმასპინძლდებოდნენ. ვაჟები მოწიწებით აწოდებდნენ მანდილოსანთ ნაირფერ სასუკერას და ტკბილ სასმელს.

ღარბაზში ვანო სარაჯიშვილი შემოვიდა. ყველამ გზა მისცა: „თვალი გააყოლა საუცხოოდ მორთულ, მშვენიერ ჭაბუკს, რომელიც უჩვეულო ზეიმით გამოდიოდა თბილისის ოპერაში და ახლა, იტალიაში გამგზავრების წინ, უკანასკნელ ჰაქეტალებში მონაწილეობდა. ამ საღამოს ვანო საქველმოქმედო კონცერტში მოაწვიეს, და სწორედ ამ გარემოებამ მოიზიდა აქ დიდძალი საზოგადოება.“

ვანო დახლთან მივიდა. ცქრილა ნინო ქიქოძემ ჭიქა შამპანიური მოაწოდა. ვანომ ოდნავ მოსვა საპირსი, ფული დასდო და ელვასავით მიანათა თვალი მშვენიერ ასულს. სწრაფად გააწია სცენისაკენ...

გავიდა ხანი. ვანომ იტალია და პეტერბურგი მოიარა. იგი საქვეყნოდ სახელმოხვეჭილი მომღერალი გახდა. რამდენი ხოტბადიდება მოისმინა! გარს. მუდამ თაყვანისმცემლეთა გუნდი ერტყა. ყველგან საამაყო და სასურველი სტუმარი იყო. ვინ არ გაიცნო, მაგრამ მის თვალწინ მაინც სიცოცხლით აღსავსე ნინო ქიქოძე იდგა...

1910 წლის აპრილს 26-ს ვანო და ნინო პლატონ ქიქოძის ასული ჯვარსაეწრად წარსდგნენ. ამ საზეიმო საღამოს იშვიათი განწყობილებით შეხვდა ვანო. მის პოეტურ არსებას გრძნობას ათოვდა სიყვარულიც და ვაზაფხულის. ბელოვების მგზნებარე ცეცხლი პოეზიის სათუთ სიმს მისწვდა და ნეტარებით დაითარო ვანო.

ვიდრე მღვდელი ალექსი თევზაძე საკუთარხეველში ფუსფუსებდა, ვანომ კრინით სთქვა სიყვარულის დიდი სიმღერა: „გემუდარები, ნეტარების დიადო ღამე!“

ეს იყო რომეოს არია ოპერა „რომეო და ჯულიეტა“.

ჯადო ბგერები განიფანტა გაბრწყინებულ ტაძრის სივრცეში; ხავერდით მიესალმუნა მაღალ თაღებს, კედლებს.

შემდეგ ნიაფივით მიიბნინდა, საღლაც ნემსის ყუნწში გაძვრა და მარადისობას შეუერთდა.

ეს კრინი სამარეშიაც კი შესძრავდა რომეოსა და ჯულე-ტას ძვლებს, რომ მართლა ყოფილიყო სადმე ჩაფლული. ვინ იცის, იქნებ მამა ალექსისაც კი მოესმა საკურთხეველში ვანოს სიძლერა და „ეშმაკს“ დაუთმო — ენას კბილი დაადგა და სული განაბა.

სარაჯიშვილებმა ღირსეულად მოიხადეს ვალი საყვარელ ძმის წინაშე და თავიანთი გუნდით ჯვარსაწერი გალობა სთქვეს ეკლესიაში. დედოფალს ზიარება არ ექაშნიკა.

ალექსიმ ღიმილით უთხრა:

— არ მოგწონს, შვილო? ცოტა დაიცა, უკეთესი ღვინო მოგართვა...

თავისი მოვალეობის შესრულების შემდეგ ალექსიმ იქვე შინ მიიწვია ნეფე-დედოფალი და მათი ამაღაც.

რომეოს თავშეკავებული კრინის ნაცვლად, რა თქმა უნდა, ვანო აქ შემოსძახებდა თავისებურად.

რუსული ოპერის დასში. სარატოვი. თბილისი. მოსკოვი

1910 წლის ზაფხულში ვანომ შესანიშნავი კონცერტები გამართა თბილისსა და პროვინციაში. იმავე წლის სექტემბერში კი სარატოვს გამგზავრა იქაური საოპერო თეატრის ანტრეპრენიორის მიწვევით. რამდენიმე თვის შემდეგ მოსკოვსა და პეტერბურგს ეწვია, სადაც თავისი ძველი მეგობრები და მასწავლებლები მოინახულა. 1911 წლის გაზაფხულზე ვანო თბილისში დაბრუნდა და თავისებურად ჩაუქროლა მშობლიურ მიდამოებს.

17 აგვისტოს „ახალ კლუბში“ დაიდგა ვალ. გუნიას ვოდევილი „მონადირე“, რის შემდეგ გაიმართა დიდი კონცერტი ვანოს მონაწილეობით. ვანო შესანიშნავი საკონცერტო რეპერტუარით გამოვიდა და კვლავ დიდი სიმაოვნება მოჰგვარა დამსწრე საზოგადოებას.

მომღერალი ევგენი ჯირალდონი

მომღერალი ლ. სობინოვი

გაზეთი „ზაკავკაზი“ წერდა:

„...დენცის იტალიური რომანსების შესრულებისთანავე დაიპყრო მომღერალმა მრავალრიცხოვანი საზოგადოება. შემდეგ შეასრულა კაშვევაროვის მშვენიერი რომანსი — „სიჩუმე“, რაც მსმენელთა დაყინებითი მოთხოვნით გაამეორებინეს. სადამოს სულსა და გულს წარმოადგენდა ერეკლეს არაა იპოლიტოვ-ივანოვის ოპერა „ლალატიდან“, რამაც მქუხარე ოვაცია და ერთსულოვანი „ბის“ გამოიწვია. ამ გამოწვევათა გამო მსახიობმა კიდევ ორი მოხდენილი ქართული სიმღერა შეასრულა. მას სავსებით დამსახურებული წარმატება ხვდა წილად. მსახიობს როდი აქვს მეტად დიდი ხმა, მაგრამ ეს ხმა დაყენებულია უმწიკვლოდ და შესანიშნავად არის დამუშავებული; იგი განსაკუთრებით ლამაზად ჟღერს მაღალს ფარდებში, პიანოსა და რეჟიტატივებში. ე. ი. უმეტესად ძნელ ადგილებში. მაგრამ, ჩვენის აზრით, რაც განსაკუთრებულ დამსახურებად უნდა ჩაეთვალოს ი. პ. სარაჯიშვილს, ეს გახლავთ ის, რომ მისი სიმღერა სრულებით არ შეიცავს ხელოვნურ სიძაბულებას და აფექტაციას, რასაც ოპერის მეტად ნიჭიერი მომღერლებიც კი ვერ აღწევენ ხოლმე თავს. ვიმეორებთ, სიმღერის ეს მეტად იშვიათი ბუნებრივობა იყო მიზეზი თუ მსახიობის განსაკუთრებული თავისებურება, მაგრამ ერეკლეს არაა ჩვენ უფრო მეტი კმაყოფილებით მოვისმინეთ ბ-ნ სარაჯიშვილის შესრულებით, ვიდრე სატახტო ქალაქების სცენის მსახიობთა შესრულებით მოგვიმგონია...“

ქართული სიტყვები პარტიისათვის დაწერილია თვით ბ-ნ სარაჯიშვილის მიერ. ვფიქრობთ, იგი მეტად დიდ საჩუქარს მიუძღვნის მშობლიურ სცენას, რომ იკისრებდეს მთელი ამ ოპერის ლიბრეტოს ქართულ ენაზე გადმოთარგმნას...“

ვანოს პოეტური ბუნებისათვის უცხო როდი იყო ტექსტზე შემოქმედებითი მუშაობა — თარგმნა, შეფარდება და გადაკეთება. იგი ამ მხრივაც არა ჰგავდა ბევრ მომღერალს, რომლებსაც არც საამისო უნარი გააჩნიათ და არც მოთხოვნილება აქვთ, — რასაც ხელში მოაჩეჩებენ, იმას მღერიან.

1911 წლის 11 სექტემბერს, ქ. სოხუმში, მ. ნ. ანჩაბაძის ინიციატივით დიდი საქველმოქმედო საღამო გაიმართა. თბილისიდან მიწვეულ იქნენ ვანო სარაჯიშვილი და პოეტი იოსებ გრიშაშვილი. ვანოს დიდი წარმატება ხვდა ამ საღამოს, მშობლიური რეპერტუარიდან ვანოს ჰქონდა „ურმული“, მელ. ბალანჩივაძისა და დიმ. არაყიშვილის რამდენიმე რომანსა, ქართულად ნათარგმნი ერეკლეს არია. ეს მცირე რამ ვერ ამოსწურავდა ხალხის დაუცხრომელ ტაშს. ვანოც იძულებული იყო იტალიური და რუსული რეპერტუარისათვის მიემართნა. შესრულებულ იქნა კაშვედაროვის „სიჩუმე“, ცნობილი რომანსი — „ჯადოსანი ქალის თვალები“ და სხვა ნაწარმოებები.

ვანოს ხმაში დრამატული ელფერისავენ მიდრეკილება გაცილებით აღრე იწყება, ვიდრე ეს აშკარად გამომჟღავნდა დრამატული ტენორის პარტიებში მისი გამოსვლით. 1911 წლის 27 ნოემბერს თბილისის „ახალ კლუბში“ დაიდგა „დემონი“ ვანოს მონაწილეობით. გაზ. ზაკაკაშისკაია რეჩი“ წერდა:

„... „დემონმა“ სარაჯიშვილის მონაწილეობით დიდძალი საზოგადოება მიიზიდა. ეს არც გასაკვირია, რადგან მან უკვე დიდი ხანია გაგვხვია თავის ჯადოსნურ, დამატკბობელი ხმის ბადეში.

ჩვენის ფიქრით, სარაჯიშვილი განიცდის ევოლუციას, იგი უფრო ძლიერი, უფრო მომზადებული დგას მომავლის წინაშე. სარაჯიშვილი მუშაობს და ეს მუშაობა მეთად სერიოზულია...“

1 მარცხენარ ნიკოლოზის ასული ანჩაბაძე — და მწერალი ზალვა დადიანისა. იყო აფხაზეთის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების თავმჯდომარე, აგრეთვე — კულტურული საზოგადოებისა და ადგილობრივი დრამატული საზღების თავმჯდომარე. 1900-იან წლებში მისი ინიციატივით დაარსდა ქართული სკოლა სოხუმში, რომელიც მეფის მთავრობის დროს იღვევებოდა. ეს სკოლა რევოლუციის შემდეგ ქართულ გიმნაზიად გადაკეთდა. მ. ნ. ანჩაბაძე თაოსნობდა ყოველგვარ კულტურულ ღონისძიებას აფხაზეთში; ამის გამო „აფხაზეთის დედას“ უწოდებდნენ. შ. კ.

რა თქმა უნდა, აქ არაფერ შუაშია დრამატული ტენორის რეპერტუარი, მაგრამ რეცენზენტს მხედველობაში აქვს ის გარემოება, რომ ვანო მაშინ მეცადინეობდა ლაღო მესხიშვილთან აქტივორულ ოსტატობაში სრულყოფისათვის. ეს მეცადინეობა უმთავრესად დრამატული ტენორის პარტიებს მოიცავდა („კარმენი“ და სხვა ოპერები), ამიტომ, ცხადია, ვოკალურადაც ახალ საწყისებს ადგა ვანო.

სხვათა შორის, „დემონის“ გაქართულების ძიებაში გვარიან კუროზს ჰქონდა ადგილი. ერთხელ დემონი... ჩოხით გამოჰყავდათ, რაც სამართლიანად დაჰგმო პრესამ.

იმავე წლის 29 დეკემბერს ვანომ მონაწილეობა მიიღო გ. გუნიას საბენეფისო საღამოში. „გენაცვალე“ ახლად ფეხადგმული იყო. საზოგადოება დაჟინებით მოითხოვდა მის შესრულებას.

1912 წლის 21 იანვარს ბაქოში გაიმართა XXI ტრადიციული ქართული საღამო ქართველთა შორის წ. კ. გაშავრცელებელი საზოგად. სასარგებლოდ. გაზეთი „ბაქინეც“ წერდა:

„...საღამოს დამამშვენებელნი იყვნენ თბილისიდან მოწვეულნი ე. თარხნიშვილი და ვანო სარაჯიშვილი. სარაჯიშვილის ცოცხალმა, ლამაზმა ხმამ მოაჯადოვა მსმენელები...“

არც გასაკვირია. ვანო აქ მღეროდა ქართულ; რუსულ ფრანგულ, იტალიურ, აზერბაიჯანულ უნებზე, რამაც აუწერელი აღტაცება გამოიწვია. საღამოს შემოსავალმა 6.000 მანეთს მიაღწია. საერთო მხიარულებამ და ცეკვა-თამაშმა დილაძე გასტანა.

20 თებერვალს თბილისის ქართულ თეატრში გაიმართა მის. კავსადის გუნდის კონცერტი. ვანომ დიდი წარმატებით შეასრულა ტოსტის რომანსები, აგრეთვე „ურმული“ და სხვა ქართული სიმღერები.

1912 წლის სეზონში ღირიყორმა ი. ფალიაშვილმა ვანო თბილისის ოპერის თეატრის დასში მიიწვია. ვანოს ყოველ გამოსვლას დიდძალი საზოგადოება ესწრებოდა, რასაც ხელს უწყობდა ვანოს მდიდარი რეპერტუარი და პოპულარობა. ამები ფალიაშვილები ფიანდაზად უშლიდნენ ვანოს თავიანთ გულს. იფანე ღიმილით აყოლებდა ხოლმე მის მომხიბლავ ხმას

თავის მკაცრ წყევლას. ზაქარია სულის წიაღში თანდათან ისწამდა ხორცს დიდებული აბესალომის მწუხარე იერი. იგი ენო საზოგადოების ქარგაზე ყალიბდებოდა...

1913 წელი თბილისის ოპერაში ვაჟის საახალწლო მოლოცვით დაიწყო.

„...სამშაბათს, 1 იანვარს, ხალხით გაჭედრილ დარბაზში ჩატარდა ი. პ. საზოგადოების ბენეფისი. ტაშის გრილს ბოლო არ ჰქონდა. იმოდენა თაიგული და ძვირფასი საჩუქარი მიართვეს, რომ პატარა გამოფენის მოწყობა შეიძლებოდა. ბენეფიციანტმა „ტრაფიატა“ აირჩია და კარგადაც მოიქცა. ალფრედ ჟერმონის პარტია საუკეთესოა მის რეპერტუარში. გარდა ამისა, სიმღერის წმინდა იტალიური სკოლა, რომელსაც ჰულონს ბნი საზოგადოებელი, სავსებით შეესაბამება ისეთი პარტიების შესრულებას, როგორიც არის ალფრედის პარტია... მან იშვიათი გატაცებით ჩატარა პარტია და დიდი სიამოვნება მოჰგვარა მსმენელთ ფაქიზი სიმღერით, რომელშიც დიდი მგზნებარება ისმოდა...“ (გაზ. „ზავკაზიე“ № 3).

ამ საღამოს ვიოლეტას პარტიას ასრულებდა განთქმული მომღერალი საბანეევა. „ტრაფიატა“ შემდეგ გაიმართა საკონცერტო განყოფილება, რომელშიც ეანომ ბევრი სხვადასხვა სიმღერა შესრულა.

1913 წლის 27 აპრილს „ქართულ კლუბში“ პირველად შეასრულეს ზაქ. ფალიაშვილის „აბესალომ და ეთერის“ ერთი აქტი კოლოტოვას, გოფმანისა და დუელის მონაწილეობით. მთელი პრესა და საზოგადოება აღაპარაკდა, მაგრამ არა ქართველმა შემსრულებლებმა და მათი ხმების შეუსაბამობამ (გარდა კოლოტოვასი — ეთერისა) ერთგვარი საყვედურიც გამოიწვია.

სწორედ ერთი თვის შემდეგ, 28 მაისს, განმეორდა იგივე კონცერტი პირველი სურათის დამატებით (აბესალომისა და ეთერის შეხვედრა). ახლა აბესალომს მღეროდა ეანო საზოგადოებელი, მურმანს — სანდრო ინაშვილი ბელიარ-ეშმაკს! — ლორთქიფანიძე. ეთერის პარტიას კვლავ კოლოტოვა ასრუ-

¹ ბელიარ-ეშმაკის პარტია შემდეგ ამოდებულ იქნა ოპერიდან, შ. კ.

ლებდა. ამჯერად შთაბეჭდილება ძირფესვიანად შეიცვალა, მაგრამ ამაზე ქვემოთ გვექნება საუბარი.

8 ივნისს იმავე კლუბში გაიმართა დიმ. არაყიშვილის კონცერტი. შესრულებულ იქნა ნაწყვეტები ოპერა „შოთა რუსთაველიდან“ და ავტორისავე ჩაწერილი სხვადასხვა ხალხური სიმღერები. კონცერტს დიდძალი ხალხი დაესწრო. ვანო გამოწვევას ბოლო არ ჰქონდა. გაზ. „ზაკაცაზი“ წერდა:

„... კახელ გლეხთა „ურბული“ ზედმიწევნით ფაქიზად და მხატვრულად შეასრულა ბ-მა სარაჯიშვილმა. მომღერალი იმდენ უტყუარ ლირიზმს აქლავს შესრულებაში, რომ პირდაპირ დაუსრულებლად გონდა უქმინო მას...“

ეს „დაუსრულებლად ღმერთს“ სურვილი დაუსრულებლადვე იწვევდა ვანოს სცენაზე. კონცერტს დიდი წარმატება ჰქონდა. საზოგადოების მოთხოვნით პროგრამა გაანეორებულ იქნა 15 ივნისს ვანოს მონაწილეობით.

1913 წლის ზაფხულშივე მომღერალმა ს. ი. ევლახიშვილმა საოპერო დასი შეადგინა პროვინციაში საგასტროლოდ. პირველ ტენორად მან ვანო სარაჯიშვილი მიიწვია. დასში შედიოდნენ: ტ. ი. საბანეევა, მ. ნ. ჩიოლი, ე. გ. კოველნოვა, ს. ი. ევლახიშვილი, ვ. ფ. ლიუბჩენკო, განთქმული ბარიტონი თ. ს. ორდა, ქალ-ვაჟთა გუნდი 16 კაცისა და ორკესტრი 16 კაცის შემადგენლობით (ოპერის საუკეთესო სოლოისტებისაგან). რეპერტუარში ჰქონდათ: „პიკის ქალი“, „ევეგენი ონეგინი“, „დემონი“, „ტრავიატა“, „მარგალიტის მამიებელი“, „კარმენი“, „ფაუსტი“, „ლაკმე“, „მინიონი“, ფრა-დიავოლო“, „სევილიელი დალაქი“, „ჯამპაზები“, „ტოსკა“. ამ ოპერებიდან ვანო გამოდიოდა „ტრავიატაში“, „მარგალიტის მამიებლებში“, „ევეგენი ონეგინში“, „დემონში“, „ფაუსტში“, „ლაკმეში“, „მინიონში“, „ფრა-დიავოლოში“, „სევილიელ დალაქში“.

პირველი გასტროლები ქუთაისსა და ბათუმში ჩატარდა. ვანოს წილად ხვდა უდიდესი წარმატება. ქუთაისში „ტრავიატას“ შემდეგ ხალხმა ვანო ხელში ატაცებული გამოიყვანა თეატრიდან. სოხუმში დასმა გასტროლები ჩაატარა ახლად აგე-

ბულ თეატრში¹. აქ 15 სპექტაკლი დაიდგა. გამოსათხოვარი წარმოდგენის შემდეგ ადგილობრივმა კომერსანტებმა დასს ფახშამი გაუმართეს. ვანომ „მხოლოდ შენ ერთს“ და რამდენიმე რომანსი იმღერა. რაღაც აუწერელი რამ მოხდა, თავდავიწყებითს აღტაცებას მიეცნენ. იქვე შეაგროვეს საკმაო თანხა და დასი კიდევ ორი კვირით დასტოვეს საგასტროლოდ. შემდეგ დასი კავკავს გაემგზავრა. დავით სარაჯიშვილის ქარხნის მომუშავეებმა და ადგილობრივმა საზოგადოებრივობამ ვანოს საგანგებო შეხვედრა მოუწყეს. ამ საგასტროლო მოგზაურობის დროს ვანო მთელი დასის სული და გული იყო.

იმავე ზაფხულს ვანომ საკონცერტო მოგზაურობა ჩაატარა. ი. ზარდალიშვილისა (დეკლამაცია) და ციციშვილის (ფორტეპ.) მონაწილეობით წარმატებით გაიმართა კონცერტები გორს, ბორჯომს, წალკერს, ახალციხეს, ქიათურას.

23 ნოემბერს ვანო და ი. გრიშაშვილი ფოთს მიიწვიეს ვაჟთა გიმნაზიის სასარგებლოდ გამართულ კონცერტში მონაწილეობის მისაღებად. ამ კონცერტის გამო გაზ. „ზაქავკაზსკაია რეჩი“ გამოქვეყნდა მშვენიერი რეცენზია „ოუჟანინის“ ხელმოწერით.

1912—13 წლის² სეზონში ვანო მოსკოვის თეატრებს ეწვია. სერგიევის სახალხო სახლში და ზიმნის თეატრში გამოვიდა. სერგიევის სახალხო სახლში (დოლოგორუკოვის ქუჩაზე) მუდმივი საოპერო დასი მოღვაწეობდა. თეატრს პატრონობდა განთქმული მეცენატი გრაფი შერემეტეივი. აქ იდგმებოდა იგივე ოპერები, რაც მოსკოვის დიდ თეატრში და ზიმნის თეატრში.

მოსკოვში ვანო გამოდიოდა „ვერტერში“, „რიგოლეტო-

¹ ს. ი. ველახიშვილის ცნობით, თეატრი და სასტუმრო სოხუმში აუგიათ მეცენატსა და კომერსანტს ალოიზის. ეს პირველი საოპერო სპექტაკლი ყოფილა სოხუმში და დასსაც თავისი პირველი გამოსვლით გაუხსნია თეატრი. (ეს ალოიზი კორსიკელი ყოფილა). შ. კ.

² ვანოს მიერ დამღერებულ ზოგიერთ ფირფიტაზე წარწერილია: „რუსული ოპერის არტისტი ი. სარაჯევი. 1912 წ. მოსკოვი“. შ. კ.

ში“, „კარმენში“, „ტრაგედიაში“, „ფაუსტში“, „ევგ. ონეგინში“ და სხვა ოპერებში.

— ჩვენი სარაჯევი! — ამბობდნენ ვანოს შესახებ მოსკოველები. ყოველი მისი გამოსვლა საზეიმო ვითარებაში მიმდინარეობდა.

სერგიევის სახალხო სახლს გარდა, ვანო მღეროდა ცნობილი მეცენატის ზიმინის თეატრშიც. ეს თეატრი არამცთუ უწყვედა მეტოქეობას დიდ თეატრს, არამედ ზოგჯერ სჭარბობდა კიდევაც მას დასის შემადგენლობითა და რეპერტუარით. ამ დიდ დასში ვანო ისეთი წარმატებით გამოდიოდა, რომ მისი სპექტაკლები ანშლაცებით მიმდინარეობდა და ბილეთების გადაყიდვაც იყო გაჩაღებული, რაც მხოლოდ დიდი მომღერლებს გასტროლებს ახასიათებდა. ერთმა ძველმა მოსკოველმა თეატრალმა დიდი გულსტკივილით მოგონა ჩვენთან საუბარში ვანო და დასძინა — ბევრჯერ ხუთი-ექვსი თუმანი მიმიცია მისი სპექტაკლის ბილეთშიო.

სერგიევის სახალხო სახლში მოუსმინა პირველად ვანოს ვერტერას პარტიაში ჰაშინ ახალგაზრდა მომღერალმა ი. ს. კიპორენკო-დომანსკიმ (ახლა უკრაინის სსრ სახალხო არტისტი).

— მას შემდეგ 30 წელი გავიდა... ევროპის ბევრი სატახტო ქალაქი შემოვიარე, მაგრამ ახლაც თითქოს ცოცხლად მიდგას თვალწინ ვანო — ვერტერი, მისი გასაცარი სიმღერა, ვაჟკაციური იერი და მგზნებარე ტემპერამენტი; სულის მიმტაცი ღაღადისი, სამუდამოდ დაღუპულ ბედნიერებას რომ ჰგლოვობს შმაგი ჭაბუკი:

— ო, ნუ მალვიძებ მე,
გაზაფხულის სუნთქვა...

თეატრი და ხელოვნება ვანოსათვის სიცოცხლის მიზანი იყო. სიმღერა — სასწაულმოქმედი ძალა, რომლითაც იგი საკუთარ სულს ხიბლავდა და ჩვენც გვაჯადოებდა. უაღრესად სპეტაკი და ალალი გულის კაცი იყო — თითქოს ამქვეყნიურ

არსთ არ ეკუთვნოდა... პე, ვანო, ვანო, შესანიშნავო მგალობელო, საუცხოო ქართველო და ადამიანო!..

გულის ტკივილით მოიგონა იური კიბორჩენცო-დომამსკიმ ძვირფასი დღეები და უსაზღვრო ფიქრს მიეცა...

„აპოლონი და დიონისო“

ვანოსა და მსოფლიოში განთქმულ ტენორს — ლეონიდ სობინოვს თავიდანვე აღარებდნენ ერთმანეთს: სობინოვი — აპოლონია, მის სიმღერას გონების სადავე ჰფლობს; სარაჯიშვილი — დიონისია, გრძნობასა და ტემპერამენტის ქურუმიო.

„სობინოვი და სარაჯიშვილი (შთაბეჭდილებანი).

სობინოვი და სარაჯიშვილი! განა შეიძლება მათი შედარება? ესენი ხომ ორი, სავსებით შეურწყმელი ერთეულებია.

გეთანხმებით ამ აზრს, მაგრამ არა სავსებით.

სობინოვი, რამდენადაც მასზე მსჯელობა შეუძლებელია, არა იმდენად შესანიშნავი მომღერალია, რამდენადაც უბადლო ინტერპრეტატორი¹, რომელიც მხატვრული სისავესით გადმოგვცემს მის მიერ შესრულებულ ნაწარმოებთა ყოველ წერილმანს.

ლეონიდ სობინოვის სიმღერაში გონება მეფობს. მისი ხმა გაწვრთნილია განვლილი სკოლით უმცირეს დეტალებამდე; ამიტომ ამ ქვეშარიტ ხელოვან-ოსტატის სიმღერა სტილიური ა.

სტილი კი განუყრელად თან სდევს მხოლოდ გონების ნაყოფს.

ტემპერამენტსა და გრძნობას სობინოვის სიმღერაში მეორე ადგილი უჭირავს.

სობინოვი აპოლონია სიმღერაში.

ამიტომაც იგი კარგია, შეუდარებელია იმ ნაწარმოებებში, სადაც საჭიროა აპოლონიზმი.

„ლოენგრინ“, „მაისის ღამე“.

¹ ხაზი ყველგან სტატიის ავტორისაა. შ. კ.

„ლოენგრინში“ მე მისმენია შესანიშნავ გერმანელ მომღერ-
ლების — კნოტესა და ჟურლუსისათვის.

ლოენგრინის ცნობილ არიას სობინოვი მღერის უკეთესად,
გაცილებით უკეთესად...

მაგრამ ნაწარმოებში, სადაც საჭიროა სითბო, ტემპერამენ-
ტი, სობინოვი უკვე ის აღარ არის; არ ვიტყვით რომ სუსტია, —
არა, მომღერალი-ბელოვანი იქ არ არის თავის სფეროში.

აპოლონს არ შეუძლია დიონისოდ გახდომა.

სარაჯიშვილი, რამდენადაც ძალა შესწევს, ანზორციელებს
ამ პრინციპს თავის სიმღერაში.

ტ ე მ პ ე რ ა მ ე ნ ტ ი და გ რ ძ ნ ო ბ ა მის სიმღერაში პირ-
ველხარისხოვან როლს ასრულებენ.

მისი სიმღერა უშუალოდ მოქმედებს მსმენელზე, — მას
ყველა გაიგებს. სობინოვისთვის კი საჭიროა ი ნ ტ ე ლ ი გ ე ნ -
ტ ი მსმენელი.

სარაჯიშვილის ხმის ტემბრი ბუნებრივია — იგი თვით ბუ-
ნებაა.

სობინოვის ხმის ტემბრი — ცივი სკოლა, მაგრამ გონების
მხატვრული შემოქმედების სკოლა.

ამიტომ სარაჯიშვილი კარგია იქ, სადაც საჭიროა გრძნო-
ბა — დიონისოს პრინციპი.

„მარგალიტის მამიებელნი“, „რიგოლეტო“, „ტრავეიატა“ —
აი, ასე ვთქვათ, Credo სარაჯიშვილისა.

სადაც საჭიროა მეტი გუშაობა, სკოლა, სტილი, — იქ სო-
ბინოვი შეუდარებელია მხატვრული თვალაზრისით.

სადაც აუცილებელია გრძნობა, ტემპერამენტი, სითბო, —
იქ სარაჯიშვილი, არ ვიტყვით რომ შეუდარებელია, მაგრამ
კარგია უსათუოდ.

აპოლონი — სობინოვი, დიონისო — სარაჯიშვილი. აი,
ორი პოლუსი.

...ვისურვებდით, რომ ახლო მომავალში სარაჯიშვილზედაც
შეიძლებოდეს ლაპარაკი, როგორც „სტილიურ მომღერალზე“.
(გაზ. „ზაკავკაზსკაია რუჩ“, 1912 წ. 28 მარტი).

ეს სტრიქონები 1912 წელს დაიწერა, მაშინ, როდესაც უკვე
დიდი ხანია ლაპარაკობდნენ ვანო სარაჯიშვილს სიმღერის

სტილზე. ლაპარაკობდნენ არა მარტო რუსეთის იმპერიაში, არამედ სიმღერის ერთ-ერთი საუკეთესო სტილის სამშობლოში — იტალიაში. რა თქმა უნდა, აქ სრულებით არ არის ეანო დამცირებული, პირიქით — მარტო ის რაღა ღირს — „სარაჯიშვილის ზმის ტემბრი ბუნებრივია — იგი თვით ბუნებააო“. პატივცემულ ავტორს დავიწყებია, რომ სწორედ ეს ბუნებრივი ტემბრი, „დიონისოს ტემპერამენტი“, უბადლო იტალიური „ბელ-კანტო“ ოსტატობა და უაღრესი მუსიკალობა ჰქმნიდნენ ეანო სარაჯიშვილის სიმღერის სტილს, რომელიც არც ერთი მომღერლის სტილს არა ჰგავდა და რომლის წარმოქმნის საიდუმლოება (როგორც ეს არაერთგზის აღნიშნა პრესამ) „მხოლოდ ეანომ იცოდა“.

ავტორს ისიც დავიწყებია, რომ სიმღერა დაწერილის მარტოდენ პედანტური სიზუსტით შექარულება კი არ არის, არამედ გრძნობაა, სიბოძა, ტემპერამენტია, და უამისოდ სიმღერა კი არა, მართლაც რომ „გონების ცივი სკოლა“.

ეანომ არ იცოდა, რა იყო შური და მტრობა. არ ვიცით, შემთხვევით მოხდა თუ განზრახ, მაგრამ ერთხელ ეანომ თითქოს შეჯიბრებაში გამოიწვია ლეონიდ სობინოვი (ყოველ შემთხვევაში, ასე სჩანს გარეგნულად).

ძველმა მუსიკოსმა გიორგი გვენცაძემ, რომელიც მაშინ ვარშავის ოპერის ორკესტრში მსახურობდა, მოგონება მოგვაწოდა:

„...ეანო სარაჯიშვილის სახელი პირველად 1910—11 წლებში გავიგონე. ხელოვნების განთქმული მუსიკეები — მომღერლები, რომ იტყვიან, პირდაპირ გაგიჟებული იყვნენ მისი სიმღერითა და ოსტატობით. გულში მალულად ვამაყობდი, მოუთმენლად ველოდებოდი მის მოსმენას... ზაფხულობით ჩვენი ორკესტრი საგასტროლოდ დადიოდა სხვადასხვა ქალაქებში. სამწუხაროდ, არ მახსოვს, რომელ ქალაქში მოხდა ეს.

დიდის ამბით მიმდინარეობდა ლეონიდ სობინოვის გასტროლები. ხალხი თეატრს აწყდებოდა. მოულოდნელად ეანო

სარაჯიშვილი ჩამოვიდა და სწორედ ის სპექტაკლები გამოაცხადა საგასტროლოდ, რომლებშიც სობინოვი გამოდიოდა. სობინოვის შემდეგ მაშინვე დაიწყო ვანოს გამოსვლა. უფრო მეტი აურზაური ასტყდა. ყოველ ნაბიჯზე გაისმოდა: სარაჯინი! სარაჯიშვილი!

სალაროსთან პოლიცია ხალხს ერეკებოდა. სიხარულით ცრემლს ვერ ვიკავებდი. არ სჯეროდათ, რომ ვანო სარაჯიშვილი ქართველი იყო — იტალიელიაო, იძახოდნენ. მენახა ბევრი მომღერალი, მაგრამ ასეთი გიგანტი, ვირტუოზი კი არა. აქტიორული ოსტატობითაც დიდ შთაბეჭდილებას სტოვებდა.

ვანო მაშინ გამოვიდა „ლონგრინში“, „რომეო და ჯულიეტაში“, „მარგალიტის მაძიებლებში“, „ტოსკაში“. სხვათა შორის, ვანოსთან ერთად საგასტროლოდ ჩამოვიდნენ რომელიღაც იტალიელი ღირიყორი და მისი მეუღლე, რომელიც განსაკუთრებით არაჩვეულებრივი იყო „ტოსკაში“. ვანო მასთან ერთად გამოდიოდა (კეფარადოსის პარტიაში), რამაც მთელი იქაური საზოგადოება ალაპარაკა და ზედმეტად აფორიაქა...

მაგრამ „დიონისოს“ ეს შეჯიბრება „აპოლონთან“ არასოდეს არ გამხდარა ქიშპობისა და ბუტიაობის საბაბი. პირიქით: ლეონიდ სობინოვს სიკვდილის დღემდე არ განელებია გულში ვანოს სპეტაკი სიყვარული.

საქვეყნოდ განთქმულმა რუსმა მომღერალმა ყველას გასაგონად აღიარა ვანოს სიდიადე, სიმღერის სტილი, ტემპერამენტი და „უნიკუმიზა“. ამაზე — ქვემოთ.

„მარგალიტის მაძიებელნი“

ნადირის პარტია (ოპ. „მარგალიტის მაძიებელნი“) ისეთ ნაწარმოებთა რიცხვს ეკუთვნის, რომლებიც ფართო გასაქანს აძლევენ მომღერალს, რათა მკაფიოდ გამოამჟღავნოს თავისი მაღალი ვოკალური ოსტატობა. ეს პარტია ვანო სარაჯიშვილის შემოქმედებითი გვირგვინი იყო. ბევრი იმუშავა ვანომ განთქმულ იტალიელ ოსტატებთან ამ პარტიის უნაკლოდ მოსამზადებლად.

1914 წლის 7 იანვარს ამხანაგობის ანტრეპრიზამ, იკანე ფალიაშვილის მეთაურობით, ვანოს ბენეფისი გაუმართა. დადგმულ იქნა „მარგალიტის მაძიებელი“.

აი, ტროიკული მცენარეულობით დაბურვილს მიდამოში ღიღინებს ნადირი. ეგრეთწოდებული „გაბმული მღერადობის“ ყაიდაზე დაწერილი არია ნადირისა სულში ჩამწვდომი ღირებებით იწყება. მერე, თითქმის ფრთა აისხლიტაო, ჩუქურთმოვან ბგერათა ჭავლით მალლა მიიწევს და მიბნედილი კრინით ლივლივებს... რამდენადაც ეს არია თავით იტაცებს ხოლმე გრძნობიერ მომღერალს და სასიამო ბურანში ხვევს მას, ამდენად ძნელი შესასრულებელია: ხმის იშვიათ მოქნილობას, მსუბუქ მიმოხვრას, კარგად განვითარებულ სუნთქვასა და დიდ ტექნიკას მოითხოვს. რუსეთის განთქმულ შემსრულებელთა შორის ნადირის პარტიაში განირჩეოდნენ სობინოვი და სმირნოვი. საყოველთაოდ ცნობილია, რომ საერთოდ სიმღერა, და მით უფრო ტექნიკურად ძნელ ნაწარმოებთა შესრულება, გაცილებით იოლია მაშინ, როცა მომღერალი ფეხზე დგას და მისი ყოველი კუნთი წესიერ ფორმაშია — ნებისმიერ განწყობას ემორჩილება. ამიტომ ამ ძნელ არიას ფეხზე ამდგარნი ან დამსხდარნი მღერიან ხოლმე.

ასევე სჩადიოდნენ სობინოვიცა და სმირნოვიც.

მაგრამ, აი, ვანო ნებიერად გაწოლილა სცენაზე, თავი ქვაზე მიუდევს, გრძელი მკლავები სასთუმლად ამოუჩრია და მღერის არიას:

„ალტაცებით აღსავსე მე პალმასთან ვიდექი...“

ტექსტსა და სცენაზე განსაზიერებულს შორის ერთგვარა შეუსაბამობაა. ამიტომ ვანომ სიტყვები შესცვალა:

„ალტაცებით აღსავსე მე პალმასთან ვიწექი...“

და ერთხელ, თეატრში მყოფი სმირნოვი. მართლაც ისე დაითრო და მოიხიბლა ვანოს სიმღერით, რომ ლოჯაში ადგილს ვერ პოულობდა. ლამობდა სცენამდე მიეწვდინა მკლავი და საერთო გრიალში თავისი ტაში გამოერჩია. სობინოვი? იგი ხომ ფიანდაზად უშლიდა ვანოს თავის სულსა და გულს. რამ-

დენი. მშვენიერი თაიგული მიართვა მან ვანოს, რამდენჯერ სთხოვა:

ვანო, გეთაყვა, მამლერე კიდე!

* *

ვანო სარაჯიშვილის შესრულებით „მარგალიტის მაძიებელი“ უაღრესად პოპულარული გახდა. ყოველ კონცერტზე სთხოვდნენ ნადირის არიის შესრულებას. ნადირის ორგანო-ლურ კოსტიუმში კი ვანო რაღაც წარმტაც ბაირალს ჰგავდა.

რევოლუციამდე თბილისში ყოველ წელს იმართებოდა „ინვალიდთა საღამოები“. ამ საღამოებს ხელმძღვანელობდა მეფისნაცვალ ვორონცოვ-დაშკოვის მეუღლე, რომელიც ინვალიდთა საზოგადოების თავმჯდომარე იყო. მაშინდელ ვითარებაში ეს საღამოები მეტად არისტოკრატიულად გამოაყურებოდა. ვორონცოვ-დაშკოვის მეუღლემ 1913 წელს მიიწვია ვანო ამ საღამოზე და სთხოვა ნადირის კოსტიუმით მორთული ყოფილიყო სტუმრებში. ვანო ასეც მოიქცა. მთელი საზოგადოების ყურადღება ამ უნიკუმისაკენ იყო მიპყრობილი; თავიდან კოჭამდე ათვალიერებდნენ უჩვეულოდ მორთულ წერწეტა ვაჟაკს. „არისტოკრატიულად“ მიღწეულ თვალს ლორწეტი ჰფარავდა და ეცლებოდა. ღიმილით საუბრობდნენ ვანოზე და კვლავ აღიმართებოდნენ ლორწეტები უჩვეულო „მარგალიტის მაძიებლის“ დასატყვევებლად.

თავისი ეშხი და ოქროპირობა ვანომ თან წაიღო სამარეში. ნაპოვნი მარგალიტი კი პეშვით მიმოჰფანტა მთელს სამშობლოში....

ზორბული აღმოსავლეთის ოპერის თეატრებში.

ინციდენტი

განთქმული ღირიყორი და მშობლიური კულტურის მოყვარული ივანე ფალიაშვილი ერთი დღითაც ვერ იშორებდა შესანიშნავ მეგობარს — ვანოს. იგი მას თავის შემოქმედებითს აღტაცებას უზიარებდა; მასთან ერთად უმკლავდებოდა

ყოველ სიძნელეს და დაბრკოლებას, რაც კი საყვარელ საქმეს აფერხებდა.

1914 წლის იანვრის 15-ს ივანე ფალიაშვილს თბილისის ოპერის თეატრში იუბილე გადაუხადეს. დაიდგა ოპერა „ტანჰეიზერის“ მეორე აქტი. აქ ვანო სარაჯიშვილი ვალტერის პარტიას მღეროდა. საკონცერტო განყოფილებაში შეასრულა აბესალომის არია „ვეძებდი ბედსა“, შეასრულა ბევრი რომანსი. სპექტაკლის შემდეგ ახალ კლუბში გაიმართა დიდი ბანკეტი 100-მდე კაცის სტუმრობით. აქ იყვნენ განთქმული მომღერლები საბანევეა, ბარიტონი თადეუშ ორდა და სხვანი. მათ მოითხოვეს, რომ იმ ღამეს მარტო ვანოს ემღერა... ასეც მოხდა.

იუბილართან ერთად, ვანო სარაჯიშვილიც საზეიმო განწყობილების ცენტრალური ფიგურა გახდა.

იმავე წლის 30 აპრილს ჭიათურაში გაიმართა დიდი კონცერტი სახალხო უნივერსიტეტის სასარგებლოდ. მონაწილეობის მისაღებად ჩავიდნენ ვანო სარაჯიშვილი, გალ. ტაბიძე. ი. გრიშაშვილი, სოსო ტომაშვილი (ბანი).

ბევრი ამღერეს ვანო.

— ურმული, ურმული!.. გენაცვალე! — არ სცხრებოდა ხალხი.

ვანომაც ემხით მოიღერა ყელი და არა ერთი დიდებული ჰიმნი უგალობა იმერეთის ხუჭუქა მთების გაზაფხულს.

იმავე წლის 5 სექტემბერს, თბილისში, „საკომერციო ნოქართა კლუბში (პლენანოვის პროსპ. № 147) მსახიობმა სოსო ჟივიძემ გამართა „მხატვრული სადამო-მეჯლისი“. დაიდგა „მათიკო“ და კონცერტი ორ განყოფილებად. მონაწილეობდნენ: ე. ჩერქეზიშვილი, ვ. აბაშიძე, ნ. გოცირიძე, გ. ქუჩიშვილი, პ. ირეთელი, ქართველ მომღერალ-მუშათა გუნდი მ. კავსადის ლოტბარობით, მოცეკვავე ბახუტაშვილი და სხვანი. სადამოში მონაწილეობა მიიღო ვანომაც. საგანგებოდ დაბეჭდილ პროგრამებში სხვა მონაწილეთაგან დიდი ასოებით იყო ცენტრში გამოყოფილი — „ცნობილ მომღერალ ბ-ნ ივ. სარაჯიშვილის მონაწილეობით“. ვანომ დიდი წარმატებით

შეასრულა აქ რამდენიმე რომანსი და ქართული სიმღერა. ტაშის გრიალს და მის გამოწვევას ბოლო არ ჰქონდა.

1914 წლის ზაფხულის სეზონში, თბილისის „ახალ კლუბში“ დიდი წარმატებით ტარდებოდა სიმფონიური კონცერტები ევა ბრიუნელის დირიჟორობით. კონცერტებში სოლისტად გამოდიოდა ვანო სარაჯიშვილი. მისი ყოველი გამოსვლა დამსწრე საზოგადოების ტაშის გრიალს იწვევდა.

ევა ბრიუნელი იყო ერთ-ერთი პირველი დირიჟორი-ქალი მაშინ მთელს რუსეთის იმპერიაში. დირიჟორობდა მხოლოდ სიმფონიურ კონცერტებს. განსაკუთრებით კარგად ასრულებდა ჩაიკოვსკის მეექვსე სიმფონიას და სლავურ მარშს. დაინტერესებული იყო ქართული მუსიკალური ფოლკლორით. 1914 წელს კახეთში იმოგზაურა და ხალხური სიმღერები ჩასწერა. (იხ. „თეატრი და ცხოვრება“ № 1, 1915 წ., გვ. 15). სად, ვისგან ჩაიწერა ეს სიმღერები და როგორ გამოაყენა, ამაზე ცნობები არ მოგვეპოვება.

ჩვენმა პრესამ ევა ბრიუნელი ქართველად აღიარა. ეს არ არის სწორი: მამამისი — ალფონს ალფონსის-ძე ბრიუნელი იყო იტალიელი, დედა — როგორცა სჩანს — იუგოსლაველი (სერბი), შვაბიჩის ასული. ამ უკანასკნელს კი ქართველი ჰყოლია დედა, გვარად მორთულაძე. ე. ი. ევა ბრიუნელი თავისი დიდედათი (დედის ხაზით) ენათესავებოდა ქართველებს. ალფონს ბრიუნელი მსახურობდა ოფიცრად ერევნის პოლკში. ევა დაიბადა მანგლისში. ქართული გაწაფულად არ იცოდა. ძალიან უყვარდა ქართველები. 1903 წელს დაამთავრა ნიკოლოზ 1 სახელობის თბილისის ქალთა ინსტიტუტი. ზადაც სწავლობდნენ მისი დებიც. მუსიკალური განათლება მიიღო რომში. ცოლად გაჰყვა პეტერბურგის განთქმულ ვექილს ბობრიშჩევ-პუშკინს. სიცოცხლის ბოლო წლები უცხოეთში გაატარა. დირიჟორობდა პეტერბურგში, მილანში, რომში და სხვა დიდ ცენტრებში. გარდაიცვალა პარიზში 1934 თუ 1935 წელს.

ევა ბრიუნელი დიდად აფასებდა თავის საამაყო სოლისტს

ვანო სარაჯიშვილს, რომლის წყალობით განსაკუთრებული ბრწყინვალეობით ტარდებოდა მისი კონცერტები.

1914 წლის ზაფხულშივე თბილისში საჯაროდ სრულდებოდა ნაწყვეტები დიმ. არაყიშვილის ოპერა „შოთა რუსთაველიდან“. ხალხური სიმღერების შეგროვებას დიმ. არაყიშვილი 1900-იანი წლებიდან შეუდგა.

გაზეთი „ზაქავკაზსკაია რეჩი“ 19 ივნისის ნომერში წერდა: „...არაყიშვილმა ფონოგრაფით შემოიარა მთელი რაქა, სვანეთი, თუშეთი და საქართველოს სხვა რაიონები... მთელ რიგ თეორიულ სტატიებში მან გამოიკვლია ქართული ხალხური სიმღერების ძირითადი თვისებანი, გაარკვია მათი განსაკუთრებული პარმონიული წყობა, მოდულაციები, სტილი და სხვა ორიგინალური მხარეები. სხვათა შორის, ამ სტატიებმა ძალზე დააინტერესა ცნობილი ინგლისელი ქართველოლოგი მარჯორი უორდროპი. დ. არაყიშვილმა ამას წინათ დაამთავრა ოპერა „შოთა რუსთაველი“. მან აგრძნობინა საზოგადოებას ქართული ხალხური მუსიკის სიმდიდრე და სილამაზე...“

1914 წლის 7 ივნისს „ქართულ კლუბში“ გაიმართა დ. არაყიშვილის ნაწარმოებთა კონცერტი. შესრულებულ იქნა ნაწყვეტები „შოთა რუსთაველიდან“. კონცერტში მონაწილეობდნენ ვანო სარაჯიშვილი, ე. მიხაილოვა და ბარიტონა გ. ღვინიაშვილი. სხვათა შორის, ვანოს იმდენად მოეწონა მგოსნის არია „შოთა რუსთაველიდან“, რომ გადაჭრით განუცხადა დიმ. არაყიშვილს — ეს ნაწარმოები პირველად მე უნდა შევასრულო. არია დაწერილი იყო მაღალი ბანისათვის, რის გამო ავტორმა იგი ტენორისთვის გადააქეთა. ვანოს დიდი წარმატებით შეასრულა მგოსნის არია, აგრეთვე დიმ. არაყიშვილის სხვა ნაწარმოებები — რომანსი „აღსდები, შეინავარდე“ და სხვ.

30 აგვისტოს გაიმართა სიმფონიური ორკესტრის გამოსათხოვარი კონცერტი ივანე ფალიაშვილის საბენეფიციოდ. პროგრამა შედგებოდა მხოლოდ ჩაიკოვსკის ნაწარმოებთაგან. კონცერტს დიდძალი საზოგადოება დაესწრო. ვანომ შეასრულა ჩაიკოვსკის ნაწარმოებები. საზოგადოების მოთხოვნით

ვ. სარაჯიშვილი ნადირის როლში

კონცერტი განმეორებულ იქნა 6 სექტემბერს. ვანოს რამდენჯერმე გაამეორებინეს ლენსკის არია.

1915 წლის 12 აპრილს ზუბალაშვილს სახელ. „სახალხო სახლში“ გაიმართა პოეტი ქალის ბაპილინას დილა. დიმიტრი უზნაძემ წაიკითხა ლექცია თემაზე „ხელოვნური შემოქმედების რაობა“. საკონცერტო განყოფილებაში მონაწილეობა მიიღეს ვანო სარაჯიშვილმა და იოსებ გრიშაშვილმა. ვანომ შეასრულა აქ ერეკლეს შესანიშნავი არია ოპ. „ლალატოდან“ (მ. იპოლიტოვ-ივანოვისა), აგრეთვე სხვა ნაწარმოებნი.

დამთავრდა 1915 წლის საოპერო სეზონი. 1911 წლიდან თბილისის ოპერაში განუწყვეტელი მოღვაწეობის შემდეგ, ივანე ფალიაშვილი თავისი დასით შორეულ აღმოსავლეთს გაემგზავრა. გასტროლები ჩატარდა ხარბინში, ბლაგოვეშჩენსკში, ხაბაროვსკში, ჩიტაში, ირკუტსკში, ომსკში, ტომსკში, ეკატერინბურგსა და პერმში.

პირველ ტენორად მიწვეულ იქნა ვანო სარაჯიშვილი. პერმის ოპერის დასში თავი მოჰკონდა ერთ ლირიკულ ტენორს. ვანოს გამოსვლისთანავე ეს ადგილობრივი ქურუმი დაიჩრდილა და მიიჩქმალა. მაშინ ვანოს სხვა მეტოქენი დაუპირისპირეს, მაგრამ ყველა დამარცხებული აღმოჩნდა. ხალხი ტაშის ქუხილით აჯილდოვებდა შესანიშნავ უცხო მომღერალს. გაჩაღდა ინტრიგა. გაწბილებულ მომღერალთა პატივისმცემელნი ათასგვარ ხრიკებს აწყობდნენ ვანოსათვის სახელის გასატეხად.

ერთხელ ოპერა „სნეგუროჩკაში“ ვანო ბერენდის პარტიას ასრულებდა. როგორც ცნობილია, განთქმული არია ამ ოპერაში:

„შრომანა, ჩემო ტურფა ყვავილო“

მეტად მუსიკალური აღნაგობისა და ტექნიკურად ძნელი შესასრულებელია. იგი აგებულია ნაზ მელოდოურ ქარგაზე, მისი შესრულება პირველხარისხოვან ხმას და დიდ ვოკალურ კულტურას მოითხოვს. ამასთან, რა თქმა უნდა, საჭიროა უმწიკვლო გრძნობისა და სულიერი სიბოძს გამოვლინება, რასაც მუსიკის გარდა თვით ტექსტი იწვევს. ვანო სარაჯიშვილს

უხვად ჰქონდა მომადლებული ყველა თვისება იმისათვის, რომ ბრწყინვალედ შეესრულებინა ეს ნაწარმოები. ვანომ პოეტური განწყობილებით დაიწყო „შროშანა“, მაგრამ მოულოდნელად დარბაზში აქა-იქ ხმაური და სიცილი გაისმა. გაცეცხლებული ივანე ფალიაშვილი ამაოდ აწყენარებდა ხულიგნებს. ხალხმა თვით ჩააჩუმა ისინი. ვანომ აუღელკებლად განაგრძო და შესანიშნავად დაამთავრა არია. დარბაზში ტაშის გრილი გაისმა. არია გაამეორებინეს. ვანომ გაიგო, ვინ იყო ამ საქმის ორგანიზატორი. ლაზათიანი სილა გააწნა და ძირს გაშლართა. ამის შემდეგ სამაგიეროს გადახდა მოუნდომეს და უფრო დიდი წრე შეჰკრეს. ერთხელ, სპექტაკლის დამთავრებისას, ვანო გააფრთხილეს: გარეთ რამდენიმე შეიარაღებული კაცი გელოდებათ და ნუ გახვალთო. მეუღლეც ბევრი ემუდარა. სასაცილოდაც არ ეყო. ხულიგნები თეატრის გამოსასვლელშივე შეეგებნენ. ვანომ შეგროვილი ხალხი გააპო.

ხულიგნები მიიმალნენ.

დიდი წარმატებით გამოდიოდა ვანო აგრეთვე ქ. ეკატერინბურგში. ერთმა ძველმა რეცენზენტმა მას აქ თავისი სურათი უთავაზა წარწერით — „ქართველ მაზინის“. აუარება სურათი უთავაზეს მსახიობებმაც. აქ შეხედებით ნაირ წარწერას: „უძვირფასეს ადამიანს“, „შესანიშნავ მეგობარს“, „უბადლო მომღერალს“ და სხვა.

ციმბირის ქალაქებში ვანო გამოდიოდა: „ევგენი ონეგინში“, „ტრაგიატაში“, „რიგოლეტოში“, „მარგალიტის მადიებლებში“ და სხვა ოპერებში.

მოგვყავს ამონაწერები ციმბირის გაზეთებში მოთავსებული რამდენიმე რეცენზიიდან:

„...მომხიბვლელი მუსიკალობით მიჰყავს ლენსკის პარტია. სარაჯიშვილს. არია „სად, სად შთაინთქეთ, გაზაფხულის ოქროს დღეებო...“ უდიდესი სითბოთი და გულწრფელობით შეასრულა, ამასთან, მეტად ლამაზი ფორმით...“ (1915 წ. პერმი. გაზ. „ურალსკაია ჟიზნ“).

„...ბ-ნი სარაჯიშვილი — მეფე ბერენდეი — წარმოგვიდგა
კავატიანის ბრწყინვალე შესრულებით, ფინალური ნოტის შე-
სანიშნავი ფილირებით...“ (1915 წ. „ურალსკაია ჟიზნ“).

„რიგოლეტოს“ შესახებ მოთავსებულ რეცენზიაში აშკა-
რად დასტურდება ჩვენს მიერ ზემოთ გამოთქმული მოსაზ-
რება ვანოს ხმაში ცვლილებას დაწყების შესახებ ჯერ კიდევ
ლადო მესხიშვილთან მეცადინეობის პერიოდში, რამდენიმე
წლის წინ, ვიდრე „აბესალომს“ იმღერებდა და, საერთოდ,
დრამატიული ტენორის რეპერტუარზე გადავიდოდა. ლადო
მესხიშვილის ცეცხლმა და დრამატიული ტენორის პარტიების
შესრულების გადულახველმა სურვილმა პირდაპირ ვოკალუ-
რი რეველუცია მოახდინეს და შეაძლებინეს ვანოს საოცრად
გარდაეჭმნა თავისი ხმა. აი, ეს რეცენზიაც:

„...ბ-ნი სარაჯიშვილი იტალიურ ენაზე მღერის ჰერცოგის
პარტიას. პირადად უნდა დასწრებოდა ადამიანი სპექტაკლს,
რათა თვალნათლივ დარწმუნებულიყო იმ კოლოსალურ მეტა-
მორფოზაში, რაც განიცადა ნიჭიერმა მომღერალმა. უეჭვე-
ლია, რომ ბ-ნი სარაჯიშვილი დიდი ოსტატია ვოკალური და-
ხელოვნების თვალსაზრისით... მომღერლის ხმა ძირფესვიანად
გარდაიქმნა — გაძლიერდა, გაფართოვდა, აღივსო დანაკლისი
ლითონით და, მიუხედავად პარტიის მაღალი ტესიტურისა, ზედ-
მიწევნით თავისუფლად ეღერდა. ერთი სიტყვით, ხმა პირდა-
პირ ძნელსაცნობელი გახდა, რამაც, მომღერლის ლიზუსტესა
და მუსიკალობასთან ერთად, შესანიშნავი ჰერცოგი წარმო-
უდგინა მაყურებელს. ბ-5 სარაჯიშვილს უდიდესი წარმატება
ჰქონდა...“ (გაზ. „ურალსკაია ჟიზნ“, 1916 წლის 29 იანვარი).

ამავე გაზეთში ვხვდებით აღფრთოვანებულ რეცენზიებს
„მარგალიტის მაძიებლებში“ და სხვა ოპერებში ვანოს გამოსე-
ლის გამო. ნადირის არიას აქაც რამდენჯერმე ამეორებინებ-
დნენ.

ციმბირში გასტროლების დროს ვანოს ჯარში გაწვევა დაუ-
პირეს, მაგრამ მას დაეხმარა პერმის სამხედრო სამმართვე-

ლოს უფროსი, რომელიც უკლებლივ ესწრებოდა მის სპექტაკლებს და პარტიის პირველ რიგში მოჯადოებულებით იჭდა მუდამ.

ბაქოში

ბაქოში საკმაოდ ნაყოფიერ მოღვაწეობას ეწეოდა „ქართულთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების“ განყოფილება. არსებობდა ქართული დრამატული დასი. ბაქოს მრავალრიცხოვანი ქართველობა ამ კულტურულ დაწესებულებათა საშუალებით უკავშირდებოდა მშობლიურ ხელოვნებას. საზოგადოება ხშირად იწვევდა თბილისიდან არტიტულ ძალებს საგასტროლოდ. ზოგჯერ კი თვით ჩვენი მსახიობები და მწერლები საკუთარი ინიციატივით ეწვეოდნენ ბაქოს ქართველობას. ასეთი სტუმრობა მთელი დღესასწაული იყო სამშობლოს მოწყვეტილ ქართველობისათვის. წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების ბაქოს განყოფილება ყოველ წელს მართავდა ტრადიციულ „ქართულ საღამოებს“, რომლებსაც მთელი იქაური ქართველობა ესწრებოდა. მაგრამ „შავი ოქროს“ სამშობლო — ბაქოში ტრიალებდა ბევრი უცხო კაპიტალისტი, მრეწველი, კომერსანტი, ინტელიგენტი. ისინიც ხშირად ესწრებოდნენ ხოლმე განთქმულ „ქართულ საღამოებს“, და აქ, ისე როგორც სხვა ცენტრებში, ამ საღამოებს დიდი მხატვრული წარმატება ჰქონდა.

ქართულ ტრადიციულ საღამოზე ბაქოში ვანო სარაჯიშვილი პირველად გამოვიდა 1912 წ. 21 იანვარს. ბევრმა ქართველმა პირველად მოუსმინა მაშინ თავის საამაყო თანამემამულეს, რომლის სახელი უკვე ფართოდ იყო ცნობილი. ვანოს გამოსვლა ქართველი საზოგადოების სადღესასწაულო ზეიმი გახდა. უცხოელთა გაკვირვებას კი საზღვარი არა ჰქონდა.

უცხო აუდიტორიის წინაშე ვანო ინტერნაციონალური პროგრამით წარსდგა. მშობლიური საზოგადოება მან ჯერ დაატკბო ქართული სიმღერებით, შემდეგ კი იმღერა რუსულ, ფრანგულ, იტალიურ და აზერბაიჯანულ ენებზე.

იაკობ მანსვეტაშვილი სწერს:

„...პირველად სარაჯიშვილი გაეცანი ბაქოში, სადაც მოწვეული გეყავდა სამღერლად ერთ ქართულ კონცერტზე. რომელსაც იქაური ქართველობა ყოველწლიურად ჰმართავდა ხოლმე. ამ კონცერტებზე დიდძალი ხალხი ესწრებოდა. ბევრი მოდიოდა სხვა ტომის ხალხიც. აი, გამოვიდა სარაჯიშვილი და დაიწყო „ურმული“. იმისმა ტკბილმა, გულის სიღრმიდან ამონადენმა ხმამ მოგვხიბლა, ყველა სულგანაბული უსმენდა. ბევრი სხვა სიმღერით დაგვატკბო კიდევ, ალტაეებს და ტაშისკერას საზღვარი არ ჰქონდა. როგორც შევამჩნიე, სარაჯიშვილს ხმა არ ჰქონდა მძლავრი, მაგრამ ეს ხმა იყო მეტად ნაზი, მეტად ტკბილი, გულს სიღრმეში გვხვდებოდა და ტკბილ გრძნობას გვიღვიძებდა...“¹

1912 წლის შემდეგ ვანო ბევრჯერ ეწვია ბაქოს საგასტროლოდ და ალტაეება მოჰგვარა იქაურ საზოგადოებას.

1916—17 წლის სეზონში ვანო პირველ ტენორად მიიწვიეს ბაქოს ოპერას დასში.

ოპერის გარდა ვანო ხშირად მონაწილეობდა კონცერტებში და უწინარეს ყოვლისა ქართულ ხალხურ სიმღერას ასრულებდა; გულმოდგინედ ავრცელებდა უცხო საზოგადოებაში მშობლიურ კილოს. მთელი ბაქოს ქართველობა გარს ერტყა ვანოს. იგი ყველასთან პოულობდა საერთო ენას განურჩევლად ასაკისა და პროფესიისა.

იშვიათი გულის პატრონი და თავაზიანი ვანო განა მარტო ოპერის ნაჰუჰში იყო მოქცეული! იგი ბაქოელი ქართველების სული და გული გახდა. მუსიკოსი გიორგი გვენცაძე (ახლა თბილისის ოპერის ორკესტრის არტისტი) ვანოს დროს ბაქოში უკრავდა. ვანოს სპექტაკლის შემდეგ ხშირად იკრიბებოდნენ მუსიკოსები მეგობრულ სუფრასთან, შთაბეჭდილებათა გასაზიარებლად. ერთი სპექტაკლის შემდეგ დირექტორ ამირაგოსთან ერთად ვანომ სავახშმოდ შეუხვია. მუსიკოსთა

¹ იაკობ მანსვეტაშვილი, მოგონებანი, ლ. ასათიანის რედაქციით, წინასიტყვაობით და შენიშვნებით, „თედერაია“, 1936 წ., გვ. 230 — 231.

სუფრასთან მიიწვიეს. ყველა ფეხზე წამოიჭრა. დირექტორმა ვანოს გვენცაძე გააცნო.

ამხანაგების თხოვნით გვენცაძემ დაუკრა სოლო — „მარგალიტის მადიებლებიდან“ (ნადირის არია).

საპასუხოდ ვანომ ქართული სიმღერები შეასრულა და, სხვათა შორის, პირველად იმღერა ბაქოში აბესალომის არია — „ვეძებდი ბედსა“. მთელი ხალხი ფეხზე დადგა.

— რა დიდებული მუსიკაა, რა წარმტაცი ხმაა, რა შესანიშნავი მომღერალია!

ბაქოში ვანოს წარმატების ნათელსაყოფად მოგვყავს, რამდენიმე სტრაჟონი ერთი დამახასიათებელი რეცენზიიდან:

„...დიდი წარმატება ჰქონდა ვერტერის პარტიაში ვანო სარაჯიშვილს. ენტუზიასტებმა გადააქარბეს კიდეც — ისინი ტაშით აწყვეტინებდნენ მსახიობს სიმღერას შუა მუსიკალურ ფრაზაზე“. (გაზ. „კასპი“, 1917 წ.).

მსგავსი რეცენზიები ბლომად გვხვდება ბაქოს მაშინდელ პრესაში.

ვანო სარაჯიშვილი და ქართული ოპერა

თვითმპყრობელობის დამხობამ ფრთა შეასხა პატრიოტული გრძნობით აღგზნებულ ვანო სარაჯიშვილს. გულანაძეგრძე მოაშურა ძვირფას სამშობლოს. ოცნებობდა ეროვნული ოპერის შექმნაზე, ათას გეგმებს აწყობდა. მაგრამ საქართველოში მაშინ ძველი ბოზოლები ფართავებდნენ.

თებერვლის რევოლუციის შემდეგ თბილისის ოპერის თეატრის პოსტს შერჩა მეფისნაცვლის კანცელარიის მოხელე პრინატსკი. თეატრში ისევ ბოგინებდნენ თვითმპყრობელობის აღდგენის მომლოდინე პირები, რომელთაც გული მისდიოდათ ქართული ხელოვნების ხსენებაზე.

ანტრეპრიზას სათავეში ედგა სიმღერის მასწავლებელი ლევიცი. ამ დროს ოპერის დირექტორად დაინიშნა ალექსანდრე წუწუნაეა. იგი ახალი ჩამოსული იყო ბაქოდან, სადაც მუშაობდა რეჟისორად ქ. შ. წ.-კ. გამავრცელებელი საზოგადოების

დასში. ქართველ მომღერალთაგან ა. წუწუნავას ოპერის დასში დახვდნენ სანდრო ინაშვილი და გიორგი ქუთხული. არც ვანო სარაჯიშვილი, არც განთქმული მომღერლები ალექსო და საბანეევა არ შეეყვანა დასში ლევიცკის. ა. წუწუნავამ ალლო აულო შექმნილ ვითარებას, მაგრამ ლევიცკისთან ხელშეკრულების დარღვევა შეუძლებელი იყო. თეატრს სახსრები არ გააჩნდა. ლევიცკი უნიათო ანტრეპრენიორი გამოდგა. ხალხი ნაკლებად ესწრებოდა წარმოდგენებს. შესანიშნავი მომღერალი სანდრო ინაშვილი მდარე ანსამბლში გამოდიოდა. საჭირო გახდა გამაჯანსაღებელ ღონისძიებათა ჩატარება. მძიმე მდგომარეობაში აღმოჩნდა ფილარმონიული საზოგადოებაც, რომელსაც მთავრობამ დახმარების მიცემა შეუწყვიტა. ცოტა ხნის შემდეგ ა. წუწუნავამ დაარღვია ლევიცკისთან ხელშეკრულება და ს. ევლახიშვილს გადასცა ანტრეპრიზა. დაუყოვნებლივ შესდგა ახალი დასი, რომელშიც მიწვეულ იქნენ ვანო სარაჯიშვილი, ალექსო და საბანეევა.

იმხანად მეტად გავრცელებული იყო „ესპანური დაავადება“. ამ მოარულმა სენმა ბევრი ადამიანი იმსხვერპლა. ვანო, საზოგადოდ, ნაკლებ ყურადღებას აქცევდა ჯანმრთელობას. ხშირად ცივდებოდა ყარაიასა და სხვა ადგილებში თავდავიწყებული ნაღირობის დროს. ესპანური დაავადება შეეყარა და ლოგანად ჩაეარდა. სატკივარმა მაგრად მოჰკიდა ხელი. გული ჰქონდა დასუსტებული, სიცხეს ვერ უძლებდა. ავადმყოფობის პროცესში ზოგჯერ მეტად კრიტიკული მდგომარეობა იქმნებოდა. ვანოს სიკვდილის სუსხმა დაჰკრა, მისი სიცოცხლე ბეწვზე ეყრდა. ოპერამ მატერიალური დახმარება აღმოუჩინა. როგორც იქნა აართვა ლოგინს თავი და ჯერ კიდევ რიგიანად არ მომჯობინებულიყო, რომ ჯოხდაბჯენილი მივიდა თეატრში.

1917 წლის 21 სექტემბერს ვანოს პირველი გამოსვლისათვის დაიდგა ოპერა „მარგალიტის მამიებელნი“ საბანეევას, ბალაბანისა და სხვათა მონაწილეობით. საზოგადოება აღფრთოვანებით შეხვდა მშობლიურ სცენაზე ვანოს გამოჩენას.

ამის შემდეგ იწყება ქართული ოპერის ისტორიის ბრწყინვალე თავფურცელი, მისი ახალი ერა და აყვავება. ვანოც არსად არ წასულა საქართველოდან. ნიადაგ ოპერაში ტრიალებდა. მონაწილეობდა კონცერტებში თბილისსა და პროვინციაში, მართავდა საკუთარ კონცერტებსაც. მიუხედავად იმისა, რომ ოპერაში ვანო პირველი ტენორის საპასუხისმგებლო პარტიებს ასრულებდა, იგი საზოგადოებრივ მოღვაწეობასაც ეწეოდა „ქართველ მომღერალთა კავშირის“ ორგანიზაციაში, სანდრო ინაშვილთან და სხვებთან ერთად.

თბილისის ოპერის თეატრში იმხანად იმართებოდა დიდი თემატური კონცერტები ქართველ კომპოზიტორთა ნაწარმოებებისაგან. სრულდებოდა აგრეთვე დიმი. არაყიშვილის პირველი სიმფონიური ნაწარმოებნი, ხალხური და შემუშავებული სიმღერები. კონცერტებში მონაწილეობდნენ შესანიშნავად გაწვრთნილი გუნდები, მათ შორის — საუცხოო გუნდი, საგუნდო ხელოვნების დიდი ოსტატის ნიკო სულხანიშვილის ლობტარობით.

ამ კონცერტებში სოლისტად გამოდიოდა ვანო სარაჯიშვილიც. ქართველ კომპოზიტორთა ნაწარმოებებს გარდა, იგი ასრულებდა სხვადასხვა ხალხურ სიმღერებს. აი, ნიმუშისათვის ორიოდ ასეთი კონცერტი:

1918 წლის 9 ივლისს ოპერის თეატრში გაიმართა დიდი კონცერტი. გუნდს ლობტარობდა ნიკო სულხანიშვილი. საგანგებოდ შერჩეულ პროგრამაში შეტანილი იყო ნ. სულხანიშვილას, მ. ბალანჩივაძის, ი. ჭაბადარის, დ. არაყიშვილის, ზ. ფალიაშვილის, კ. ფოცხვერაშვილის ნაწარმოებნი და ქართული ხალხური სიმღერები. კონცერტში მონაწილეობა მიიღეს ვანო სარაჯიშვილმა, სანდრო ინაშვილმა, აღასოვა-კალანდაძემ. ვანომ შეასრულა ნ. სულხანიშვილის შესანიშნავი ნაწარმოებნი: „გუთნური“ და „სამშობლო ხევსურისა“ (გუნდთან ერთად), მ. ბალანჩივაძის — „ნანა“, „ოდესაც გიცქერ“, „შენ გეტრფი მარად“.

იმავე წლის 30 დეკემბერს გაიმართა დ. არაყიშვილის ვოკალური და სიმფონიური მუსიკის კონცერტი. ამ კონცერტში

ვანომ დიდი წარმატებით შეასრულა: „ახ, მთვარევ, მთვარევ“, „ურმული შალაურული“, „მზე აღარ ბრწყინავს“, „რაც გინდ მოხდეს ცხოვრებაში“ და სხვ.

ჩვენი ახალი მუსიკალური კულტურის აღმავლობა განუხრელად არის დაკავშირებული ვანო სარაჯიშვილის სახელთან. ჯერ კიდევ 1909 წელს, იტალიიდან დაბრუნების შემდეგ, უწინასწარმეტყველეს ვანოს ქართული ოპერის მიმჩმელობა, მაშინ როდესაც ამის შესახებ თითქმის ბაიბუროც კი არ ისმოდა.

ბედნიერმა შემთხვევამ ორი დიდი ოსტატი შეახვედრა სამოღვაწეო ასპარეზზე — ზაქარია ფალიაშვილი და ვანო სარაჯიშვილი. მათმა გამოჩენამ იმედის ნაპერწკალი ჩაუსახა ეროვნული ოპერის მოტრფიალეთ.

1897 წლის 20 დეკემბერს პეტერბურგის სცენაზე დადგმული „თამარ ცბიერის“ ერთი აქტი ქართული ოპერის ღრუბლიანი გარეიერაჟია.

* *

ქართულ ორიგინალურ ოპერას წინ უსწრებს უცხო კომპოზიტორთა ოპერების თარგმნა და ქართულად შესრულება:

1887 წლის ივნისის დამდეგს, ქუთაისში, ფილიმონ ქორიძის კონცერტში ქალთა გუნდმა შეასრულა ქართულად საგუნდო სიმღერები რუბინშტეინის ოპერა „დემონიდან“.

1890 წლის 4 მარტს ლ. აღნიაშვილის კონცერტში მომღ. ბურჯანაძემ შეასრულა ქართულად „დემონის“ არია „ნუ სტირ, ტურფავ!“

1897 წლის 20 დეკემბერს პეტერბურგში დაიდგა პირველი ქართული ოპერის „თამარ ცბიერის“ ერთი აქტი. მელ. ბალანჩივაძის ამ ერთადერთი ოპერის მთლიანად დადგმა მოხერხდა მხოლოდ... 1925 წელს თბილისის ოპერის თეატრში.

1902 წლის 16 თებერვალს ქართულ თეატრში (თბილისში) დაიდგა „დემონის“ მეორე მოქმედება (თარგმ. ია

კარგარეთლისა). დირიჟორი — ნ. გ. ქართველი-
შვილი.

- 1904-5 წლ. სეზონში პეტერბურგში დაიდგა ქართულად
ოპ. „დემონი“ (თარგმ. პ. მირიანაშვილისა).
- 1905 წლის 9 მაისს თბილისის არტისტული საზ-ბის თეატ-
რში დაიდგა „სევილიელი დალაქი“ (თარგმ. ვ. გუ-
ნიასი. პასუხისმგებ. განმკარგ. ია კარგარეთელი). მო-
ნაწილეობდნენ: ანდრეევსკაია, რჩეულიშვილი, ი.
კარგარეთელი, ცხომელიძე, აღასოვი, ბაქრაძე, კუ-
ზაშვილი და სხვ.
- 1905 წლის 22 ნოემბერს თბილისის ოპერის თეატრში და-
იდგა იგივე „სევილიელი დალაქი“, რეაქციით დაზა-
რალებული გურიის სასარგებლოდ.
- 1906 წლის 22 იანვარს თბილისის ოპერაში დაიდგა „დე-
მონი“ — ვ. გუნიას და ი. კარგარეთელის თარგმანი.
რეჟის. ბოგოლიუბოვი. მონაწილეობდნენ: აღასოვი,
ძნელაძისა, ი. კარგარეთელი, სიღამონიძე, გედევანი-
შვილი (დემონის პარტია).
- 1906 წლის 18 აპრილს აქვე დაიდგა „ფაუსტი“ — დ. ნა-
ხუცრიშვილის თარგმანი.
- 1907 წლის 7 აპრილს აქვე დაიდგა „კარმენი“ — ვ. გუ-
ნიას თარგმანი. კარმენის პარტია შეასრულა ტასო
აბაშიძემ.
- 1909 წლის 27 აგვისტოს თბილისის ქართულ საზაფხულო
თეატრში გაიმართა დირიჟორ პ. ფალიაშვილის ბე-
ნეფისი. დაიდგა ქართულად ნათარგმნი ორი ოპერე-
ტა — „უშიშარი რაინდი“ და „იტალიელთა წვეუ-
ლება“.
- 1910 წლის 3 აპრილს თბილისის ქართულ თეატრში გაი-
მართა კონცერტი დ. არაყიშვილის ნაწარმოებთაგან.
პირველად შესრულდა ნაწყვეტები „თქმულება შო-
თა რუსთაველიდან“. კონცერტში მონაწილეობა მიი-
ღო ვანო სარაჯიშვილმა.

1911 წლის 30 ნოემბერს ქართულ თეატრში დაიდგა „სევილიელი დალაქი“ — თარგმანი ვ. გუნიასი. (ალმა-ვივა — ვანო სარაჯიშვილი, დონ-ბაზილიო — ალასოვი, როზინა — ალასოვა, ღირიყორი — ნ. ქართველიშვილი). სპექტაკლი განმეორდა 26 დეკემბერს.

საზოგადოებაში ათასი ხმა გავრცელდა: ქართული ენით შეუძლებელია როსინის შესანიშნავი ნაწარმოების სხარტად და მხატვრულად გადმოცემა, მომღერლებს ყელში გაეჩხირებათ მუსიკალური ფრაზა, წარმოდგენა ჩაიფუშებაო. მაგრამ სპექტაკლი შესანიშნავად ჩატარდა, და გამოიჩინა, რომ ქართულ ენას დისონანსი კი არ შეაქვს ევროპული მუსიკის კეთილწყობაში, არამედ პირიქით — მოხდენილად და სხარტად შეერწყმის მას.

ქართულად „სევილიელი დალაქის“ ამ გამარჯვების მთავარი მიზეზი ვანო სარაჯიშვილი იყო. გაზეთი „ზაკავკაზიე“ სწერდა: „საუცხოო ღირიყული ტენორი სარაჯიშვილი მომადიდოებელ შთაბეჭდილებას სტოვებსო“.

1911 წლის 18 აგვისტოს თბილისის „ახალ კლუბში“ ვანო სარაჯიშვილი უდიდესი მხატვრული წარმატებით გამოვიდა კონცერტში ვ. გუნიას ვოლფევილის „მონადირეს“ შემდეგ. სხვა ნაწარმოებთა შორის აქ მან პირველად შეასრულა ქართულად ერეკლეს არია ოპერა „ღალატიდან“.

ერეკლეს შესანიშნავ არიას განსაკუთრებული გატაცებით და მგზნებარებით მღეროდა მუდამ. სულში ჩამწვდომი ღირიყობით გაისმოდა მისი სიტყვები:

„ეშხით სავსე ღამე,
ჩემი ტრფობა იწამე;
შენს კალთებში დამმალე;
დამფარე, შემიბრალე...“

1912 წლის 14 მაისს „ქართულ კლუბში“ კვლავ დაიდგა ქართულად „დემონი“. ღირიყორობდა ნ. ქართველიშვილი.

- 1913 წლის 27 აპრილს „ქართულ კლუბში“ პირველად შეესრულდა ზაქ. ფალიაშვილის „აბესალომ და ეთერის“ მესამე აქტი.
- 1916 წელს დაიდგა „რიგოლეტო“ — თარგმ. კ. დოდაშვილისა.
- 1916 წლის 6 მაისს თბილისის სახალხო სახლში პირველად დაიდგა „ტრაფიატა“ — თარგმ. კ. დოდაშვილისა.
- 1917 წლის 9 მაისს „ახალი კლუბის“ საზაფხულო სცენაზე დაიდგა „ლაკმე“ — თარგმ. კ. დოდაშვილისა.
- 1918 წლის 21, 23, 25 მაისს „ქართულ კლუბში“ დაიდგა მთლიანად პირველი ქართული ორიგინალური ოპერა „ქრისტიანე“ — რეჟიზ გოგნიაშვილისა. იასონის პარტია შეასრულა ვანო სარაჯიშვილმა. ნაწყვეტებზე ამ ოპერიდან დაიდგა იმავე კლუბში უფრო ადრე — 17 მარტს. იმავე წლის 17 ივნისს „ქრისტიანე“ დაიდგა ოპერის თეატრში.
- 1918 წლის სეზონში თბილისის ოპერაში დაიდგა ქართულად „დემონი“. დემონის პარტიას ასრულებდა სანდრო ინაშვილი, სინოდალასა—ვანო სარაჯიშვილი.
- 1919 წელს თბილისის ოპერაში პირველად დაიდგა იუმორისტული ოპერა-მოზაიკა 2 მოქმ., გადმოკეთებულ „ივანოვ პაველიდან“ ღორპატელის (კ. ფოცხვერაშვილის) მიერ.
- 1919 წლის 5 თებერვალს პირველად დაიდგა დ. არაყიშვილის ოპერა „თქმულება შოთა რუსთაველზე“. შოთას პარტიას ასრულებდა ვანო სარაჯიშვილი.
- 1919 წლის 21 თებერვალს პირველად დაიდგა ზაქ. ფალიაშვილის „აბესალომ და ეთერი“. პირველ სპექტაკლებში აბესალომის პარტიას ასრულებდა ზალიპსკი, შემდეგ კი — ვანო სარაჯიშვილი. მურმანის პარტიას თავიდანვე ასრულებდა სანდრო ინაშვილი და კიდევაც შეჰქმნა ამ გმირის დაუვიწყარი მხატვრული სა-

ხე. ერთხელ ეს პარტია შეასრულა გიორგი ქურ-
ხულმაც.

1919 წელსვე დაიდგა ვიქტორ დოლიძის „ქეთო და კოტე“,
შემდეგ მას მიჰყვა მისივე „ლეილა“. ვანო სარაჯი-
შვილი ამ ოპერებშიც ასრულებდა მთავარ პარტიებს.

1920 წლის 19 ნოემბერს პირველად ქართულ ენაზე და-
იდგა „ღალატი“ იპოლიტოვ-ივანოვისა, თარგმ.
კ. ფოცხვერაშვილისა. ერეკლეს პარტიას ასრულებ-
და ვანო სარაჯიშვილი.

1923 წლის 19 დეკემბერს პირველად დაიდგა ზაქ. ფალია-
შვილის „დაისი“. მალხაზის პარტიას ასრულებდა
ვანო სარაჯიშვილი...

„დაისი“ — ვანოს დაისი გახდა, „თავო ჩემო“ — მისი
გედის სიმღერა. 1924—25 წლის სეზონში მას უკვე აღარ უმ-
ღერია.

ვანო სარაჯიშვილთან დაკავშირებით აქ ვწყვეტთ ქართუ-
ლად ნათარგმნისა და ქართული ორიგინალური ოპერის გან-
ვითარების მოკლე სქემატურ მიმოხილვას. ჩვენ განზრახული
გვაქვს საგანგებო ნაშრომი მიეუძღვნათ ჩვენში საოპერო
კულტურის განვითარებისა და ქართული ოპერის ისტორიას.

ამ მოკლე სქემიდანაც კი ნათლად სჩანს, რამდენად შე-
ღისხლხორცებულია ვანო სარაჯიშვილის სახელი ქართულ
ოპერასთან.

„ქრისტიანე“

1918 წლის მაისის პირველ რიცხვებში თბილისის „ქართუ-
ლი კლუბის“ სცენაზე მთლიანად დაიდგა რევაზ გოგიაშვი-
ლის პირველი ქართული ოპერა „ქრისტიანე“. რა თქმა უნდა,
ამ ღირსშესანიშნავ მოვლენას დიდი ინტერესი უნდა გამოეწ-
ვია ქართველ საზოგადოებაში და მის მესვეურთ დიდი შრო-
მაც უნდა გაეწიათ მაშინდელ მძიმე პირობებში. თანაც, კლუ-
ბის სცენაც ვერ იყო რიგიანად მოწყობილი საოპერო სპექ-

ტაკლის დასადგმელად. ათასი ბნელი ელემენტი ასისინდა... ირონიით ლაპარაკობდნენ ქართული ოპერის შესახებ. დიდი შრომა და თავგანწირვა დასჭირდა ღირიყორ ნიკოლოზ ქართველიშვილს¹, რომ ყოველი სიძნელე გადაელახა და საქმე დაეგვირგვინებინა.

ვანო სარაჯიშვილი აღფრთოვანებით შეხვდა პირველ ქართულ ოპერას. დიდი ხალისით მოამზადა იასონის პარტია. ამხანაგებიც გაამხნევა და ააგულა. დანარჩენ პარტიებს ასრულებდნენ: კალანდაძე-ალასოვა (ქრისტინე), კურბატოვი (დათია), მიხაილოვა (გამოვიდა სამ პარტიაში — მარიკა, ღია-სახლისი, გოგია), ი. დავითაშვილი (არჩილი), ნ. ნიკოლაძე (დარჩო), მუსიაჩენკო (კანტო), ლიხგეიმი (სონა).

სპექტაკლი საზეიმო ვითარებაში ჩატარდა. ქართველ მუსიკოს მომღერალთა კავშირმა თაიგულები მიართვა რ. გოგინაშვილსა და ნ. ქართველიშვილს. შემდეგ რამდენიმეჯერ დაიდგა ეს ოპერა ზედიზედ.

ქართულ კლუბში დადგმის შემდეგ „ქრისტინე“ გადატანილ იქნა სახალხო სახლისა და ოპერის თეატრის სცენაზე. ოპერის თეატრში „ქრისტინეს“ მართლაც ეგნატე ნინოშვილის ქრისტინეს წამება ზედა წილად. ხულიგნებმა აფიშები აახიეს და ყოველნაირად შეეცადნენ სპექტაკლის ჩაშლას. სარაჯიშვილი ბრონქიტით გახდა ავად. მაგივრობა იკისრებერიოზინმა ორი რეპეტიციით. ერთი მონაწილე — დავითაშვილი სამსახურის მივლინებიდან დაბრუნდა სპექტაკლის დღეს და პირდაპირ სადგურიდან მოადგა ოპერის თეატრს. უზარმაზარი ხურჩინით. დარაჯმა არ შეუშვა, მილიციაში წაიყვანეს. ხალხი სპექტაკლს ნაკლებად დაესწრო. ორკესტრის მსახიობები წინასწარ თხოულობდნენ ნახევარ გასამრჯელოს; იმუქრებოდნენ — დავიშლებითო. ოპერა მიჰყავდა ღირიყორ გრანელი. ეძახდნენ ავტორს. განაწამები, ნერწყვ-

¹ შვილია ცნობილ გიორგი ქართველიშვილისა (საზოგ. მოღვაწის, „ვეფხისტყაოსნის“ გამომცემლის). მუსიკ. განათლება მიიღო პარიზში. თავდადებული მებრძოლი იყო ქართულ ოპერისათვის 1900-იანი წლებიდან. ვარდიც. 1922 წელს. დასაფლავებულია დიდუბეში. შ. კ.

გამშრალი და გაუფრთხილებელი რევოლუციონერული ქანდაკება იყო მიჩქმალული...

ასეთ პირობებში გამოიხატა კვირტი ქართულმა ოპერამ, — შიმშილთან, სიცივესთან, სიღატაკესთან და ათასი ჯურის ხულიგნების წინააღმდეგ ბრძოლაში. წამების ჯვარზე გაკრულ ავტორს კი დიდ მოთხოვნებს უყენებდნენ, მაშინ, როდესაც ამ მოთხოვნებთან ავტორებს ერთი ჩხირიც არ გადუბრუნებიათ მის დასახმარებლად.

ვანო სარაჯიშვილი ძალღონეს არ იშურებდა იმისათვის, რომ პირველ ქართულ ოპერას როგორმე გაემარჯვებინა და მოსისინე ხულიგნებს ენა ჩასწყვეტოდათ. პრესამ მოკლედ მოსპრა:

„...ვანო სარაჯიშვილის სახელი ნათელჰყოფს, როგორც შეასრულებდა იასონს: სრული ხატება მოგვცა“.

და ეს „ხატება“ ასევე სადად უნდა შეედიეს ქართული ოპერის ისტორიაში, მიუხედავად იმისა, რომ „ქრისტიანე“ ვერ მოიღვა ფეხი.

„დემონი“

1918 — 19 წლის სეზონში განახლდა ქართულად რუბინშტეინის „დემონის“ დადგმა. დემონის პარტიას ასრულებდა სანდრო ინაშვილი, სინოდალისა — ვანო სარაჯიშვილი.

ეს პირველი ქართული საოპერო პარტიაა, რომელიც მოამზადა ვანომ ჯერ კიდევ პეტერბურგში და, როგორც აღვნიშნეთ, განიზრახა კიდევაც მისი შესრულება, მაგრამ ამის ნება არ ღართეს და სამაგიეროდ სპექტაკლში ლეკური იცეკვა. ეს პატარა, მაგრამ სატრფიალო განცდის შემცველი პარტია მას შესანიშნავად ეხერხებოდა და მუდამ დიდი წარმატებით ასრულებდა. რა თქმა უნდა, დიდად უწყობდა ხელს ჩაცმულობა და საერთო იერი.

ოპერას დიდი წარმატება ჰქონდა. ხალხით გაჰყვდილი იყო ხოლმე დარბაზი.

„თქმულება შოთა რუსთაველზე“

1919 წლის 5 თებერვალს თბილისის ოპერის თეატრში პირველად დაიდგა მთლიანად დიმიტრი არაყიშვილის „თქმულება შოთა რუსთაველზე“. სპექტაკლში მონაწილეობდნენ: ვანო სარაჯიშვილი (შოთა), სანდრო ინაშვილი, კალანდაძე-აღასოვა, შულგინა-ბახუტაშვილი და სხვანი.

ეს ოპერა ისე მოეწონა ვანოს, რომ ყველა პარტიის შესრულება მოინდომა. იგი არ დაჯერდა მარტო შოთას პარტიას. ჯერ იყო და მგონის სიმღერა გადააკეთებინა ავტორს ტენორისათვის და შეასრულა კონცერტებში. ახლა ურმულსაც დაეპატრონა და ასრულებდა მას ერთსა და იმავე სპექტაკლში, შოთას პარტიასთან ერთად. ამას ხელს უწყობდა ის გარემოება, რომ ოპერის მსვლელობაში შოთა და მეურმე არ ხდებიან ერთმანეთს.

მქუხარე ოვაციას იწვევდა „ვერ დაიჭირავს სიკვდილსა გზა ვიწრო, ვერცა კლდოვანი“, რასაც ვანო უშუალოდ გულის სიღრმიდან ამოიღებდა და ქართული ჩუქურთმით გაშლიდა. „ურმულზე“ ხომ ლაპარაკი ზედმეტია.

ვანო სარაჯიშვილმა და სანდრო ინაშვილმა შეჰქმნეს მარად ღირსსახსოვარი სახეები, რითაც ხელი შეუწყვეს დიმიტრი არაყიშვილის ოპერას წარმატებას.

„ქრისტინეს“ შემდეგ დიმ. არაყიშვილის „თქმულება შოთა რუსთაველზე“ ქართული ოპერის პირველი ნამდვილი საძირკველი გახდა. ცოტა ხნის შემდეგ მას გვერდში ამოუდგა ზაქ. ფალიაშვილის უკვდავი ქმნილება „აბესალომ და ეთერი“.

„აბესალომ და ეთერი“

წვეთ-წვეთად გროვდება...

დედაბიწის წიაღში მოეონავს და დაყინებით მოიკვლევს გზას. რაკი ერთხელ აიდგამს ფეხს, ვერავითარი ძალა ვერ

პეტრე მირიანაშვილი

ზაქარია ფალიაშვილი

აღვეთს მის მდინარეებს: კლდე-ღრეს გაარღვევს და ბროლის ჩანჩქერად გადმოსკდება. სიცხით შეხუთულ ადამიანს ნეტარებას ჰგვრის, ყვავილს ახარებს.

ასეთია ანკარა წყარო.

•

ხალხური თქმულება „ეთერიანი“ ასევე ბროლის წყაროსავეთ მომდინაროსს საუკუნეთა მანძილზე ქართულ ფოლკლორში. აქ მოთხრობილია შესანიშნავი უფლისწულას აბესალომისა და ღარიბ-ღატაკი ეთერის სიყვარულის თავგადასავალი.

აბესალომ და ეთერი ია-ვარდია.

მათი გამთიშველი მურმანი კი — ეკალი.

სიყვარული მარადიული ბედნიერებაა. იგი ადამიანის სიყვდილის შემდეგაც სცოცხლობს — ისევ ყვავილად ამოდის და მზეს უბრუნდება.

•

„მურმან, მურმანს“ საუკუნეთა მანძილზე მღერის ქართველი ხალხი. „ეთერიანს“ მწერალმა პეტრე მირიანაშვილმა გაუკვლია გზა მუსიკისაკენ. მაშინ ქართული ოპერა ახლად ამოწვერილ ჯეჯილსა ჰგავდა. წარმტაცი ხალხური თქმულება ცის ნამივით დაეპყურა მას და ჯეჯილი „დაპურდა“.

ოპერა „აბესალომ და ეთერი“ ქართული მუსიკალური კულტურის ოქროს თავთავია.

•

პეტრე მირიანაშვილმა გულმოდგინედ შეისწავლა „ეთერიანის“ მრავალი ვარიანტი და ოსტატურად გამოჰკვეთა ოპერის ლიბრეტო.

ლიბრეტო მზად იყო, მაგრამ ოპერის დამწერი არსადა სჩანდა. აბესალომის ლანდი კი პეტრეს მოსვენებას არ აძ-

ლევდა. საქმე იქამდე მივიდა, რომ 1900-იან წლებში 42 წლის პეტრემ... სამუსიკო სასწავლებელში შესვლა განიზრახა, რათა საკომპოზიციო ხელოვნება შეესწავლა და ოპერის წერას შესდგომოდა. ასე ძალუმაღ მოედო მის სულსა და გულს „აბესალომ და ეთერის“ ცეცხლი.

მოსკოვიდან ახლად დაბრუნებული ზაქარია ფალაშვილი ქართულ გიმნაზიაში მუსიკას ასწავლიდა. თავისუფალ დროს ფონოგრაფით დადიოდა საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში და ხალხურ სიმღერას აგროვებდა; მშობლიური კილოს აღნაგობას შესტრფოდა და უკვირდებოდა. ამ საგანზე ზაქარიამ შესანიშნავი წერილები მოათავსა მაშინ პრესაში. ხანგრძლივი თავდადებული მუშაობით მან დიდძალი მასალა დააგროვა.

პეტრე მირიანაშვილმა სთხოვა ზაქარიას — შესდგომოდა „აბესალომ და ეთერის“ წერას, მაგრამ კომპოზიტორმა შორს დაიჭირა, — სამაგისო არც უნარი მაქვს და არც გამოცდილებაო. დრო გადიოდა, პეტრე თავისას არ იშლიდა. მან ეურნ. „ფასკუნჯში“ გამოაქვეყნა ლიბრეტოს ნაწყვეტი და ბოლოს შესძლო ზაქ. ფალაშვილის დაინტერესება. დაინტერესდა იმ. არაყიშვილიც, რომელმაც მოსკოვიდან სთხოვა პეტრე მირიანაშვილს „აბესალომის“ ლიბრეტოს გაგზავნა. თხოვნა დაგვიანებული გამოდგა: პეტრეს უკვე გადაცემული ჰქონდა ზაქარიასთვის თავისი ლიბრეტო.

1912 წელს ზაქარია შეუდგა ოპერის წერას. შესანიშნავ ხალხურ თქმულებას მან ხალხურივე გენიალური მუსიკა დაუდგა საფუძვლად. მაგრამ... მზამზარეული ხალხური მუსიკა როდი იყო გამოსადეგი ოპერისათვის.

„...ჩემი თავი და თავი მიზანი და მისწრაფება ყოველ ჩემს მუშაობაში ყოფილა და მუდამაც იქნება, რომ ქართული პანგების „პარმონიზატორმა“ თუ შემთხვევლმა არასგზით არ უნდა უღალატოს იმ პრინციპს, რომელიც თავდაპირველ განძს წარმოადგენს ხალხური პანგების დამუშავება ანუ შეთხზვაში. ეს პრინციპი გახლავთ მთლიანად და სუფთად დაცვა ქართული კოლორეტიკისა, რაც თვით ხალხის გულიდანაა აღმონაცენი. რასაკვირველია, ყველაფერი ეს ევროპულ ან, უკეთ

რომ ვთქვათ, მსოფლიო მუსიკალურ ფორმებში ჩამოყალიბებული, მისივე კანონზე დამყარებული და ტექნიკურად შემუშავებული უნდა იყოს, — წერდა ზაქ. ფალიაშვილი თავის ავტობიოგრაფიაში („თეატრი და მუსიკა“ № 1, 1919 წ. ქუთაისი).

აი, ამ პრინციპს ემყარებოდა იგი და ამ გზით ცდილობდა ქართული ოპერის აყვავება-განვითარებას. ამ პრინციპს იცავდა „აბესალომ და ეთერიზე“ მუშაობისას. მაგრამ „ქართული ჰანგის მსოფლიო მუსიკალურ ფორმებში ჩამოსაყალიბებლად“ უდიდესი შრომა და შემოქმედებითი წვა იყო საჭირო. ზოგჯერ ზაქარია დილიდან საღამომდე უკრავდა ხოლმე შან ფონოგრაფით ჩაწერილ ერთ რომელიმე სიმღერას, ვიდრე თავის ყაიდაზე არ შეიმუშავებდა ჩვენს ხალხურ ჰანგს. შემოქმედებით გატაცებულ ზაქარიასთვის დამახასიათებელი იყო ასჯერ ერთი და იმავეს მოსმენა.

„აბესალომ და ეთერი“ იწერებოდა ნელი ტემპით, რადგან უაღრესად გადატვირთულ ზაქარიას მხოლოდ ზაფხულის თვეებში ჰქონდა მასზე მუშაობის შესაძლებლობა. თანაც მუდამ ფრთხილობდა. მუშაობის პროცესში ხშირად უთქვამს ხოლმე მას: მე პრეტენზიები არა მაქვს, რათა ჩემზე სთქვან — ოპერა დაწერაო... მე ვიძლევი მასალას, ვკრებ და ვაყალიბებ მას, გამოვიტან საზოგადოებაში, შემდეგ გამოჩნდება ალბათ გინმე უფრო ნიჭიერი და ოპერას დასწერსო. ერთმა უბედურმა შეძთხვევამ კი მთლიანად შესწყვიტა „აბესალომზე“ მუშაობა. ზაქარიას გარდაეცვალა მუსიკალური ნიჭით დაჯილდოებული ერთადერთი ვაჟი.

კომპოზიტორმა ფორტეპიანოს ზურგი შეაქცია და 2 წლის განმავლობაში არ მიჰკარებია. მთელს დღეებს პირმშოს საფლავეზე ატარებდა.

ერთხელ საღამომდე ვერ გაეყარა შვილის საფლავს. შინ დაბრუნებული ფორტეპიანოს მიუჯდა და მთელი ბოღმა ამოანთხია.

იმ ღამეს პირველად გაიჟმა აბესალომის განძარცულ სულის ღაღადინი:

„ვეძებდი ბედსა და ვპოვე ხელად,
ბედმავე ჩამაგდო ამ სატანჯველში.
ზინათ-დოვლათი, ყოფა-ცხოვრება
ამაოდ მიჩანს ეშმაკის ხელში...“

კლავიშებს ზაქარიას ცრემლი ეცემოდა და ფანტასტიკური
სიდიადით უპასუხებდნენ ისინი ამ ბედკრულ მამას.

„...მეფობა ჩემი, დიდებულება
ახლა ვინ უნდა გაიზიაროს...
თავსა ვგრძნობ ობლად,
გულით ვარ მარტო,
მზე ჩაესვენა, რამ მიმშუქაროს...“

აბესალომის არია მეცხრე ტალღასავით მოზღვავებული
გრძნობით იწერებოდა მთელი ღამის განმავლობაში. ირიჟრა-
ჟა. აიბი შეწითლდა. ზაქარიას სისპლნაკრავ თვალზე კი წამ-
წამიც არ დახრილა.

დიდმა ხელოვანმა „აბესალომში“ გააცოცხლა ძვირფასი
შვილი. ამიტომ არის ეს ქმნილება უკეცადი და ხელოვნებით
„სიკვდილისა დამორგუნველი“. ამიტომ ასე მძაფრად განიცა-
და იგი პანგთა პოეტმა, დიდმა ვანო სარაჯიშვილმა და საკუ-
თარი გულის ცეცხლით ალაგზნო ყოველი ბგერა.

გარდა ვანოს განსაკუთრებული პირადი თვისებებისა, ეს
იმიტაც აიხსნება, რომ „აბესალომ და ეთერთან“ ვანოს ნაც-
ნობობა არ იწყება მარტო სცენიდან. იგი მშობლიური გახდა
შისთვის შემოქმედების პროცესშივე, როცა ზორცს ისხამდა
ეს დიდებული ნაწარმოები. აბესალომის პარტია ზაქ. ფალია-
შვილმა ვანოს არტისტულ და ვოკალურ ქარგაზე შეჰქმნა. იგი
დიდ ანგარიშს უწევდა ვანოს ამ ოპერის წერის დროს, ყურს
ჟგდებდა მის მეგობრულ რჩევას.

ბევრჯერ ვესაუბრე რესპუბლიკის სახალხო არტისტს სან-
დრო ინაშვილს ამ საგანზე და ბევრჯერ ცოცხლად დამიდგა
თვალწინ ვანო „აბესალომ და ეთერის“ შექმნის პროცესში.

••• სანდროს ნაამბობი:

— ვანო სარაჯიშვილის მოგონება მე გაზაფხულის ჟრუანტელს მგერის. ვამაყობ როგორც მომღერალი და ქართველი კაცი. ამავე დროს, ეს მოგონება ჩემთვის მეტად მტკივნეულია...

ვანო არა მარტო უახლოესი სულიერი მეგობარი იყო ჩემი, არამედ უდიდესი შთაბაგონებელიც მთელს შემოქმედებითს მუშაობაში. მის მომჯადოებელ სიმღერას ტყვედ ვყავდი და ტყვედ ვყევირ ახლაც.

პირველად ვანოს 1909 წელს მოვუხმინე, როცა იტალიიდან დაბრუნდა. თეატრიდან გაბრუებული გამოვედი. საღდაც ზღაპრულ მხარეში მეგონა თავი. მსგავსი ვირტუოზული ოსტატობა, სულის სიღრმეში ჩამწვდომი ხმა, ჩემს დღეში არ მომესმინა. მთელი თბილისი ფეხზე დადგა. გულით მწყუროდა ვანოს გაცნობა. ვინ მიმაშვებდა... ჭაბუკი ვიყავ, სახალხო სახლში მომუშავე საოპერო დასის გუნდში ვმღეროდი.

1913 წელს „აბესალომის“ ნაწყვეტების შესრულებისას პირველად მომხმინა ვანომ ჩემი ხმა. უნდა გამოეტყდე — ძალიან მოეწონა და ალალი გულით მაქო. ფრთები შემესხა. ეს ჩემთვის უდიდესი ზეიმი იყო. მხატვრული შთაგონება გამიათქეცდა. შემდეგ ვანო და მე განუყრელი მეგობრები გავხდით. გარდა იმისა, რომ ვანო აჯადოებდა ადამიანს თავისი სიმღერით, იგი არანაკლებ მომხიბლავი იყო როგორც პიროვნება: გიჟმაყი, ალალ-მართალი, პირდაპირი, გულკეთილი და მეგობრისთვის თავდადებული. სიმღერაში ვანო იწოდა. ვერ წარმოედგინა არსებობა თეატრისა და სცენის გარეშე.

„აბესალომ და ეთერზე“ ერთად დავიწყეთ მუშაობა ზაქარია ფალიაშვილთან. ვანოს არ მოსწონდა. ზოგჯერ ზაქარიას ევროპიზირებული ჰარმონია და პირშივე ეტყოდა მას:

— ქართულ ჰანგს ნუ ღალატობ, ზაქრო! ისე დასწერე, რომ ქართველ კაცს შიგ გულში მოხვდეს...

ზაქარია თავს იმართლებდა, მაგრამ ვანო მაინც არ უთმობდა.

— ქართული ხალხური სიმღერა, ქართული კილო მე არანაკლებ გამეგება. აბა, მომკითხე, რა სიმღერა გინდა!

და მართლაც, რა არ იცოდა ვანომ. ხშირად ვმღეროდით გრძელ კახურ „მრავალყამიერს“, „შვიდ გურჯანელს“ და სხვა ჩვენს დიდებულ ხალხურ სიმღერებს.

ზაქარია დიდ ანგარიშს უწევდა ვანოს. ძალიან ხშირად აწწორებდა ადგილებს „აბესალომში“ მისი მითითების მიხედვით. ამრიგად, ვანოს უახლოესი მონაწილეობით იქმნებოდა ქართული მუსიკალური კულტურის ეს უმშვენიერესი მარგალიტი. „აბესალომ და ეთერის“ შესწავლის პროცესში ჩემს თვალწინ ზღაპრული მდევრით იზრდებოდა ვანო, როგორც ვირტუოზი-ვოკალისტი და ქართული სიმღერის ბუნების იშვიათი მცოდნე. და განა მართო ქართულისა? უცხოეთში ბევრი შესანიშნავი მომღერლისათვის მისმენია. მათ შორის ბევრი იყო მსოფლიოში სახელგანთქმული. აშკარად უნდა ვთქვა — არც ერთ მათგანს ვანო არ დაუვარდებოდა არც ხმის სილამაზით, არც ტექნიკით, არც გრძნობითა და შესრულების ტემპერამენტით, არც ნაწარმოების უნაკლო გადმოცემით. ამასთანავე, რა თქმა უნდა, ვანო ბრწყინვალე აქტიორიც იყო, და იშვიათად თუ ვინმე შეედრებოდა როლის სცენიურ განსახიერებაში... მაგრამ ეს ძალიან შორს წაგვყვანს.

ჩვენი დიდი მგოსნის აკაკი წერეთლის თქმისა არ იყოს, ვანო „ანდამატურის ძალით“ იზიდავდა თავისკენ სცენაზე მასთან მყოფ პარტნიორს. პირადად მე, მაგალითად „ჰუგენოტების“ პირველ აქტში, როდესაც ვანო რაულის გამოსასვლელ არიას მღეროდა, ჩემი სიტყვები მავიწყდებოდა. მთელი გულისყური ვანოს სიმღერისაკენ მქონდა მიპყრობილი. რეპლიკებს ვტოვებდი. რამდენჯერმე უთქვამს ამის გამო ჩემთვის საყვედური ღირიყორ ვანო ფალიაშვილს. ბავშვივით ვიმართლებდი ხოლმე თავს, — რა ვქნა, ვანოს სიმღერამ გამიტაცა, ყური ვერ წავართვი-თქო.

რამდენი რამის თქმა შეიძლება კიდევ ვანოზე!

ვანოს სიმღერა — ამოუწურავი თემაა, მისი გავლენა შემოქმედებითი ქრუანტელი და სიხარულია. ვანოს პიროვნება — შესანიშნავი ქართველი ვაჟკაცის შარავანდედი.

1917 წელს ზაქარიამ დაასრულა „აბესალომი“. იმავე წლის დამლევს მან თავისი 5-მოქმედებიანი ოპერა¹ განსახილველად წარადგინა ოპერის თეატრში. მოწვეულ იქნა საგანგებო კომისია, რომელშიაც შევიდნენ კონსერვატორიის დირექტორი, ცნობილი კომპოზიტორი პროფ. ნ. ჩერეპნინი, პროფესორები—ი. აისბერგი, ნ. ნიკოლაევი, კომპ. საბინსკი, ლიტერატორი ი. ლვოვი, დირიჟორები — ნ. ქართველიშვილი და სტოლერმანი, კრიტიკოსი ა. ცენოვსკი, კომისიამ მომღერალ ზალიპსკისა და სხვათა შესრულებით მოისმინა ნაწყვეტები „აბესალომიდან“. ნაწარმოები ერთსულოვნად მოიწონეს.

კომპოზ. ჩერეპნინმა ოპერას საფუძვლიანად გაცნობის შემდეგ გამოსთქვა აზრი: „აბესალომ და ეთერს“ სერიოზული მუსიკალური ღირსება აქვს. ულამაზეს მელოდიებთან ერთად ოპერას აქვს მშვენიერი ორკესტრირება. იგი დიდი ყურადღების ღირსია, მისი დადგმა საჭიროა და სასურველი“.

ასევე აღნიშნეს სხვებმაც. დიდი ღვაწლი მიუძღვის „აბესალომის“ წინაშე დირიჟორ სტოლერმანსაც.

• •

„აბესალომ და ეთერს“ ქართული ფილარმ. საზ-ბის მზრუნველობით აიდგა ფეხი.

ნაწყვეტებს „აბესალომიდან“ ვანო 1913 წლიდან მღეროდა. ქართულმა საზოგადოებამ ამ ოპერის ერთი აქტა 1913 წლის 27 აპრილს მოისმინა. პარტიებს ასრულებდნენ: კოლოტოვა, გოფმანი და დუელი. დირიჟორობდა ზაქარია ფალიაშვილი.

ქართული ოპერის გამოჩენამ საზეიმო განწყობილება გამოიწვია. „სახალხო გაზეთი“ წერდა:

„...ბ-ნ ფალიაშვილის შრომა ქართული მუსიკის ისტორიაში დიდი და მნიშვნელოვანი მოვლენაა... მოვისმინეთ პირ-

¹ შემდეგ შემცირდა და ნაწილობრივ გადაკეთდა. შ. კ.

ველი ქართული ოპერის ერთი აქტი, რომელმაც ღრმა შთაბეჭდილება მოახდინა ყველაზე და იმედი ჩაგვისახა, რომ ახლო მომავალში ქართული ხელოვნება, ქართული მუსიკა თავის საკადრის და შესაფერ თეატლსაჩინო ადგილს დაიჭერს განათლებული ქვეყნების ხელოვნებაში...”

შესანიშნავი რეცენზიები მოათავსეს სხვა გაზეთებმაც, თუმცა, შემსრულებელთ უსაყვედურეს — ქართული მუსიკის სულით და ხასიათით ვერ გაიმსკვალნენო.

ერთი თვის შემდეგ განმეორდა იგივე კონცერტი პირველი სურათის მიმატებით. შეიცვალა შემსრულებელთა შემადგენლობა: აბესალომს მღეროდა ვანო სარაჯიშვილი, მურმანს — სანდრო ინაშვილი, ბელიარ-ეშმაკს — ვ. ლორთქიფანიძე. ეთერის პარტიას კვლავ კოლოტოვა ასრულებდა.

შთაბეჭდილება ძირფესვიანად შეიცვალა. მსმენელმა პირველად შეიგზნო მშობლიური კილოს დიდებული ჩუქურთმა, რაც ვანოს ჯადოქრული შესრულებით უჩვეულოდ გაბრწყინდა და მარგალიტად მიმოიფანტა.

გაზ. „ზაკავკაზსკაია რეჩი“ წერდა:

„...შემსრულებელთა შორის პირველ დაფნას ვაკუთვნებთ ბ-ნ სარაჯიშვილს, რომელმაც დიდი გემოვნებითა და განწყობილებით შეასრულა აბესალომის პარტია...”

ამის შემდეგ ვანო ხშირად ასრულებდა კონცერტებში აბესალომის არიას.

1915 წლის 13 ივნისს თბილისის ოპერის თეატრში გაიმართა დიდი საქველმოქმედო საღამო. პირველ განყოფილებაში შეასრულეს კ. ფოცხვერაშვილის „პირიმზე“, მეორეში ნაწყვეტები „აბესალომიდან“. გაზ. „საქართველო“ წერდა:

„...აგერ აბესალომი (ბ-ნი ი. სარაჯიშვილი). რა აღტაცებას იწვევს იგის ფალაშვილის სასიქადულოდ ბ-ნი სარაჯიშვილიც ფრიად კარგ გუნებაზე იყო და თავისი ხმა ასე ლამაზად შეუწყო აბესალომის ტრფიალების ნაზი ყვავილების გაშლას. ასეთივე სიყოჩაღე გამოიჩინა ბ-ნმა ინაშვილმა მურმანის როლში...”

ვანო სარაჯიშვილი გულმოდგინედ ავრცელებდა სამშობლოს გარეთ „აბესალომს“.

ჯერ კიდევ 1913 წელს პირველ საჯარო შესრულებისთანავე ერთხმად აღნიშნა პრესამ „აბესალომ და ეთერის“ მაღალი ტესიტურა. ვანო სარაჯიშვილი „აბესალომს“ ყველაზე ძნელ პარტიად სთვლიდა თავის რეპერტუარში. ეს რეპერტუარი კი მეტად მდიდარი იყო და ბევრ ათეულ პარტიას შეიცავდა, „ტრავიატიდან“ — „პუგენოტებამდე“. სიძნელე, უწინარეს ყოვლისა, იმ სულეერი ტყვიულების გამომხატველია, რასაც „აბესალომის“ პარტია აყენებდა ვანოს, როგორც შემოქმედს, რომელიც ღრმად განიცდიდა აბესალომის საბედისწერო თავგადასავალს და მასთან ერთად დნებოდა და ქლექდებოდა სცენაზე ხალხის თვალწინ. „აბესალომის“ შესრულების შემდეგ ვანო ჰგავდა განადგურებულ ადამიანს, რომელსაც „ბედმა დაუგო მახე“ და მზაკვრულად გამოსტაცა ხელიდან თავისი ეთერი.

როგორ მღეროდა და ანსახიერებდა ვანო „აბესალომს“?

ბევრმა სცადა ამ კითხვაზე პასუხის გაცემა. მრავალვზის იოქვა — შეუძლებელია იმ განცდის გადმოცემა, რასაც მსმენელი ვანოს სიმღერის დროს განიცდიდა.

1919 წლის 21 თებერვალი ოქროს ასოებით ჩაიწერება ქართული მუსიკალური კულტურის ისტორიაში. თბილისის ოპერის თეატრის სცენაზე ამ დღეს პირველად დაიდგა „აბესალომ და ეთერი“. სხვებთან ერთად ბევრი იზრუნა ვანომ ათასგვარ საქმეების მოსაგვარებლად. დადგმა განახორციელა ა. რ. წუწუნავამ. დირიჟორობდა თვით ავტორი — ზ. ფალიაშვილი. მხატვარმა ზალცმანმა მშვენიერად გააფორმა სპექტაკლი. განსაკუთრებით კარგი იყო პირველი აქტი, რასაც პრესამ უწოდა „გაზაფხული სცენაზე“.

სპექტაკლში მონაწილეობდნენ:

ა ბ ი ო მ ე ფ ე — გ. ქურხული

ა ბ ე ს ა ლ ო მ ი — ბ. ი. ზალიძსკი

ნ ა თ ე ლ ა — მოროზოვა

მ ა რ ი ხ ი — გრანელი ¹

ე თ ე რ ი — ო. შულგინა (ბახუტაშვილი)

დ ე დ ი ნ ა ც ვ ა ლ ი — გურჯი

მ უ რ მ ა ნ ი — ს. ინაშვილი

ნ ა ნ ა, მ უ რ მ ა ნ ი ს დ ე დ ა — მანდენოვა

ბ ე ლ ი ა რ-ე შ მ ა კ ი — ვ. ლორთქიფანიძე

თ ა ნ დ ა რ უ ხ ი — ა. ჭუმბურიძე

ს ტ უ მ ა რ ი (პირვ. მოძახილი) — კურბატოვი

„ (მეორე მოძახილი) — ორლიუკი

ბალეტი — ბალეტმაისტერ ს. ვაკარეცის ხელმძღვანელობით და პრიმა-ბალერინა მ. ე. ბაუერზაკის მონაწილეობით. რეჟისორი იყო ა. დ. ბელსკი.

მეორე აქტის შემდეგ ავტორს მხურვალე სიტყვებით მიმართეს. ორკესტრის მსახიობმა ე. ნ. კაპელნიცკიმ თავის სიტყვაში განაცხადა — მსოფლიო მუსიკალური საუნჯის ოქროს ჯაჭვს ერთი რგოლი — ოპერა „აბესალომ და ეთერი“ შეემატაო... და ბევრი რამ ყურადსაღები ითქვა იმ ღამეს, რაც შემდეგ უამთა ვითარებამ სავსებით გაამართლა. პრემიერა გვიან ნაშუაღამევს, 2 ს. 30 წუთზე, დამთავრდა. ეს გამოწვეული იყო როგორც ტექნიკური მიზეზებით, აგრეთვე ოპერის სიდიდითაც. „აბესალომი“ გადატვირთული იყო ზედმეტი მოქმედებით და სცენებით. ჭეშმარიტ გულშემატკივართა რჩევადარიგებით ზაქარია ფალიაშვილმა დახვეწა და უფრო მიმზიდველი გახადა თავისი ქმნილება. ეს ამბავი ვრცლად აქვს მოთხრობილი პატივცემულ ილია ზურაბიშვილს თავის ნაშრომში — „ზაქარია ფალიაშვილის ოპერა „აბესალომ და ეთერი“ (გამომც. „ტექნიკა და შრომა“, 1941 წ., თბილისი, გვ. 13—20).

უცხო ტომის კაცმა, ზალიპსკიმ, დიდი ენერგია დახარჯა და მშვენიერად ისწავლა ქართული. იგი შესანიშნავი ხმით დაჯილდოებული მომღერალი იყო (გარეგნულად კი ჩია, შეუ-

¹ ცოლი იტალიელი ღირიფორისა, რომელიც მაშინ თბილისის ოპერაში მოღვაწეობდა. შ. კ.

ზედავი), და ვოკალურად უკეთეს აბესალომზე ოცნება შეუძლებლად მიაჩნდათ. თავისი ნიჭის გარდა ზალიპსკის ხელი შეუწყო იმ გარემოებამაც, რომ მას არაერთხელ მოესმინა კონცერტებში აბესალომის არია ვანო სარაჯიშვილის შესრულებით. ვანოც აქებდა ზალიპსკის, აღნიშნავდა, რომ მან მშვენიერად შეითვისა პარტიის საერთო განწყობილება და ქართული ფრაზიოზა. მაგრამ ზალიპსკის დიდხანს არ დასცალდა „აბესალომობა“. რამდენიმე სპექტაკლის შემდეგ იგი ვანომ შესცვალა და შემდეგ ზალიპსკი ამ პარტიას აღარ გაჰყარებია. ვანომ ხალასი ქართული იერი მისცა „აბესალომს“, მშობლიური ნიუანსებით გაამდიდრა ყოველი სასიმღერო ფრაზა, რაც არამცთუ ზალიპსკის, საერთოდ, არავის არ შეეძლო მთელს მსოფლიოში. სცენურ განსახიერებაზე და არტიკულ იერზე ხომ ლაპარაკიც ზედმეტი იყო. ვანო ზალიპსკიზე უკეთ თამაშობდა და თავის როლს ანსახიერებდა სცენაზე მაშინაც კი, როცა უძრავად იდგა.

აბესალომის პარტიაში ვანოს მოსმენის შემდეგ აღფრთოვანებული ზალიპსკი ამბობდა:

— ჰე, ჩემო კეთილო... ისე რომ იმღერო აბესალომი, როგორაც ვანო სარაჯიშვილი მღერის, სარაჯიშვილად უნდა დაიბადო, რადგან ამ შემთხვევაში მღერის თვით მისი ბუნება, და ეს მომაჯადოებელი ბგერები ყველა მისსავე სისხლშია!

„აბესალომ და ეთერის“ არაქართველი მონაწილენი (კურბატოვი და ანსამბლი) ვერ სძლევდნენ „ჩაკრულოს“. ეს დიდებული ქართული ჰანგი მათი შესრულებით მკრთალად გამოიყურებოდა და მახინჯდებოდა. ვერ ურიგდებოდა ამას ვანო. აკი მას მართლაც ხომ სისხლში ჰქონდა გამჭდარი ბავშვობიდანვე ჩვენი ხალხური სიმღერა. გადასწყვიტა თვითონვე ემღერნა „ჩაკრულო“. მღეროდა კიდევაც ხშირად. სხვას რომ თავი დაეანებოთ, სცენურადაც გამართლებული იყო ეს ამბა-

¹ ეს სიტყვა-სიტყვით დახსოვებია ს. ი. ველახიშვილს. თბილისიდან ზ. ი. ზალიპსკი ამერიკის შეერთებულ შტატებში გაემგზავრა სამოღვაწეოდ. ვერ მიაღწია. გარდაიცვალა სტამბოლს გულის სიღამბლით. შ. კ.

ვი. ან კი, კაცმა რომ სთქვას, რად უნდა იჯდეს აბესალომი-
უხმოდ თავის ქორწილში? ეს ხომ ქართული სუფრის ბუნე-
ბას ეწინააღმდეგება. გარდა ამისა, ქორწილში ხომ მაინც
ბედნიერია აბესალომი.

ვანო „ჩაკრულოთიც“ არ დაკმაყოფილდა. ერთხელ თან-
დარუხის პარტიის შემსრულებელს ან. ჭუმბურიძეს უთხრა:

— ჭუმბური! შენი ფრაზაც მე მომე, ბიჭო — „მადლობას-
გიძღვნიო, მეფეო, მტერთ შემმუსვრელო, მკლავად ძლიერო“.

ვინ დაუტერდა? ამასაც ხშირად მღეროდა ვანო.

ანტონ ჭუმბურიძე იგონებს: მეც სიამოვნებით ვუთმობდი
ხოლმე, ვინაიდან სარგებლობის მეტი ჩემთვის არა იყო რა.
ვანოს მიერ შესრულებული რომელიმე ფრაზა, ისიც ქართულ
ოპერაში, ეს საგანძური იყო.

ზაქარია ფალიაშვილსაც ეს უნდოდა:

— ვანო, ვანო! შეუკიდე ერთი, რა, შენებურად შეუკიდე
დღეს „ჩაკრულო“ და...

• •

დაბურულს ტყეში ოზლადაა ტურფა ეთერი. ვალალებს,
ჰგოდებს თავის მწარე ხვედრს და უპატრონობას.

უცებ საყვირის ხმა გაიჟმა, და მონადირეთა ომახიანი სიჰ-
ლერა აგუგუნდა. ეთერი გარბის — არ მიუსწრონ ძონძში გახ-
ვეულს. აგერ, თეთრად მორთული უფლისწული: გიჟმაჟი,
სხარტი, ეშხიანი. ნადირს ესროლა, დაჰკოდა და გამოედევნა.

სცენაზე ვანო სარაჯიშვილი შემოიჭრა.

ჩაიჩოქა, კვლავ მოიმარჯვა ისარი და... ელდა ეცა. შეტორ-
ტმანდა, თითქოს ნიადაგი შეერყა ფეხქვეშ. მკლავი მოკვეთი-
ლივით დაეშვა ძირს. გაფითრებულა: სახეზე ერთად აღბეჭდია
გაოცებაც და აღტაცებაც, კმუნვაც, იმედიც... მერცხლის
ფრთასავით ცელქობს წარბი, თვალთაგან ლამის ცრემლი
წასედეს.

ეთერს სუნთქვა შეეკრა. ლამობს გაექცეს თვალმომჭრელ
მზეს. მაგრამ აბესალომი გამოერკვა, მოკრძალებით გზა გადა-
უჭრა და თაღვლივით მიაგება ყოველი სიტყვა:

— შე ბანი-ბანად გეძებდი,
შენ ბალი-ბალჩად გეძინა...

გული საგულეს ჩადგა, ბაგეს ღიმილი შეეპარა და უფრო
შეტი მგზნებარებით შეჰბედა სატრფო:

— გაგეხსნა ოქროს საკინძი,
ბროლის გულმკერდი გეჩინა.
ეგ ლამაზი გიშრის თმანი
ვარდისებურ პირს გეფინა...

გულწრფელობამ გააშიშვლა ქაბუკის გული. ტრფობის
ალმურმა გაიტაცა, ...და გაჰქრა ბრწყინვალე უფლისწულიც,
ახლა იგი ეთერის მონა-მორჩილია:

— დაგინახე...

თითქოს ყოყმანობს, მაგრამ უფრო ძალუძად აღინასკვა
გულის სიღრმიდან:

— მყის ავტირდი,
კურცხლავ ცრემლი დამედინა.

ცეცხლი მინელდა, ქარიშხალმა გადაიქროლა. ახლა უფ-
ლისწულს უფრო მშვიდად შეუძლია გაუკვალოს გზა თავის
გრძნობას და ოპერის მსახიობის შტამპით გაჰყვეს პარტიას:
ერთი კვირის წინ მოისაზროს — რა დროს სად დადგეს, რო-
დის დაიდოს ხელი გულზე, წინ წარსდგას ფეხი ან წარმოს-
თქვას ყოველი ფრაზა. მაშ, რის მაქნისია რეჟისორი, მათემა-
ტიკა, „ქკუა“, გნებათ... „აპოლონიზმი სიმღერაში“ და მსა-
ხიობის გამოცდილება? ეს „მიღწევები“ ყველაზე კარგად
იცის იტალიის და პეტერბურგის სცენებზე ნაწრობმა ვანომ,
მაგრამ... ის ხომ ახლა აბესალომია და არა ვანო სარაჯიშვილი,
რომელიც სცენაზე ფეხის შემოდგმისთანავე შთანთქა ფალია-
შვილძს „აბესალომმა“.

ვანოს ყოველი ბგერა ხავერდით ეფინება დარბაზის
სივრცეს; ადამიანს სასიამო ჟრუანტელსა ჰგვრის. ნეტარებით
სთვლებს მსმენელის სული და გული.

ეთერმა აბესალომს სამუდამოდ მიანდო ბედი. აბესალომმა ხელი მოჰხვია ეთერს და ნიავექარივით გაიტაცა.

მუხლმოკვეთილი დარჩა მურმან — მეფის ვეზირი. დარბაზში სანდრო ინაშვილის შესანიშნავი ხმა გუგუნებს:

— კაცსა გულუხვსა ახლა შემექნა
გული ხარბი და გაუძლომელი.
ხელმწიფე შეხვდა ტურფა საყვარელს,
მე კი მის ვეზირს მწარ სატანჯველი...

უსაზღვროა მურმანის სევდა, რადგან:

— ამომავალსა მზეს სწუნობს
ეთერის ეშხი, სიტურფე...

მაგრამ თვით მზე ცდილობს მიჰბადოს ეთერს სილამაზითა და სწუხს მურმანი, რომ ისიც არ არის მეფე.

დიდებულად ჩატარდა აბესალომისა და ეთერის ქორწილი. დაილოცა მეფე აბიო, თამადამ ყანწი ასწია, და გაჩაღდა ღიზი...

მაგრამ ხანმოკლე აღმოჩნდა ბედნიერება...

წყვდიადს მოუცავს დიდებული მეფის სასახლე. სიყვარულის ყვავილი სჰკნება, და ყოველივეს მწუხარების ელფერი აზის. სულშეხუთული აბესალომი ობლად ზის ტახტზე. მკვდრის ფერი აქვს. მაყურებელი ხელოვნების სასწაულს ელის. მან იცის, რომ ვანო სარაჯიშვილი ახლა ისე დასტანჯავს მის სულსა და გულს, როგორც თვითონ იტანჯება. ისე აუწეწს ნერვებს და მოჰკვრის ვარამს, როგორც თვითონ ძლიერს იკავებს ცრემლს საგოდებლად განმზადებული. ხმაშეკიდებით გაქმნა პირველი ფრაზა:

— ვეძებდი ბედსა და ვპოვე ხელად...

ვანოს თითქოს უნებურად აღმოხდა ეს სიტყვები გულის სიღრმიდან; ისე როგორც ანგარიშმიუცემლად მოსთქვამს ზოლმე ჭირისუფალი ძვირფასი ცხედრის წინაშე და არაფერს

არ უწევს ანგარიშს. დარბაზს ერუანტელმა დაუარა. ათასი გული ერთად შეტორტმანდა.

ჰგოდებს შავს გვირგვინს სასომიხდილი აბესალომ:

— მეფობა ჩემი, დიდებულება
აწი ვინ უნდა გაიზიაროს...

ყოველი სიტყვა ძვირფას ჩუქურთმოვან ჩარჩოში ზის. ზოლო ჩარჩო მშობლიურია თავისი ნაირფერი გრეხილობით, სამკაულობით, ბგერის მინანქრით. თითქოს თავლის სანთელივით ღნება გული და წვეთ-წვეთად სდის ხელოვნების საკურთხეველზე:

— თავსა ეგრძნობ ობლად,
გულით ვარ მარტო,
მზე ჩაესვენა, რამ მიმშუქაროს...

ეს გულშემოზარავი შეძახილი მოულოდნელი ლახვარივით იჭრება მსმენელის გულში, და მართლაც, ვანო ისე მტკივნეულად წაივლებდა ხოლმე გულზე ხელს, თითქოს ყოველ მსმენელს ემუდარებოდა — აჰა, ეკალი ამომადრე და მალამო მომცხეო.

აბესალომის მწუხარება ზენიტს უახლოვდება. ჰაერს აპობს ვანოს წარმტაცი ხმის მწვერვალი — ხალასი ვერცხლი და ხავერდი, ჯადოქრულად შედუღებული:

— ეთერო, შენი სიკეთე მაწევს, გაგიშვა დავიჩქარო...
ოჰ, თავო ბედშავო, ოჰ, პირო მზე-ბნელო... ვაი, ვაი, ვაი.

ვის უვლია მუდამ ია-ვარდით მოფენილ გზაზე. ვის არ დასტყდომია თავს „ვაი“, ადრე თუ გვიან. მაგრამ ვანოს „ვაით“ ადამიანი ჯერ განუცდელ, რაღაც ფანტაზტიკურ საშინელებასა გრძნობდა და უნებურად მოინაცვლებდა სავარძელზე ჩამოდებულ ხელს...

სასომიხდილ აბესალომს რეკვიემივით ჩაესმის ყურში გუნდის გულჩათხრობილი მოტარილი:

— რა დღე დაგვიდგა, რას მოვესწარით,
ლხენა დასრულდა ნალველ-სიმწარით!

თუმცა თვალი ხედავს, გონება მაინც ბურანშია, და თითქმის უფსკრულიდან ისმის გუგუნის:

— ეთერი ქალი, გვირგვინოსანი,
ვარდი შეგვექნა ყვითელ-სოსანი...

შემოდგომის მკენარი ფოთოლივით შრიანებს ეს საბედისწერო:

— ყვითელ-სოსანი...

გუგუნის უფრო ძლიერდება. გონებას ბინდი სცილდება და სასტიკი სინამდვილე დგას აბესალომის წინაშე. ამაოდ ეძებს იგი შველას, ამაოდ ემუდარება კარისკაცთ და სეფე-ქალებს:

— მიშველეთ, ეს რა შემემთხვა,
რა ექნა, რა წყალში ჩავვარდი?

აუწერელ შთაბეჭდილებას სტოვებდა ვანო ამ დროს. მთელს პარტერს გლოვის ზარი ედებოდა, და მარჯალაც. გულის ნაცვლად ადამიანს მყინვარი რომ ჰქონოდა მკერდში, მწუხარედ უნდა დაეკენესა.

ოცა წელი შესრულდა, რაც ვანო აღარა გვყავს.

— მიშველეთ, ეს რა შემემთხვა!

თითქმის მოისმის ოპერის ბალში მისი საფლავიდან. შევეტორტმანდები, მივიწევ და... უფრო ნათლად ვგრძნობ ჩემს „ჭიანჭველობას“ ბუნების ძალთა გარდუვალობის წინაშე.

ეთერმაც სთხოვა აბესალომს:

— გამიშვი, მეფევი, ველად გავიჭრა,
ნადირის მსგავსად ვიარო...

შვების ნაცვლად მეტი ტანჯვა მოჰგვარეს მეფეს. ხსნა აღარ არის, ყველა გადუღდა, და უნდა განშორდეს ძვირფას ეთერს.

ვ. სარაჯიშვილი აბესალომის როლში

სანდრო ინაშვილი ზურმანის როლში

— ჰეი, ვის გინდათ ქალი ეთერი,
თავს ოქროს გვირგვინოსანი...

აუწერელ ჟრუანტელს იწვევდა ეს სიტყვები და შემდეგ,
ელდანაცემი რომ მიმართავს მურმანს:

— შენ?!

უყოყმანოდ შეიძლება ითქვას, იშვიათად მოიპოვება ადამი-
ანი, რომელსაც უცრემლოდ მოესმინოს ვანოსაგან:

— მურმანო! აჰა, ეთერი...

შენთან პოვნებდეს შვებასა...

უკანასკნელ სიტყვას სამუდამოდ გულდათუთქულ ადამი-
ანეგით წარმოსთქვამდა ვანო, და ეს ყველას სჯეროდა.

• •

გაფრთხილებულა, ჩამომგვინარა აბესალომი, ჭლექი შეჰყრია.
ეთერთან მიდის, რათა უკანასკნელად იხილოს „წყლულის
მალამო“ და სიყვარულის სარეცელზე რაინდულად დალიოს
სული.

რა საოცარი ცვლილებაა!

ნებაზე აქტის შემდეგ რაღაც ოცნადე წუთი კი არა, თით-
ქოს მართლაც წლები გასულა, და ველარ სცნობთ დიდებულ
ვაჟაკს: ვეფხვის ნახტომი აღკვეთა, ტაატით მიჰყავთ კარის-
კაცებს:

— ეთერო, გთხოვ მომიხმინო...

გაბზარული ხმით, მთელი გულით ემუდარება იგი ეთერს,
რომელიც ფიცის გამტეხელს უწოდებს და ეს უფრო სტან-
ჯავს აბესალომს.

წარბშეკრული მურმანი შურდულივით დაეშვა თავისი
კოშკიდან და აბესალომის წინაშე დგას.

— მეფეს ვახლავარ!

სანდრო ინაშვილის ამ მოკლე მუსიკალურ ფრაზაში ქარ-
თული ზრდილობაც ისმის, მორჩილებაც და მედიდურობაც.

— მურმან, მურმან, შენსა მზესა...

ეს საქვეყნოდ ცნობილი ღუეტი ვანოსა და სანდრო ინაშვილის შესრულებით ცალკე დრამატული პოემის სახეს იღებდა და ძვირფასი თვალისწივით ელვარებდა მთელს „აბესალომ და ეთერში“.

— მარგალიტი მძივად ვიქეც,
ეთერ-ქალი რა დღეშია?..

— გაფურჩქვნილა შვების ვარდი,
დამკვნარა თუ რა დღეშია?

სულსა და გულს ატანდა თან ამ სიტყვებს ვანო. რამდენადაც უფრო ელოლიავენა ეთერს აბესალომში, მით უფრო აწამებს ეს მურმანს, ხოლო როცა უკვდავების ცხრა წყაროზე გზავნიან, ბოლმა-ვარამი ზენიტს აღწევს:

— ახლა კი გულმა მაცნობა,
ბედი გექნება მწარეო;
ამდამდელი დამეო,
ნუ გათენდება მალეო...

სანდრო ინაშვილის სასიამოდ მქექარე ხმა ტალღასავით ტორტმანობს მთელს დარბაზში, წარმტაც ბგერათა ჩანჩქერებად ცელქობს მაღლებზე და მჭიდროდ გუგუნებს დაბალ ნოტებზე:

— ბედი გექნება მწარეო...

ვანოს მოძახილი თაიგულივით იჭრებოდა ამ გუგუნში, გასაოცარი სურნელება შეჰქონდა შიგ.

აბესალომში უკანასკნელად შეხვდა ეთერს. მართალია, მესამე აქტში ეთერთან განშორებისას ვანო რაღაც ფანტასტიკურ ზენიტს აღწევდა, მაგრამ რატომღაც მგონია, რომ ეს უკანასკნელი შეხვედრის სცენა უძლიერესი იყო მთელს პარტიაში. როგორ თვალნათლივ სჩანდა, რომ ეს შეხვედრა მართლაც უკანასკნელი და საბედისწეროა. როგორი რაინდული თავგან-

წირულებით მივარდებოდა იგი „სულის სწორს“ და ისე მძლავრად ჩაიკრავდა მკერდში, თითქოს რაღაც საშინელებას გამოჰგლიჯა კლანჭიდან და აწი ვერავითარი ძალა ვერ გაჰყრის მათო. რამდენჯერ გვსმენია პარტერში ქვითინი ამ დროს, რამდენი ალალი ცრემლი გვინახავს. რა სიბორო, რა ალერსი და მართლაც ენით გამოუთქმელი სინანული ისმოდა ვანოს ყოველ ამონაცნესში:

— წამწამსა და წამწამს შუა
ბაღია გაგიშენებია,
ეთერ, აქ მობრძანებისთვის
მადლი მომიხსენებია...

დაიფერფლა მოგუგუნე სული და გული. დამთავრდა სპექაკი სიყვარულის ღაღადისი, და აბესალომს შავი აჩრდილი დაუდგა თვალწინ.

— ეთერო...

თავზარდამცემი შთაგონებით წარმოსთქვამდა ვანო ამ სიტყვას.

...გახსენ გულმკერდი,
ჩემთან შენც დასთმე თავია,
ცოცხალსა მურმან ვეზირსა
მე გირიეცნიყო... მკედარია...

და უსულოდ დაეცემოდა.

სპექტაკლი დამთავრდა. ხალხი თეატრთანვე დგას. გამოდიან ვანო და სანდრო ინაშვილი. ვანოს კაცის ფერი არ აძევს, იღიმება, მაგრამ ჰგრძნობთ, რომ ამ ადამიანის არსებაში მართლა საშინელ გრიგალს აუწეწია ყველაფერი და უკვირს, რომ გარეთ სიმშვიდეა. ხალხს უღიმის, ზეცას უღიმის და ახლა სხვაგვარად სტკივა გული.

ვანოს გარს ეხვევიან ალტაცებული მეგობრები.

ხალხი დაიშალა. გაბრწყინებული სახეები ღიმილით ეფარება თბილისის ქუჩებს.

ვინ იცის, რამდენ ქაბუქს გაუფრთხობს ამაღამ ძილს აბესალომისა და ეთერის დარდი.

ვინ იცის, რამდენ მოხუცს მოაგონდება ამაღამ თავისი წარმტაცი გაზაფხული.

ვანო კი მარტო ბორგავს, თავის „აბესალომს“ ეჩურჩულება.

„აბესალომის“ ამბავი ელვის სისწრაფით მოედო მთელს საქართველოს. ყველა მოწადინებული იყო მოესმინა ეს დიდებული ქმნილება, რამაც ასე ალაპარაკა მთელი პრესა და ქართველი საზოგადოება. მსახიობმა იუზა ზარდალიშვილმა შეადგინა საკონცერტო ჯგუფი და გაიტანა „აბესალომი“ პროვინციაში. მიწვეულ იქნენ: ვანო სარაჯიშვილი, ჯანდრო ინაშვილი და ვიშემირსკაია. აკომპანემენტის შესრულება იკისრა თვით ავტორმა — ზაქ. ფალიაშვილმა. კონცერტები ჩატარდა იენიას და იელიას განმავლობაში: გორში, ხაშურში, ზესტაფონში, ქუთაისში, სამტრედიისში, აბაშაში, ახალსენაკში, ზუგდიდში, ფოთში, ბათუმში.

ეს იყო „აბესალომის“ პირველი ტრაუმფალური სვლა სამშობლოში. თაიგულებს, მიწვევებს და „ვანას“ ბოლო არ ჰქონდა. ამის შემდეგ ყველას სახუცვარ ოცნებად გადაექცა თბილისში ჩამოსვლა და „აბესალომის“ ნახვა სცენაზე.

„აბესალომ და ეთერის“ მოსმენას რაღაც განსაკუთრებული გულის ძგერით და საზეიმო განწყობილებით ეშუერებოდნენ.

იმხანად ბევრს უჭირდა პასუხის გაცემა — რა უფრო იზიდავდა თეატრში: ზაქ. ფალიაშვილის უკედავი ქმნილება თუ ვანო სარაჯიშვილი?

რა გასაკუთრია. თვით ზაქარია მოკადოებულებით უსმენდა „აბესალომს“ და ყველაფერს ვანოს „აბრალებდა“...

ვიქტორ დოლიძე ქართველ კომპოზიტორთა ოჯახის მეტად ორიგინალური წევრი იყო. ბუნებრივი მუსიკალურა ნიჭით დაჯილდოებული ქაბუკი კომერციულ განათლებას იღებს. მაგრამ იგი მუსიკის ტყვეა და მუსიკოსადაც დალია სული (გარდაიცვალა 43 წლასა, 1933 წლის 20 მაისს, თბილისში).

ჯერ კიდევ სიქაბუკეში აარსებს ვიქტორ დოლიძე სხვადასხვა მუსიკალურ წრეებს. ასე, მაგალ., სანდრო ინაშვილთან ერთად აწყობს დიდუბეში მანდოლინისტთა წრეს, რომელსაც დიდი წარმატება ჰქონდა. 1909 წელს თბილისში გამართულს მანდოლინისტთა კონკურსში (სახალხო საწლში) ვ. დოლიძემ პირველობა მოიპოვა და ოქროს მედლით დააჯილდოვეს. მუსიკალური განათლება მიიღო კიევში კომპოზ. გრანელთან და მოსკოვში — კომპოზ. იპოლიტოვ-ივანოვთან.

მისი კომიკური ოპერა „ქეთო და კოტე“ 1919 წლის 11 დეკემბერს პირველად დაიდგა თბილისში. ამრიგად, „ქრისტინეს“, „შოთა რუსთაველისა“, და „აბესალომის“ შემდეგ, ვიქტორ დოლიძის „ქეთო და კოტე“ არის მეოთხე ორიგინალური ქართული ოპერა, რომელიც დაიდგა ჩვენს სცენაზე. შემარულებლებად გამოვიდნენ: როგაჩევსკი (კოტე), კალანდაძე-ალასოვისა (ქეთო), თარხან-მოურავი (ლევან), ისეცკი (მაკარი), შელუდკოვსკაია, ოვსიანიკოვა (ბარბარე და ბაბუსი), გ. ქურხული (საქო), კურბატოვი (სიკო). ოპერა დადგა ა. წუწუნავამ, დირიჟორობდა ს. სტოლერმანი.

ნიჭიერად გადამუშავებულ ქალაქურ ფოლკლორზე აგებულია მუსიკამ დიდი მოწონება პოვა დამსწრე საზოგადოებაში. ოპერა ზედიზედ იდგმებოდა და დარბაზში ტევა არ იყო. პრემიერის დამთავრებისთანავე თეატრის სალაროში ათ-ათი უახლოესი სპექტაკლის ბილეთების შეყვანა მისცეს.

ვანო სარაჯიშვილმა კოტეს პარტიის შესრულებაც არ ითაკილა. რამდენიმეჯერ გამოვიდა იგი ამ პარტიაში და ვიქტორ დოლიძის ნაწარმოებს ბრწყინვალე სპექტაკლს დღესასწაუ-

ლი მიანიჭა. ვინ იცის, როდის ეღირსება კიდევ ამ ოპერას ვანო სარაჯიშვილის მსგავსი კოტე!

პირველი ნაწარმოების გამარჯვებით აღფრთოვანებულმა ვიქტორ დოლიძემ უფრო გულმოდგინედ მოჰკიდა ხელი მუშაობას და „ქეთო და კოტეს“ მოჰყვა ოპერა „ლეილა“ (ა. ცაგარლის პიესის — „ლეილის ქალი გულჯავარ“ მიხედვით). ვანოს აქ უკვე სერიოზული და სცენიურადაც უფრო რთული პარტია ჰქონდა შესასრულებელი. ხალასი გრძნობით და ჩვეულებრივ ტემპერამენტით ასრულებდა ვანო თეიმურაზის პარტიას ამ ოპერაში. სულში ჩამწვდომი ბოლმით ისმოდა მისი ცრემლმორეული სიტყვები:

— გთხოვ მაპატიო, მეფევ,
გრძნობამ დასძლია გონებას...

როდესაც ლეილას ეშხით მოხიზლული თეიმურაზი ერეკლეზე მახვილს აღმართავს, მსმენელი წინასწარ გრძნობდა, რომ ამ განადგურებულ ადამიანს თვითმკვლელობის მეტი აღარაფერი დარჩენია. ამიტომ სრული სიმშვიდით ხვდებოდა მომენტს, როდესაც თეიმურაზი მკერდს გაიპოვდა და ძირს გაიშხლართებოდა. ეს ლოლიკური შედეგი იყო იმ სულიერი წამებისა, რაც მან უკვე განიცადა და მსმენელსაც განაცდევინა. ზედმეტი იყო აქ იაფი თეატრალური ექსტი და წაბარბაცება. სცენურად თვალისმომკრელი იყო ვანო ამ როლში: წულა-მესტი, მშვენიერი ჩოხა-ახალახო, უკან ქამარში დამბახა, მათრახი, თავზე — კახური ქუდი და ხუჭუჭა ქოჩორი. მაყურებლის წინაშე იდგა ნამდვილი ქართველი ვაჟკაცი, თავისი ეშხიანი იერიითა და ტემპერამენტით. და თითქოს ყოველივე ეს მართლაც ერეკლეს ბანაკში ხდებოდა და არა ოპერის სცენაზე. ვანოს სძულდა ეს პარტია — სამშობლოს მოღალატის როლში გამოძიყვანესო.

ვანო სარაჯიშვილის და ჰანდრო ინაშვილის წყალობით ვიქტორ დოლიძის ეს მეორე ნაწარმოებიც ბრწყინვალედ წარუდგა ქართველ საზოგადოებას. „ლეილას“ მუდამ თან სდევდა უჩვეულო ტაშის ქუხილი.

ქართული დრამატული ხელოვნების სიამაყე — ვლადიმერ (ლადო) მესხიშვილი ვანოს დიდი მეგობარი იყო. მათ სპეტაკი გრძნობით უყვარდათ ერთმანეთი, და ეს სიყვარული ჯერ ლადომ ჩაიტანა სამარეში, შემდეგ კი — ვანომ. გენიალური ლადო მესხიშვილი მოხიბლული იყო ვანოს შესანიშნავი ხმით, ხალასი ნიჭით და მდიდარი ვოკალური კულტურით. არა ნაკლებ უყვარდა მას ვანო, როგორც იშვიათი გულის მქონე სამეგობრო ადამიანი, მშვენიერი ქართველი ვაჟაკი. და როდესაც სტკებოდა ხოლმე მისი სიმღერით, ნეტარებასთან ერთად სინანულსაც განიცდიდა: ნათლად ხედავდა, რომ ვანოს გაცილებით უკეთესი სცენური სახეების შექმნა შეეძლო. ბუნებრივია, რომ ლადო მესხიშვილი ძალღონეს არ დაიშურებდა იმისათვის, რათა ვანოს ბოპოქარი ტემპერამენტი უფრო მაღალი სცენური ოსტატობით გაემდიდრებინა.

ცნობილია, რომ ვანო შესანიშნავად ასრულებდა ალფრედის პარტიას „ტრავიატაში“. ერთ-ერთი სპექტაკლის დროს ლადო, კ. ანდრონიკაშვილთან ერთად კულისებში შევიდა ვანოსთან და უთხრა: სიმღერაში ნაკლი არა გაქვს, ალფრედის როლის შესრულებას კი მე გააწავლიო. ამის შემდეგ სისტემატურად ხვდებოდნენ ისინი ერთმანეთს ქართული კლუბის სცენაზე. ნიჭიერი ვანო სწრაფად ითვისებდა დიდებული ოსტატის მითითებებს. ბოლო დროს ვანომ ხელი მიჰყო დრამატული ტენორის პარტიებს. მის მდიდარ რეპერტუარს შეემატა „კარმენი“, „აიდა“, „ჰუგენოტები“, „პიკის ქალი“ და სხვა ოპერები. ლადო მესხიშვილის ხელი განსაკუთრებით „კარმენს“ დაეტყო. ისედაც სცენური დონ-ხოზე ლადომ თავისი ოსტატობით ააბოპოქრა და ვანო სარაჯიშვილის არტისტული წვა უმაღლეს წერტილამდე აიყვანა ამ პარტიაში.

„კარმენი“ განსაკუთრებით უყვარდა ვანოს და მუდამ მთელი სულითა და გულით, მთელი გრძნობის დაძაბვით ასრულებდა ხოზეს პარტიას.

გულდაზაფრული ხოზე სიყვარულს უხსნის თავის სატრფოს:

— ხედავ, რა სპეტაკად ვინახავ
იმ ყვავილს, შენ რომ მითავაზე,
ცოხეში მე ის თან მქონდა
და სურნელებით მათრობდა...

ყვავილის ნაცვლად ვანო სარაჯიშვილს თითქოს საკუთარი გული უჭირავს ხელში, — თრთის და კანკალებს. ნიავის სიმსუბუქით ამოაქვს წარმტაცი ბგერა და ია-ვარდად უშლის წინ თავნება კარმენს.

გამუდმებით გრიანებს ტაში, მაგრამ ვერცხლის ზარივით მიაპობს ჰაერს ვანოს მომხიბვლელი ხმა, და ყოველი ფრაზა მომეტებულ ყრუანტელს იწვევს.

მღელვარებით ჩატარდა მეორე სცენა მიქაელასთან, აგრეთვე კარმენთან გამოთხოვება და მუქარა:

— ჩვენ კვლავ შევხვდებით!

და აი ახლა, უკანასკნელად ხვდება კარმენს. საზეიმოდ გრიანებს ორკესტრი. ხალხი ცირკში მიეშურება; ტორეადორი ხარებს ებრძვის. ჩქარობს კარმენიც, მაგრამ მას გადასცეს — თავს გაუფრთხილდით, და ადგილიდან აღარ იძვრის.

აი, დონ-ხოზეც: შავ შარვალში ჩატანებული თეთრი პერანგი, იდაყვთან გადაკეცილი სახელოები. სარტყელში — დანა. უწყქრიგოდ მიყრილი თმა, გაფითრებული, ნაწამები სახე, ღისხლნაკრავი თვალი. ცალ მხარეზე შავი მოსასხამი. ლანდივით შემოდის სცენაზე. უნდა რაღაც სთქვას, მაგრამ კარმენი სეტყვასავით მიაყრის:

— მე მითხრეს, რომ შენ აქა ხარ,
რომ თავს გავუფრთხილდე...
გადმომცეს ისიც, რომ მემუქრები.

მაგრამ მშიშარა არ ვარ და სიკვდილი არარად მიჩანს!

წელში მოხრილმა ხოზემ ძლივს ასწია თავი, ქუდი მოიგლიჯა და შესთხოვა კარმენს:

— მე... განა გემუქრები,
მე მხოლოდ გთხოვ, კარმენ!
გევედრები, გემუდარებო...

მაგრამ კარმენის გადაწყვეტილება მტკიცე და ურყევია:

— ან მომკალ, ან გზა მომეცი!
— კარმენ, ჯერ კიდევ დრო გვაქვს...

ემუდარება ისევ ხოზე. კარმენმა ბეჭედი მოიძრო და ფეხქვეშ მიუგდო.

— სჩანს შეგძულდი, კარმენ!
— დიახ, აღარ მიყვარხართ!

პეტის მოთმენა შეუძლებელია. ხოზემ განგმირულებით დაიგმიანა. სევდით დანთხლულ თვალებში ცეცხლმა იფეთქა. ამოდენა ვაჟკაცი მუშტივით შეიკუმშა. ერთხელ კიდევ დაფიქრდა და ელვის სისწრაფით გახსნა დანა.

ვანო სარაჯიშვილი ფრთებდამსხვრეული არწივივით ბორავს სცენაზე. კარმენი კედელს გაეკრა; შურისძიების გრძნობით ანთილი ხოზეც კედელს ეკერის. წინ მიიწევს, მაგრამ თითქოს იატაკი გველივით ჰკბენსო — ელვის სისწრაფით უკანვე ექანება. იგი ფეხაკრებით ეპარება რაღაც უზილავ საშინელებას და კარმენის ნაცვლად თითქოს ყელი უნდა გამოკლადროს... უორე ბიზეს მუსიკის ტალღა, რომელიც ცირკიდან გრიანებს და სატრფოს სტაციებს, სამუდამოდ აუბედურებს. თითქოს ვერც ამჩნევს ახლა ხოზე თავისი ტანჯვის ნამდვილ მიზეზს. კანკალებს, ბორბავს. მაგრამ აი, თვალწინ კარმენმა გაიღვია, და ხოზე შევარდნით მოსწყდა ადგილს. კიდევ რამდენიმე საბედისწერო წრე და...

— მაშ, მოკვდი!

აღმოხდა გულიდან ხოზეს. კარმენი უსულოდ გაიშხლართა. მაგრამ კარმენთან ერთად მან მოჰკლა თავისი სიჭაბუკე, ბედნიერება...

— კარმენ, ჩემო კარმენ!

ქვითინით დაეცა თავზე.

• •

ვანო სარაჯიშვილის ვრცელ რეპერტუარში დონ-ხოზეს პარტია ერთ-ერთი შესანიშნავი იყო ვოკალურად და სცენურადაც. აქ სრულ გაქანებას პოულობდა მისი არტისტული წვა და უსაზღვრო ტემპერამენტი. თვითონაც ბევრჯერ უთქვამს— „კარმენი“ ყველაზე მეტად მზიბლავს და მიტაცებსო. ამას მისი პარტნიორებიც მშვენივრად გრძნობდნენ.

ვანოს ერთ-ერთი შესანიშნავი პარტნიორი იყო კარმენის როლის განთქმული შემსრულებელი ფატმა მუხტაროვა. ეს თავისებური და მახვილი სცენური ნერვით დაჯილდოებული მსახიობი თითქოს საგანგებოდაა ზეგამოჭრილი კარმენისათვის. საამისოდ მას ხელს უწყობს საერთო იერი: მცხუნვარე თვალები, შავგვრემანი სახე და სამხრეთის მზით გამთბარი ტემპერამენტი. სხვა მომღერალთაგან განსხვავებით, მუხტაროვა ქმნის კარმენის რეალისტურ სახეს. მთელის ვნებათა ღელვითა და სწორუპოვარი მისწრაფებით. თავისი პარტნიორებისგანაც ფ. მუხტაროვა ასეთსავე დამოკიდებულებას მოითხოვს როლისადმი, რათა გამოწვეულმა რეაქციამ უფრო აღაგზნოს იგი კარმენის ლაღი ბუნების გამოსავლინებლად.

სავსებით ბუნებრივია, რომ ვანო სარაჯიშვილის მსგავს ხოზეს იშვიათად შეხვდებოდა ფატმა მუხტაროვა. აქ თითქოს მართლაც ცეცხლზე ნავთი დაესხა, თითქოს ერთმანეთს შეხვდა ქვა და რკინა. ვანო სარაჯიშვილისა და მუხტაროვას მონაწილეობით „კარმენის“ დრამატული სიმძაფრე კულმინაციურ წერტილს აღწევდა. ამ სპექტაკლში ბობოქარ ტალღებით ასკდებოდა ერთმანეთს ამ ორი მსახიობის ხალასი

მღელვარება, თითქოს ერთმანეთს ეჯიბრებოდა მათი შინაგანი წვა და სულიერი დაძაბულობა.

ფატმა მუხტაროვას აქამდე არ დავიწყებია თავისი პირველი შეხვედრა სცენაზე ვანო სარაჯიშვილთან. თითქოს ახლაც წინ უდგას ხელდაკდობილი, გაფითრებული ხოზე, რომელსაც პროექტორის ორი შუქივით მიუწათებია მისთვის ელვარე თვალები და გასაქანს არ აძლევს. ეს ცქერა თითქოს გამწვირვალეს ხდის მთელს სულსა და გულს, სასიამოო ჟრუანტელს იწვევს და ნაპერწკალივით მისდევს ძარღვებში სისხლს. მუხტაროვა გრძნობდა თავის წინ დიდი ნებისყოფის მქონე ხელოვანს და მთელი ძალღონით უპირისპირებდა მას თავის აქტიორულ ოსტატობას, თავის სტიქიას. შესანიშნავი პარტნიორის სიმღერითა და თამაშით მოხიბლული, იგი მოჯადოებულებით მიჰყვებოდა ვანოს, ხელჩაკიდებული, ფარდის წინ და თავს უკრავდა ტაშით აბობოქრებულ აუდიტორიას.

• •

ერთხელ, თბილისში, „კარმენს“ დაესწრო ლეონიდ სობინოვი. იგი ზაქარია ფალიაშვილთან იჯდა. დონ-ხოზეს ვანო მღეროდა. როდესაც ვანომ მეორე აქტის ცნობილი არია დაიწყო, სობინოვი ადგილზე ველარ ეტეოდა. მან წონასწორობა დაჰკარგა და ისე მაგრად ჩასჭირა ზაქარიას ხელი, რომ კინაღამ ააყვირა.

— რა წარმტაცია! არ შემიძლია, ვერ გავუძლებ ამის მოსმენას!

მაგრამ ვანოს წონასწორობიდან გამოჰყავდა უცხოელებიც, რომლებსაც აგრეთვე შესანიშნავი მომღერლებისათვის მოესმინათ ამ პარტიაში. ერთ-ერთ „კარმენს“ დაესწრნენ იტალიელი და ფრანგი სტუმრები.

— არა, ეს დონ-ხოზე ჩვენია, ნამდვილი იტალიელია, თითქოს სამშობლოში ვართ და ვისმენთ „კარმენს“ — იძახოდნენ იტალიელები. ფრანგი სტუმრები, პროფესიით მხატვრები — კულონებში შეიკრნენ და ვანოს გაეცვენენ. მათ გადასწყვიტეს ამ როლში ვანოს დახატვა. შემდეგ, მის ყოველ

სპექტაკლზე დადიოდნენ. ნაირფერ პალსტუხებს და თაიგუ-
ლებს უგზავნიდნენ შინ.

„კარმენის“ შემდეგ ვანომ თავდავიწყებით მიაშურა ახალ
მწვერვალებს: „აიდას“, „პიკა ქალს“, „ჰუგენოტებს“, „ოტე-
ლოს“...

ეს უკანასკნელი არ დასცალდა.

„ლალატი“

კომპოზ. იპოლიტოვ-ივანოვის ოპერა „ლალატი“ საფუძე-
ლად დაედო ა. სუმბათაშვილს (იუჟინის) ამავე სახელწოდე-
ბის განთქმული დრამა. ბუნებრივია, რომ ქართულ მასალაზე
აგებულ ნაწარმოებისათვის კომპოზიტორმა უხვად გამოიყენა
ქართული მუსიკალური ფოლკლორი, რაც მან 80-იან წლებში
თბილისის სამუსიკო სასწავლებელში მოღვაწეობის პერიოდ-
ში ჩასწერა¹.

„ლალატში“ მ. იპოლიტოვ-ივანოვს გამოყენებული აქვს
ცნობილი სიმღერები:

„ჰოი, ვითარ ვსთქვი“.

„მკრთალი ნათელი სავსე მთვარისა“.

„კინტოური“.

„ორთავ თვალის სინათლე“.

ოპერა „ლალატი“ ტექსტი გადმოთარგმნა კოტე ფოცხვე-
რაშვილმა, მანვე მოახდინა დორექტრებაც.

ქართული მელოდიების ქარგაზე აგებულმა „ლალატმა“
თავიდანვე მიიქცია ვანოს ყურადღება. მშობლიურ ჰანგთან
ერთად ამ ოპერაში მას ხიბლავდა ერეკლეს წარმტაცი იერი,
რაც თითქმის ვანოს პიროვნებაზე იყო ზეგამოჭრილი.

1911 წლის 17 აგვისტოს თბილისის ქართულ კლუბში
ვალ. გუნიას საღამოზე, საკონცერტო განყოფილებაში, ვანომ

¹ იხ. М. М. Ипполитов-Иванов. «Грузинская народная песня и
ея современное состояние — с приложением 12-ти народных ме-
лодий и романсов», 1895 г., журн. «Артист». მოიპოვება ცალკე
ამონაბეჭდი. შ. კ.

შეასრულა ქართულად მის მიერვე ნათარგმნი ერეკლეს არია-
მიუხედავად იმისა, რომ ამის წინ მანვე არაჩვეულებრივი ოს-
ტატობით ორჯერ შეასრულა კაშვევაროვის განთქმული რო-
მანსი „სიჩუმე“, რითაც იგი მუდამ ტაშის ქუხილს იწვევდა
ბოლმე, ერეკლეს არია ძნე შესანიშნავად იქნა შესრულებუ-
ლი, რომ დანსწრე საზოგადოებაში სიჩუმის აღდგენა შეუძ-
ლებელი შეიქნა, ვიდრე ვანო კიდეე რამდენიმეჯერ არ ამ-
ღერეს. რეცენზენტი აღნიშნავს — ერეკლეს არია ამ საღამოს
„სული და გული“ გახდა, ოვაციას და გამოწვევას ბოლო არ
ჰქონდაო.

თბილისის ოპერის თეატრში „ღალატი“ ქართულად პირ-
ველად დაიდგა 1920 წლის 19 ნოემბერს. დადგმა განახორცი-
ელა ალ. წუწუნავამ, დირიჟორობდა ს. ა. სტოლერმანი. ზეი-
ნაბის პარტია შეასრულა ოლეშკომ, ოთარ-ბეგისა — ნ. ელი-
ოზიშვილმა¹, ერეკლესი — ვანო სარაჯიშვილმა, რუქაიასი —
ცეხანოვსკაიამ, სულეიმანისა — საბინანმა, ბესოსი — კურბა-
ტოვმა, დათოსი — გულიშოვმა, ანანასი — დემიანენკომ,
ისახარისა — ერმოლინსკაიამ.

ქართულად „ღალატის“ დადგმას ვანო დიდი სიყვარულით
შეეგება და ერეკლეს დაუვიწყარი სახე შეჰქმნა. დიდი წარმა-
ტებით იმეორებდა განთქმულ არიას:

— ეშხით სავსე ღამე,
ჩემი ტრფობა იწამე:
შენს კალთებში დამძალე,
დამფარე, შემობრალე...

ნამდვილ ყრუანტელს იწვევდა მისი მკვეთრი შეძახილი ოპე-
რის ფინალში:

— მეფე ვარ, მეფე!

როცა ერეკლესთვის ცხადი გახდება ყველაფერი და მეტეხის-
კენ გარბის მტრის შესამუხრად.

¹ შემდეგ სპექტაკლებში ოთარ-ბეგის პარტიას ასრულებდა სანდრო
ინაშვილი. შ. კ.

ა. სუმბათაშვილის „ლალატს“ მუდამ უდიდესი წარმატება ჰქონდა ქართულ სცენაზე. ვანო სარაჯიშვილის წყალობით არც ოპერა „ლალატს“ რგებია ნაკლები დიდება.

საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების პირველი წლები

1921 წლიდან საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ საოპერო ხელოვნება უდიდესი აღმავლობის გზას დაადგა. ვანო დიდი ხალხით ჩაება გაცხოველებულ საზოგადოებრივ საქმიანობაში. იგი მუშაობდა თბილისის ოპერის თეატრის კომისიის თანაშემწედ, ილწვოდა თეატრალური საქმის გაჯანსაღებისათვის. ამასთან, როგორც მომღერალი, ვანო მუდამ „გაჭირვების ტალკვესი“ იყო დასისათვის. საბედნიეროდ, ხმაც ზედმიწევნით უწყობდა ხელს. თეატრის წარმატებებსთვის თავდადებული, არავეითარ ანგარიშს არ უწევდა არც დაღლილობას, არც ჯანმრთელობას და ხშირად ზედიზედ მიყოლებით მღეროდა ლირიკულ და დრამატიულ პარტიებს რომელიმე მსახიობის ავად გახდომის შემთხვევაში. დღეს — „ფაუსტი“, ხვალ — „ჰუგენოტები“ ან „პიკის ქალი“, „აბესალომი“ ხომ ყველაზე წინ მიდიოდა და უდიდეს ძალას ართმევდა ვანოს. დიდი ვოკალური კულტურით აღჭურვილი მომღერალი უყოყმანოდ ეგებებოდა ამგვარ სახიფათო ცდებს, რასაც იშვიათად თუ იკისრებს დასში პირველ პარტიებზე მუდმივად მომუშავე ტენორი. მაგრამ თეატრი ვანოს სტიქია იყო და ამ სტიქიის გარეშე მას არაზად მიაჩნდა ჯანმრთელობაცა და სიცოცხლაც.

აი, ორიოდღე შემთხვევაც.

„... ა გ რ ო ნ ვ ს კ ი ს ა ვ ა დ მ ყ ო ფ ო ბ ი ს გ ა მ ო რ ა დ ა მ ე ს ი ს რ ო ლ შ ი გ ა მ ო ვ ი დ ა ვ ა ნ ო ს ა რ ა ჯ ი შ ვ ი ლ ი. რ ა ლ ა თ ქ მ ა უ ნ დ ა, ა მ შ ე ნ ა ც ვ ლ ე ბ ი თ წ ა რ მ ო დ გ ე ნ ა მ ა რ ა წ ა ა გ ო რ ა. ვ ა ნ ო ს ა რ ა ჯ ი შ ვ ი ლ ი ხ მ ა ზ ე ი ყ ო დ ა თ ა ვ ი ს ე ბ უ რ ი, ს ა რ ა ჯ ი შ ვ ი ლ ი ს ე ბ უ რ ი ი ე რ ი თ მ ო ა ს ე ვ ა დ ა რ ა დ ა მ ე ს ი ს რ ო ლ ი. ც ა ლ კ ე ფ რ ა ზ ე ბ ს ვ ი ნ

იტყვის; თვით მეორე სურათის გრანდიოზულ ანსამბლშიც კი გაისმოდა მისი მკვეთრი დაძახილი...“ (გაზ. „ლომისი“. 1922 წ. 3 დეკემბერი).

ან კიდევ:

„...ვანო სარაჯიშვილს (რაულ) ხმას დაღლილობა ეტყობოდა პირველ ორ მოქმედებაში (წინა დამეს „ფაუსტში“ მღეროდა სხვა მომღერლის ავადმყოფობის გამო) ¹, ხოლო ორ უკანასკნელ მოქმედებაში გამოსწორდა და ღონე მოიცა. მესამე მოქმედების სექტეტში ისეთი ძლიერი ხმა-აზიდულობით დასჰქეა უმწვერვალესი სინატურელ, რომ აუდიტორია ტაშით აგრგვინდა.. რასაკვირველია, დიდის გრძნობით და სიტყბოთი მღეროდა მეოთხე მოქმედების დუეტს...“ (გაზ. „ლომისი“, 1922 წ. 24 დეკემბ.).

1923 წლის მაისის დამდეგს გაიმართა ივანე ფალიაშვილის ბენეფისი. დაიდგა ოპერა „ლოენგრინი“.

„...ნათელი რაინდის ლოენგრინის მშვენიერ სახეს ჰქმნის მოქ. სარაჯიშვილი... მისი სიმღერა განსაკუთრებით მუსიკალურია: ნიუანსებიც, ბელ-კანტოცა და, უმთავრესად, დამთავრებული ფრაზირებაც...“ (გაზ. „კომუნისტი“, 1923 წ. 15 მაისი).

ასე ნაყოფიერად და თავდადებით მუშაობდა ვანო თავის და სხვების მაგივრად: „ლოენგრინი“, „ფაუსტი“, „აიდა“, „ჰუგენოტები“, „კარმენი“, „პიკის ქალი“, „აბესალომ და ეთერი“, „დაისი“... ლირიკული თუ დრამატული პარტიები: მაისის ნათელ დღეებივით სცვლიდნენ ერთმანეთს.

მეასე „აბესალომი“

1923 წლის 21 თებერვალს თბილისის ოპერის თეატრში მეასეჯერ დაიდგა ზაქ. ფალიაშვილის „აბესალომ და ეთერი“.

¹ ხაზი ჩვენია. შ. კ.

მეასეჯერ ოთხი სეზონის განმავლობაში. და ყოველთვის ზალხით გაქედილ დარბაზში, ყოველთვის ბრწყინვალე წარმატებით!

უადგილო არ იქნება გავიხსენოთ ყველაზე პოპულარული რუსული ოპერის „ევგენი ონეგინის“ წარმატება დადგმის პირველ წლებში. მოსკოვსა დიდ თეატრში „ევგენი ონეგინი“ პირველად დაიდგა 1881 წლის 23 იანვარს (ახალი სტილით). იმავე თეატრში 1889 წლის 18 სექტემბერს ეს ოპერა დაიდგა მე-51-ჯერ. 9 წლის განმავლობაში 51-ჯერ.

„აბესალომი“ კი — 4 წლის განმავლობაში 100-ჯერ..

მთელი ჩვენი საზოგადოებრიობა უდიდესი ენთუზიაზმით შეეგება ამ სახეიშო ამბავს.

„...ეს იშვიათი მოვლენაა თვით დიდი ერების ხელოვნების მატრიანეში“, — სავსებით სამართლიანად სწერდა გაზეთი „ლომისი“, რომელმაც სპეციალური ნომერი მიუძღვნა ქართული მუსიკალური კულტურის ამ დღესასწაულს. „ლომისის“ რედაქციამ საგანგებოდ მიმართა თბილისში მყოფ ქართველ და არაქართველ მუსიკოსებს. ამ გაზეთის მოწინავეში კვითხულობთ:

„...არ შეგვიძლიან არ აღვნიშნოთ ის სულიერი კმაყოფილება, რაც გვაგრძნობინა მიღებულმა წერილებმა. ყველა სპეციალისტი და არა სპეციალისტი ხმაშეწყობილად „ჰგალობს ტკბილსა საგალობელსა“ — „აბესალომის“ სიდიადესა და სიტურფეზე... არაქართველი ავტორების წერილებში გამოთქმულია კიდევ სხვა „საპერსპექტივო“ აზრიც, რომ „აბესალომ და ეთერს“ მოვლის ნათლობა მსოფლიო ხელოვნების ემბაზში, როგორც ქართული ხელოვნების გამარჯვების წინამორბედს“.

ამავე აზრს გამოხატუქვამდა მაშინ თბილისში მყოფი, სიმღერის პროფესორი ემილიო ვაგიც (იტალიელი).

„...რაც შეეხება იმ საკითხს, თუ რამდენად შეეგუება „აბესალომი“ ევროპის საზოგადოებას, გადაჭრით შემაძლია ვთქვა, რომ ეს ოპერა დიდ გულხშიერობას გამოიწვევს ევრო-

ს. ინაშვილი

ვ. სარაჯიშვილი რადამესის როლში

პაში, როგორც მეტისმეტად ორიგინალური და ახალი მუხ-
კალური სახეების მქონე“.

პროფესორი ჩემოდანოვი წერდა:

„...ჩვენ, რუსები, ვისმენთ „აბესალომს“ არა იმ სულიერი
კრთომით როგორც საქართველოს ნამდვილი შვილნი, რადგა-
ნაც არ შეგვიძლია ისე ღრმად ჩაეწვდეთ ქართველი ხალხის
სულიერ იდუმალებას, როგორც ეს მის სისახლსა და ხორცს
შეუძლია. მაგრამ, ამისდამიუხედავად, ოთხი წლის განმავლო-
ბაში ჩვენც შევიყვარეთ ეს ოპერა წრფელისა და მხურვალე
სიყვარულით, გვესმოდა რა მასში მშვენიერი ქართველი ხალ-
ხის მგზნებარე სულის გამოძახილი. და ჩვენ სულით და გუ-
ლით ვუსურვებთ „აბესალომს“, რომ რაც შეიძლება ჩქარა
გაედგას ფეხი თავისი ქვეყნის ფარგლებიდან და ავლადიდება
გამხდარიყოს ყველა ერისთვის...“

კოტე მარჯანიშვილი თავისებური ეშხით მიესალმა მესე
„აბესალომს“.

„ღიღი დღესასწაული!

დღესასწაული ნამდვილი ხელოვნებისა!

დღესასწაული კულტურული გამარჯვებისა!

სარკმელია ევროპისკენ!

გასაოცარი ლეგენდაა სამშობლო ქვეყნის ჰანგებით მოსე-
ვადებული, ევროპული ოსტატობით შემუშავებული.

მელანდება და მგონია — ხორცს ისხამს ჩვენი მესიანობა
ხელოვნებაში, მსოფლიო ხელოვნებაში...

„აბესალომის“ გარჩევა მე არ შემიძლია, ჯერ-ერთი იმი-
ტომ, რომ მუსიკოსი არა ვარ. მეორედ, და უმთავრესად იმი-
ტომ, რომ მოტრფიალეს არ. ძალუძს თავისი სატრფოს აე-
კარგის აწონ-დაწონა. მე კი ნამდვილი ტრფიალი ვარ „ეთე-
რისა“.

სამწუხაროდ, „ეთერი“ მითია; არც მუსიკაა შენივთებული
რამ და ამიტომ არ შემიძლია მათ ჩემის ბავით შევეხო.

სამაგიეროდ სულითა და გულით ვეამბორობი ზაქარია
ფალიაშვილს“.

ოპერის თეატრი საზეიმოდ მოემზადა მესე „აბესალომი-სათვის“.

ა. წუწუნავამ საგანგებო სამკერდე ნიშანი გააკეთებინა ამ თარიღის უკვდავსაყოფად და დააჯილდოვა მსახიობები, ჯომლებმაც მონაწილეობა მიიღეს ყველა ას წარმოდგენაში.

ამ ნიშნის დარიგების დროს პარტერში პროტესტი გაისმა:

— რას მერჩით მე? ასივე წარმოდგენას დავესწარი! — ერთი მაყურებელი, ვინმე საიმაშვილი სცენაზე ავიდა და ა. წუწუნავას წარუდგინა „აბესალომის“ ასი ბილეთი.

გასინჯეს. შეუძლებელი გახდა ფაქტის უარყოფა. ნიშანი მასაც მიეცა: მაგრამ... შეუძლებელი გახდა იმ ფაქტის უარყოფაც, რომ პირველი სპექტაკლები ზალიპსკის ჰქონდა ნამღერი, და ვანო სარაჯიშვილის ბრწყინვალე რაზმს რამდენიმე რაინდი დააკლდა, — ასი „აბესალომი“ არ შეესწრო, ნიშანი არ მიეცა. გული დაწყდა.

ვანო და სანდრო ინაშვილი უჩვეულო განწყობილებით ასრულებდნენ მესე „აბესალომს“.

რამდენი გულისძგერა განაცდევინა მათ ამ ხნის განმავლობაში „აბესალომმა“ და რამდენჯერ გადასცეს მათ ეს გულისძგერა უამრავ მაყურებელს.

რამდენი რეპლიკა — საზიზღარი!! — ერგო მტრმანს — სანდრო ინაშვილს ამ მცირე ხნის განმავლობაში.

რამდენჯერ დაემსხვრა აბესალომს სიყვარულის საკუთრებელი და რამდენჯერ ბავშვით განიცადა გაბრუებულმა ეანომ... „რომ თურმე სცენაზე იყო ყოველივე ეს და უხარია, რომ მართლა არ მოკვდა“.

იეთიმ გურჯის დროშის წარწერა:

მიხარიან, არ კი მჯერა!

ზედგამოკრილი იყო მასზე.

1922 წელს თბილისის კარიბჭესთან უზარმაზარი ვეფხე მოჰკლეს. დიდმელმა მონადირეებმა დიდის ამბით მოიტანეს იგი თბილისში. ურემს ხალხი მოაღწევდა.

ჯომარდი მონადირე — ვანო სარაჯიშვილიც გააოცა ამ ამბავმა. გლეხებს სიმარჯვე უქო.

ყველაფერი ვანოს „დაბრალდა“:

რუსთველი ბრძანებს:

„რა ესმოდის მღერა ყმისა, სმენად მხეცნი მოვიდიან,
მისევე ხმისა სიტკბოსაგან წყლით ქვანიცა გამოსხდიან...“

— შენ ქართული ჰანგის ავთანდილს ხარ და ეს ჭირვეული მაყარი გვაწვდის.

1923 წლის 16 მაისს თბილისის ოპერის თეატრში ვანო სარაჯიშვილის მოღვაწეობის 20 წლისთავის აღსანიშნავი იუბილე დაინიშნა. ხალხი მოუთმენლად მოელოდა დიდი მომღერლის შესანიშნავ დღეობას. მთელი პრესა აღაპარაკდა. შესდგა საიუბილეო კომისია. გაზეთმა „ლომისმა“ სპეციალური ნომერი მიუძღვნა ამ შესანიშნავ თარიღს.

ამ ნომრის მოწინავე სტატიაში — „ტკბილი ყრმა“ კეთხულობთ:

„...უსიერ მთებზე, უძირო ტბაში ტყის დედოფალი სცხოვრობდა — ტანაყრილი, ნატიფი, თვალგისერა.

ის იყო ჯადომპყრობელი: ვინც მოეწონებოდა, მოჰხიბლა, მონად გაიხდიდა, დაატყვევებდა და შემდეგ გულს ამოაცილიდა. მისი სრა-სასახლე მოქედილი იყო ადამიანთა გულებით.

ერთხელ ტბის პირას ნებიერობდა დედოფალი და თავისი ჯადოთი ცდილობდა მზის დატყვევებას.

შველივით გამოხტა თმახუქუქა ყრმა, დასტაცა ხელი ჯადოს და სწრაფად გამოტრიალდა. მშვენიერი დედოფალი გომბეშოდ გადიქცა და დიდ ლოდს ამოეფარა.

დადის მას აქეთ თმახუჭუჭა ყრმა და თავის ჯადოთი ყველას
ჩხიბლავს-ატყევეებს, იმონებს.

ვინ არის ეს ყრმა?

ჩვენი ვანო სარაჯიშვილი.

რა არის ეს ჯადო?

მისი მომხიბლავი ხმა.

ჩვენ ვამაყობთ ვანო სარაჯიშვილით, მარტო იმიტომ კი
არა, რომ ის ხმის ჯადოსანია. იმიტომ კიდევ, რომ ის ჩვენია,
რომ მასში ქართული ერის ნიჭი სჩქევს...”

სხვა სტატიაში ვკითხულობთ:

„...ვანო სარაჯიშვილი ნამდვილი პოეტია მუსიკალურ მე-
ტყეველებაში, მისი მუსიკალური განცდა ნაზია და ფაქიზი.
გრძნობა-მომრევი, მისი ლამაზი ტენორი სავსეა ალერ-
სით და იმ შეგზნებით, რომელსაც უწოდებენ: ნიუანსებს;
შოპენის ნოქტიურნებით რომ არიან მიბნედილები... ვანო სა-
რაჯიშვილს აქვს ტექნიკაც, აქვს ვოკალური კულტურაც, მაგ-
ჩამ მასში საინტერესოდ არის განსაზიერებული მეორე მხარე
არტისტიულობისა: სულიერი განცდა და დიდი ნებისყოფა,
ჰამდვილი სცენიური ნერვი... ვანო სარაჯიშვილს იუბილე
არის იუბილე ქართული ოპერისა“.

„ლომისის“ ამავე ნომერში დაიბეჭდა ვანოსადმი მიძღვნი-
ლი ი. გრიშაშვილს, ვ. რუხაძისა და სხვების ლექსები.

„სალამი ჩვენი მუსიკის ნათელ სვეტს — ვანოს!“

„დიდება ჩვენს უკუდავ შოთას, აბესალომს, ქართული
ოპერის გუმბათს და ჩუქურთმოვან თაღს!“

„მრავალყამიერ საქართველოს ბულბულს!“

ვინ მოსთვლს, რა არ დაიწერა მაშინ ვანოზე!

ვანო დიდი მორიდებით შეხვდა ამ „ზეიმსა და ზარს“.

— რა დროს ჩემი იუბილეა! ვის გაუგია 20 წლის არტის-
ტული მოღვაწეობის იუბილე! 25 წლისა მაინც უნდა იყოს.
ძალიან ახალგაზრდა იუბილარი ვიქნები, სირცხვილია...

16 მაისს თბილისის ოპერის თეატრში, რომ იტყვიან, ნემსიც კი არ ჩაუარდებოდა. არასდროს არ ღირსებია ამ კედლებს არც ამოდენა ზღვა-ხალხი, არც ასეთი ქრუანტელი და აღფრთოვანება. არანაკლები ყრიამული იყო ქუჩაში. რა გულმოკლული იცქირებოდა გარეთ დარჩენილი და რარიც უბრწყინავდა სახე მას, ვისაც ბილეთი ეჭირა და გული საგულეს ჰქონდა.

თითქოს ბუნებამაც თავისი მიუზლო. იმ საღამოს არაჩვეულებრივად ჟღერდა ვანოს წარმტაცი ხმა: იგი კვლავ ხიბლავდა მსმენელს თავისი ხვერდოვანი სინაზით, მკექარე მაღლებით, მომაჯადოებელი ტემბრითა და სიმსუბუქით; თავისუფლად ლივლივებდა, მორაკრაკებდა — ხან ნიავეით აისხლეტდა ფრთას, ხან კი იდუმლად მისწყდებოდა, გარინდებოდა.

ვანო საგანგებოდ შერჩეული პროგრამით წარუდგა საზოგადოებას. დაიდგა „აბესალომის“ პირველი აქტი, „ტოსკას“ მესამე აქტი და „კარმენის“ მეოთხე აქტი. „აბესალომს“ ზაქარია ფალიაშვილი დირიჟორობდა. ვანოს კვლავ მხარს უმშვეენებდა თავისი ძვირფასი ჰეგობარი სანდრო ინაშვილი. იგი გაათქეცებული აღგზნებითა და სიხარულით მღეროდა ამ საზეიმო დღეს. სპექტაკლში მონაწილეობა მიიღეს ბოკოვამ, კარპოვამ, მუხტაროვამ.

ვანომ ერთხელ კიდევ ნათლად გამოაშკარავა თავისი დიდებული ხმის ყველა თვისება, ვირტუოზული ოსტატობა, არტისტული ბუნება და მგზნებარე ტემპერამენტი.

განსაკუთრებული პლეღვარებით და ენტუზიაზმით ჩატარდა „კარმენი“. საზოგადოების აღტაცებას საზღვარი არ ჰქონდა.

საზეიმო განყოფილება ვასო აბაშიძემ გახსნა. სცენაზე ასზე მეტი ადამიანია. შუა ადგილას ამალღებული ადგილია ოთხილარისთვის.

ფრაკით მორთული ვანო სცენაზე შემოჰყავთ ვასო აბაშიძეს, საფარვე-აბაშიძისას, ბოკოვას, ალ. წუწუნავს. დარბაზში ტაში გრიალებს. ყველა ფეხზე დგება და მთელი სულითა და გულით მიესალმება თავის საყვარელ ადამიანს. დიდი გუნდი „მრავალყამიერით“ ეგებება ქართული ხლხური სიმღერის ჯადოქარ ოსტატს.

იწყება მისალმებები.

საქართველოს სახალხო კომისართა საბჭოს სახელით ცხადდება, რომ მშობლიური კულტურის წინაშე უდიდესი დამსახურებისათვის იუბილარს ენიჭება სახალხო არტისტის წოდება.

ზედიზედ გამოდიან ამიერკავკასიის სახალხო კომისართა საბჭოს წარმომადგენელი, ხელოვნების მთავარი სამმართველოს, თბილისის და ქუთაისის აღმასკომების, აკადემიური თეატრების, ქართული, რუსული, სომხური და აზერბაიჯანული დრამის, მოძმე რესპუბლიკათა განათლების სახალხო კომისარიატების, საქართველოს მწერალთა კავშირის, პირველი და მეორე კონსერვატორიებისა და მთელ რიგ ორგანიზაციათა წარმომადგენლები.

გამოქვეყნდა, რომ ვანო სარაჯიშვილს ეძლევა სამუდამო უზრუნველყოფა და სახელმწიფო კონსერვატორიაში წესდება მისი სახელობის სტიპენდიები. სიმღერით მიულოცეს თარხნიშვილის, მაჩხურაძისა და კავსაძის გუნდებმა.

გრძნობიარე მილოცვით მიმართა საქართველოს მონადირეთა კავშირმა:

„სრულიად საქართველოს მონადირეთა კავშირი საქართველოს ყველა მონადირის სახელით, გულითად მოლოცვასა და თავის მონადირულ სალამს მოგიძღვნისთ 20 წლის იუბილეს დღეს, რაც თქვენი — როგორც ხელოვანისა და მომღერლის — განსაკუთრებული ნიჭის წყალობით, არის არა მარტო საქართველოსი, არამედ მთელი მსოფლიო ხელოვნების დღესასწაული.

ვამაყობთ, რომ თქვენ ჩვენი კავშირის წევრი ბრძანდებით.

შეუძლებელია იყო ხელოვანი, პოეტი, მომღერალი, თუ შენი სული არ არის შერწყმული ბუნებასთან.

დაე, უკეთილშობილესი სპორტის — ნადირობის ტრფიალმა; კურთხეული საქართველოს მომაჯადოებელი ბუნების, მისი მომხიბვლელი მზისა და ოქროვანი ხოხბების ტრფიალმა აღაგზნოს თქვენში დიდი ნიჭი ხელოვნების საკეთილდღეოდ. კეთილშობილი ქართველი ხალხის საკეთილდღეოდ.

მრავალჯამიერ და მაღალი „ვაშა“ საყვარელ მომღერალ-მონადირეს ვანო სარაჯიშვილს!

გამგეობის თავმჯდომარე ლ. ისეცკი“.

ამდღევებელი ნობათი გამოგზავნე ბაქოში მყოფმა სამუელ სტოლერმანმა, რომელიც ვერ დაესწრო იუბილეს:

„...როდესაც თქვენ სცენაზე ხართ, მღერით თუ უბრალოდ დგხართ — პარტნიორისათვის, თქვენ სცხოვრობთ, თქვენ იწვით; ეს კი ყველაზე მნიშვნელოვანი, ყველაზე ძვირფასია მსახიობისათვის, რასაც ყველა ვერ აფასებს. ვწერ ამ სტრიქონებს და მეტად მიმძიმს, რომ თქვენთან არა ვარ, მაგრამ მთელი ჩემი გონება, სული და გული თქვენთანაა...“

ერთი „საყვედურიც“ გამოითქვა: მეორე სახელმწიფო კონსერვატორიამ განაცხადა.

„...რა თქმა უნდა, დღეს შენ თვალნათლივ ჰხედავ, თუ რა აღტაცებით ეგებება ყველა შენი ოცი წლის იუბილეს. შენს ქება-დიდებას არ აქვს საზღვარი, მაგრამ რა დაგიშავა ახალგაზრდობამ? ასწავლე მათაც, როგორ უნდა იმღერონ, ჩაუწერგე, გაუადვილე ეკლიანი გზა, რომელიც წინ უძევთ...“

ვანოს საჩუქრად მოართვეს სანადირო კოსტიუმი, თოფი და ბევრი ძვირფასი ნივთი. კახელ მევენახეთა არტელმა „ძმობამ“ რუპბით მოართვეს ღვინო. ძლივს მოჰქონდა მუშას. იუბილარი სწრაფად მიიქრა მასთან და ძმურადვე ჩამოაღებინა ტვინითი იატაკზე.

ტაშის გრაფი გაათქეცდა.

აუარება მისალოცი დეპეშა წაიკითხეს. მათ შორის იყო სობინოვის, სუმბათაშვილი-იუენის, მოსკოვისა და ლენინგრა-

დის განთქმული მოღვაწეების, საქართველოსა და მოძმე რესპუბლიკათა ორგანიზაციების მილოცვები.

„მზურვალე სალამი ძვირფას იუბილარს — საქართველოს ბუღბულს. სულით და გულით თქვენთან ვარ“, — წერდა სუმბათაშვილი.

ამ სალამოს წარმოთქმულ სიტყვებსა და მისალმებებს მთელი ტომი ვერ დაიტევდა.

დაფნის გვირგვინი, სიყვარული და დაფასება ვანოს თან სდევდა მუდამ, სცენაზე ფეხის შედგმის შემდეგ. მაგრამ ამ სალამოს, ევროპის დიდი ცენტრების სცენაზე ნაწრთობი ვანო სარაჯიშვილი თითქოს ბავშვივით გახდა. მოზღვავებულ განცდებს ველარ გაუძლო. სუნთქვა ეკვროდა, თვალები ცრემლით უბრწყინავდა. უზომოდ აღელვებულმა ძლივს მიმართა საზოგადოებას:

— სიტყვის ოსტატი არა ვარ. ჩემი სიტყვა სიმღერაა, ამიტომ...

დარბაზში ისევ ტაშმა იგრიალა, მაგრამ ვანომ ნაბიჯი წარსდგა, ჩვეულებრივ გვერდზე მოიღო ტუჩი და ხუჭუჭა თავი გადასწია. ზიჩუმე ჩამოვარდა.

— მადლობელი ვარ... — ეს ტრადიციული ქართული ჰანგი ძვირფას ჩუქურთმად განიფანტა მთელს დარბაზში.

ბევრი ამღერეს ვანო. ღამის 2 საათი გახდა. ხალხს მაინც არ უნდოდა დაშლილიყო.

უზომოდ აღელვებული ვანო თავისიანებს ეუბნებოდა:

— ნუთუ მართლა ასე ვუყვარვარ ყველას? ეს რომ მცოდნოდა, უფრო მოგუელოდი თავს...

„მამის მკვლელი“

კინოხელოვნებას ვანო სარაჯიშვილი დიდი სიმპათიით ეპყრობოდა. ნახულობდა ყველა თვალსაჩინო სურათს. ნაცადი სცენიური თვალთ უკვირდებოდა კინომსახიობის მუშაობის

თავისებურებას. ძალიან მოსწონდა განთქმული მსახიობის კონრად ფეიდტის თამაში. ერთხელ, კინოდან შინ დაბრუნებისას, ვანო ფეიდტივით მოირთო — ჩაიცვა ფრაკი, შემოიბურა თავზე ჩალმა და ოთახში ისე განასახიერა კიბეზე ასვლა, თითქოს იატაკზე კი არაა, მართლაც კიბეზე აღისო.

რეჟისორი ბექ-ნაზაროვი „მამის მკვლელის“ დადგმას შეუდგა. გადაღება სწარმოებდა 1923 წლის ნოემბერში თბილისის მიდამოებში. ონისეს როლის შემსრულებლად მან ვანო სარაჯიშვილი მიიწვია.

ვანომ ჰაბუკური ხალისით დაიწყო ფუტფუსი კინოაპარატთან. მას თამაში მოუხდა კინოში ახლად მოსულ ნატო ვაჩნაძესთან. საქვეყნოდ სახელმოხვეკილ მსახიობთან ნატო ვაჩნაძეს მორიდებით ექირა თავი, მაგრამ თვით ვანო არავის არ აძლევდა არავითარი მოკრძალებს საშუალებას. იგი ისევე უბრალო, გულწრფელი და საყვარელი იყო აქაც, როგორც ოპერის სცენაზე: ბავშვივით უგონებდა რეჟისორს ყველაფერს, ემორჩილებოდა ყოველ წვრილმანში; კინომსახიობებს ვანო ხშირად ეხუმრებოდა:

— ხომ ხედავთ, ყველასა გჯობნით. თქვენ არ იცით — მე ძველი კინომსახიობი ვარ, იმ დროინდელი... როცა სრულებით არ იყო კინო!

კინოს სპეციფიკური ბუნება ლაგამსა სდებდა ამ დაუცხრომელი ტემპერამენტის ადამიანს, და ხშირად ვანო ისე აბოზოქრდებოდა ხოლმე, როგორც ეს მას სისხლსა და ხორცში ჰქონდა გამჯდარი ოპერის სცენაზე. ამ შემთხვევაში აჩერებდნენ...

„მამის მკვლელის“ მონაწილეთ სამუდამოდ ჩარჩათ გულში შესანიშნავ ადამიანთან, ზრდილ და თავაზიან ვანოსთან თამაში. მათ გვერდში ედგა არა მედიდური დიდი მოპლერალი, არამედ ალექსანდრე ყაზბეგის გმირი — კეთილშობილი ქართველი ვაჟკაცი: გულღია, სადა, გამტანი და თავდადებული.

„მამის მკვლელში“ ვანოს მონაწილეობა ხალხმა თავისებურად შემოინახა: ამ ფილმის გადაღება ფასანაურის მიდამოებში სწარმოებდა. ვანოს ერთი გორაკი ჰქონდა ამოჩემებუ-

ლი იქ, საცა თეთრი და შავი არაგვი ერთდებიან. გათავდებოდა თუ არა მუშაობა, წამსვე ამ გორაკს მიაშურებდა, წამოწეებოდა და მშვენიერი ბუნებით მოხიბლული, ღიმმორეული ღიღინებდა. ამ ადგილს დღესაც „ვანო სარაჯიშვილის გორაკს“ ეძახის ხალხი.

„მამის მკვლელი“ ერთადერთი კინოსურათია, სადაც შენახულია ვანოს სახე. სამწუხაროდ — ერთადერთი და ისიც მუწჯი!

ვანო და მუწჯი?!

აი, მართლაც ბედის დაცინვა!

ვანოს დანახვისას ისე ენატრება ადამიანს მისი სიმღერა, როგორც მგზავრს პაპანება სიცხეში ჩრდილი და წყარო.

„დაისი“

„დაისის“ ლიბრეტო ზაქ. ფალიაშვილს ვალერიან გუნიამ მიაწოდა. თავდაპირველად მას „ღამის თევაზე“ ერქვა. „აბესალომის“ შემდეგ ზაქარია გულმოდგინედ შეუდგა ახალ ოპერაზე მუშაობას. გამოყენებულ იქნა „აბესალომიდან“ ამოღებული ადგილები, კერძოდ მაროს არია „შუქურ ვარსკვლავო“, რაც „აბესალომში“ მარიხის პარტიაში იყო. რა თქმა უნდა, გამოყენებულ იქნა აგრეთვე ის უმდიდრესი მასალა, რაც უხვად მოეპოვებოდა ზაქარიას ხანგრძლივი მუშაობის შედეგად.

ისე როგორც აბესალომისა, მალხაზის პარტიაც ზაქარიამ ვანო სარაჯიშვილის არტისტულ ყალიბზე ააგო.

1921 წლის ზაფხულში ზაქარია ფალიაშვილი აბასთუმნის სანატორიუმში გაგზავნეს დასაჩვენებლად. მაშინ სანატორიუმის გამგედ იყო ზაქარიას ყოფილი მოწაფე თბილისის ქართული გიმნაზიიდან, ექიმი (ახლა სტომატოლოგიური ინსტიტ. პროფესორი) ზაქარია ნიკოლოზის-ძე მაისურაძე¹. ზა-

¹ ძმა განსვენებული ლოტბარის ალექსანდრე მაისურაძისა, რომელიც აგრეთვე ზაქარიას მოწაფე იყო (გალობაში) იმავე გიმნაზიაში. შ. კ.

ქარია მაშინ „დაისის“ მეორე აქტზე მუშაობდა. ხელმძღვანელ ორგანოთა მითითებით ზაქარია მაისურაძემ მუშაობის შესანიშნავი პირობები შეუქმნა თავის საამაყო მასწავლებელს: განსაკუთრებული ოთახი დაუთმო, გაძლიერებული კვება დაუნიშნა და სამი თვით გაუგრძელა სანატორიუმში ყოფნის ვადა. ზ. ფალიაშვილმა აქ იენძიდან სექტემბრის დამდეგამდე დაჰყო. სანატორიუმში რამდენიმე ფორტეპიანო იყო. ზაქარია ფალიაშვილმა ამოარჩია ერთი მათგანი, საკუთარი ხელით შეაკეთა, წესიერად ააწყო და დაიდგა სამუშაოდ. მთელი ამ სამი თვის განმავლობაში ზაქარია თავაუღებლად მუშაობდა დილიდან დღის ორ-სამ საათამდე. მუშაობას განაგრძობდა ნასადილევისაც. აქ დაიწერა „დაისის“ მეორე აქტი. სანატორიუმის თვითშემოქმედების საღამოებში იგი ხშირად ასრულებდა ნაწყვეტებს თავისი ახალი ნაწარმოებიდან, რასაც აღფრთოვანებით ეგებებოდა დამსწრე საზოგადოება. თვით ზაქარია დიდ იმედებს ამყარებდა თავის მომავალ ოპერაზე. სანატორიუმში მაშინ ისვენებდა განთქმული პროფესორი პეტრე მელიქიშვილი, რომელსაც, ისე როგორც ზაქარიას, ცალკე ოთახი ჰქონდა დათმობილი. შუადღის დასვენების საათებში ზაქარია ასვენინებდა პ. მელიქიშვილსა და ზ. მაისურაძეს ადგილებს ჯერ დაუმთავრებელი ოპერიდან. შემდეგ მცირე ხნით გაისეირნებდა მეგობრებთან და კვლავ ფორტეპიანოს მიუჯდებოდა. იგონებდა თავის შესანიშნავ აბესალომს — ვანო სარაჯიშვილს, ეთაყვანებოდა მის ნიჭს, მის დამსახურებას ქართული მუსიკალური კულტურის წინაშე. ამ საუბრის დროს ზაქარია ქაბუკივით აღინთებოდა, მაგრამ ზოგჯერ საშინელი ეპკი შეაყენებდა და შუბლს შეუკრავდა. მაშინ, ტუჩმოკუმული ზაქარია ჩუმად იტყოდა:

— „დაისი“, „დაისი“, მაგრამ რა ეშველება ამ ჩემს „დაის“... ვანოს რომ რაიმე მოუვიდეს?! დიახ, ვეპკობ ვინმემ შესცვალოს. პორიზონტზე მსგავსი ვინმე აღარა სჩანს...

საქართველოს სახელმწიფო თეატრალურ მუზეუმში ინახება ზაქ. ფალიაშვილის ავტობიოგრაფია. ამ მასალაში ვკითხულობთ:

„...დაისი“ კომპოზიციის ხასიათით თვალსაჩინოდ განსხვავდება „აბესალომ და ეთერის“ — ამ ოპერა-ლეგენდის მონუმენტალური სტილისაგან. „დაისი“ არის ტიპიური ოპერა არიების, დუეტებისა და ანსამბლების დამთავრებული ფორმებით. ქართული ჰანგების გვერდით იქ გვხვდება აღმოსავლური ნომრებიც.

ოპერაში ყურადღება აქვს მიქცეული სიმღერის პარტიებს: ამ პარტიებს მისწრაფებაც აქვთ და შესაძლებლობაც გააჩნიათ გაფართოვდნენ და დრამატიული ძალა მოიხვეჭონ, და ეს თვისებები განსაკუთრებით მიმზიდველად ხდის ოპერას ვოკალისტებისათვის. ოპერის შესავალი დამახასიათებელი მელოდიით გვიხატავს განთიადის (აიას) რელიეფურ სიმფონიურ სურათს. აქ მოცემულია ზურნის ჰანგი — „საარი“. შემდეგ, მესამე მოქმედებისათვის დამუშავებულია ინტერმეცო — ქალაქური იერისა, კავკასიურ მოსახლეობაში მეტად პოპულარული ქართული თემა — „თავო ჩემო“...

მაგრამ თავდაპირველად „თავო ჩემო“ არ ჰქონდა ზაქარიას შეტანილი ოპერაში. ვანოს თუმცა მოეწონა მალხაზის პარტია, დეტალურად გაცნობის შემდეგ მაინც არ დაეთანხმა ზაქარიას.

— სატრფოს მართმევენ. ჭაბუკური ზემთაგონება მომეწამლა. შენ კი... ფარდა დაუშვი და სცენიდან მაგდებ, შხამს თან მატან, არ მაძლევ ბოდმა-ვარამის განქარვების საშუალებას!

— როგორ არ გაძლევ! მაშ რა არის შექარა კიაზოს მიმართ; სხვა რალა გინდა?

— განა ეს საკმაოა ესოდენ გულმოკლული ჭაბუკისათვის, როგორც მალხაზია? რა ვქნა პირველი აქტის შემდეგ, — რუსთაველის პროსპექტზე გავიჭრე და ვინმე გამვლელს ყელში ვსწვდე? აი, თუნდაც ხალხური „თავო ჩემო“. გადაამუშავე შენებურად; მომეცი, დაეჯდე, დარდიანად დავალიღინო. ცანგალას პარტიაც მშრალია, ზაქრო! უფრო მეტი ხალხის შეიტანე შიგ.

შეთანხმდნენ.

უანო აგარაკზე გაემგზავრა. ზაქარია თბილისში განაგრძობდა მუშაობას „დაისზე“. რამდენიმე ხნის შემდეგ იგი ვანოსთან ჩავიდა და უთხრა, რომ დანაპირები შეუსრულა — მალხაზს დაუწერა „თავო ჩემო“.

— აი, ეს მესმის! ახლა ჩემზე იყოს... — მიუგო ვანომ.

1923 წლის 19 დეკემბერს თბილისის ოპერის სცენაზე პირველად დაიდგა „დაისი“. მალხაზის პარტიას ასრულებდა ვანო სარაჯიშვილი, კიაზოსას — კრიჟანოესკი, მაროს — პოპოვა, ცანგალას — ლ. ისეკი, ტიტუს — გ. თუმანიშვილი. ოპერა დადგა კოტე მარჯანიშვილმა, მხატვრულად გაათორმა ვ. სიღამონ-ერისთავმა, ღირიყურობდა ივანე ფალიაშვილი.

ჩვენ ახლაც თვალწინ გვიდგას პირველი აქტის წარმტაცი სურათი: ბანიანი ქართული სახლი, მოოქროვილი შემოდგომა და პირდაპირ პოეტურად აღმგზნები ფერები. მალხაზის უნაბისფერი ქულაჯა, ცისფერი შარვალი და თეთრი წაღებიც კი ჩარჩა მაყურებელს მეხსიერებაში. იქნებ ვანო სარაჯიშვილის ტანკენარობისა და ეშხიანი მიხვრა-მოხვრის ბრალია ეს.

კრიჟანოესკიმ და პოპოვამ ქართული არ იცოდნენ, მაგრამ დიდი მუშაობის შედეგად შესანიშნავად ჩაატარეს საპასუხისმგებლო პარტიები. ისინი მშვენიერი მომღერლები იყვნენ. შეიგზნეს კიდევაც ქართული კილოს ჩუქურთმა და შუქფენილობა. ერთი კია: კოტე მარჯანიშვილის და ფალიაშვილების ხელში ვინ გავიდოდა იოლად ფონს?

ვანო სარაჯიშვილმა ახალი დღესასწაული გაუთენა იმ დღეს ქართულ ოპერას. კულისებიდანვე ხმაშეკიდებით დაწყებულმა „ურამულმა“ მამენელის გულს აუწერელი ნეტარება მოკვარა. აი, უკანასკნელი ასამაღლებელი და სცენაზე შემოიჭრა წარმტაცი სანახაობის კაბუკი. იწყება მაროსა და მალხაზის სატრფიალო დუეტი:

— ქალო, რად შეჰკრთი,
იწამე ღმერთი...

ყოველ მუსიკალურ ფრაზას ვანო სარაჯიშვილი თავის სუფლში ატარებს, ნაირფერ ეშხით აჩუქურთმებს და მომხიბ-

ლავ ჩანჩქერად აფრქვევს. ღამისთევა დამთავრდა. მარო გაიქ-
ვა. მაღხაზი წყვილიადში დარჩა. მის ბედნიერებას ძლიერი მე-
ტოქე გასჩენია კიაზოს სახით, მაგრამ მაინც ვერ დასთმობს
ატრფოს.

რა ალტაცებით შემოვიდა მაროს ეზოში, რამდენი სიხარუ-
ლი შემოიტანა და როგორ გულმოკლული მიატოვა ახლა
სარომ.

ორკესტრმა ნიავევით ამოისუნთქა, თითქოს სცენაზე მალ-
ხაზის სევდა ამოჰყარაო, და დაიწყო:

— თავო ჩემო, ბედი არ გიწერია...

ელდანაცემი მწუხარებით ღიღინებს ვანო. ეს ღიღინი თითქოს
აქსიამო ჟრუანტელს იწვევს, მაგრამ... სულსა და გულს
ჭელეთს, ცეცხლს უკიდებს. გრძნობათ ჭიდილში ითენთებით
და რაღაც ფანტასტიკურ ბურანში ხართ.

— ჩანგო ჩემო, ეშხით არ გიჟღერია...

ვანო ფალაშვილს მორიდებით მიჰყავს ორკესტრი. ჩე-
ლოს ჭკითინს ფიანდაზად ექსოვება ვანოს წარმტაცი ხმა, მისი
ნიმივით იფერფლებს, კენესის, ვალალებს. ხშირად ძნელი
ხდება მათი განცალკევება, მაგრამ ფრაზის დასასრულს ვანოს
ფალცეტი ნიავევით გადაუფრენს ხოლმე მთელს ორკესტრს,
და მაშინ ნათელი ხდება მათი სხვაობა.

— გულო ჩემო, გრძნობით არ
გიძგერია...

თვალნათლივ გრძნობთ, რომ სწორედ გულზეა ლაპარაკი, —
შეურაცხყოფილი და მწუხარე ვაჟკაცის გულზე. იმ გულზე,
რომელზედაც ვანოს ახლა ხელი უძევს, და თქვენს გულზე-
დაც, რადგან თქვენც ისეთი ადამიანი ხართ, როგორც მაღ-
ხაზი.

„თავო ჩემო“ ფინალს უახლოვდება. ვანოს ხმა ახლა ჩე-
ლოს გამოეთიშა და ვიოლინოთა კრინს აედევნა, სადღაც
ეთერში შთაინთქა და მიიზნიდა. დაეშვა ფარდა. თქვენ კი თით-

ქოს მიუწვდომელი სიშორიდან მოგესმით საოცარი ბგერა და ადგილიდან ველარ იძვრით.

უძლიერეს შთაბეჭდილებას ახდენდა ვანო ბოლო აქტში, როდესაც კიაზოს ხმლით განგმირული მალხაზი კვდება.

— დამშვიდდი, მარო, გადამივიწყე...

ჩემი სიკვდილით იჯერე გული.

ყოველი სიტყვა აქ ისეთი გრძნობით ამოჰქონდა ვანოს გულის სიღრმიდან, ისეთი სევდით, მწუხარებით და გულდაწყვეტით იყო გამსჭვალული მისი ყოველი ამოკენესა, რომ მართლაც ქვის გული უნდა ჰქონოდა ადამიანს, რომ ცრემლი არ მორეოდა.

ვანო სარაჯიშვილის „თავო ჩემო“ და მალხაზის მთელი პარტია უძვირფასეს სამკაულად გაჰყვება „დაისს“ საუკუნეთა მანძილზე და ლეგენდასავით გადაეცემა შემდგომ თაობებს.

ზაქარია ფალიაშვილი გაოცებით ამბობდა:

— ნუთუ ასეთი რამ დავწერე?..

„თავო ჩემოს“ შესახებ ჩვენს პრესაში ოპერის დადგამდე გამოითქვა ასეთი აზრი:

„დაისში“ შეტანილია ისეთი ხალხური სიმღერები, როგორიც არის „თავო ჩემო, ბედი არ გიწერია“, „სულო ბოროტო“, გურული ფერხული, „ალიფაშა“ და სხვა. აქ შეიძლება გავეკამათოთ ავტორს, თუ რამდენად მისაღებია მუსიკალურ ნაწარმოებში ისეთი მოძველებული და ბანალური სიტყვებით ამღერებული „თავო ჩემოს“ შეტანა, რომელსაც საქართველოს ყოველ კუთხეში მღერიან და დასულია უკანასკნელ შაბლონამდე. მაგრამ ზ. ფალიაშვილის ოსტატობამ ამ შაბლონს სძლია და „მოძველებული“ ჰანგი აამეტყველა დიდი მუსიკალური ელვარებით“.

„დაისის“ დადგმის შემდეგ განწყობილება უფრო შეიცვალა:

„...პირველ რიგში შემსრულებელთა შორის უნდა დავაყენოთ ივ. სარაჯიშვილი (მალხაზი)... ჩვენ კიდევ ვიტყვი, რომ

სარაჯიშვილის მაგივრობას დღეს (და შეიძლება დიდხანსაც) ვერაინ ვასწევს. მისი გრძნობა, მუსიკალობა ისევ დიადად სჩქეტს, როგორც კასკადი.

მალხაზის პარტიის შესრულებით მომღერალმა კიდევ ერთხელ ნათელჰყო თავისი დიდი მუსიკალური ნიჭი. სცენაზე შემოსვლის უმაღლეს სარაჯიშვილმა მსწრაფლ აჰკრიბა ზ. ფაღლიაშვილის გაბნეული მარგალიტები, შეისუნთქა ყოველი მუსიკალური სულის ბგერა და გააბა თავისი სმით ჯაღოსნურა ძაფი სცენასა და მაყურობელს შორის.

მიზნედილი, ღირაზმით აღსავსე გრძნობით წაიყვანა პირველი მოქმედების არია „თავო ჩემო, ბედი არ გიწერია“.

მე მგონია, ეს სიმღერა მხოლოდ ვანო სარაჯიშვილის ხელში იპოვის ესთეტიკურ სახვას. აქ მომღერალმა დიდი სელოვნებით წაიყვანა დაბალი ნოტები და — მიუხედავად იმისა, რომ აქ ორკესტრი არ არის ისევ გამჟღავნალე, როგორც სხვა ადგილებში, სარაჯიშვილმა მაინც სძლია ამას და თავისი დიდი ვოკალური კულტურით არია შეასრულა მხატვრულად და ყოველი ფრაზა დამთავრა ჰარმონიულად. ასეთი ვირტუოზული შესრულება და გადმოცემა რჩეულთა ხვედრია.

აღსანიშნავია მალხაზის სიკვდილის სცენის გადმოცემა: „დამშვიდდი, მარო, გული იჯერე“ სარაჯიშვილისებურ ფრაზიოზით იყო გამართული.

ერთი დიდი ღირსება ამ მომღერლისა, სხვათა შორის, ისიც არის, რომ მშვენიერ სკოლასთან ერთად მას აქვს სცენიური ნერვი და დრამატიული მომენტების შეგრძნება. სარაჯიშვილმა იცის ლაზაზი ფრაზების მოცემა. ამას ხელს უწყობს მისი მშვენიერი სუნთქვა; მან იცის აგრეთვე მხატვრული ზომიერება, ისეთი ნიუანსების გამოყოფა, რომელსაც სხვა მომღერალი იშვიათად თუ შეამჩნევს. მუდამ და ყოველთვის სარაჯიშვილს თან ახლავს დიდი მუსიკალური ექსპრესია და ტემპერამენტი.

ეფექტიანი გარეგნობით კი, სარაჯიშვილი ჰგვანდა გრაალის კოშკიდან ჩამოსულ ბრწყინვალე რაინდს...“ (ე. „თეატრი და ცხოვრ.“, 1924 წ., № 2).

„დაისზე“ ვრცელი წერილი გამოაქვეყნა მაშინ ია კარგა-

ფილმი „მამის მკვლეელი“. ნუნუ — ნატო ვაჩნაძე;
იაგო — ვანო სარაჯიშვილი

ივანე ფალიაშვილი

რეთელმა ეურნ. „სახიობაში“. მან საყვედურით მიმართა ზოგიერთ „მოწუწუნეთ“ და „დაისი“ ბიზეს „მარგალიტის მაძიებლებს“ შეადარა. ია კარგარეთელი წერდა: „ჩვენთვის რომ ვსთქვათ, რა არის ბიზეს ოპერაში ნადირისა და სოპრანოს არჩის მეტი მოსასმენი? და განა შეიძლება „მარგალიტები“ შევადაროთ „დაისს“ მუსიკის ფაქტურით? მაგრამ არა, ის რადგან ბიზესია ამიტომ კარგიც არისო, — ასე მსჯელობს მხოლოდ უზომო პრეტენზიის მქონე და უნიადაგო მცოდნე ამ დარგისა“. მაინც, კარგარეთელმა არც ზ. ფალიაშვილი დასტოვა უსაყვედუროდ: კარგი იქნებოდა, მაღბაზის გაშლისაგან აღეშინებინა ნამდვილი ხალხური ურმული შემოქმედანი; აღეშინებინა აგრეთვე რამდენიმე სუსტი ადგილი და განსაკუთრებით ყურადღება მიაქცია ზოგიერთ სიტყვაში ასამაღლებელ მარცვლებს („აქცენტის ისარს“), რაც ქართული ენის ბუნებას ეწინააღმდეგებაო (მაგალითად: „დამ-შვიდ-დი“, „ნუ ჭავრობ“, და-მის-ხი“ და სხვ.). რამდენიმე ასეთი მაგალითი მოიყვანა „აბესალომდანაც“. მაგრამ ეს მცირე ნაკლი ვერ დაიწვრილა მიღებული შთაბეჭდილების გრანდიოზულობას.

დიდი პატრიოტი და ქართული მუსიკალური კულტურის ქემარიტი გულშემატკივარი ია კარგარეთელი, ყოველგვარ შურსა და მტრობას განრიდებული ადამიანი იყო. მას, როგორც მომღერალს, კომპოზიტორს, შესანიშნავ ეურნალისტსა და ქართულის კარგად მცოდნეს უფლება ჰქონდა ალალი გულით ეთქვა ეს ზაქ. ფალიაშვილისათვის. მაგრამ მთავარია ის, რომ ამ ნათქვამში ღვარძლის ნაცვლად მშობლიური აღტაცების ცრემლი ციმციმებდა.

„დაისმა“ მთელი საბჭოთა საზოგადოებრიობა აალაპარაკა. იგი მიჩნეულ იქნა დიდ მხატვრულ ნაწარმოებად არა მარტო საქართველოს, არამედ მთელი საბჭოთა კავშირის მასშტაბით. ანტონ ეიხენვალდი თბილისის ოპერის დირექციას წერდა:

„შემთხვევით დავესწარი რა ოპერა „დაისის“ პირველ წარმოდგენას, არ შემიძლია ეს მოვლენა უყურადღებოდ დავტო-

ვო და არ მივესალმო ღირექციას ამ ყოვლად მშვენიერი დადგმის გამო.

ზაქ. ფალიაშვილს ხალხურ სიუჟეტზე და ხალხურ სიმღერებზე შეუქმნია მშვენიერი ოპერა, რომლის მუსიკა გზიბლავთ თავისი სიახლით, ბრწყინავს ნაციონალური კოლორიტის სილამაზით და თავისი გულწრფელობით იპყრობს მსმენელს.

დიდება და პატივი ზაქარია ფალიაშვილს ასეთი მშვენიერი ნაწარმოების შექმნისათვის, მაგრამ მისი უფრო დიდი დამსახურება გამოიხატება იმაში, რომ იგი ნიჭიერად სწერს და მხატვრულად ამუშავებს ქართულ ხალხურ სიმღერებს... მის მიერ მშვენიერად გადამუშავებული ხალხური ქართული სიმღერები მომხიბლავია თავისი სილამაზით, მათი მშვენიერი ჰარმონიზაცია და დამახასიათებელი ორკესტრირება უფრო მეტი კოლორიტით არის აღსავსე და უშუალოდ ნათელჰყოფს ხალხურ სიმღერათა სილამაზეს...”

ა. ეიხენვალდის ეს შეფასება მშვენიერად გამოჰხატავს მთელს საზოგადოებრივ აზრს „დაისის“ შესახებ.

ოდესღაც პოპულარული „თავო ჩემო“ ზაქარია ფალიაშვილამდე ჩამქრალ ბუხარსა ჰგავდა: ჩაიფერფლა, ეშხი მოაკლდა და გადაივიწყეს. ზაქარიამ ააცალა მას ეს ჟამთა ფერფლი. ვანო სარაჯიშვილმა კი მგზნებარე სული შთაბერა და განაბრწყინა. ზაქ. ფალიაშვილის გარდა „თავო ჩემო“ სხვა კომპოზიტორებსაც აქვთ დაწერილი, მაგრამ... აბა ვის მოუვა აზრად მათი შესრულება?

„დაისის“ პრემიერის შემდეგ თბილისის ქუჩებში „თავო ჩემოს“ ღიღინი ისმოდა. ეს დიდებული ჰანგი ელვასავით მოედო მთელს საქართველოს. ცოცხალს ვინ მოსთვლის; მიცვალებულსაც კი უკანასკნელ სულთათნად ატანენ ხოლმე.

ერთი შემთხვევა „დაიხზე“ არასოდეს არ ამოიშლება ჩემი მეხსიერებიდან: „ურმულის“ შემდეგ სცენაზე შემოსულ მალხაზს მაროს სახლში იწვევენ. ბანიან სახლს კარგა მოზრდილი კიბე ჰქონდა გარედან. ვანო სარაჯიშვილი სხარტად აღიმართა კიბეზე. მოულოდნელად უკანასკნელი საფეხური მოუტყდა და ამოდენა ვაჟკაცი ალვის ხესავით განერთხო იატაკს. ხალხი შეშფოთდა. მაგრამ, თითქოს აქ არაფერი მომხდარაო, ვანო სწრაფად წამოხტა, მოტეხილი საფეხური გადალახა და კვლავ აივანზე გაჩნდა.

სხვა რომ ყოფილიყო, აუცილებელი იქნებოდა ფარდის დაშვება და ხანგრძლივი ანტრაქტი.

დღეს რაღაც საბედისწეროდ მეჩვენება ეს მოტეხილი საფეხური: აქი „დაისი“ ვანოს „გედის სიმღერა“ გახდა... მან თითქოს საკუთარ სიცოცხლეს უმღერა „თავო ჩემო“ ჩვენგან სამუდამოდ განშორებისას.

კოლუსები

ვანო სარაჯიშვილი და ლეონიდ სობინოვი, როგორც აღვნიშნეთ, ჯერ კიდევ 1912 წელს შეადარეს ერთმანეთს. გამოქვეყნდა საკმაოდ დიდი წერილი:

სობინოვი აპოლონია; მას შეუძლია დიონისოდ გახდომა; მაგრამ მჩქეფარე დიონისო — სარაჯიშვილი დიდად დაშორებულია აპოლონისგანაო.

სობინოვი და ვანო სარაჯიშვილი საუცხოო მეგობრები იყვნენ მთელი სიცოცხლის მანძილზე.

როგორ აფასებდა სობინოვი თავის ქართველ მეგობარს?

1923—24 წლის სეზონში სობინოვი საგასტროლოდ მოიწვიეს მოსკოვიდან. მის პატივსაცემად დაიდგა ოპერა „დაისი“. მალხაზის პარტიას ვანო ასრულებდა. ლეონიდ სობინოვი ალტაცებას საზღვარი არა ჰქონდა. სპექტაკლის შემდეგ კოტე მარჯანიშვილმა დიდი ბანკეტი გაუმართა ლ. სობინოვს.

— მუდამ სხვათა სასიამოვნოდ ვმღერით, ახლა ჩვენს თავსაც ვასიამოვნოთ, — მიმართა კოტემ თავის სტუმრებს.

სობინოვი ქართული კულტურისა და ხალხური სიმღერის მოყვარული ადამიანი იყო. ეხერხებოდა „მრავალჟამიერიც“. სუფრაზე თავისებურად შემოსძახა კიდევაც და დიდად ასიამოვნა საზოგადოებას.

— ვანო, გთხოვ შენი ძველი მეგობარი, მიმღერე „თავო ზემო“!

ვანომ უყოყმანოდ შეუსრულა თხოვნა.

სობინოვმა მაინც ვერ მოიხვენა.

— ვანო პეტროვიჩ! გემუდარები, მიმღერე ისევ, მე მიმღერე...

კვლავ უმღერა ვანომ.

გაოცებული სობინოვი ვანოს ბაგეს თვალს არ აშორებდა.

— საიდან ამოდის ეს ჯადოქრული ბგერა? რას შერები ზოლმე სიმღერის დროს, რას აკეთებ სცენაზე გამოსვლის წინ?... ა, ამ ნოტს, სიმღერის ამ ყაიდას მთელი სიცოცხლის მანძილზე ვეძებ. მოვხუცდი, მაგრამ ვერ დავეუფლე. შენ კი ბუნებრივად გაქვს მონიჭებული... ენის წვერზე გაქვს, ბაგეზე გაქვს ყველაფერი.

შემდეგ მიუბრუნდა ერთ დამსწრეთაგანს და უთხრა:

— არ იფიქროთ, რომ ეს სუფრა და ჰურ-მარილი მაღაპრაკებს. მე გეკითხებით — რად გვიწვევთ აქ სასიმღეროდ, როდესაც ვანო სარაჯიშვილი გყავთ, დიდებული ვანო სარაჯიშვილი, ასეთი დიდი ოსტატი!

როგორც მკითხველი ხედავს, „პოლუსები“... გადანაცვლებულა.

ვანო სარაჯიშვილი „აპოლონი“ გახდა სიმღერაში, მაგრამ „დიონისობა“ არასოდეს არ დაუკარგავს.

ამიტომ აღიარა ეს საჯაროდ სიმღერის „აპოლონმა“ — ლეონიდ სობინოვმა და ამასვე იმეორებდა სიკვდილამდე, ყველგან, სადაც კი ვანოზე ჩამოვარდებოდა საუბარი.

1923—24 წლის სეზონი თბილისის ოპერაში „აბესალო-
მით“ დაიხურა. კოტე მარჯანიშვილის ახალ დადგმას აუარება
ხალხი მიაწყდა. ვანო განსაკუთრებული მღელვარებით მღე-
როდა ამ დღეს. მის გამოძახებას ბოლო არ ჰქონდა. მოხიბ-
ლული საზოგადოება თეატრის გამოსასვლელთან ელოდებო-
და, რომ ერთხელ კიდევ კარგად ენახა დიდი მომღერალი და
მომავალ სეზონამდე დამშვიდებული ყოფილიყო. ერთ მოგო-
ნებაში ეკითხულობთ:

„...გამოსვლისთანავე გადავეხვიე და მოსკოვის ქუჩამდე
გავყევი გახარებული. უამრავი პარტიების მცოდნე, მომავალ
სეზონისათვის კიდევ ახალ როლს — „პოფმანის ზღაპრებს“
ამზადებდა. რა იცოდა საბრალომ, რომ „აბესალომის“ დას-
ჯილი სულით სიცოცხლის უკანასკნელი დღე უახლოვდებოდა.
შეიძლება გულის სიღრმეში ჰქონდა წინაგრძნობა, რომ ისე
შესანიშნავი „აბესალომი“ დაგვიხატა უკანასკნელად. არ ვიცი
რატომ, მაგრამ კი ვწუხდი, რომ მთელი ერი ვერ უსმენდა
ვანოს ამ ღამეს...

1924 წლის მაისში თბილისს ეწვია რუსეთის სფსრ განათ-
ლების სახალხო კომისარი ანატოლ ლუნაჩარსკი. ძვირფას
სტუმარს ბანკეტი გაუმართეს ხელოვნების სასახლეში. წვე-
ულთა შორის ვანოც იყო. ა. ვ. ლუნაჩარსკი გულთბილად
ესაუბრებოდა მას: ეკითხებოდა ჯანმრთელობის, თეატრის
პერსპექტივების შესახებ. ვანო უგუნებოდ გრძნობდა თავს.
ძლივს დალია ორიოდ სასმისი ღვინო. მაინც სტუმრების
თხოვნით თავისებურად შემოსძახა და სულ სხვა ელფერი
მისცა სუფრას. ვანოს სიმღერით აღტაცებული ანატოლ ლუ-
ნაჩარსკი ზეზე წამოიჭრა და ქართული ხელოვნების სადღე-
გრძელო წარმოსთქვა: ილაპარაკა ქართული ოპერის აღორძი-
ნებაზე და, კერძოდ ვანო სარაჯიშვილის უდიდეს დამსახურე-
ბაზე ამ საქმეში.

ლუნაჩარსკიმ მეტად გულთბილად მოიხსენია ვანო და
ხაზგასმით აღნიშნა მისი დიდი მუსიკალური კულტურა, არა-

ჩვეულებრივი ხმა, მუსიკალობა, ბრწყინვალე გამარჯვება პეტერბურგისა და იტალიის სცენებზე. აღნიშნა, რომ ზაქარია ფალიაშვილმა და ვანო სარაჯიშვილმა მკვიდრი საფუძველი ჩაუყარეს ქართულ ოპერას და მას უდავო ზეიმი ელის მსოფლიო მუსიკალური კულტურის ასპარეზზე.

ვანო მაინც წარბეჭედილი იჯდა. თავს ცუდად გრძნობდა. არაფერი არ ახარებდა.

ქართული რომანსის შორეული სათავეები

ქართულ რომანსს წინ უსწრებს ჩვენი მრავალსაუკუნოვანი ხალხური საგუნდო და ცალფა სიმღერები, აგრეთვე — სალამურის, გუდასტვირის, ლარქემის (სოინარის) და ჩონგურის დაკვრის ვირტუოზების შემოქმედება. მრავალსაუკუნოვანი სალამურის დაკვრა ისეთ მაღალ დონეზე იდგა, რომ გურულ ოსტატებს ბუღბუღაც კი შეჰყავდათ შეცდომაში. თუ იმ არემარეზე სადმე ბუღბუღი იყო, უსათუოდ გამოეხმაურებოდა ხოლმე ლარქემს თავის ჯადოქრულ სტვენით¹. ლარქემს ახლაც შესანიშნავად უკრავენ გურია-სამეგრელოში, თუმცა ეს ოსტატობა, სამწუხაროდ, თანდათან ქვეითდება.

გინ მოსთვლოს, რამდენ ოჯახში ღიღინებდნენ „ვეფხისტყაოსანს“.

რამდენიც აკვანი დარწეულა, იმდენი „იავ-ნანა“ თქმულა ზეგნს სამშობლოში.

იაკობ გოგებაშვილის ნაწარმოებში „იავნანამ რა ჰქმნა“ — ასახულია მშობლიური ჰანგის სწორუპოვარი ძლევა მოსილება.

ჩვენი ჩონგური?.. ეს სულში ჩამწვდომი ჯადოქარი, სნების მკურნალი, მშვიდ ბაგეზე ვარდის მთოველი.

რამდენ ერთს მოსთვლით:

¹ ამ ფაქტმა თავის დროზე გამოხმაურება ჰპოვა ჩვენს პრესაშიც. მრავალსაუკუნოვანი სალამურის კულტურას საქართველოში საფუძვლიანი გამოკვლევა მიუღწეა ვ. კ. სტეფენკო-კუფტინამ. იხ. მისი „ქართული ხალხური მუსიკის უძველესი ინსტრუმენტალური საფუძვლები. I პანის სალამური“. საქართველოს სახელმწ. მუზეუმის გამოცემა. 1936 წ. გვ. 280. შ. კ.

ხალხური მომღერლის ქიონია აკობიას დედამ ბევრი დიდებული კილო შემოუნახა ჩვენს თაობას თავისი ჩონგურით. ცნობილმა მეჩონგურემ, სოფ. ნაესაკოვოს მცხოვრებმა ეზოფინა ჩაჩავამ ბევრი შესანიშნავი სიმღერა ჩააწერინა დიმიტრი არაყიშვილს, რომელიც მას „ნამდვილ ოსტატს“ უწოდებს.

ჩვენს განკარგულებაში იმდენი მასალაა, რომ მარტო ამ ოსტატთა გვარების ჩამოთვლას მთელი წიგნი მოუნდებოდა.

ძველი საქართველოს მთა-ბარს უხვად ჰყვებდნენ ათასგვარ ჰანგს ქართველი მინეზინგერები და ტრუბადურები.

აკაკი წერეთელი თავის ლექსს — „ირაკლის საფლავზე“ ასე იწყებს:

„სტირის გუდა მაქვს ბლიაძის,
ქამანჩა ქებაძისაო,
დაბლა ქვეყნის ვარ მღერალი,
შემამკობელი ცისაო“.

ბლიაძე და ქებაძე იმდენად განთქმული ოსტატები ყოფილან, რომ:

„...მესტიერესა ახლა ბლიაძეს ეძახიან, მაგრამ ბლიაძე გვარია და არა მესტიერე, რადგან საგანგებო მესტიერე ყოფილა რომელიმე ბლიაძე და იმის სახელი მესტიერესთვის დაურქმევიათ...“ (ალ. ორბელიანი. „ცისკარი“ 1861 წ.)

არა ნაკლებ განთქმულნი იყვნენ: კაჭიაშვილი (იხ. „კალმა-სობა“), ახალციხელი კოტაშვილი, გორელი იმედაშვილი, საზანდარი მაჩაბელი, რომელიც სიმღერით გაუძღვა ქართულ ლაშქარს 1795 წელს კრწანისის ველზე და თავი დასდო სამშობლოსათვის; მეთარე ალან ხანდაყულიშვილი და მრავალი სხვანი. ჩონგურს შესანიშნავად უკრავდა ალექსანდრე ჭავჭავაძე. იგი პირველი ქართველი პოეტია, რომელმაც ლექსი უძღვნა ქართულ ცეკვას („მეგრულ ფერხულზე“).

სამშობლოდან გადახვეწილმა დავით გურამიშვილმა სიკვდილამდე ვერ დაივიწყა მშობლიური სიმღერა და ბევრი ლექსი ხალხურ სასიმღერო კილოზე დასწერა. ბესიკის ლექსებს გატაცებით მღეროდა ხალხი. დიმიტრი თუმანიშვილის თითქ-

მის ყველა ლექსი ხომ სხვადასხვა სასიმღერო კილოზეა დაწერილი. საქვეყნოდ ცნობილია გრიგოლ ორბელიანის ეშხიანი მუხამბაზები და ბოლოს აკაკი წერეთელი! —

აკაკის თითქმის მთელი ლირიკა ჩვენმა ხალხურმა კილომ „შთანთქა“. ჭაბუკი აკაკი თვითონ „აღიღინებდა“ ბესიკის ლექსებს — „ტანო ტატანო“, „შავნი შაშვნი“ და „სევდის ბაღს შეველ“.

1893 წელს გამოვიდა აკაკის სასიმღერო ლექსთა კრებული, სადაც ბლომად მოიპოვება „შიქასტა“, „მუხამბაზი“, „ევარდის ხმაზე“ და მრავალი სხვა ამ ყაიდის სასიმღერო ლექსები.

ბრწყინვალე პოეტი და მომღერალი საიათნოვა ქალაქურ კილოზე სასიმღერო ლექსის წყაროს თვალთა. ეს იშვიათი ვირტუოზი თვით წერდა სასიმღერო ლექსს, თვით „იღებდა“ მის კილოს და თვითვე მღეროდა.

„ძველი თბილისის ლიტერატურული ბოჰემის“ პერსონაჟები: ჰაზირა, გივიშვილი, სკანდარნოვა, იეთიმ გურჯი, ბეჩარა, განჯისკარელი და სხვანი ნაირ კილოზე სასიმღერო ლექსებსა ჰქმნიდნენ, მღეროდნენ და ხალხსაც ამღერებდნენ.

ი. გრიშაშვილმა პირველმა შეაღო „ძველი თბილისის ლიტერატურული ბოჰემის“ კარი და მათი ეშხი დაგვანახვა.

ჩვენს ქალაქურ კილოს ორი ნაკადი აქვს: აღმოსავლური და დასავლური. თბილისში ოდითვე ჰყოფა ბინა ირანულმა და სხვა ნარევმა მელოდია, რაც ზოგჯერ დამპყრობთა სისხლიან ხმაღს შემოჰყავს, ზოგჯერ — საგაჰრო ქარავენს, ბოლოს კი — იტალიური ოპერის დასს. მწვადის ბოლით დანისლულ თბილისის სარდაფებში ამ კილოებს ქართული ღვინო, ბროწეულით მოოქვილი კერძი, ჩვენი საკრავები და მარიფათი შეეგებნენ. ქალაქელმა უცხო ჰანგს თავისი სიტყვიერი მასალა

შეუგუა: ზოგს — ხალხური ან რომელიმე პოეტისა, ზოგსაც — საკუთარი გემოვნებით შემუშავებული. მაგრამ არც ეს უცხო ჰანგი დარჩა უცვლელი. იგი თბილისის მკვიდრის ყაიდაზე გადასხვაფერდა. ამრიგად, ჟამთა ვითარებაში წარმოიშვა ქალაქური კილო: იმდენად ნახევრად ხალხური, რამდენადაც მასში უცხო ჰანგებთან ქართული ჰანგიცაა შენაკადებული, და იმდენად ნახევრად ინდივიდუალური კომპოზიციისა, რამდენადაც ცალკეულ შემსრულებელთა ნიჭსა და მუსიკალურ გემოვნებაზე დაფუძნებული „კუპაჟი“ განიცადა.

არსებობს კიდევ ქალაქური მუსიკალური ფოლკლორის ერთგვარი ნიმუში, რომელსაც ავტორი ჰყავს და, ამრიგად ორიგინალური მუსიკალური ნაწარმოების პრეტენზიას აცხადებს. ასეთთა რიცხვს ეკუთვნის ქართველი პოეტების ტექსტებზე აგებული სხვადასხვა სიმღერები გიტარის ან თარის თანხლებით. ზოგი ასეთი სიმღერა დიდად გავრცელდა და ქართულ მუსიკალურ საუნჯეში შესვლას ლამობს, როგორც მეტად პოპულარული და ხალხის საყვარელი სიმღერა. მაგრამ ეს ქალაქური კილო, უმეტეს შემთხვევაში, ქალაქის ბულშივე, ჩარჩა. თუ ქალაქურ სუფრაზე მოხვედრილმა ქართველმა გლეხმა ცალი ყბით ააყოლა ხმა თავის თანამოსუფრეს, სოფლის შარაზე რომ გავიდა, ქალაქის მტვერი ჩაიფერტხა და თავისებურად შემოსძახა:

„ჰეი, წუთისოდელი ასეა:
დღეს ღამე უთენებია,
რაც მტრობას დაუნგრევია,
სიყვარულს უშენებია...“

დიმ. თუმანიშვილის „ახალ აღნაგო“ ქართული რომანისი ერთ-ერთი შორეული წინაპარია. 1829 წლის გაზ. „თბილისის უწყ.“ 29 აპრილის ნომერში ვკითხულობთ:

„...წარსულ კვირას მოყვარულთა მიერ გამართული იყო მუსიკალური საღამო ღარიბთა სასარგებლოდ. ითამაშეს შემდეგი პიესები: (მეორე განყოფ.). უვერტიურა ოპ. „დონ-კუა-

ნიდან“, კონცერტი ფლეიტაზე დიულონისა, ვარიაციები ვიოლინოზე, ქართული სიმღერა „ახალ აღნაგო“...”

„თბილისის უწყებების“ რედაქტორი პ. სანკოვსკი თავის ერთ ლექსში წერდა:

„Среди радушного веселья
они поют и далеко
протяжно эхо, вдоль ущелья
уныло вторит Ахало...“

„ახალ აღნაგომ“ მთელი XIX საუკუნის განმავლობაში იბოგინა ზეპირი გადაცემით. იგი პირველად ზაქ. ფალიაშვილმა ჩასწერა და ფილარმონიული საზოგადოების დახმარებით გამოცა კიდეც 1900-იან წლებში.

1820-იან წლებში თბილისში მყოფმა კომპოზიტორმა ი. ა. სოკოლსკიმ გადაამუშავა რამდენიმე ქართული კილო საცეკვაო მუსიკისათვის.

გასული საუკუნის 50-იანი წლებიდან „ახალის“ გარდა სხვა სიმღერებიც ჩნდება. მომღერალი ფერარი ოპერის ანტრაქტებში მღეროდა საგინაშვილის მიერ ერისთავის სიტყვებზე დაწერილ რომელიღაც „ქართულ სიმღერას“. 1855 წელს ანტონოვის კომედიაში „მინდა კნეინა გავხდე“, სხვათა შორის, მონაწილეობდნენ მსახიობი ქალები აბრამიძე და უზნაძე. ქართული ეროვნული საკრავების თანხლებით ისინი ასრულებდნენ ქართულ სიმღერებს.

განსაკუთრებით, უზნაძისა, შესანიშნავად აარულებდ თურმე სიმღერას „ოდეს მზებრ აღმობრწყინდები“. ნ. ბარათაშვილის ლექსებს: „სულო ბოროტო“, „ცისა ფერს“, „როსბედნიერ ვარ“ და სხვ. ხშირად მღეროდნენ. პოეტს ყველა ჩვენი ხალხური საკრავები ჰქონდა შინ. მისი ხშირი სტუმარი ყოფილა ცნობილი მომღერალი სათარა.

შემდეგ წლებში სამოღვაწეო ასპარეზზე ჩნდება ევროპაში განთქმული პიანისტი ალიოზ მიზანდარი, მაგრამ მან თითქმის მთელი სიცოცხლე მოანდომა პედაგოგიურ მოღვაწეობას და ცოტა ორიგინალური ნაწარმოები დაგვიტოვა.

70-იან წლებში დ. გ. ერისთავმა შეკრიბა და გამოსცა ქარ-

თული ხალხური სიმღერები (ფორტეპიანოსათვის). სხვათა შორის, კრებულში მოხვდა მაშინ პოპულარული სიმღერა „ბუნდოვან გულსა“, რომელიც კომპოზ. რუბინშტეინმა გამოიყენა ოპერა „დემონში“.

1891 წელს მელიტონ ბალანჩივაძემ გამოაქვეყნა რომანსები: „ნანა“, „შენ გეტრფი მარად“, „ოდესაც გიცქერ“ (ექიმ ი. გოპაძის გამოცემა), რომლებიც დღესაც წარმატებით სრულდება. იმავე წელს კორნელი მალრაძემ დაწერა დუეტი „ჩემს ვარსკვლავს“. ამავე პერიოდს ეკუთვნის ფილ. ქორიძის „ვაჰ დრონი, დრონი“, „შავი შაშვი“ და სხვა ხალხურ კილოზე შემუშავებული ცალფა სიმღერები. შემდეგ მოსდევს დ. საწყალიშვილის (დიმ. არაყიშვილის ფსევდონიმი), ზაქ. ფალიაშვილის, ი. კარგარეთელის და სხვათა ნაწარმოებნი. აქედან მოკიდებული დღემდე ასობით რომანსი დასწერეს და გამოაქვეყნეს ჩვენმა კომპოზიტორებმა.

მელიტონ ბალანჩივაძე აღიარებულია ქართული რომანსის დამწყებად და ფუძემდებლად.

ჩვენი მრავალხმიანი მუსიკალური ფოლკლორი უთვალავ საგუნდო სიმღერას ითვლის თავის უმდიდრეს საუნჯეში. ცალფა სიმღერა კი შედარებით ბევრი არ მოგვეპოვება...

„ურმული“, „იავ-ნანა“, „ოროველა“, „ინდი-მინდი“. „ახალ-აღნაგო“, „სულო ბორტო“, მრავალგვარი ქალაქური ცალფა სიმღერა, ვირტუოზ მესტვირეთა, მეჩონგურეთა, ლარკემის დამკვრელთა გასაოცარი ოსტატობა ქართული რომანსის შორეული წინამორბედი.

ქართული რომანსის უბადლო ოსტატი — ვანო სარაჯიშვილი უფრო მეტი ოსტატობით ასრულებდა „ურმულს“. „ოროველას“, „ინდი-მინდის“ და სხვა ხალხურ ცალფა სიმღერებს.

თუ მელიტონ ბალანჩივაძე ქართული რომანსის ფუძემდებელია, ვანო სარაჯიშვილი ამ რომანსის მიმრქმელი და უკუდავმოყველი ოსტატია.

პოეტი იოსებ გრიშაშვილი ხშირად მართავდა თავის საღამო-კონცერტებს.

ვანო სარაჯიშვილი გრიშაშვილის საღამოების ქურუმში, მისი ემხი და მშვენება იყო...

კამერულ ვოკალურ ნაწარმოებთა გადმოცემაში ვანოს იშვიათად თუ ვინმე გაუწევდა მეტოქეობას. ამაში მას შველოდა თავისი პოეტური ბუნება, სასიმღერო ფრაზის თავისებურად გააზრებისა და ქართული ჰანგის გასაოცარი ბრწყინვალეობით წარმოქმნის უნარი.

ქართულ რომანსს და ცალფა სიმღერას ვანო იმგვარი ნიუანსებით შეამკობდა, რაც სხვა მომღერლებისათვის „საიდუმლო ცხრა ბექდით იყო დალუქული“. ყოველი რომანსისთვის მას თავისი საკუთარი ჩარჩო ჰქონდა, ჩარჩო იდუმალი ოსტატობით სრულქმნილი და განუმეორებელი. ვერც ერთი სხვა ოსტატი ვერ დაამსგავსებდა მას თავის ნამღერს ვერც ჩუქურთმით, ვერც ბგერათა აჩანჩქერებით, და რაც მთავარია — ხალასი განცდით, სულით, გულით...

ვანო სარაჯიშვილი, თუ შეიძლება ასე ითქვას, ისე შედიოდა ყოველი „რომანსის როლში“, როგორც რომელიმე უძნელესი პარტიის შესრულებისას. ამიტომ, ეს რომანსები როდო კვდებოდნენ უდღეურ პეპელას მსგავსად ფორტეპიანოს უკანასკნელ აკორდთან ერთად. ისინი თეთრ მარმარილოს ქანდაკებებივით გამოკვეთილან ჩვენს მეხსიერებაში, დღესაც ხელოვნებისათვის აღგვაგზნებენ, დღესაც გვზიბლავენ.

იტალიიდან ვანომ ბევრი რომანსი ჩამოიტანა, მათ შორის: დენცის, ბონჯიოვანის, დიკაპუას და სხვა ავტორთა ნაწარმოებნი — „ო, ჩემო მზეო“, „ლამის პეპელა“, „მარი“ და ბევრი სხვა რამ, რომლებსაც დიდი მხატვრული წარმატებით მღეროდა იგი იტალიის სხვადასხვა ქალაქებში.

ახლა კი მათ გაქართულებაზე ოცნებობდა, რადგან ორიგინალური ქართული რომანსი ჯერ ისევ აკვანში იწვა.

ი. გრიშაშვილის ლექსმა „გენაცვალე“ დიდი შთაბეჭდილება

მოახდინა ვანო სარაჯიშვილზე. მან იგი ბონჯიოვანის რომანს „ლამის პეპელას“ მიუყენა, მაგრამ მისამღერი აკლდა და ავტორს ეწვია. გრიშაშვილმა დამატებით მიუწერა:

„რა დაგიშავე, რისთვის გამცვალე, ტურფავ;
ჭირიმე შენი, შენთვის ვსტირი, შემიბრალე გენაცვალე...“

მაშინ სიტყვიერი მასალა მუსიკის ჩარჩოში ჩაწვა. ცოტა ხნის შემდეგ ვანო სარაჯიშვილის ბაგეზე სულ სხვა ეშხით აჟღერდა

გენაცვალე...

მსმენელმა იგრძნო, რომ თუმცა ამ სიტყვაში ქართველი ადამიანი მთელს სულსა და გულს აქსოვს, მაინც მის ჯაღოსნურ შეგრძნობას რაღაც ჰკლებია დღემდე. ეს „რაღაც“ ვანოს საიდუმლოებას შეადგენდა, და აი მან „მოსტაცა ბულბულს ენა, ვარდს — სინაზე“, შიგ თავისი გული ჩაჰფერულა და სულ სხვა ეშხით განაბრწყინა — გენაცვალე! ახალი ძალა მიანიჭა ამ პაწია, განაბულ სიტყვას. მაგრამ ყველაზე მეტად დაისაჯა აქ გრიშაშვილი: ვანო ისეთ შთაბეჭდილებას ჰქმნიდა ამ რომანსით, რომ ჩვენს პოეტს ამის შემდეგ თავისი ეს ლექსი სცენაზე აღარ წაუყიფხავს. და თითქოს გამართლდა პოეტის სიტყვები:

„გენაცვალემ“ ვანოზე გასცვალა გრიშაშვილი...

დი'კაპუას რომანსი — „ო, სოლე მيو“ (ო, ჩემო მზეო) კ. ანდრონიკაშვილმა და ი. გრიშაშვილმა უთარგმნეს ვანოს. „გენაცვალესთან“ ერთად „ჩემი ვარსკვლავიც“ მთელს ქვეყანას მოჰფინა მან. ეს ორი რომანსი ვანოს დამღერებული აქვს ფირფიტებზე.

ვანოს შესრულებით სხვაგვარად ბრწყინავს და კიაფობს „ჩემი ვარსკვლავი“ მოულოდნელად მოსხლეტილი მქექქარე მალღები ვანოს ვირტუოზული ოსტატობით გადაჰყავს ჟრუნტელის მომგვრელ ლირიზმში, გულის სიღრმეშივე აბრუნებს და შიგვე სწვავს ბგერას. კარუზოს დიდებულ შესრულებაში მოზღვავებული ბგერის ძაბვა იგრძნობა. ვანოს ტემპერამენტი კი აქ მერცხლის ფრთასავით ცელქობს.

„ჩემი ვარსკვლავი“ და „გენაცვალე“ ხალხმა თავის ემბაზში გაატარა და გადაივიწყა მათი იტალიური წარმოშობა. საქმე

იქამდე მივიდა, რომ ერთხელ „გენაცვალეს“ ნოტები მარტო გრიშაშვილისა და ვანოს სურათებით დაიბეჭდა, მუსიკის ავტორის აღუნიშნავად. ამის გამო ზაქარია ფალიაშვილმა ხუმრობით უთხრა გრიშაშვილს:

— ბიჭო, ახლა კომპოზიტორობა დაიწყე?..

ქართული რომანსის ოჯახში მკვიდრად სხედან ეს უცხო სტუმრები და მსმენელიც არ ამტკრევს თავს მათი სადაურობის გამორკვევას.

„ჩემმა ვარსკვლავმა“ და „გენაცვალემ“ მეტად დააახლოვე. ვანო და გრიშაშვილი. მათ ერთად იწვევდნენ სხვადასხვა სალონ-მო-კონცერტებში. ხშირად გამოდიოდნენ მათთან ერთად: ბანი-სოსო ტომაშევიჩი, სანდრო ინაშვილი, დავით აკოფაშვილი და სხვანი.

1919 წლის 24 მარტს თბილისის ოპერის თეატრში გაიმართა ი. გრიშაშვილის საღამო.

საზოგადოების მთავარი ყურადღება ვანოსკენ იყო მიპყრობილი. გამოწვევებს ბოლო არ ჰქონდა. ბევრი ამღერეს. სხვათა შორის, აქ პირველად შეასრულეს ვანომ და სანდრო ინაშვილმა. საკონცერტო ნომრის სახით დუეტი „აბესალომ და ეთერიდან“. ამისათვის ვანომ საგანგებოდ გადააწერინა ნოტები ზაქარია ფალიაშვილს.

კონცერტში პირველად ფართო საზოგადოების წინაშე გამოიყვანეს შესანიშნავი ბანის მქონე დავით ლეჟავა¹, რომელიც კონსერვატორიაში სწავლობდა და შემდეგ ოპერის დასში მიიწვიეს. საზოგადოებას წარუდგა აგრეთვე თბილისში ახლად ჩამოსული დები თარხნიშვილების გუნდი და ღირსეული ქება დაიმსახურა.

1920 წლის 10 ივნისს ამავე თეატრში გამართული საღამო-გრიშაშვილისა, მართლაც რომ გრანდიოზული იყო.

¹ ამ ჰაბუყ მომღერალს დიდ მომავალს უწინასწარმეტყველებდნენ. იმხანად ტრადიციულად დაიღუპა თბილისში. შ. კ.

იმ საღამოს პირველად შეასრულა ვანო სარაჯიშვილმა ახალ-გაზრდა კომპოზიტორ თამარ შავერზაშვილის რომანსი და მთელი ქარიშხალი ასტეხა ხალხით გაქედილ დარბაზში. აკომპანემენტს ავტორი ასრულებდა. ვანომ იქვე ჩაავლო მას ხელი და აღფრთოვანებულ საზოგადოებას წარუდგინა. ამის შემდეგ „ლერწამი ხარ“ მეტად პოპულარული რომანსი გახდა ¹.

ამგვარი საღამოები, ჩვენის ფიქრით, ცალკეულ მხატვრულ ეპიზოდებად უნდა შევიდეს ჩვენი თეატრის ისტორიაში.

ვ. სარაჯიშვილისა და ი. გრიშაშვილის მაშინდელი მხატვრული ზეგავლენის დასახასიათებლად აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ მათ ოფიციალური მიმბაძველებიც კი გამოუჩნდნენ. განთქმული კინო-რეჟისორი მიხ. კიაურელი „სარაჯიშვილისებურად“ მღეროდა სცენაზე „გენაცვალეს“, ს. დაროშვილი „გრიშაშვილისებურად“ კითხულობდა ლექსებს. მათ გამოსვლას მუდამ დიდი წარმატება ჰქონდა. მიხეილ კიაურელმა ვანოს წინაშე მოიხადა თავისი მოქალაქეობრივი მოვალეობა, როგორც მოქანდაკემაც. მან წარადგინა მისი ძეგლის ესკიზი, როცა კონკურსი გამოცხადდა.

* * *

გაქართულებული იტალიური რომანსები სრულებით არ ახასიათებენ ვანო სარაჯიშვილის ღვაწლს ქართული ცალფა (Solo) სიმღერისა და რომანსის განვითარებაში. ეს, ასევე თქვათ, მისი ხარკია საერთაშორისო მუსიკალური კულტურის წინაშე. ქართული რომანსის მიმართ კი ვანოს ისტორიული დამსახურება მიუძღვის. მისი სახელი ისევაა შესისხლზორცებული ჩვენი ცალფა სიმღერის განვითარებასთან, როგორც ქართული ოპერის განვითარებასთან.

¹ რომანსის პოპულარობას ი. გრიშაშვილის ტექსტიც უწყობდა ხელს. მომღერალმა მიშელ დარიალმა შეასრულა ამ საღამოზე დოლიძის რომანსი „შენ ხარ ღვთაება ამქვეყნიური“ (ტექსტი ი. გრიშაშვილისა). რომანსი შეტანილი იყო „ქეთო და კოტეში“ როგორც კოტეს არია. ახლა ეს ადგილი გამოტოვებულია ოპერაში შ. კ.

ქართულ რომანსს და ცალკე ხალხურ სიმღერას ვანომ არნახული ბრწყინვალეობა მიანიჭა, გაიტანა იგი ჩვენი სამშობლოს გარეთ და უკვდავყო მისი პრესტიჟი. ხალხური კილოს ნაირფერი ქარგულობა უდიდესი შთამაგონებელი ძალით ამეტყველდა მის ბაგეზე და თანაბრად გასაგები გახდა როგორც ჩვენი გლეხისათვის, ისე რომელიმე უცხო ტომის ინტელიგენტიანთვის.

არც ერთ ქართველ მომღერალს არ განუცდია ისე ღრმად ხალხური სასიმღერო ფრაზის ჩუქურთმა, როგორც ვანო სარაჯიშვილმა განიცადა და შიგთავისი მგზნებარე სული ჩააქსოვა. რა ხალასი გრძნობა ცელქობდა ვანოს „ურმულში“, რამდენი მშობლიური სიმი ეღერდა ერთად ამ წარმტაც ჰანგში!

„ურმულს“ ისე არ ახსენებენ, რომ ზედა „სევდა, კაეშანი“ არ მიეყოლონ. არ არის ეს მართებული. „ურმული“ იმედისა და წინსვლის ჰიმნია:

— გასწიე, ხარო, გასწიე,
საცაა გათენდებო...

ტყვილა ეძებენ აქ ქეთინისა და ცრემლს.

— აღზევანს მივალთ, ნიკორა,
მარილს მოვიტანთ ბროლსაო,
ჯერ დედას გადავებხევი,
მერე შეილსა და ცოლსაო...

სად არის აქ უიმედობა ან კვნესა-ვაება, რომ მომღერალმა იქვეითინოს? იქნებ სთქვან — თვით მელოდიაში და არა ტექსტშიო. მაგრამ ტექსტი ხომ მელოდიის აღნაგობას განსაზღვრავს. გარდა ამისა, „ურმულის“ სასიმღერო ქარგულობა აღმოსავლეთ საქართველოს შრომისა და ყოფა-ცხოვრებითი ჰანგების ღვიძლი ნაკადია, მთელი თავისი ვრცელი ხმაშეკიდებითა და მელიზმებით.

თუ ვანო სარაჯიშვილი უდიდესი გრძნობითა და გატაცებით ასრულებდა ამ დიდებულ სიმღერას, მის ხმაში როდი გამოჰქრთოდა მარტოოდენ სევდა-კაეშანი. თვალს მილულავდით, და ფრაკით მორთული ვანოს ნაცვლად წარმოგიდგებო-

ნინო პლატონის-ასული ქიქოძე
(ვ. სარაჯიშვილის მეუღლე)

ვ. სარაჯიშვილი მეგობართა წრეში

დათ ქოჩრიანი ქართველი ვაჟკაცი — კუნთმაგარი, ხალისიანი. მის ჯადოქრულ ღიღინში თვალნათლივ იგრძნობდით, რომ საცაა მალე გათენდება, ნიაფი შუბლს გააგრძელებს და ხარის ფეხს აუჩქარებს.

ჩვენი „ურმული“ ვანოს პეტერბურგისა და იტალიის სცენებზე გაიტანა. შესრულება კი ისეთი ბრწყინვალე იყო. არა სჭეროდათ, რომ ეს ჩვენი ხალხური კილოა და არა რომელიმე დიდი შემოქმედის ხელოვნური ნაწარმოები.

„ურმულზე“ არანაკლები გატაცებით მღეროდა ვანო ლევან ქვაბულიძის არიას („დაიგვიანეს...“) ნ. სულხანიშვილის ოპერა „პატარა კახიდან“. რომელიც ასე მზავვრულად მოსტაცა ვიდაც საზიზღარმა ქართულ მუსიკალურ კულტურას.

„ურმულის“, „ოროველას“ და საერთოდ ხალხური სიმღერების შესრულებაში ვანოს მართოდენ სანდრო კავსაძე თუ შეედრებოდა. რომლის გუნდშიც ის წინათ მღეროდა. ნ. სულხანიშვილიც დიდებულად მღეროდა „ურმულს“ თავისი ხაგერდოვანი ბარიტონით.

ჩვენს მუსიკალურ ფოლკლორში „ურმულის“ რამდენიმე ვარიანტი მოიპოვება. ბევრმა კომპოზიტორმა ჩასწერა და გადაამუშავა იგი. ვანოც ხშირად ასრულებდა მათ ჩანაწერს. მაგრამ უპირატესობას ხალხურ კილოს ანიჭებდა. მღეროდა ბუნების წიაღში, თავისთვის, საღმე, სოფლად ურემზე მჯდომი. პოეტური განწყობილების შედეგად და ყოველგვარი თხოვნის გარეშე: ისე როგორც მოხიბლული ბუღბუღი მოულოდნელად დაუსტვენს ხოლმე და თავის ჰანგშივე ჩაიფერფლება.

ვანოს ერთმა მეგობარმა მიაშბო:

აივანზე სუფრას ვუსხედით. წინ წარმტაცი მიდამო გადაშლილიყო. საიდანღაც გლეხის ღიღინი მოისმოდა. ვანო ოცნებამ გაიტაცა. დიდხანს სუჟმდა. უცებ ბორცვთან მიიჭრა და თავდავიწყებით გადასძახა მშობლიურ მდელს:

— გასწიე, ხარო, გასწიე,
საცაა გათენდებაო..

შავი მიწის სუნი ვიგრძენი: თითქოს მღეროდა არემარე, გელი, ბალახი, ვანო კი მათი განუყრელი ნაწილი იყო...

აი, უბრალო, მაგრამ მეტად დამაფიქრებელი დახასიათება; სამშობლოს მიმართ თქმული ჰიმნი, რომელიც თავისი სისპეტაკით და ძლიერებით იქნებ ბევრ ჟღიღეს ნაწარმოებს აღემატება. განა ცხადი არაა, რომ ვანოს ხმის ტემბრი „თვით ბუნება იყო“, რომ მის სიმღერაში ისე მეტყველებდა ქართული მიწა და ბალახი, როგორც ვაჟას გენიალურ პოეზიაში?! და ვინ იცის, რამდენჯერ დაუჩოქა მორალურად თავის აკვანს ოქროს კერპების წინაშე მდგარმა ვანო სარაჯიშვილმა, რათა თავიდან აეცდინა ცთუნება და შეშინებულ ბავშვივით გამოქცეულიყო დედისაკენ....

ვანოს „ურმულის“ შესახებ ბევრი რამ ითქმის. ნებას მივცემ ჩემს თავს ცოტა კიდევ შევჩერდე ამაზე.

დრამატურგ ავქსენტის ცაგარლის ძმა, ივანე, ვანოს კარგი მეგობარი იყო. ერთხელ სწებამ დარია ხელი. ხანგრძლივად ჩავარდა ლოგინად. დადარდიანდა. ნატრობდა ვანოს. მოულოდნელად „ურმული“ მოესმა. ლოგინზე ველარ ეტეოდა.

— ვანოს ხმა მესმის. ალბათ არ იცის, რომ ავად ვარ. ივანე გომართელისას იქნება სტუმრად (მეზობლად ცხოვრობდნენ).

მაგრამ ხმა უფრო მოძალდა, და მკლავგაშლილი ვანო „ურმულით“ შემოვიდა მეგობართან.

— გავიგე, რომ ავად ყოფილხარ. აბა, წამოდეგ ზეზე!

ავადმყოფს ცრემლი მოერია. ლოგინში წამოჯდა.

— არა გრცხვენია?.. ამდენ ხანს დამაგდე მარტო! ხომ იცი, შენი „ურმული“ ჩემი მკურნავი მალამოა.

დიდხანს არ მოშორებია მეგობრის საწოლს. სუფრა გაშალეს, ვანომ იუარა და იქვე, სკამზე მოატანინა პურ-მარილი.

მაგრამ ვანო სხვებზე უკეთ საკუთარ თავს ჰკურნავდა ხოლმე „ურმულით“ და, როცა ათასი ჯურის ხელოვნურ ნაწარმოებთა შესრულებით ყური ამოეჭედებოდა, მაშინ მშობლიურ ჰანგს შემოსძახებდა და სულიერ წონასწორობას აღიდგენდა.

ქართულ, რუსულ, იტალიურ, ფრანგულ, აზერბაიჯანულ

ენებზე მომღერალ ვანოს დიდი საკონცერტო რეპერტუარი ჰქონდა. ჯერ მარტო იტალიურ ენაზე შეეძლო მას ჩაეტარებინა რა გინდ საპასუხისმგებლო კონცერტი არ ყოფილიყო. ენ რეპერტუარი მხოლოდ შესანიშნავ ნაწარმოებთ შეიცავდა, რომლებსაც ვანო დიდი გემოვნებითა და სიმკაცრით შეარჩევდა ხოლმე. ქართული კომპოზიტორებიდან ვანო ასრულებდა ბალანჩიშვილის, არაყიშვილის, ყარაშვილის, ი. კარგარეთელის და სხვათა რომანსებს, „მხოლოდ შენ ერთს“, გ. ჩუბინიშვილის „ვარდს“, ხალხში გავრცელებულ პოპულარულ კილოებს. რუსი კომპოზიტორებიდან — კაშევიჩის, გლინკას, დარგომიშვიტის, ჩაიკოვსკის რომანსებს, ერეკლეს არიას „ღალატიდან“, ნაწყვეტებს სხვადასხვა ოპერებიდან. ევროპელი კომპოზიტორებიდან — ნადირის არიას, ნეპოლურ სიმღერებს. დამსწრე საზოგადოება ერთიმეორეზე წარმტაცი პანგიტ სტკებოდა, მაგრამ ტაშის გრილში მაინც დაჟინებით გაისმოდა:

ურმული, ურმული!

ამას ყოველ კონცერტში სთხოვდნენ.

ერთხელ „ქართულ კლუბში“ ვანომ გადამუშავებული „ურმული“ შეასრულა. რა თქმა უნდა, დიდი ტაშით დააჯილდოვეს, მაგრამ თვითონვე არ იყო კმაყოფილი — იგრძნო, რომ ვერ დასტოვა ჯეროვანი შთაბეჭდილება. გაჯავრებულმა ნაკუწ-ნაკუწად დაჰგლიჯა ნოტები კულისებში.

— აქლემი და გალია? ურმული და ნოტები?!

სცენაზე გაიქრა და უაკომპანემენტოდ შემოიძახა ნამდვილი ხალხური კილო. უფრო მეტი წარმატება ხვდა. ფირფიტაზეც უაკომპანემენტოდ აქვს დამღერებული. ვანოს განაჩენი გასაგებია, ვინაიდან „ურმული“ ქართული ხალხური მუსიკის განსაკუთრებულ თავისებურებას წარმოადგენს.

* *

ვანოს საკონცერტო ტურნე საქართველოში ნამდვილი ზეიმის სახეს იღებდა. ყოველი მისი გამგზავრება ვარდ-ყვავილით მოფენილი ტრიუმფი იყო.

დასავლეთ საქართველოსკენ ერთ-ერთი მგზავრების დროს ვანომ ვაგონ-რესტორანში მიიწვია ამხანაგები. მთელი მატარებლის მგზავრებმა რესტორნისაკენ მოაშურეს. ერთი ჩოჩოლი და ბრძოლა ატყდა. რკინიგზის გულმოდგინე მოხელეებს ვანოს სიმღერამ ანგარიში დაუბნია — მატარებელს ველარ უშვებდნენ სადგურიდან.

ჩელოს დამკვრელი ემილ კაპელნიცკი ხშირად მგზავრობდა ვანოსთან კონცერტების ჩასატარებლად ქუთაისს, ბათუმს, სოხუმს, ფოთს, სონა და სხვა ადგილებში. ხშირად ეწვეოდნენ ხოლმე ქუთაისს ილია ჭავჭავაძის ხსოვნისადმი მიძღვნილ საღამოებში მონაწილეობის მისაღებად.

კონცერტს ვანო ისე განიცდიდა, როგორც რომელიმე დიდ სპექტაკლში მონაწილეობას; ნერვიულობდა, არ მოსწონდა თავისი შესრულება. ამ შემთხვევაში ემილ კაპელნიცკი იყო მისი პირველი მსაჯი. ბავშვივით არწმუნებდა, რომ ყველაფერი რიგზეა და ტყვილა ყოყმანობს. ზოგჯერ ვანოც ულოლიაებდა ხოლმე თავის მგებობარს. ქუთაისში, ერთ ოჯახში, ბევრი რამ დაუკრა კაპელნიცკიმ. უცხო წრეში იგი უნერხულად გრძნობდა თავს, თითქოს არც ემორჩილებათ თავისი ნაცადი ჩელო.

— ემილ, იცი, ახლა როგორ უკრავდი? — ჰკითხა ვანომ.

კაპელნიცკის ფერი ეცვალა.

— ალბათ ცუდად, რა ვიცი... შენ იცი თუ?

— ვიცი!

— მადლობა ღმერთს.

ორთავემ თავისუფლად ამოისუნთქა.

ემილ კაპელნიცკიმ ბევრი საინტერესო რამ გვიამბო ვანოს შესახებ:

ვანოს კონცერტები — ეს რაღაც ფანტასტიკური ტრიუმფი იყო. ქალაქ ხონს ახლაც ვერ ვიგონებ უცრემლოდ. დარბაზი უზომოდ გაიჭედა. სცენას წრე დაარტყეს თეთრად მორთულმა ქალწულებმა, და წამოვიდა ვარდ-ყვავილის თქემი. მე... ჩელოს გადავეფარე — მეშინოდა არ დაემტვრიათ ყვავილებით. არ ვიცი თუ სადმე მოიპოვება რომანსის ასეთი ოსტატი. პატარა მუსიკალური პიესიდან უდიდეს ესთეტიკურ გან-

წყობილებას და იდეალურად გამოკვეთილ ქანდაკებასა ჰქმნიდა. მე და ვანო ხშირად ვასრულებდით კომპოზ. სახნოვსკის დუეტს — „სალამოს ვარსკვლავს“. ვანოს შემდეგ ბევრმა მომღერალმა მთხოვა დამეკრა, მაგრამ... ვერ შევძელი. რა დააბრუნებს იმ გულის ძგერას!

■ ■

ვანოს რეპერტუარიდან ძალიან ცოტა რამ შემოგვრჩა ჩაწერილი და ისიც ძალზე დაზიანებული. ვანოს დამღერებული აქვს ფირფიტებზე:

„ურმული“ — ხალხური (უაკომპანემენტოდ).

„ოდესაც გიცქერ“ — მელ. ბალანჩივადისა.

„ისევ შენ და ისევ შენ“ — ანდრია ყარაშვილისა.

„მზე აღარ ბრწყინავს“ — დიმ. არაყიშვილისა.

„მხოლოდ შენ ერთს“ — კ. სარჯველაძისა, სიტყ. კარევეის, თარგმ. შ. დადიანისა.

„ჩემი ვარსკვლავი“ — დიკაბუასი, ი. გრიშაშვილისა და კ. ანდრონიკაშვილის თარგმანი.

„დავრდომილი სნეული“ — ა. ყარაშვილისა.

„გენაცვალე“ — ბონჯიოვანისა („ლამის პეპელა“). ი. გრიშაშვილის სიტყვ.

1915 წელს ვანომ, საზოგადოება „ამურის“ თხოვნით ბევრი ფირფიტი დაამღერა თბილისში, ამ საზოგადოების აგენტის ტაბლიაშვილის მეშვეობით: „ერეკლეს არია“, „ან, მთვარე, მთვარე“, „ურმული“, „ბუნდოვან გულსა“, „ო, მარი“, „მშვენიერთა ხელმწიფავ“, „გენაცვალე“ (მეორედ) და მრავალი სხვა. ეს ჩანაწერები უცხოეთში გაიგზავნა გასამრავლებლად, მაგრამ ომიანობის ვითარებაში საღდაც გაჰქრა. მოსკოვის საცავში ისინი არა სჩანს. დაკარგული საუნჯე ბევრი ეძება ვანოს. დიდმა პატივისმცემელმა ტენორმა კოზლოვსკიმ. არსად არ აღმოჩნდა.

1938 წელს, თბილისში, სიმღერისა და ცეკვის რესპუბლიკური ოლიმპიადა ჩატარდა. ამასთან დაკავშირებით გაზ. „კომუნისტის“ 17 №-ში გამოქვეყნდა ჩემი პატარა სტატია — „ვამღეროთ ვანო სარაჯიშვილი“. ვწერდი: მოსახლეობაში აქა-იქ

აქვთ ვანოს ფირფიტები, გავამრავლოთ, ვიდრე მთლიანად არ დაზიანებულან თქო.

ვისაც ოჯახში ვანოს ფირფიტი აქვს, აბრეშუმში ხვევს, ნიავს არ აკარებს. ეშინია, მაგიერს ვერა ხედავს. ვანოს ფირფიტები დაზიანებულია და მის ჯადოსნურ ხმაზე მხოლოდ დაახლოებით წარმოდგენას იძლევა. მაგრამ ხმის ჩაწერისა და ძველი ჩანაწერების აღდგენის ტექნიკა ახლა ძალიან წინ წავიდა. ოდესღაც ამერიკელმა გამომგონებელმა ედისონმა ლევ ტოლსტოის ფონოგრაფი მიაჩნთა ძღვენად. მაშინ დიდებულმა წერალმა თავისი ხმა ჩაწერა. ლ. ნ. ტოლსტოის გარდაცვალების 30 წლისთავთან დაკავშირებით ეს ძველი, დაზიანებული ჩანაწერები მოსკოვის ფაბრიკაში დახვეწეს და თითქმის აღადგინეს ხალასი ბგერა. ისტორიული პასუხისმგებლობა გვიყარნახებს, რომ ჩვენც მივხედოთ ვანოს ფირფიტებს.

* *

ვანო სარაჯიშვილი არ ერიდებოდა ხალხში გავრცელებულ მაშინდელ სიმღერებსაც. მაგრამ, რა თქმა უნდა, იგი ამ სიმღერებს ასრულებდა ვიწრო, ინტიმურ წრეში, მეგობრულ სუფრაჟთან, საღალღობოდ და გასართობად. სანდრო ინაშვილის ხავერდოვანი ბარიტონიც აჰყვებოდა ხოლმე ზოგჯერ ვანოს დაწყებულ „ორ ქოთანს“, „სადაც არ უნდა ვიყო მე...“ და სხვა ამგვარ სიმღერებს.

მომღერალმა ა. იშხნელმა თავისი მოგონება გამიზიარა:

„ვანო სარაჯიშვილი იცნობდა ჩვენს ოჯახს, რადგან ყველანი ვმღეროდით, და ეს მეტად სასიამოვნოდ მიაჩნდა მას. განსაკუთრებით კარგად იცნობდა ჩემს უფროს დებს. 1918 წელს ქუთაისს ეწვივნენ ვანო სარაჯიშვილი და მიხ. ჭიაურელი. საღამოს დიდი კონცერტი იყო დანიშნული, რომელშიც ჩვენც უნდა მიგველო მონაწილეობა. ვანოს ოჯახში სადილი გაუუმართეთ. ძალიან მოილხინა, გიტარას დაავლო ხელი და დაამღერა „ო, მარი“, „მხოლოდ შენ ერთს“, „შემიყვარდა ვგ ხმა ტკბილი“, „გიმნაზისტი გიმნაზისტკას“ და სხვა სიმღერები. თავბრუდამხმულნი ვიყავით სიხარულით. გარეგნულადაც საუცხოო სანახავი იყო, მეტად შვენიოდა ფაფახი.

ვანო რაღაც თავისებურად ჯდებოდა ხოლმე სკამზე: ცალ გვერდზე გადმოწოდა, ცალ ხელს სკამის ზურგს მოხვევდა, თითქოს ადამიანს კისერზე გადახვია ხელიო, და ისე მღეროდა. მას აჯავრებდა ჩემი და თამარი, სიმღერითაც და ამ პოზითაც. ვანო მთელი გულით ხარხარებდა, სთხოვდა ერთხელ კიდევ გაეჯავრებინა. იმ საღამოს ვანოს არაჩვეულებრივი წარმატება ჰქონდა. გვაქებდა, ძალიან უხაროდა, რომ ჩვენც რაღაც ნიჭი გვქონდა და შეწყობილად ვმღეროდით“.

ამრიგად, თავისუფლად შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ არ გაქაქანებულია ჩვენში ისეთი ბრალიანი თუ უბრალო სიმღერა, რომ ვანოს არ ეთქვას. ამ უბრალო წყალწყალა კილოებშიც კი მას თავისი მიუბაძველი ელფერი შეჰქონდა.

ვანო ცხოვრების მხარდამხარ მიმყოფი კაცი იყო. ჩვენში ახალი სიმღერა გაეგონა და არ ეთქვა?

ვანო — შემოქმედი

შემოქმედება ზოგთათვის სიცოცხლის მიზანია, ზოგთათვის — პროფესიულ მოვალეობათა გაზეპირება.

„მძულს უგულო სიყვარული,
ხვევნა-კოცნა, მტლაშა-მტლუში...“

ბრძანებს რუსთველი. სცენის უგულო მსახური მარტოოდენ ბავითა ჰკოცნის, — „მტლაშა-მტლუში“ ქანდარის უკანასკნელ რიგებში ისმის; ცრემლსაცა ღვრის... ზოგჯერ, თითქოს ლამაზია ყოველივე ეს. მაინც არავის სჯერა, რადგან ჰკოცნის მისი ბაგე და არა გული.

ჩვენს სცენაზე ბოზოქრობდნენ ლადო მესხიშვილი, კოტე მარჯანიშვილი, ვანო სარაჯიშვილი და სხვანი. მათი ცხოვრება ვეებერთელა შუქის ჭვეტივით შერჩება საუკუნეებს, რადგან ხელოვნების სიყვარულში დაჰფერფლეს გული.

• •

ვანო — როგორც შემოქმედი...

აბა, რა უნდა ითქვას ადამიანზე, რომელსაც უხაროდა, რომ „მართლა არ გათავდა სცენაზე და თურმე ტყუილი ყოფილა

აბესალომის სიკვდილი“. რამდენს ვესაუბრე ვანოს შესახებ ამ ოცი წლის მანძილზე.

ერთმა მუსიკოსმა მითხრა: როგორ შეიძლება ვიმსჯელოთ მომღერლის შემოქმედებაზე, იგი ხომ კომპოზიტორი არ არისო. დიახ, მოიპოვებიან ამგვარი მუსიკოსები...

და ერთ ქართულ გლეხს ვესაუბრე, უბრალო გლეხს, რომელსაც არა ერთხელ უსმენია ვანოსათვის და მასთან პურ-მარილიც მიუღია.

— როგორი ხმა ჰქონდა ვანოს?

— რა უნდა გითხრა შენებურად... მე მის სიმღერას ვერ ვუძლებდი. ე, რაღაც ჯადო ჰქონდა ჩადგმული ყელში. კანა ცოტა ამბობს სიმღერას, მაგრამ არა, შვილოსა. გულით არ ამბობს, არა სწვავს ხმას. ეგრე, სახრესავით გიტლაშუნებს რაღა, ბეჭებზე.

მე დავემატე: ვანოს ხმას ჰქონდა მეთქი: ზაფხულის სითბო, სიკეკლუცე, შემოდგომის ეშხი და სიღარბაისლე, მთვარის ნათელი. დაუდაჟა ბუხრის ნაპერწკალი...

გლეხს წარბი გაეხსნა.

— ო, დედის ჭირიმე, რა ვიცი. მე კი მათრობდა. და...

მოიპოვებიან ამგვარი ქალამნიანი ესთეტიები!..

თურმე აქაც ვულის ბრალი ყოფილა — განცდა უნდა და გაიგებ „შემოქმედებას“.

ვანოს სიმღერა, უწინარეს ყოვლისა, ხალხი გული და განცდა იყო. შემდეგ — ვირტუოზული ტექნიკა, წარმტაცი ტემბრი, ჯადოქრობა. „ბელ-კანტო“ და ყოველივე, რაცა განებათ.

■ ■

ყოველგვარ ნაწარმოებს თავისი ოსტატის დადი აზინ. ყველგან მშობლის იერი ჩანს. ნიჭიერ ადამიანს შეუძლია უამრავი ენერგია დახარჯოს და მიჰბადოს ამა თუ იმ შემოქმედს, დაამსგავსოს სხვის ქმნილებას საკუთარი ნაწარმოები. მაგრამ ხელოვნების არც ერთი სფერო არ არის ისე ვიწრო-სუბიექტური, როგორც სიმღერა. ასე, შეუძლებელია იმის განმეორება, ან წინასწარ განჭვრეტა, რასაც მომღერალს

სთავაზობს ხოლმე თავისი პოეტური შთაგონება უშუალოდ სიმღერის პროცესშივე.

ვანოს მრავალჯერ უმღერია ერთი და იგივე, მაგრამ ჩვენ ყოველთვის ვამჩნევდით ახალ რაიმეს, მომხიბლავს, ჭერ არსმენილს, განუმეორებელს. მაგალითად, რამდენჯერ იტყოდა ადამიანი „აბესალომში“ ვანოს მოსმენისას — ნუთუ დაბნეული მქონდა ყური, რომ აქამდე არ შემინიშნავს ეს დიდებულის ჩუქურთმა?

სცენაზე ვანო რაღაც განსაკუთრებულ აღგზნებას და წვას განიცდიდა. იგი „თითონაც იწოდა და სხვასაც სწევდა“, მაშინაც კი, როდესაც უბრალოდ იდგა პარტნიორთან. როგორც ეს შესანიშნავად აღნიშნა დირიჟორმა ს. სტოლერმანმა.

ვანო სარაჯიშვილი ერთ ფოკუსში აერთიანებდა მუსიკას, სიმღერას, სპექტაკლის დრამატიულ განვითარებას. აქტიურულ ოსტატობას. ამიტომ ძნელია ცალკე განიხილოთ იგი როგორც მომღერალი და ცალკე, როგორც მსახიობი. მუსიკა და ექსტი მისთვის მთლიან ერთ არსს წარმოადგენდა.

• •

სხვადასხვა მომღერლის მიერ შესრულებული ერთი და იგივე მუსიკალური ფრაზა შეესაბამება იმას, რაც კომპოზიტორს დაუწერია, მაგრამ თავისი შინაგანი ბუნებით ეს ნამღერი იმდენად განსხვავდება ერთმანეთისაგან, რამდენადაც პათი შემსრულებელნი. ყოველ შესრულებას ექნება ის ერთადერთი და პირადი „საიდუმლო“, რაც ბუნებას ყოველ ჩვენგანში შთაუწერგავს და „ცხრა ბეჭდით“ დაუბეჭდია. აკი მსმენელიც სხვადასხვაგვარია: ზოგს ცრემლსა და სასიამოვნო ჟრუანტელს მოჰგვრის სმენილი, ზოგის „გრილ“ გულს მყისვე გაეცლება. ზოგამდე კი არც აღწევს...

ბუნებამ ვანოს უხვად მიაწვია ყველა ის თვისება, რაც საჭიროა დიდი მომღერლისა და მსახიობისათვის: აბსოლუტური სმენა, უაღრესი მუსიკალობა, მომაჯადოებელი ტემპრის ზმა, იშვიათი დიქცია და უსაზღვრო ტემპერამენტი.

გამოთქმა — „სარაჯიშვილის ტემბრი“ — სამუსიკო ტერმინის სახით დადიოდა მომღერალთა შორის. პრესამაც ბევრჯერ აღიარა ვანოს ეს თავისებურება.

მაგრამ ყველა ეს შესანიშნავი თვისებანი როდი განსაზღვრავენ ვანო სარაჯიშვილის ღვაწლს ქართული მუსიკალური კულტურის წინაშე. ვანოს ერთ-ერთი მთავარი ისტორიული დამსახურება ისაა, რომ მან ქართული საოპერო მღერადობის განსაკუთრებული სტილი შექმნა. რა თქმა უნდა, ეს „სტილი“ არ არის ქაღალდზე დაწერილი რამ, რომ მისი დეტალური ანალიზი და თვალნათლივ გარჩევა შეუძლებოდეს. როგორც მომღერალმა ზალოპსკიმ აღნიშნა, ამას ხელს უწყობდა „სარაჯიშვილად დაბადება“.

სიმღერის იტალიელი ოსტატები — პროფ. ბარერო და ემილიო ვაგი, რომლებიც თბილისში მოღვაწეობდნენ, ვანოს დიდი პატივისმცემლები იყვნენ.

— აქ, საქართველოში, ჩვენ მხოლოდ ვანო სარაჯიშვილის მეშვეობით განვიცდით ჩვენს სამშობლოს — იტალიასო.

ამის მიზეზი იყო ის, რომ ვანო შესანიშნავად ჰფლობდა იტალიური ყაიდის მღერადობის საიდუმლოებას.

მაგრამ ქართული სული და თანამედროვე მაღალი მუსიკალური კულტურა გენიალურად შერწყმულიყო ვანო სარაჯიშვილის პიროვნებაში. როდესაც ხალხურს და ორგინალურ ქართულ ნაწარმოებებს ასრულებდა, იგი ყოველ მუსიკალურ ფრაზას მშობლიური კილოს მიწანქრით აჩუქებდა. ამიტომ შესძლო ვანო სარაჯიშვილმა ეროვნული კოლორიტის გატარება მთელ თავის შემოქმედებაში. ქართული კილოს ეს შეგერძნობა ვერ გამოაცალა ვანო სარაჯიშვილს ვერავითარმა უცხო კულტურამ და ვირტუოზულმა ოსტატობამ. პირიქით, ყოველივე ის, რაც კი შეიძინა მან ვოკალური განათლების შედეგად, მშობლიური კილოს უკეთესად წარმოქმნას დაუქვემდებარა.

აქედან იწყება ვ. სარაჯიშვილის ძალა და ამასვე ემყარება მისი, როგორც განსხვავებული სტილის ქართველი ვოკალისტის ნიადაგიც.

ანტ. რუბინშტეინის გარდაცვალების 50 წლისთავზე გა-

შოქვეყნებულ სტატიაში (იხ. „კომსომოლსკაია პრავდა“, 1944 წლის 22 ნოემბ.) ამხ. ვ. გოროდინსკი წერდა:

„...ანტ. რუბინშტეინმა ერთხელ ფრანც ლისტს მისწერა: „ხელოვნება მოითხოვს დიქტატორს, „მბრძანებელს“, ნაწარმოები — კანონია, ვირტუოზი კი — აღმასრულებელი ხელისუფლებათა“... ასე მკაფიოდ არ ჩამოუყალიბებია შემსრულებლის შემოქმედებითი ამოცანა თვით ფრანც ლისტს, რომლის ისტორიული მისია გენიალურად დაამთავრა რუბინშტეინმა, რომელმაც მიუთითა, რომ ვირტუოზი-არტისტი კომპოზიტორის მარტოოდენ რუპორი და მის ბრძანებათა ბრმა შემსრულებელი როდია.

რა რიგ დიდად არ უნდა ეთავყვანებოდეს კომპოზიტორის გენიას შემსრულებელი, იგი გამოდის როგორც მისი გააზრების თავისუფალი მღაღადებელი და ზოგჯერ ამჟღავნებს ნაწარმოებში იმასაც კი, რაც თვით კომპოზიტორს არ შეუძენია...“ (ხაზი ჩვენია.) შ. კ.

რა თქმა უნდა, ანტ. რუბინშტეინი და ვ. სარაჯიშვილი ორი სავსებით სხვადასხვა ხელოვანია, მაგრამ ეს ამონაწერი მოვიყვანეთ ერთხელ კიდევ იმ ფაქტის ნათელსაყოფად, თუ რად მიიღო ასეთი მხურვალე მონაწილეობა ვანომ „აბესალომ და ეთერის“ შექმნაში, რად შეატანინა „დაისში“ ზაქ. ფალიაშვილს „თავო ჩემო“, და რად ამბობდა „დაისის“ შემდეგ ზაქარია: ნუთუ „თავო ჩემო“ მე ასე დავწერეო.

აი, ქართული ჰანგის ეს თავისებურად შეგრძნობა და ამეტყველება, ნაწარმოებში იმის შეტანა, რაც თვით „კომპოზიტორს არ შეუძენია“, იყო ვანო სარაჯიშვილის სიმღერის სტილი, რომლის შექმნა მას პირველად მოუხდა ქართული ოპერის შექმნასთან ერთად.

გოგოლის შემოქმედების გარჩევისას ბ. ბელინსკი დაასკვნია: ლამაზად წერა ყველა უნიჭოს შეუძლია დიდი შრომისა და ოფლის ღვრის შედეგად, მაგრამ ყოველ დიდ მწერალს საკუთარი სტილი აქვს; სტილი კი — თვით აზრია და ნიჭიო.

მსგავსი პარალელი ვოკალურ კულტურაშიც მართებულა. თავისი დიდი ნიჭის წყალობით, ვანო სარაჯიშვილმა ბგერის წარმოქმნის თავისებური სტილი შექმნა.

ბუნებრივია, რომ ვანო სარაჯიშვილის ნიჭის ამ თავისებურებამ მშობლიურ კილოს მიმართ უფრო მკვეთრად იჩინა თავი. ქართული სასიმღერო ფრაზა ვანომ საკუთარ სულის წიაღში გაატარა და ისეთი ელფერიტ ამოაქდერა, „რომლის წარმოქმნის საიდუმლოება მხოლოდ მან იცოდა“.

აი, ეს გახლავთ მისი სტილიც.

და კიდევ ერთი რამ.

პროფ. დიმიტრი არაყიშვილი თავის ნაშრომში „ქართული მუსიკა“ (ქუთ., 1925 წ., გვ. 22—23) წერს:

„...ცნობილია, რომ ყოველ ერს, მისი მეტყველების აგებულების წყალობით, განსაკუთრებული რიტმული თავისებურებანი ახასიათებს, რომელიც მელოდიკის შენებულობაში გამოსკვედის. ხანდახან ადამიანი შეხვდება ერთი ერის მელოდიას, რომელიც თითქოს მეორე ერის მელოდიას ემსგავსება. მაგრამ თუ ჩვენ ტექსტის რიტმიკას დავუკვირდებით, დავინახავთ, რომ ეს მსგავსება მხოლოდ გარეგნულია. რომ გავარჩიოთ მელოდია ტექსტთან დაკავშირებით, ჩვენ დავინახავთ, რომ მეორე ერის მელოდიას განსაკუთრებული აგებულება აქვს, სულ სხვა ქცევები და მაშასადამე, განსაკუთრებული თავისებურებანი. ამრიგად მელოდიკაში საგულისხმოა ტექსტი, მისი რიტმიკა. აქ გადამწყვეტი სიტყვა ენას ეკუთვნის, და ჩვენ ვხედავთ, რომ ქართულ რიტმიკას მელოდიკასთან დაკავშირებით თავისი კანონები აქვს, რომელიც, მართალია, ნაკლებ დამუშავებულია, მაგრამ ყოველ შემთხვევაში ზოგიერთ ნაწილებში, განსხვავებულია თუნდაც მაგალითად, ძველი ბერძნულისაგან. ავიღოთ, მაგალ., სიმღერა „ჩემო თავო“. ამ სიმღერაში ჭერ ამალღებულია „მო“. შემდეგ კი — „ჩე“, ე. ი. პირველ შემთხვევაში მღერიან „ჩემო თავო“, ხოლო მეორეში „ჩემო გულო.“ ანდა მეორე მაგალითი: „დიდება — დიდება“; მესამე — „გლესა'ვ — გლე'სავ“. „პერიო — პერიო“ და სხვ.

ყველაფერი ეს მოწმობს ქართული ენის რიტმიკის ერ-

თობ დიდ მოქნილობას და განასხვავებს მას სხვა ერების მეტყველებისაგან“. (ხაზი ჩვენია. შ. კ.).

ქართული საოპერო შემსრულებლობის სტილის შექმნაში ვანო სარაჯიშვილს ხელს უწყობდა ის გარემოება, რომ მან შესანიშნავად იცოდა ქართული ჰანგის „განსაკუთრებული რიტმიული თავისებურება“ და ის გარემოება, რომ „ქართულ რიტმიკას მელოდიკასთან დაკავშირებით თავისი კანონები აქვს“. ეს თავისებურება მას თავიდანვე ჰქონდა გამჭდარი სისხლსა და ხორცში, რადგან ქართული ხალხური სიმღერა ბავშვობაშივე ისწავლა და სიკვდილის დღემდე შეინახა სახეუცვლელად. ამიტომ სავესებით გასაგებია, რომ ქართულ ოპერებში მისი ფრაზიობა თავანკარა ქართული იყო, მშობლიური კილოს ჩუქურთმით იყო მოსევადებული. ამიტომ ასე განსაცვიფრებლად შეეძლო მას ხალხური ჰანგის შუქფენილობა საოპერო მღერალობასთან შეერწყო და ბგერისთვის წმინდა ეროვნული ელფერი მიეცა; გაემდიდრებინა ყოველი სასიმღერო ფრაზა ისეთი ნიუანსებით, „განცდათა ობერტონებით, რომელთა ქალღმრთელ დასაწერად არავითარი ტექნიკური შესაძლებლობა არ არსებობს და ვერც ერთი კომპოზიტორი ვერ დასწერს.

ქართული ჰანგის ამ განსაკუთრებული სიმდიდრისა და თავისებურების გამომჟღავნება ოპერაში დამოკიდებული იყო მხოლოდ ვანო სარაჯიშვილის ინდივიდუალურ თვისებათაგან. სწორედ ამიტომ იგონებენ ძველი მომღერლები — ქართულ ოპერაში „ვანოს მიერ შესრულებული ყოველი ფრაზა საგანძური იყო“.

აი, ამ თავისებური „საგანძურის“ შექმნა-გამომჟღავნებაში გამოიხატება კიდევ ვანო სარაჯიშვილის სიმღერის სტილის თავისებურება.

მაგრამ, ყოველივე ეს იქნებ ჩვენ, ქართველებს, გვეჩვენება და მიკერძოებითს ხასიათს ატარებს, როგორც ეროვნულ ნიადაგზე აღმოცენებული განდიდების სურვილი. ამ შემთხვევაში დიდ სამსახურს გაგვიწევს არა-ქართველ ოსტატთა აზრი. ჩვენ ხელთა გვაქვს ბევრი ასეთი წერილობითი დოკუმენტი. ამ შემთხვევაში მოგვყავს მათ შორის მხოლოდ ერთი.

სსრ კავშირის სახალხო არტისტმა განთქმულმა მომღერალმა ბიულ-ბიულმა დიდი სიაშოვნებით მოგვაწოდა მოგონება ვანო სარაჯიშვილზე.

„...თავის ხალხს უსაზღვროდ უყვარდა მომაჯადოებელი მომღერალი ვანო სარაჯიშვილი, რომელიც მთელს სულსა და გულს აქსოვდა სიმღერაში. ვანო სარაჯიშვილი არის წარმტაცი ქართული ვოკალური ხელოვნების ფუძემდებელი, დიდი ოსტატი, რომელმაც სინთეზურად შეურწყო სიმღერას ოტალიური ოსტატობა თავის მშობლიურ, ქართულ კოლორიტს. ვანომ ისეთი წარუშლელი შთაბეჭდილება დასტოვა, რომ 22 წლის შემდეგაც კი არ ძალმიძს დავივიწყო ეს დიდებული ხმის მქონე გულთამხილავი მომღერალი. როდესაც კი არ უნდა ჩამოვარდეს ვანოზე ლაპარაკი, მე თვალწინ მიდგას იგი „თავო ჩემოს“ შესრულებიას. გულის სიღრმიდან ბუნებრივად მორაყარავე ხმამ და მისმა მკაფიო დიქციამ მომაჯადოვა. პირველად ვანო 1911 წელს ვნახე (მაშინ 14 წლისა ვიყავი). ბულბულს ვბაძავდი და მისებურად ვარაკრაკებდი ხოლმე ხმას. ამის გამო თბილისში მიმიწვიეს. შევაძმინე, რომ კიდევ ვიღაცას ელოდნენ, და დავცენტერესდი. მიპასუხეზ — სპექტაკლის შემდეგ, მოწვეული ბულბულის მოსასმენად მსახიობი სარაჯიშვილი მოვაო. ვინ არის ეს მსახიობი-მეტყი. ამაზე, იმ დროს განთქმულმა მეთარემ ბალა გრიქორმა მიპასუხა: იგი საქართველოს ბულბულიაო. ღამის პირველ საათზე მოვიდა ვანო. შავი კოსტიუმი ეცვა. პირველ შეხედვისთანავე ძალიან მომეწონა. რადგან მომღერალი იყო, მინდოდა ჩემი სიმღერაც მოესმინა. აღგზნებული ვიყავი. ვიმღერე. ვანომ მადლეგრძელა; შემდეგ მომიახლოვდა, ცალი ხელი მხარზე დამადო, მეორე ყელზე მომისვა და რაღაც ქართულად სთქვა, რაზედაც ყველას გაეცინა. როგორც შემდეგ გადამითარგმნეს, ვანოს ეთქვა: თუ ყელი არ გაუსინჯა ადამიანმა, იფიქრებს — მართლაც ბულბული უზის შიგო. როდესაც სპასუხო სასმისი ავიღე, ვანომ მკითხა — ვსვამ თუ არა ღვინოს. არა-მეთყი, ვუპასუხე. მაშინ ვანომ დამარიგა არასოდეს არ მესვა ღვინო და არც თამბაქო მომეწია. (რასაც, რა თქმა უნდა, თვითონ არ ასრულებდა). დიდი

თხოვნის შემდეგ იმღერა „თავო ჩემო“ უაკომპანემენტოდ. სიმღერის დროს მეთარემ სწრაფად შეუწყო ვანოს პანგი და აჰყვა მას. მეორეჯერ ვნახე ვანო 1924 წელს ჩემი იტალიაში გამგზავრების წინ. მას თეთრი, გადახსნილ-საყელოიანი ხალათი ეცვა. კონფერანსიე დამსწრეთ გაეხუმრა: ნუ გაიკვირვებთ, ვანომ ფრაკი დააგირავაო. ვანოს გაამეორებინეს „თავო ჩემო“.

სამწუხაროდ, ვანოს ეგზომ ლამაზი, ნათელი და ხალასი ხმის შემდეგ მე არ მომისმენია რუსეთში არც ერთი ტენორო (გარდა სობინოვისა)...

ბევრჯერ ვუთხარი ჩემს კოლეგებს — საქართველოს დღევანდელ ოსტატებს — თუ ვანოს ტრადიციას გააგრძელებთ, ამით ქართული ვოკალური ხელოვნების ორიგინალობას დარცავთ-მეთქი. ისწავლეთ იმგვარად განსხვავება, მაგალითად, ნადირის არიისა („მარგალიტის მამიებლები“) მალხაზის არიისაგან („დაისი“), როგორაც ვანო ანსხვავებდა, რადგან რუსული, ევროპული და ქართული რეპერტუარის შესრულება ერთი და იმავე იტალიური ყაიდის ბგერით, ქართული სიმღერის სტილის ორიგინალობის დარღვევას იწვევს, რითაც ზიანი მოსდის ქართული ენის ფონეტიკურ თავისებურებას და დამახინჩება გამოდის-მეთქი.

ვანო სარაჯიშვილი მსგავს რაიმეს არასდროს არ სჩადიდოდა. ეს არის მისი სიდიადე.

ხალხი ეთაყვანებოდა ვანოს, რადგან იგი ხალხისათვის გასაგები და მშობლიური კოლორიტით მღეროდა...

აი, რაოდენ ნათელი შექმნილა, რადგან იგი სარაჯიშვილის მეოხებით, ამ უცხო ტომის კაცისათვის ჩვენი ვოკალური კულტურის საარსებო პრინციპი. რაოდენ მწვავედ წამოჭრილა იგი მის წინაშე და ისევე თავსატეხი გამხდარა, როგორაც ჩვენთვის.

მშობლიური კოლორიტის შეგრძნობისა და გამოქვდავების ბრწყინვალე უნარი. ქართული ენის ფონეტიკური თავისებურების ცოდნა, საშუალებას აძლევდა ვანო სარაჯიშვილს ეროვნული სიმი აეზა თავისი ვირტუოზული ოსტატობისათვის და დიდებული იტალიური ბელ-კანტო ქართული სულით

გაეღლინთა, ქართულად აეუღერებინა. აი, ეს გახლავთ საფუძველი განსხვავებული სტილის ქართული საოპერო შემსრულებლობისა, რასაც საფუძველი ჩაუყარა ვანო სარაჯიშვილმა.

ზოგიერთი ჩვენი მომღერალი ნაკლებად იცნობს ხალხურ სიმღერას. ამიტომ მისთვის უცხოა ჩვენი კილოს ბუნება, ამიტომ ქართულ ოპერაში ისე გრძნობს თავს, როგორც იტალიურ, რუსულ და სხვა ოპერებში.

ასეთი მომღერალი, რაგინდ ჩინებული ხმა ჰქონდეს. ვერც ერთი ახალი ნიუანსით ვერ გაამდიდრებს თავის პარტიებს ქართულ ოპერაში. ამიტომ იგი ვერასგზით ვერ შეაღწევს ჩვენი ვოკალური კულტურის საგანძურში. ქუხილით რომ ახადოს კიდევაც სახურავი ოპერის თეატრს.

ძველი მომღერლების დახასიათებით, ვანოს, პარტიების შესწავლის განსაკუთრებული უნარი ჰქონდა. ვერც კი ამჩნევდა ადამიანი, როდის ამზადებდა პარტიებსაო. მისი პირველი პერიოდის რეპერტუარიდან განსაკუთრებით აღსანიშნავია:

„რიგოლეტო“, „ტრავიატა“, „ტოსკა“, „ლოენგრინი“, „ფაუსტი“, „ლაკმე“, „ვერტერი“, „ტანჰეიზერი“, „ტაისი“, „მარგალიტის მაძიებელი“, „სიყვარულის სასმელი“, „მინიონი“, „მანონი“, „რომეო და ჯულიეტა“, „ფრა-დიავოლო“, „კამორა“, „ჩიო-ჩიო-სანი“, „თავადი იგორი“, „დუბროვსკი“, „სადკო“, „ბორის გოდუნოვი“, „სნეგუროჩკა“, „ოქროს მამალი“, „ევგენი ონეგინი“, „დემონი“, „სევილიელი დალაქი“, „ლალატი“ და მრავალი სხვა ოპერა.

მთელ რიგ ოპერებში, როგორც, მაგალ.. „მარგალიტის მაძიებლებში“, „აბესალომში“, „კარმენში“, „რიგოლეტოში“, „ტრავიატაში“, „ტოსკაში“ და სხვ. ვანო უდიდეს მხატვრულ სიმალლეს აღწევდა.

ბოლო დროს ვანოს ხმაში ძირითადი გარდატეხა მოხდა. მას დრამატული ტენორის სიმძლავრე და მკვეპარე მალღები განუვითარდა. ვანო დრამატულ პარტიებს დაეწაფა. ეს პარტიები ვანოს ტემპერამენტისათვის „ცეცხლზე ნავთის დასხმა“ და ზედმეტი დაძაბვა იყო. მაგრამ სწორედ ასეთ გასაქანს

ექებდა დიდი მომღერალი. მას დიდი ზანია მოსწყინდა ლირიკული ტენორის „ღვთაებრივი სინარჩარე“ და სასწაულებრივი თვითგარდაქმნა მოახდინა — სულიერი და ფიზიკური წვა დუღილის წერტილამდე აიყვანა. ასეთი შემოქმედებითი ძიება მარტოოდენ ხელოვნების ქურუმთა ზეედრია: „ტენორების მეფე“ — ენრიკო კარუზო გულით დაავადებული ადამიანი იყო. თავისი შესანიშნავი ხმის უვრცესი დიაპაზონის წყალობით კარუზო ასრულებდა ყოველივეს, რაც ტენორისათვის იყო განკუთვნილი. მაგრამ დრამატიული პარტიები და უკიდურესი ხმადაძაბულობა მეტად ვნებდა მის დაავადებულ გულს. ექიმები უკრძალავდნენ ამ პარტიებში გამოსვლას, ადრე დაღუპვას უქადიდნენ. კარუზომ მაინც ვერ უარყო თავისი სტიქია და მოისწრაფა კიდევაც სიცოცხლე.

ვანოს რეპერტუარი შესანიშნავი პარტიებით გამდიდრდა. „პიკის ქალი“, „აბესალომ და ეთერი“, „კარმენი“, „აიდა“, „დაისი“, „ჰუგენოტები“ — აი ოპერები, რომლებსაც ზელიზედ მიყოლებით მღეროდა ვანო მთელი ენერგიის, ტემპერამენტისა და შემოქმედებითი უნარის გამოვლინებით. ამავე დროს ლირიკულ პარტიებსაც არ ივიწყებდა. განსაკუთრებით ნაყოფიერი იყო ვანოს მუშაობა საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების პირველ წლებში, როდესაც მისი ხმა განსაკუთრებული სიმძლავრით და სილამაზით აჟღერდა. რამდენჯერ გამოსულა ვანო ავადმყოფი დრამატიული ტენორის აგრონოსკის მაგივრად „აიდაში“, „ჰუგენოტებში“, მაშინ როდესაც წინა ღამეს „ფაუსტი“ ან სხვა ოპერა ჰქონდა ნამღერი.

ღღეს „ფაუსტი“, ხვალ — „აიდა“ ან „ჰუგენოტები“! ადვილად ითქმის, მაგრამ ბევრ ტენორს ამის წარმოდგენაც კი შიშის ზარს მოჰგვრის. თავის ვრცელ რეპერტუარში ვანო სარაჯიშვილი „აბესალომს“ უძნელეს პარტიად სთვლიდა. ეს გასაგებიცაა, რადგან ამ პარტიაში ყოველი გამოსვლა თითქოს რაღაც ძვირფასსა და განუმეორებელს ჰგლეჯდა მის სულსა და გულს. მოვიყვანთ რამდენიმე ნაწყვეტს დამახასიათებელ რეცენზიებიდან ვანოს შესახებ:

„ვანო სარაჯიშვილი დაბადებული იყო დიდებისათვის, რაც საქართველოს და რუსეთის საზღვარს უნდა გასცილე-

ბოდა. ყველაფერი ჰქონდა: იშვიათი გარეგნობა, საკვირველი მუსიკალობა და თილისმა ხმა, რომლის ტემბრიც, თამამად შეიძლება ითქვას, მსოფლიო მომღერალთა შორისაც მხოლოდ რჩეულს თუ მოეპოვება. გარდა ამისა ჰქონდა კიდევ ერთი რამ თვისება, რაც იმ რჩეულთაც არ გააჩნდათ. ეს იყო ნიჭი განცდისა, ეს მაღლი სჭარბობდა ყველა დანარჩენ თვისებას: უნარს, სკოლას, ზომიერების ალღოს, გამოცდილებას. და ეს იყო გრძნეული ძალა, რითაც ვანო აუდიტორიას იმონებდა: მიბნედილი თვალები, წარბშეკრული შუბლი, უცნაური ღიმილი — იმავე წამს ნეტარებისა და კაეშნის მმოსავი, სიერცეში გაწვდილი ხელები, მთრთოლვარე თითები. ეს შინაგანი წვა არტისტისა, განცდის ნიჭით გამოწვეული, იყო ვანო ჭარაჯიშვილის შემოქმედების საიდუმლოება, ამ შემოქმედების წამში მთლად მისი არსება სიმღევით იყო დაჭიმული და მცირე შეხებითაც აელერდებოდა...¹

ვანო ჭარაჯიშვილმა თითქმის ასჯერ იმღერა აბესალომის პარტია. გარდა ამისა, ვინ მოსთვლის, რამდენჯერ შეასრულა კონცერტებში ცალკეული ადგილები ამ ოპერიდან, ვიდრე იგი სცენაზე დაიდგმებოდა, და აგრეთვე დადგმის შემდეგაც. ზაქარია ფალიაშვილი მაინც უკმაყოფილო იყო, ვანოს უსაყვედურებდა — უფრო ხშირად რად არ მღეროდ.

— შენ ჩემი სისხლის სასმელად დაგიწერია ეს ოპერა. არც კი იცი, რა ტანჯვა-წამებას მაყენებს მე „აბესალომი“. როგორ განადგურებულია ჩემი ნერვები, ჩემი სული და გული მთელი კვირის განმავლობაში აბესალომის პარტიის შესრულების შემდეგ, — უპასუხებდა ხოლმე ვანო შეჭარბებულ ზაქარიას. მაგრამ, როგორც ზემოთაც აღვნიშნეთ, ვანო მეგობრებსაც ხშირად ეუბნებოდა:

— როდესაც სცენაზე ბინდი ჩამოწვება და აბესალომი სულსა ლევს, მას შემდეგ გონება მიბნელებდა და აღარაფერი აღარ მახსოვს. როცა სპექტაკლის დამთავრების შემდეგ დარბაზში სინათლეს ანთებენ და ხალხი ტაშს უკრავს, მიხარია, რომ თურმე ტყუილი ყოფილა ყველაფერი, მართლა არ გავთავდი და ცოცხალი ვარ...

¹ იხ. ჟურ. „ხელოვნ. დროშა“ № 6, 1924 წ.

აბა რალა უნდა ილაპარაკოს ადამიანმა ასეთი განცდის შესახებ, როგორი სიტყვები უნდა მოუძებნო ასეთი აქტიუ-რის შემოქმედების დახასიათებას?

ვანო სარაჯიშვილი არ იყო კარიერისტი და პოზიორი, არც კერძო ცხოვრებაში და არც ხელოვნებაში. პირიქით, იგი მუდამ ექვის თვალით უცქეროდა თავის შემოქმედებას.

განსახიერებული გმირის სვე-ბედის ასე შეცნობა, ასეთი ძირფესვიანი თვითგარდაქმნა სპექტაკლის დრამატული კვანძის განვითარების მიხედვით, დამახასიათებელი იყო ვანო სარაჯიშვილისთვის არა მარტო „აბესალომ და ეთერში“. არამედ ყველა ოპერაში.

ამის შემდეგ სავსებით ბუნებრივი და მართებულია ერთ-რეცენზენტის მოხდენილი დახასიათება, 1906 წლის 20 ოქტომბერს „რიგოლეტოში“ ვანოს გამოსვლის გამო რომ გამოაქვეყნა:

„...მაინც რაში მდგომარეობს ბ. სარაჯიშვილის, როგორც მომღერალ-ხელოვანის მომაჯადოებელი ძალა? იმ ძლიერებაში, რომელიც მას თვით ბუნებამ მისცა და რომელსაც ნიჭი ეწოდება... ვერავითარი ანალიზი, ვერავითარი მოგონებანი ვერ დაგვიბრუნებს იმ ესთეტიკურ აღტაცებას, რომლითაც შეპყრობილ იქნა საზოგადოება...“

ეს სტრიქონები დაიწერა ვანო სარაჯიშვილის არტისტული კარიერის დასაწყისში და ძალაში იყო მთელი მისი სიცოცხლისა და შემოქმედების მანძილზე. ძალაში რჩება ახლაც, როდესაც ვანო აღარა გვყავს, ხოლო მისი სახელი ლეგენდასავით დადის ხალხში.

უაღრესი მუსიკალობით დაჯილდოებულ ვანოს, რა თქმა უნდა, სმენაც შესანიშნავი ჰქონდა. შესაძლოა ზოგჯერ ორკესტრს რომელიმე ყალბი ტონი მოეცა, გზას ამცდარიყო, მაგრამ ვანოს ვერაფერი ვერ შეიყვანდა შეცდომაში. ამიტომ იქმნებოდა შთაბეჭდილება, რომ ორკესტრი მიჰყვებოდა მას და არა პირიქით — იგი ორკესტრსა და ლოტბარის წყევლას.

სმენა — სიმღერის გულია, სინიდიისა. იგი ამავე დროს ტემპრის სრულყოფით გამომჟღავნების საშუალებასაც იძლევა და განა შეიძლება ხმის სილამაზეზე ლაპარაკი, თუ მოჰ-

დერალს სმენა ჰღალატობს? რამდენი შესანიშნავი ხმის მქონე მომღერლისათვის გისმენიათ, მაგრამ მოულოდნელად თითქოს ყურს ეკალი სჩხვლიტესო, მწუხარედ გითქვამთ — აფსუს!

მაესტრო ფერნი-ჩირალდონის „სიმღერის ღმერთას“ უწოდებდნენ. მისი ლოზუნგი იყო — „მომეცი ყური, მე მოვცემ ყელს“. ასეთ მოთხოვნას უყენებდა ის თავის მოწაფეებს. ჰიპერბოლაა, მაგრამ არც ისე შორს, დგას ქვეშაირიტებისაგან.

გოეთე ამბობდა: თარგმანი შუშის ხუფქვეშ მოთავსებული თაიგულიაო. ე. ი. ნაირფერ ყვავილს უცქერით, სურნელს კი ვერა გრძნობთ. თუ უადგილო არ იქნება, ასეთ თაიგულს ჩვენ არამუსიკალურ მომღერალს შევადარებდით: ქუჩილი გესმით, თვალებიდან ელვა გამოჰქრთის, მაგრამ... ყური გტყვიათ, გული კი არ ძგერს ნეტარებით. რა გამოვიდა? სიმღერა ხომ უწინარეს ყოვლისა, გულის ყვავილია, მოხიბლული სულის ღაღადისია და არა ქაღალდზე დაწერილის მარტოოდენ „ცივი გონებით“ შესრულება. თუ მომღერალი ბუნებით არაა მუსიკალური, ვერავითარი გენიალური ნაწარმოები ვერ მოხიბლავს მის სულსა და გულს. მაშასადამე, ვერც თქვენ მოგხიბლავთ მისი სიმღერა.

ვანო სარაჯიშვილის სიმღერას ნაირფერ ბგერათა თაიგულის მომჭადოვები სურნელება მოჰქონდა თქვენთან.

„...ვანო უნაზესი გრძნობის აღმძვრელი მომღერალია... — ვკითხულობთ ერთ წერილში, — ხან ნექტარივით მოსალბუნე. ხან კაეშანივით მწვავი, მაგრამ მაინც ესთეტიკურად დამტკბობი.

ისმენ ვანო სარაჯიშვილის სიმღერას და გრძნობ, რომ მოალერსე ხმის გარდა, იგი იძლევა თავისი სულიერი არსების რაღაც იდუმალ ნაწილს, და სწორედ ეს იდუმალეობა შემოქმედებისა ასევალებს უცნაურის შეგრძნობით მისი სიმღერის მეტყველებას: გრძნობ, რომ შენცა გწვავს და თვითონაც იწვის...“

რა გასაკვირია, რომ ჩვენს პრესაში ვანოს იტალიიდან დაბრუნების შემდეგ ხმის გენიოსი უწოდეს.

ვანო სარაჯიშვილი იშვიათი გარეგნობით შემკული ვაჟ-
კაცი იყო: მაღალი, მხარბეჭიანი, თმახუჭუჭა, უაღრესად მიმ-
ზიდველი და ეშხიანი. სცენაზე სხარტად იცოდა შემოქრა და
ოდნავ მარცხნივ გადახრა, თითქოს ამ მხარეზე მეტი სიმძიმე
აწევსო. სიმღერის დროს თავისებურად, გვერდზე მოპლრეც-
და ხოლმე ბაგეს. ეს მის სურათებზედაც ნათლად სჩანს
ხოლმე, თუ დააკვირდება ადამიანი.

ეს თავისებური ბაგე ვანოს აუხსნელი საიდუმლოებაა.

გამოჩენილი მუსიკოსები აბლაც იკვლევენ—როგორ ექი-
რა ხელში ვიოლინო ნიკოლო პაგანინის, რომელმაც ადამიანის
ხმის მსგავსად აქვითინებდა ამ საკრავს. საქმე იქამდე მივიდა,
რომ ერთმა განათლებულმა კაცმა დასწერა: ღმერთმანი, მე
თვითონ შემინიშნავს ეშმაკი პაგანინის ზურგს უკან, როცა
ის უკრავდაო.

პაგანინის დაკვრის ოსტატობა დღემდე შეუცნობელია.

ვანო სარაჯიშვილის ბეგრათა ჯადოსნური წარმოქმნაც
შეუცნობელია. ალბათ, გენიალურმა ალლომ ბავშვობიდანვე
მოჰყუმა მისი ბაგე იმგვარად, რომ ხმოვანების ეფექტს რა-
ღაც არაჩვეულებრივ სილამაზემდე მიეღწია.

გრიმს მაინცდამაინც არ სცემდა ვანო დიდ პატივს; ერ-
თი-ორი ხაზის გადასმით ძირითად სახეცვლილებას აღწევდა.
მისი მოხდენილი სახის კუნთები ბევრ თითხნას არ საჭირო-
ებდნენ. სამაგიეროდ, მიმიკას დიდ ყურადღებას აქცევდა და
განცდის მთელ, სიმძიმე სახის პლასტიკით გადაჰქონდა. არ-
ტისტული ოსტატობის მხრივ, როგორც აღენიშნეთ, ვანომ
ბევრი რამ შეიძინა ლაღო მესხიშვილთან მეცადინეობის შე-
დეგად. მაღხაზის სცენური სახე (ოპ. „დაისი“) ვანომ კოტე
მარჯანიშვილის ხელმძღვანელობით შეჰქმნა. კოტე დიდად
აფასებდა ვ. სარაჯიშვილს არა მარტო როგორც მომღერალს,
არამედ სცენის ოსტატსაც. ვანოს სიკვდილის შემდეგ, კოტეს
ვერც კი წარმოედგინა, თუ ვის უნდა შეეცვალა ოპერის
სცენაზე იგი როგორც არტისტი.

უმდიდრესი რეპერტუარის მქონე ვანო კვლავ ახალი
მწვერვალების დასაპყრობად ემზადებოდა, თითქოს მას „რი-

გოლეთოდან“ მოკიდებული „ჰუგენოტებამდე“ კიდევ აკლდა ქარიშხლიანი გაქანება და აბოზოქრება.

ბოლო დროს ვანომ „ოტელოს“ პარტიაზე დაიწყო მუშაობა. საათების განმავლობაში ავარჯიშებდა სახეს სარკესთან, შინაურებს ეხუშმებოდა: ერთ მსუბუქ მურს გადვისობ და თვალის თამაშით ისეთ „ოტელოს“ წარმოგიდგენთ, რომ ყველა ცოლი თავისი ქმრის შიშით კვდებოდესო.

„ოტელოს“ პარტიის შესრულება მას არ დასცალდა.

საფუძვლიან სცენურ და ვოკალურ მომზადებასთან ერთად ვანო ლიტერატურულადაც სწავლობდა განსასახიერებელ გმირს. მაგალ., „ჰუგენოტების“ მომზადების პროცესში მან ბევრი წიგნი გადაიკითხა და ღრმად გაეცნო ისტორიულ მასალას. შესანიშნავად ასრულებდა ვანო რაულ დე ნანტის უძნელეს პარტიას ამ ოპერაში.

მუსიკალური ნაწარმოების ტექსტს ვანო დიდი ყურადღებით ეპყრობოდა; იბრძოდა მუსიკალურ ნაწარმოებთან ქართულად თარგმნისათვის. ამ მხრივ მის ლიტერატურულ დამსახურებაზედაც კი შეიძლება ლაპარაკი. მაგალითად, როგორც აღვნიშნეთ, ვანომ თარგმნა ერეკლეს არია (ოპ. „ღალატი“), რასაც დიდი მხატვრული წარმატებით ასრულებდა. ვანომ თვითვე მიუყენა გრიშაშვილის ლექსი „გენაცვალე“ ბონჯიოვანის რომანსს და ახალი სტრიქონები დააწერინა ჩვენს პოეტს. მანვე შესცვალა ნადირის არიაში („მარგალიტის მადიებლები“) სათანადო ადგილი, რადგან წამოწოლილი მღეროდა ამ არიას. ყოველივე ეს არც ისეთი წვრილმანია, როგორც შეიძლება ზოგს მოეჩვენოს.

ბევრ მომღერალს ფიქრადაც არ მოსვლია მსგავსი რამ მთელ თავის სიცოცხლეში.

ხაზგასმით აღსანიშნავია ერთი გარემოება: ბევრი ლირიკული ტენორის ხმა ეგზომ „თაფლივით მონარნარებს“, რომ შიგ ქალის ხმის იერი უფრო სჩანს, ვიდრე გაჟკაცისა.

რამდენი დიდი მომღერალია დაავადებული (ბუნებრივად

თუ ხელოვნური მანქვა-გრეხის წყალობით). ამგვარი „სინარ-ნარით“.

მსგავსი რამ ვანოს მაშინაც კი არ ახასიათებდა, როცა მართლაც „ვარდის წყლის შადრევანივით“ სცემდა მისი მო-ჩანჩქარე ხმა, როცა მსოფლიოში განთქმული მომღერლები საჯაროდ აღიარებდნენ — ვანო სარაჯიშვილი ერთ-ერთი თვალსაჩინო ლირიკული ტენორიაო.

ვანოს უნაზესი ხმა მუდამ ვაჟკაცური იერით ჟღერდა. ცრემლიც ერია შიგ, მაგრამ არა ქალური. ისეთი ცრემლი ერია, რაზედაც გენიალურად არის ნათქვამი:

„ვაჟკაცს ცრემლსა რად უძრახვენ?
რკინაც სტყდება, როს სცემს გრღემლი...
კაცთ და პირუტყვეთ გასარჩევად
ღმერთმა შეჰქმნა მარტო ცრემლი“.

ავთანდილსა და ტარიელს განა ვინმე ლაჩრობას დას-წამებს?

დიდებული ბეთჰოვენი დაყრუვდა, მაგრამ გულით ესმო-და. ზოგ ხელოვანს ყურთა სმენა აქვს, მაგრამ... გულით არის ყრუ.

აი, სიყრუვე რასა ჰქვინ!

ვანო სარაჯიშვილის სიმღერა ხალასი „გულის ხმა“ იყო. იგი უშუალოდ გულის სიღრმიდან სჩქედდა და მუდამ უტყუ-არი ელფერი ამოჰქონდა თან. ამიტომ ასე ნათლად მელაენ-დებოდა მის ბგერაში განსახიერებული გმირის განცდა: ვნე-ბათა ღელვა, ადამიანური ტკივილები. ვფიქრობ, საქმეში ჩა-ხედულ ადამიანს თვალდახუჭულს რომ ესმინა ვანოსათვის, სიმღერითაც კი დაინახავდა მგონი მის სახეს სცენაზე.

ვანოს სიმღერაში მთელი მისი ადამიანური ბუნება მონა-წილეობდა: თანდაყოლილი ტემპერამენტი, დამახასიათებე-ლი ჟესტი და პლასტიურობა, სიღარბაისლე, სიფიცხე, სია-მაყე და თავმოყვარეობა; ალალი და ფაქიზი სული, მთელს არსებაში ღრმად გამჭდარი ქართული ჰანგიც. ამიტომ იყო ეს სიმღერა წმინდა ეროვნული კოლორიტის მატარებელი, ისე როგორც მისი ოსტატი, რომელიც არსად არ ჰკარგავდა თავის კოლორიტს.

აქედან მოდის განსხვავებული ქართული საოპერო შემსრულებლობის სტილიც.

ჩვენი მუსიკალური კულტურის ისტორიაში ვანო სარაჯიშვილი დარჩება, როგორც იდეალური ქართველი მომღერლის უმწიკვლო განსახიერება.

ვანო სარაჯიშვილის ადამიანური იმარი

ვანო!

ასე უბრალოდ ეძახდნენ მას სობინოვი და შალიაპინი, იტალიელი, ესპანელი, ფრანგი და სხვა ტომის მომღერლები. საქართველოდან ჩასულთ ძნინი პირველ კითხვას აძლევენ — რასა იქმს ის მშვენიერი ქართველი?

ძველ მეგობრები ვანო სარაჯიშვილს ახასიათებენ როგორც „დიდი, ნათელი სულის მქონე ადამიანს, ზრდილ, კეთილშობილ და რაინდ ქართველს“.

და მართლაც, ვანო სარაჯიშვილი შესანიშნავი ადამიანი იყო. სამშობლოს სიყვარული ისე გამჭდარიყო მის არსებაში, რომ მშობლიურ ზეცის ლაყვარღს არავითარ დიდებაში არ გაცვლიდა. უცხოეთში ვანო მუდამ ამაყად ატარებდა ქართველი ვაჟაკის სახელს. ძველი დარბაისელი ოჯახის შვილს მთელი სიცოცხლის განმავლობაში ახასიათებდა უაღრესი ზრდილობა, თავაზიანობა და რაინდული სისპეტაქე. უდიდეს პატივს სცემდა ქალარას, მანდილოსანს. უხამს მოქცევას და ცუდ სიტყვას მათ მიმართ არვის აპატიებდა.

თავმდაბალი და ადამიანის მოყვარული ვანო უმწიკვლო მეგობრობის განსახიერებას წარმოადგენდა. ამ მხრივ ვანო არ ანსხვავებდა მდიდარსა და ღარიბს, ნასწავლს და უსწავლელს. ყველასათვის ერთი საზომი ჰქონდა, და ვინც ასეთივე სისპეტაკით უპასუხებდა, თან გადაჰყვებოდა, გვერდში ამოუდებოდა. და მის გულისთვის არავითარ ხიფათს არ მოერიდებოდა.

— მე მეგობრობას სიყვარულზე მაღლა ვაყენებ. სიყვარული წარმავალია, მეგობრობა მარადიულიო, — ხშირად იტყოდა ხოლმე ვანო. გული ყოველი სიყვარულის საწინდარია,

და ვანოს არ სწამდა „უგულო სიყვარული“, ვის მიმართაც კი არ უნდა ყოფილიყო. ანგარიშმიუცემელი ლტოლვა ნამდვილი მეგობრობისა და გამტანობისადმი, ორგანიული ზიზღი ფლიდობისა და ორპირობისადმი — ვანო სარაჯიშვილის პიროვნების დამახასიათებელ თვისებას წარმოადგენდა. როგორც ხშირად ხდება ხოლმე, გულწრფელობამ ვანოს შხამიც ბევრი არგუნა. იუბილეს შემდეგ საკმაოდ დიდი თანხა გაუფლანგა ერთმა „მეგობარმა“ და ჩაუფუშა განზრახული მკურნალობის გეგმები. ერთხელ ვანო თავის მეუღლესთან და მომღერალ გ. ქურხულთან ერთად საზაფხულო კინო „ეთერში“ იყო. ეს ადამიანი შემოვიდა. ვანომ დაიკვნესა და გულზე იტაცა ხელი. შეშფოთებულნი შეეკიბნენ — რა მოგივიდაო.

— არ შემძლია ამ საძაგელის დანახვა! — მიუგო ვანომ.

აი, ასეთი გულის პატრონი იყო.

ვაჟკაცური ხასიათის მქონე ვანოს გამტანობა ცხოვრების მიზნად მიაჩნდა, არ იცოდა შური და მტრობა.

პარიზის „გრანდ ოპერის“ პრემიერი, განთქმული ტენორი მიხეილ ნანობაშვილი ჩვენში საგასტროლოდ ჩამოდიოდა. უკანასკნელად 1920 წელს მღეროდა თბილისში. მის სპექტაკლებს დიდძალი ზაზოგადობა ესწრებოდა. აღფრთოვანებული ვანო გატაცებით უკრავდა ტაშს, სცენაზე იწვევდა და ხმამაღლა იძახოდა:

— ვაშა, მიშელ!

ერთხელ ნაძალადევეში გაჰყვა მას კონცერტზე. აქ ერთ მეგობართან საუბრის დროს ვანომ სთქვა:

— ზომ იცი მე ვინცა ვარ... ჰოდა, ეგ ათი თაბახითა მჭობს.

ვანო დაფიქრდა და შემდეგ დაბალი ხმით დასძინა:

— მაგრამ ნანობაშვილმა არ იცის რა ესაჭიროება ჩვენს. ერს, მე კი ვიცი ეს და ესაა ჩემი უპირატესობა. მან უღალატა ქართულ კილოს, სამშობლოს ჩემისთანა კაცი სჭირია..

ამის თქმაც მეტად გაუჭირდა. „ათი თაბახის“ ამბავიც, რა თქმა უნდა, გაზეადებულია.

ვანოსთან ერთად მღეროდა განთქმული ტენორი ზალიძე..

კი, რომელმაც პირველად შეასრულა აბესალომის პარტია. ვანო აფასებდა მას, დიდად აფასებდა ლეონიდ სობინოვს და სხვა მომღერლებს, რომლებიც საგასტროლოდ ჩამოდიოდნენ. არამცთუ შურდა მათი წარმატება, არამედ ყოველმხრივ უწყობდა ხელს, რომ ჩამოშლულ ადამიანს ცუდი რამ არ შეხვედროდა. აი, თუნდაც ეს ერთი ფაქტი:

იტალიიდან თბილისს ტენორი ემილიო ვაგი ეწვია (ეს მომღერალი შემდეგ აქვე დარჩა და პედაგოგიურ მოღვაწეობას ეწეოდა). თავისი პირველი გამოსვლისათვის ვაგიმ „ტოსკა“ გამოაცხადა. ცნობილია, რომ ვანო დიდი წარმატებით მღეროდა ამ ოპერას. იგი მოუთმენლად ელოდა ვაგის გამოსვლას, არ მოესმინა, აინტერესებდა.

პრემიერის დღეს ადრე წავიდა თეატრში და გაეცნო სტუმარს, რომელსაც ბევრი რამ გაეგო მის შესახებ. ვაგიმ მოწიწებით მიიღო ვანო.

— ბატონო ჩემო, მე ვერ გაგიშვებთ სცენაზე ამ სახით... — მოკლედ მოუჭრა ვანომ უცხო მომღერალს.

— რადა?

— იმიტომ, რომ სრულებით არ მომწონს თქვენი მორთულობა. კავარადოსი და ასეთი?

— ჭეშმარიტებაა; სამწუხაროდ, ჩემი ბარგი ჯერ კიდევ გზაშია. თეატრისა ჩაიცვი და...

— ახლაც გაიხადეთ! — უპასუხა ვანომ და იქვე გააღო თავისი კარადა, საკუთარი ხელით ჩააცვა თავისი კოსტიუმი, გრიმიც გაუკეთა და გამოსასვლელად მოამზადა.

— ახლა კი პარტერში გეახლებით და მოგისმენთ.

ემილიო ვაგი მოჩადობებული იყო ვანოს კეთილშობილებით, მას უჩვეულოდ ეჩვენა ვანოს საქციელი. პირიქით, ხელშეშლას და მტრობას მოელოდა. განუყრელად ვანოსთან იყო, ვერ სცილდებოდა. მაგრამ ზურგს უკანაც ქომაგად ედგა ვანო სპეტაკ მეგობრულ გრძნობას.

თბილისის ოპერაში მღეროდა ერთი პაწია ტენორი კ—ი. იგი ლეკვივით დასდევდა ვანოს. ერთხელ საგასტროლოდ ჩამოვიდა დრამატული ტენორი კიპორენკო-დომანსკი, რომელსაც ვანო კარგად იცნობდა. კ—სთან შედარებით კიპო-

რენკო-დომანსკი ვეებერთელა მომღერალია. კ—მა ვანოს შიულაქუცა და მედიდურად უთხრა:

— რა საჭირო იყო მისი ჩამოსვლა, როდესაც ჩვენ აქა გართ!

ვანო აენტო, ზიზლით მიანათა თვალი და მიატოვა. შემდეგ ამბობდა — ძლივს შევიკავეთ თავი, რომ სილა არ ვაჭამე მაგ ჟუტიფარსო.

* *

სანდრო ინაშვილი და ლეონ ისეცკი ვანოს უახლოესი მეგობრები იყვნენ. სანდროს ვანო არ იშორებდა, მასთან ერთად იყო სცენაზე და სცენის გარეთაც. სადაც კი ვანოს მიიწვევდნენ კონცერტში, უსათუოდ სანდროსაც თან წაიყვანდა.

საუცხოო სანახავი იყო ჩოხა-ახალონში ეს ორი მეგობარი. ვანოს უღალი კრაველის ქუდი საქვეყნოდ ცნობილი გახდა. ქუდის შეკვეთისას ოსტატებს მოკლედ მოუჭრიდნენ — „ვანოს ქუდი“ შემიკერეო. ვანოს პატივსაცემად ასეთსავე ქუდს ატარებდა ემილიო ვაგიც.

მომღერალი ლ. ისეცკი თავისი შემოქმედებით დაკავშირებული იყო თბილისის ოპერის თეატრთან. საჭიროდ მიგვაჩნია ორიოდ სიტყვით შევჩერდეთ მასზე:

ლ. ნ. იოანესიანი (ლ. ისეცკი) დაიბადა თბილისში 1890 წელს.¹ სწავლობდა კომერციულ სასწავლებელში ვიქტორ დოლიძესთან ერთად. დაამთავრა კოლეჯი ქალ. ნევშატელში (შვეიცარია), შემდეგ — ბრიუსელის უნივერსიტეტის სოციალურ მეცნიერებათა ფაკულტეტი. ბრიუსელში იგი ცხოვრობდა ანარქისტ ვარლამ ჩერქეზიშვილის ოჯახში (ვარლამი ბრიუსელს უნივერსიტეტში კითხულობდა ლექციებს). მის ოჯახშივე ცხოვრობდა თავისი და-ძმით განთქმული პიანისტი ირაკლი ჭაბადარი, რომელიც დიდი წარმატებით მართავდა კონცერტებს ბერლინში, ვენაში, პარიზსა და სხვა ცენტრებში. ვარლამ ჩერქეზიშვილს ოჯახში კარგად ასწავლეს ქართული იოანესიანს.

1912 წელს ირაკლი ჭაბადარი და ლ. იოანესიანი გაეცე-

¹ გარდაიცვალა 1946 წლის 10 მაისს.

ნენ ბრიუსელში ანატოლ ლუნაჩარსკის. ა. ლუნაჩარსკიმ ისინი მოლდაველ კომუნისტ ექიმს (ლენინის მეგობარს) გიორგი ალექსანდრეს-ძე ისეცკის გააცნო. ლეონ იოანესიანს რუსულ ენას ასწავლიდა გ. ა. ისეცკი. იმხანად ბრიუსელს საგასტროლოდ ეწვია შალიაპინი. ქართული და რუსული კოლონიის წევრებმა შალიაპინს ნადიმი გაუმართეს. ბევრი იმდერეს „მრავალუბიერიც“. შალიაპინმა ყურადღება მიაქცია ლ. იოანესიანის ბანს და გაგზავნა თავისი ბარათით ბრიუსელის კონსერვატორიაში. (შემდეგ, 1915 წელს, მან თბილისის კონსერვატორია დაამთავრა). თავისი მოამბის გ. ა. ისეცკის პატივსაცემად და მისივე თხოვნით დაირქვა ლეონ იოანესიანმა ფსევდონიმად ისეცკი.

ვანო სარაჯიშვილს ისეცკი გაეცნო თბილისში 1913 წელს „ინვალიდთა საღამოზე“. შემდეგ ისინი საუცხოო მეგობრები იყვნენ.

ვანო სარაჯიშვილს „არაამქვეყნიურადამიანს“ უწოდებენ კიბორენკო-დომანსკი, ლ. ისეცკი, სანდრო ინაშვილი და სხვა მისი ძველი ამხანაგები. ეს სავესებით გასაგებია.

ვანოსადმი მიძღვნილ უამრავ ფოტოგრაფიულ სურათებზე ამ შესანიშნავი ადამიანობის გამომხატველ წარწერებს ვხვდავთ.

ვანოსთან, როგორც თავის ჭეშმარიტ დამცველთან მოდიოდნენ საჩივრულად გულნატკენი მომღერლები და მოსამსახურეები. ვანო არ არჩევდა დიდსა და პატარა მსახიობს, განსაკუთრებით კი სწორედ „პატარებს“ იცავდა, ბევრს ფულითაც ეხმარებოდა.

* *

ხმა დაგროვილ კაპიტალსა ჰგავს. უაზროდ „გაფლანგულ“ სიჭაბუკესთან ერთად, ისიც იოლად იფლანგება. ზოგი, როგორც ამბობენ ხოლმე, „პროცენტებით“ მღერის ბოლომდე, ზოგნი სიჭაბუკეშივე ხარჯავს ამ „ძირითად კაპიტალს“ და დროზე ადრე იშრიტება. ამიტომ არც ერთი ჟანრის მსახიობს არ სჭირდება ნორმალური რეჟიმის ისე სასტიკად დაცვა, როგორც

ნომდერალს. ეს აქსიომაა. დაუდევრობამ ამ მხრივ არა ერთ ნომდერალს აწვნია მწარე გაკვეთილი. ჟამთა ვითარებაში ჩამოყალიბდა ოპერის არტისტის ტიპი, საკმაოდ განსხვავებული სხვა ჟანრის მსახიობთაგან.

ვანო სარაჯიშვილი ამ მხრივაც იშვიათ გამონაკლისს წარმოადგენდა. იგი არასოდეს არ ყოფილა ჩაკეტილი ვოკალისტის ვიწრო ჩარჩოში, არასდროს არ განრიდებია ცხოვრების მრავალფეროვან მღელვარებას, მის ყოველდღიურ ინტერესებს. ვანო სისხლჭარბი, შეუზღუდავი კაცი იყო; შეუზღუდავის სულიერი მღელვარებით, ადამიანური ბუნებითა და სასიცოცხლო წყურვილებით. იგი ისევე ეტრფოდა ცხოვრებას, როგორაც სცენას. ვანოს უსაზღვროდ უყვარდა ნორჩი თაობა. ელოლიავენბოდა ბავშვებს, უმღეროდა ათასგვარ ჰანგებს. ზურგით ატარებდა. ჩვენ ბევრ ჰალარამოსილ ადამიანს ვიცნობთ, რომლებიც ცრემლმორეული იგონებენ თავიანთ ამ შესანიშნავ გულთამხილავს. ადამიანისა და ბუნების მოტრფიალეს, მას არასდროს არ მოსდუნებია სასიცოცხლო იმპულსი, ვიდრე ფეხზე დგომა შეეძლო. და თვით სასიკვდილო სარეცელზედაც ისე ხალასად ჰქრებოდა, როგორც მისივე კრინი სიმღერაში — დაპირქვავებული თაფლის ქილა, როცა თანდათან იკლებს ჰავლი და შემდეგ უკანასკნელი ძაფიც აღმასივით მოსწყდება ჰურ-ჰელს. ჩვენ არაფერს არ ვუსაყვედურებთ ამ ბუნების პირმშოს: თვით ბუნების მიერ საზეიმოდ იყო განწყობილი დადადისი მისი სულისა, მიუხედავად იმისა — იქნებოდა ვანო სარაჯიშვილი ჯადოქარი ოპერის არტისტი თუ ქალამნიანი გლეხი და გლეხურადვე „ურამულის“ მთქმელი.

ვანოს სწორუპოვარი სიყვარულით აინტერესებდა მეცნიერებაცა და ტექნიკაც. სპორტიცა და ავიაციაც, ცირკიცა და თეატრიც, მუსიკაცა და პოეზიაც.

პოეზიისა და მუსიკის ნათესაობა შესანიშნავად ესმოდა ვანო სარაჯიშვილს. იგი პოეზიაში მუსიკას ეძებდა, მუსიკაში კი პოეზიას, და ამ პოეტური ექსტაზით იყო გაჟღენთილი ყოველი მისი სასიმღერო ფრაზა სცენაზე და აგრეთვე — მისი ადამიანური ბუნებაც სცენის გარეშე. ვანო ქართული პოეტების უახლოესი მეგობარი იყო. და განა მართო ქართველებისა?

ი. ფალიაშვილის დასის ციმბირში გასტროლების დროს გაიცნო ვანომ რუსი პოეტი ვასილ კამენსკი, რომელიც ესწრებოდა ვანოს სპექტაკლებს და გაცემული იყო მისი უჩვეულო წარმატებებით. ამ ორიგინალურმა პოეტმა არა ნაკლებ ორიგინალური ცხოვრების გზა განვლო. კამენსკი ავიაციიდან მოვიდა პოეზიაში. იგი საერთაშორისო კლასის მფრინავი იყო. ფრინავდა ინგლისში, საფრანგეთში, პოლონეთში, ავსტრია-უნგრეთში. იმხანად მთელს ურალში იგი ერთადერთი მფრინავი იყო. მაშინ დაიწყო ლექსების წერაც. როგორც ცნობილია, ვას. კამენსკი ვლ. მაიაკოვსკისთან ერთად ფუტურისტთა კორპორაციის წევრი იყო. ამ ახალმა ლიტერატურულმა ჯგუფმა ბევრი „დააფრთხო“. ვანო კი მეტად დააინტერესა და დაუახლოვდა კიდევაც კამენსკის, მაიაკოვსკისა და სხვა მათ მეგობრებს. მფრინავად ყოფნის დროს კამენსკიმ კატასტროფა განიცადა 1912 წელს პოლონეთში. მაშინ ახლად ფეხადგმული იყო ავიაცია. ვანო ავიაციის ენთუზიასტი გახდა. იგი მოსვენებას არ აძლევდა კამენსკის ათასნაირი შეკითხვებით: როგორ ყოფა-ცხოვრებას ეწევიან მფრინავები, რას განიცდიან ფრენის დროს, როგორი განწყობილება შეგექმნა, როცა მიწაზე ვარდებოდით, და სხვ. აღტაცებული იყო მფრინავთა ვაჟკაცობითა და გამბედაობით. შემდეგ ხშირად უხდებოდათ ვანოსა და ვ. კამენსკის კონცერტებში ერთად მონაწილეობა. ვანოს მოსწონდა მისი ლექსი—„თბილისი“ და ხშირად სთხოვდა მის წაკითხვას, მეგობრული შეხვედრების დროს თვითონ ვანოსაც ბევრჯერ უთქვამს ეს ლექსი ზეპირად. 1916 წელს. ვ. კამენსკი გამოდიოდა თბილისის ცირკში ცხენზე შემჯდარი და თავის პოემა „სტეფანე რაზინს“ კითხულობდა მომღერალთა გუნდის მონაწილეობით. ვანოს ძლიერ მოსწონდა მისი ასეთი ორიგინალობა¹.

ვაჟკაცობისა და სპორტის დიდი პატივისცემელი ვანო ცირკის ხშირი სტუმარი იყო. განთქმული მოჭიდავეები ზაი-

¹ იმხანად ერთმა ცნობილმა რუსმა სატირიკოსმა ვასილ კამენსკიმ ამ ოინებს მეგობრული შარეი მიუძღვნა: კამენსკი ესტრადას არ დასჯერდა, ეხლა ცირკში ცხენით გამოდისო; ცხენიც „რიჟაა“, თვითონაც „რიჟა“ და ვერ გაიგებ — რომელია ცხენი, რომელი კამენსკიო («Где конь, где Каменский»). შ. კ.

კინი, ვახტუროვი, პოდლუბნი და სხვები მისი უახლოესი მეგობრები იყვნენ. წარმოდგენის დამთავრების შემდეგ მასთან ატარებდნენ დროს და მეგობრულ სუფრასაც უმართავდნენ.

ვასილ კამენსკის მეხსიერებაში წარუშლელი კვალი დასტოვა „მზიურმა ვანო სარაჯიშვილმა“.

აი, ვ. კამენსკის პატარა მოგონება, რომელიც სამოვნებით მოგვაწოდა:

„საერთო მოღვაწეობის სარბიელზე ბევრი არტისტული შეხვედრა მქონია სარაჯიშვილთან ხელოვნების ჯაღოქრულ პროექტორებს ქვეშ. როგორც განსაცვიფრებელი მომღერალი, იგი გატაცებით უყვარდა ყველას რუსეთსა და საქართველოში; ყველა გატაცებით აღმერთებდა. სარაჯიშვილის სახელი ზეშთაგონებით ბრწყინვალეა. მასზე თავდავიწყების აღტაცებით ლაპარაკობდნენ. იგი იმონებდა ყველას ერთხელ და სამუდამოდ. ვინც კი პირადად იცნობდა სარაჯიშვილს, ყველა ამაყობდა. ვამაყობდი მეც, მისი დამატყვევებელი, თილისმა ხმის მოტრფიალე, შეყვარებული მის მომაჯადოებელ პიროვნებაზე, მის კოხტა, ლერწამივით ასხმულ ტანადობაზე, მის სრულყოფილ არტისტულობაზე, მის ნათელ ჭკუა-გონებაზე, უსაზღვრო სულის მქონე შესანიშნავი ადამიანისა და გულხმარე, მხსნელი ამხანაგის პიროვნებაზე.

ამასთან, მას გატაცებით უყვარდა პოეზია და ავიაციაც. მე კი პოეტიც ვიყავი და მფრინავიცა. ამიტომ ჩვენი მეგობრული შეხვედრები მუდამ საზეიმო, სადღესასწაულო ხასიათს ატარებდა. იგი მზად იყო მთელი საათობით ესმინა მფრინავთა თავგადასავალი, დაწვრილებით გამოეკითხა, რას განიცდიდნენ ისინი ფრენის დროს. რაღაც განსაკუთრებული, შინაგანი ატატცებით ისმენდა ხოლმე ვანო ლექსებს, თითქოს ცდილობსო ცალკეული მკვეთრი სტრიქონების დამახსოვრებას.

ვანოს მეტად აინტერესებდა ამაღელვებელი პიროვნება მაიაკოვსკისა, რომელსაც დიდ მომავალს უწინასწარმეტყველებდა და „მოქმედ გულკანს“ უწოდებდა.

დიდად სასიამო იყო ვანო სარაჯიშვილთან კონცერტებში მონაწილეობა, თვალყურის დევნება გამოსვლის წინ კული-

სებში მისი მღელვარებისათვის, ხოლო შემდეგ ნეტარებით სულგანაბული სმენა გულის ჰილრემში ჩამწვდომი მისი წარმტაცი სიმღერისა.

განა შეიძლება გენიალური სარაჯიშვილის დავიწყება? არა, არასდროს! იგი — მარადისობის ბრილიანტია“.

რა გასაკვირია, რომ „ველკანური ტემპერამენტის“ მქონე ვანომ მაიაკოვსკის „მოქმედი ველკანი“ უწოდა. განა ბევრი მოიძებნებოდა მაშინ, თუნდ ხელოვანთა შორისაც, დიდი პოეტის ასეთი შემფასებელი?

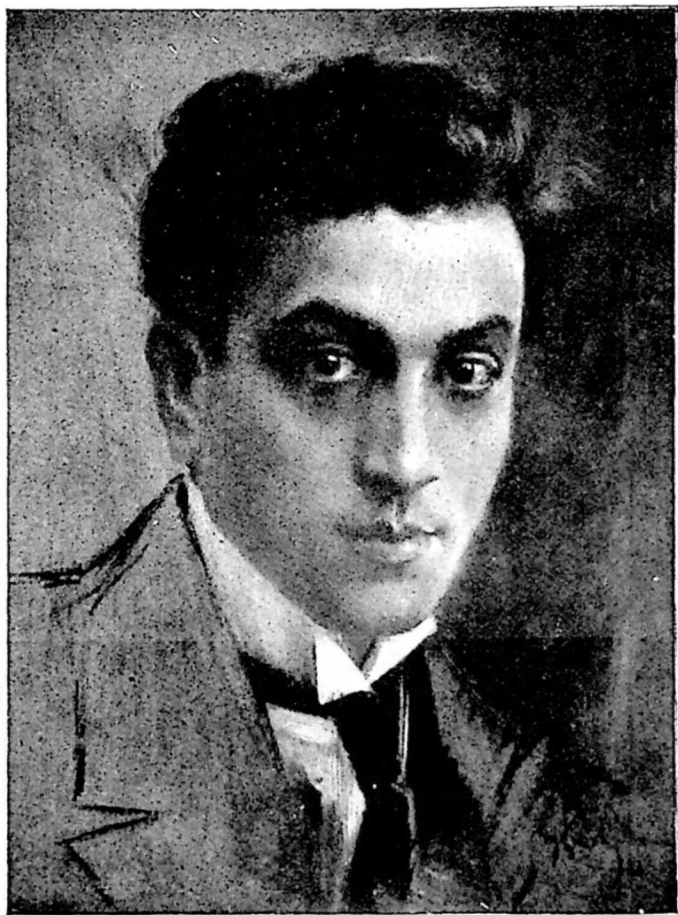

თბილისში მოწვეულ მსახიობ ქალებს ოპერის დირექცია პირობად უყენებდა ვანოსთან სიმღერის აუცილებლობას. ერთ დროს მასთან „ტრავიატაში“ მონაწილეობდა მსახიობი ხ—ნა. გამოუცდელი მომღერალი ხშირად სცდებოდა ტონს. ვანო მას სცენაზევე ჩასჩურჩულებდა, უსწორებდა. ერთხელ სპექტაკლის დროს ხუმრობით კინალამ თავში ჩაატყა ხელი. ვანო იშვიათად ეწეოდა პედაგოგიურ მოღვაწეობას. ეს იუბილეზედაც „უსაყვედურეს“. ბევრსა სთხოვდნენ, მაგრამ მუდამ უარს ამბობდა; ხმას გაუსინჯავდა და თუ მოეწონებოდა, ვერ ისვენებდა, ვიდრე არ მოაწყობდა პროფესორთან. ხშირად ამბობდა—როგორ აწამებენ კონსერვატორიაში ასალგაზრდებს. თავიანთ ნებაზე ამღერონ, უკეთესიაო.

რა გაეწყობა. დიდებული მომღერალი საკუთარი პოეტური ბუნებიდან გამომდინარეობდა: უძნელდებოდა თავისი ტემპერამენტის ჩაკეტვა პედაგოგის გარკვეული სისტემის ჩარჩოებში.

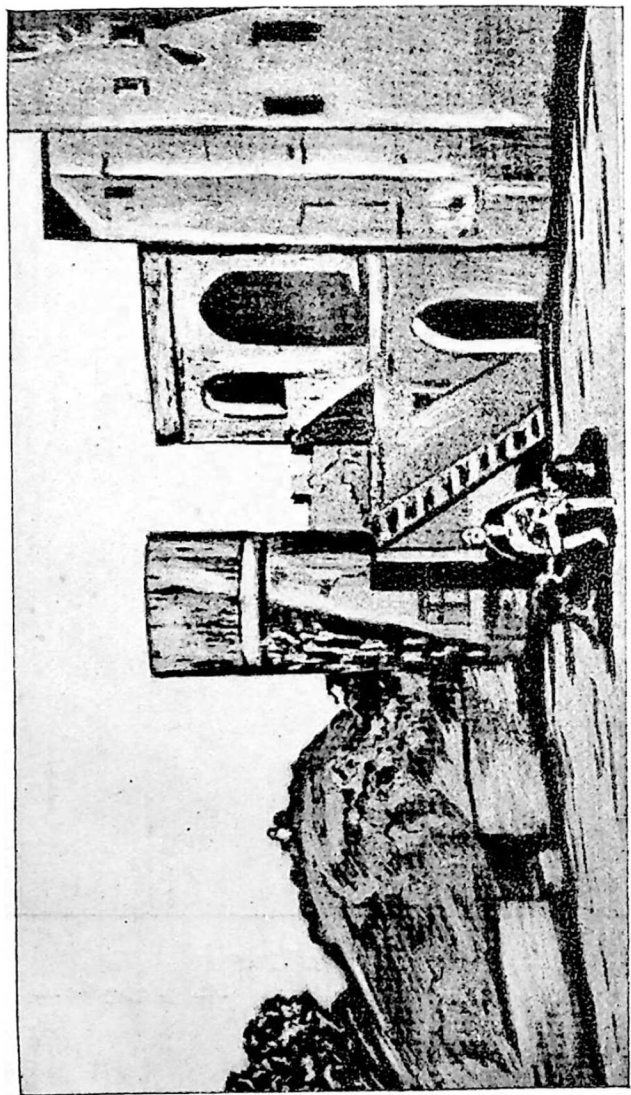
1919 წელს ი. აბაშიძე მუსიკალური სასწავლებლის ინსპექტორად დანიშნეს. მან ვანოს სკოლაში მოღვაწეობა სთხოვა.

— ჯერ სანამ ხმა შემწევეს, სცენას ვერ მოვშორდები, — უპასუხა ვანომ. — პედაგოგობა კი ერთ ადგილას ყოფნას და სისტემატურ შრომას მოითხოვს. მსახიობი ვარ, დღეს საქართველოში ვმღერი, ხვალ იქნებ რუსეთში ან იტალიაში ამოვყო თავი. ამის გამო პედაგოგობას ხელს ვერა ვკიდებ. მაგრამ

ვ. სარაჯიშვილი

ნახ. უ. ჯაფარიძის

ვ. სარაჯიშვილი მალაზის რელიეფი

როდესაც სცენისათვის აღარ ვიქნები გამოსადეგი, მაშინ შე-
დაგოგობას შევუდგები და კვებნად არ ჩამომართვა, თუ ვიტ-
ყვი, რომ კარგ, ნამდვილ იტალიურ სკოლას გადავსცემ ჩემს
მოწაფეებსაო.

ეს არ დასცალდა.

ვანო უდიდესი სიხარულით ეგებებოდა ყოველი ქარავე-
ლი მომღერლის გამოჩენას. 1922 წელს რუსთაველის საბე-
ლობის თეატრში რიადნოვის სტუდიის მოწაფეთა კონცერტი
იყო. კულისებში ხმას ავარჯიშებდნენ. ვანო მოწაფეებში შე-
იჭრა და ღიმილით იკითხა — ვინ იყო, ახლა რომ მღეროდაო.

— მე გახლდით, ბატონო ვანო! — მორცხვად მიუგო
ერთმა.

— რა გვარი ბრძანდებით?

— ქუმსიაშვილი...

— თქვენ იმღერებთ სცენაზე, უსათუოდ იმღერებთ!

ვანომ ბინაზე დაიბარა ნიკო ქუმსიაშვილი, ფორტეპიანოს
მიუჯდა და აბესალომის არია ამღერა. გამოუტყდელ ნიკოს ში-
შით მკვდრის ფერი დაედო, მაგრამ ვანომ გაათამამა, ნელი-
ნელ აპყვა აკომპანემენტს და თავისი შესანიშნავი ხმის მთე-
ლი სიმძლავრე გამოააშკარავა.

ვანოს სახე გაუბრწყინდა, თავისიანებს მიუბრუნდა:

— ასეთი ხმითა და ჩემი ოსტატობით მთელს მსოფლიოს
დაიპყრობდა ადამიანი!

ვანო ახალისებდა და ათამამებდა ახალგაზრდა მომღერ-
ლებს, აჩვენებდა მათ სცენას, აცნობდა ფართო საზოგადოებას.

თბილისის ოპერის თეატრში აკაკი წერეთლის გარდაცვა-
ლების წლისთავის აღსანიშნავი საღამო გაიმართა. მონაწი-
ლეობას იღებდნენ ვანო სარაჯიშვილი, სანდრო კავსაძე.
ს. ტომაშევიჩი, ა. ჭუმბურიძე და სხვანი. ახალგაზრდა მომ-
ღერალი ა. ჭუმბურიძე ძალზე ლელავდა, რადგან ეს მისი პირ-
ველი საბასუხისმგებლო გამოსვლა იყო და ისიც... ვანო სარა-
ჯიშვილთან.

საღამოს საკონცერტო განყოფილება ვანომ ა. ჭუმბური-
ძის გამოსვლით გაახსენებინა. საზოგადოებამ კარგად მიიღო.
ბოლოს გამოვიდა ვანო. მქუხარე ოვაცია გაიმართა. უცებ კუ-

ლისებში წაავლო ხელი ჭუმბურიძეს და საზოგადოების წინაშე გაიყვანა. ვანოს ასეთმა მოქცევამ ტაში გაათქეცა. ა. ჭუმბურიძეს სადღაც ზღაპრულ მხარეში ეგონა თავი.

ასევე წარუდგინა ვანომ საზოგადოებას კომპოზიტორი თამარ შავერზაშვილი და მრავალი სხვანი.

დავით ბადრიძესაც ერგო ვანოს ქება და მოწონება. ბევრი რამ სმენოდა ამ ახალგაზრდაზე, თვით მოიკითხა, მიძებნა და გაეცნო.

ლადო გერმისაშვილი ხომ ვანოს ხელდასმული და გამოყვანილია. ჭაბუკი ლადო ალ. მაისურაძის გუნდში მღეროდა. 1923 წელს გაიშარათა ამ გუნდის კონცერტი, სადაც ლადომ გუნდთან ერთად შეასრულა „გუთნური“ და „სამშობლო ხევსურია“. ვანო პროფესორ რიადნოვსა და დიმ. არაყიშვილს შუა იჯდა. როდესაც გერმისაშვილმა „სამშობლო ხევსურია“ დაიწყო, მაშინვე ფეხზე წამოხტა და გადახედა, ვინ მღერისო. ჯერ კიდევ სცენიდან არ ჩამოსულიყო გუნდი, რომ გერმისაშვილს მაჯაში ჩაავლო ხელი და განზე გაიყვანა.

— ასეთი ხმის პატრონს რა გინდა გუნდში? ხვალიდან არ გნახო აქ, თორემ ყურებს აგაცლი!

რამდენიმე დღის შემდეგ ვანომ იგი პროფ. კირილოვას კლასში მოაწყო უსასყიდლოდ. ვანოს გარდაცვალების შემდეგ — მისი სახელობის სტიპენდია ლ. გერმისაშვილს მიენიჭა.

ვანო უდიდეს პატივს სცემდა ხალხურ მომღერლებს. ქ. ხონში კონცერტის შემდეგ ვანოს ვახშამი გაუმართეს. მის პატივსაცემად აქ მოიწვიეს განთქმული ხალხური მომღერალი, ებრაელი „დანიელა“. დანიელს საუცხოო ტემპრის საკმაოდ ძლიერი ტენორი ჰქონდა. ძმებ კრავეიშვილებთან ერთად იგი შესანიშნავად ასრულებდა აკაკის ტექსტებზე შეშუშავებულ სიმღერებს და ათასგვარ ქალაქურ კილოს. რა თქმა უნდა, აქაც რიგიანად შემოსძახა (მოქეიფე კაცი იყო). აღტაცებულმა ვანომ გულში ჩაიკრა დანიელა. დაჰკოცნა. ფული შეუგროვა და ძალად ჩაუტენა ჩოხის უბეში.

თავისი არტისტული მოღვაწეობის პირველი დღეებიდანვე უსასყიდლოდ მოხაწილებდა ვანო სხვადასხვა საქველმოქმედო საღამო-კონცერტებში. განსაკუთრებული დამსახუ-

რება მიუძღვის მას „ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების“ წინაშე, რომლის კონცერტებს მუდამ სიამოვნებით ეგებებოდა. ერთხელ ქუთაისში საგანგებოდ მიიწვიეს ღარიბ მოწაფეთა სასარგებლოდ გამართულ კონცერტში. ბევრი სთხოვეს, მაგრამ არაფრის გულისთვის არ აიღო ფული. ასეთი ფაქტების ჩამოთვლა ძალიან შორს წაგვიყვანდა.

ეროვნული თავმოყვარეობა და მაღალი პრინციპულობა ახასიათებდა ვანოს მთელი სიცოცხლის მანძილზე.

მენშევიკების დროს ბათუმის „რკინის თეატრში“ პირველად დაიდგა მთლიანად „აბესალომ და ეთერი“. ლოკები და წინა რიგები ინტერვენტებით იყო სავსე. სცენაზე გამოჩნდა თეთრად მორთული აბესალომ — სარაჯიშვილი და თითქმის მტერს მიეჭრაო, ლოკებისაკენ მიიწია, სხვაგვარად ანთოთვალის, შემდეგ ეთერს მიუბრუნდა და დაიწყო პარტია. ყოველივე ეს ელვის სისწრაფით და იმგვარი მარიფათით მოხდა, რაც მხოლოდ ვანოს შეეძლო. მე დავესწარი ამ სპექტაკლს. ბევრი ვიფიქრე დაუფეშავმა ჭაბუკმა, რას ნიშნავდა ყოველივე ეს. ახლა, 25 წლის შემდეგ, ჩემთვის ნათელია ყველაფერი.

ინგლისელებს ძალიან მოეწონათ ვანო. დრედნოუტზე მიიწვიეს და დიდი პატივი სცეს. მათი თხოვნით „აბესალომის“ შემდეგ დაიდგა „რიგოლეტო“, სადაც ვანომ იტალიურად შეასრულა ჰერცოგის პარტია. ამის შემდეგ, მოხიბლულმა ინგლისელებმა კიდევ მრავალჯერ სცეს პატივი ვანოს, მაგრამ მაინც ვერ მოიგეს მისი გული. ვანო ინტერვენტების მოსისხლე მტერი იყო.

ერთხელ თბილისში „ქართულ კლუბში“, დიდი სადამოგამართეს. საგანგებოდ შერჩეული პროგრამით „სტუმრებისთვის“ უნდა ესიამოვნებინათ. რა თქმა უნდა, პირველ რიგში ვანო სარაჯიშვილი და სანდრო ინაშვილი მიიწვიეს. ისინი ჩოხა-აბალონით მორთულნი გამოცხადდნენ. დიდხანს ალოდინეს; „სტუმრები“ ვახშმობდნენ და ვანო კულისებში უნდა მდგარიყო ვიდრე ნიშანს არ მისცემდნენ — გამოდი და იმღერეო. ლოდინმა ყოველგვარ საზღვარს გადააჭარბა.

— წამო, სანდრო, შინ, მათი ლაქია ხომ არა ვარ, აქ იქე-
ფონ და დერეფანში ვეღარ დებოდე!

წავიდნენ, მაგრამ... საწყენი პკადრეს და რევოლვერითაც
ლაემჟქრნენ. ენომ სატყუარი იშიშვლა. სანდრომაც ხელი
გამოიღო. ქალებმა იწიგლეს და შუაში ჩადგნენ. საქმე უსისხ-
ლოდ დამთავრდა. ენოს მუდამ ეკალოვით ესო გულს ყოვე-
ლი „აოამგიობე მოამბეს“ პარპაში ჩვენს სამშობლოში.

ამასთან, აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ აღამიანურ
გრობობებში ენო წამდელი ინტერნაციონალისტი იყო. სა-
მართლიანობისა და მეგობრობის დასაცავად მისთვის არ არ-
სებობდა უცხო ტომება. აი, თუნდაც ერთი ფაქტი ამის ნა-
თვლსაყოფად.

ეს მოხდა პეტერბურგში 1909—10 წლის ზეზონში ენოს
ყოფნის დროს. სპორტის უსაზღვრო მოყვარული ენო, თა-
ვისუფალ დროს, გ. ა. ყანჩელთან და სხვა ქართველ მეგობ-
რებთან ერთად ესწრებოდა ფრანკულ ჭიდაობას, რომელიც
„მანეჟში“ იმართებოდა. ჩემპიონატში შედიოდნენ განთქმუ-
ლი მოჭიდავენი ეპიტროფი, ლუარიხი და სხვანი. მათ შორის
იყო შესანიშნავი სპორტის აღამიანი, ზანგი ვილლი ჩეზე. იგი
ქლიერ უყვარდა ენოს. ჭიდაობის გარდა მანეჟში სხვადასხვა
გასართობებიც იმართებოდა, მაგალ., „სკეტინგ რინგი“, რო-
მელიც ახლახან იღვამდა რუსეთში ფეხს. იმ დღეს მაყურე-
ბელთა შორის იყო ვილლი ჩეზეც. იგი ენოსთან იდგა. სი-
ცოცხლით საგსე ზანგი გულუბრყვილო ღიმილით ადევნებდა
თვალს ვირტუოზ ოსტატთა ფიგურულ სირბილს გორგოლა-
ჭებით. ცოტა ხნის შემდეგ ვილლი ჩეზეს ახალგაზრდათა ერ-
თი ჯგუფი მიუახლოვდა. ღვინო ერყობოდათ. მათში ერთი
გოლიათი ერია. მან აბუჩად აიგდო ზანგი, საჯაროდ დასცი-
ნოდა, „შავ მაიმუნს“ უწოდებდა და უროსავით შეკრული
მუშტი მის სახესთან მიჰქონდა.

ენო სარაჯიშვილი აღამფოთა ამ უმსგავსო საქციელმა.
იგი მიიწევდა ვილლი ჩეზეს დასახმარებლად და მზად იყო
შებმოდა მის მოწინააღმდეგეს, მიუხედავად იმისა, რომ იგი
მართლაც გოლიათს ჰგავდა. მეგობრები ამშვიდებდნენ ენოს.

უცნობმა ზანგს შემოჰკრა: ვილლი ჩეზემ მაინც არ გასცხმა, რითაც მეტა სიმპატიი დაიმსახურა მთელს ხალხში. მეორედ შენოჯერა მოუწოდომეს. მაშინ ვილლი ჩეზემ კრივის კლასიკური დარტყმით ძირს გაშლართა ეს ვაჟკაცი. პოლიციამ საქმის გაურკვევლად მოისურვა ზანგის დაპატიმრება. ვანო საქმეში ჩაერია და კატეგორიულად მოითხოვა წაეყვანათ საპოლიციო უბანში ნამდვილი დამნაშავე და მისი ამაღლა. ვანო თან გაჰყვა და სათანადო ჩვენება მისცა. ვილლი გაათავისუფლეს, ისინი კი დააპატიმრეს. გამოიჩვენა, რომ ე.წ. „გოლიათი“ და მისი ამხანაგები იყვნენ ბანკის „იუნკერსი და კომპ.“ მოსამსახურენი. ისინი გერმანელთა „პრიულ რასას“ ეკუთვნოდნენ და, რა თქმა უნდა, ვერ ითმენდნენ ზანგს თოვლიან გვერდით.

შეიძლებოდა კიდევ ბევრი ფაქტის მოყვანა, მაგრამ მგონი ესეც საკმაოა ვანოს ადამიანური იერის დასახასიათებლად.

სხვათა შორის, ვანოს ხელშეწყობით დაწინაურდა ამჟამად მოსკოვის დიდი თეატრის დირიჟორი მელიქ-ფაშაევც, იგი პირველად ვანომ წაიყვანა აკომპანიატორად თავის საკონცერტო მოგზაურობაში. დაბრუნების შემდეგ დაახასიათა, როგორც შესანიშნავი მუსიკოსი, და კონცერტმეისტერად მიაღებინა თბილისის ოპერაში. ცოტა ხნის შემდეგ „ქეთო და კოტე“ მიატემინა საღირსიოპოლად. ნიჭიერმა ტაბუკმა ამის შემდეგ საქვეყნოდ გაითქვა სახელი.

ვანოს კომბური ცხოვრების ნამსხვრევები

ილია ჭავჭავაძის თქმისა არ იყოს, ვანო „ნადირობის ტრფიალი“ იყო. საქართველოს მონადირეთა კავშირი მას თავის საპატიო წევრად სთვლიდა, „ჯონარდ მონადირეს“ ეძახოდა. ნადირობის დროს ერთიანად მიმზიდველი ხდებოდა ვანო, მეგობრების სულსჩამდგმელი იყო. ზედმეტი სიხალისე შეჰქონდა ამ ისედაც ხალისიან და წარმოც სპორტში.

აი, ეს ყველასთვის ძვირფასი ამხანაგი და ჯომარდი მონადირე ყარაიას და ცივი-წყაროს ტყეებში, კოჯორში, ნატახტარში, მუხრანში, სართიჭალაში აღამებდა და ათენებდა.

უნაზესი ხმის პატრონი ვანო არად აგდებდა გაციებას და ქაობში წოლას, ოღონდ ბუნების წიაღში გაჭრილიყო. თავისუფლად ამოესუნთქა. ნადირობას ვანო ბავშვური სიხარულით განიცდიდა; წინა ღამეს ლოგინში ვეღარ ეტეოდა, ვერ იძინებდა. რა თქმა უნდა, მის ნაცვლად რომ ვინმე სხვა ყოფილიყო, თავის ხავერდოვან ყელს სუფთა ჰაერზე სალაპა-აჟოდაც არ გაიმეტებდა. მუდამ საუცხოო ჯიშის, პრემირებული ძაღლები ჰყავდა. ძალიანაც უყვარდა. ერთ მათგანს თავისი საამაყო პარტიის გმირის სახელი — „ნადირ“ — დააოქვა. ძაღლი ავად გაუხდა. ვანო ღამეებს უთევდა, ავადმყოფ ბავშვსავით ულოლიავენდა, თავზე ხელს არ ამოკრებდა. როგორც კი წუთით დასტოვებდა, გონიერი პირუტყვი სწუხდა და შფოთავდა. მოკვდა „ნადირ“ ვანომ იგი აღამიანივით აგლოვა.

ვანოს დაუცხრომელი ტემპერამენტი ნადირობაშიც მკლავნდებოდა. მუდამ თოფშემართული დადიოდა და ელვისებური დამიზნებით ეპროდა ხოლმე, ნანადირევიც ბლომად მოჰქონდა. მაგრამ ეს ტრფიალი ზოგჯერ ძვირად უჯდებოდა ვანოს, — ცივდებოდა, ავადმყოფობდა. ოპერის მსახიობის ნაკუჭში მაინც ვერ ჩაიკეტა, ვერ აიღო ხელი ნადირობაზე. მასთან ერთად ხშირად ნადირობდნენ სანდრო ინაშვილი, ლეონ ისეცკი, საბინინი, ძველი რკინიგზელი ვიქტორ ბელიკოვი (მონადირეთა კავშირის გამგეობის წევრი) და სხვები.

გიჟნაჲ მონადირეს — ვანო სარაჯიშვილს მოულოდნელად რაღაც სევდა შეიპყრობდა ხოლმე, თოფს გააგდებდა. საღმე მიყრუებულ ადგილას ჩაჯდებოდა და უსაზღვრო ფიქრს მიეცემოდა: განთიადისას სტკბებოდა ტყის მყუდროებით. მზის ამოსვლით, ფრინველთა ჟრიაშულით. რამდენჯერ უთქვამს ჰეგობრებისათვის:

— დასტკბით გარემოს იდუმალი მშვენიერებით. მერეც პოპკლავთ. ძვირფასი წამი კი გაფრინდება, მას ფრინველზე სწრაფი ფრთა აქვს...

მონადირეებს აოცებდათ ეს საკვირველი გარდაქმნა ვანოსი. ლეონ ისეცკი „ცოცხალ ბაირონს“ ეძახდა. თოფს ჯახდებდა და მასთან ერთად უნებურად მიეცემოდა ფიქრს.

მაგრამ ეს „ბაირონიზმი“ არ იყო ვანოს დამახასიათებელი განწყობილება. ყველასთან საერთო ენას პოულობდა, ყველას ეგუებოდა და ხიბლავდა თავისი უშუალოებით, სულიერი სიმდიდრითა და მეგობრული დამოკიდებულებით.

ერთხელ ვანოს და ლეონ ისეცკის ცივი-წყაროს ტყეში ცხენოსანი შემოეყარა. მოსალოდნელი იყო გაძარცვა, შესაძლოა სისხლიც დაღვრილიყო, რასაც ასე გაუბოდა ხოლმე „მეოცნებე ბაირონი“. ვანომ მათ თავისი ვინაობა გააცნო და თოფს უფრო მაგრად ჩასჭიდა ხელი — საბედისწერო შებმისათვის მოემზადა. ისეცკიმ გავლენიანი ადამიანი — სამედ შიხლინსკი ახსენა, მისი სტუმრები ვართო. სამედი მეტყევე იყო, რამდენიმე კილომეტრის მოშორებით ცხოვრობდა. „ქართველი შომღერლისა“ და სამედის ხსენებამ საქმე სწრაფად შეატრიალა. ცხენები დაუთმეს, ისეცკი და ვანო უნებურად უნდა სწევოდნენ სამედს. ეჭენიც გაჰყვნენ. სამედ შიხლინსკი სიხარულით ცას ეწია (იგი მშვენიერად იცნობდა ვანოსაც და ისეცკისაც). ცხვარი დაჰკლა, ფლავი მოხარშა, დანაყრდნენ.

— გვიმღეროს ჩვენმა აშულმა, — მორიდებით შესთხოვეს ვანოს.

ვანომ მეგობარს გადაჰხედა; ისეცკი შეიშმუშნა, მაგრამ ვანო წამოხტა და სწრაფად ნაბადი მოასხა.

— შენ მეფისტოფელი ხარ, ნაბდიანი მეფისტოფელი! მე — ფაუსტი. განზე მიდევ, ხელი დაიჭდე და „გამომეცხადე“. მალე, მალე!

ტყის მყუდროება ვანოს სიმღერამ დაარღვია. გაათავა „ფაუსტმა“ თავისი არია, და აგრიალდა ისეცკის ბანიც:

— მე აქ ვარ მუდამ შენს სამსახურად...

შემდეგ ვანომ აზერბაიჯანული კალოც შემოსძახა და მთლად მოაჯადოვა თავისი აუდიტორია. დიდის ამბით გამოაცილეს ძვირფასი სტუმრები.

როდის ეწვევიან კიდევ ყარაიას ტყეს „ფაუსტი“ და ნაბდიანი „მეფისტოფელი“?

რკინიგზის სადგურში დიდძალი ხალხი ელოდებოდა მატარებელს. მეტწილად აზერბაიჯანელი გლეხები იყვნენ. მოწყენილობა ჩამოვარდა. ვანო კუთხეში მიდგა, მათებური ლილინი გააბა და თავისებურად ჩაჰფერფლა ჰანგი. გაოცებული გლეხები გარს შემოერთყვნენ. ერთი მოხუცი ცრემლმორეული არწმუნებდა თავის მეზობლებს — ასეთი სიძლერა თვით ალაჰის მოვლენილ ძე ხორციელს თუ შეუძლიაო, და ბევრი რამ საოცარი ითქვა იქ ვანოს შესახებ. ბოლოს შიშით განეჩიდნენ, შორი-ახლო უთვალთვალედნენ. ბელიკოვმა განგებ აძაგა ვანოს სიძლერა. კინაღამ მოჰკლეს.

ვანომ შეურაცხყოფილი მსმენელები დააშოშმინა და უფრო განავრცო ლილინი.

ლეონ ისეცკიმ ვერ მასწავლა ბელიკოვის მისამართი. მითხრა, დიდუბეში უნდა ცხოვრობდესო. ეზო-ეზო საკმაო ხეტილის შემდეგ მე ვიპოვე ვიქტორ არქიპის-ძე ბელიკოვის ბინა. აი მისი პაწია მოთხრობა:

— ვანო სარაჯიშვილი გამაცნო ისეცკიმ ნადირობის დროს. ხშირად გვინადირნია ერთად. მე გზის მაჩვენებელი ვიყავი. მეტად ფიცხი მონადირე იყო ვანო, მუდამ კუნთდაძაბულ დადიოდა, თითქოს ფეხზე შეყენებული ჩახმახიაო. იმპერიალისტურ ომამდე (წელი არ მახსოვს) სადგურ ცივ-წყაროში გადმოვხდით სანადიროდ მე, ვანო, ისეცკი და საბინინი (ცნობილი ბანი. შ. კ.). მეორე დღეს ახალი წელი იყო, და ვანო ოპერაში უნდა გამოსულიყო¹. სადგურის მოსაცდელ დარბაზში ვანომ ძალად ამღერა ისეცკი. რა თქმა უნდა, თვითონაც თა-

¹ ეს იქნებოდა 1912 წლის 31 დეკემბერს, რადგან 1913 წლის 1 იანვარს თბილისის ოპერაში დაიდგა „ტრაეიატა“ ვანოს საბენეფისოდ. ალფრედის პარტიას ვანო აპრულებდა, ვიოლეტასას — საბანევეა. აბა, რომელი მსახიობი გაბედავდა ტყე-ღრეში წოწილას და ნადირობას ასეთი საპასუხისმგებლო გამოსვლის წინ?! შ. კ.

ვისებურად შემოსძახა. აზერბაიჯანელი გლეხები თვალცრემლიანნი და პირდაღებულნი უსმენდნენ ამ საოცარ დიდებულებას.

ამის შემდეგ სადგურის უფროსმა მიგვიწვია. ისეცკიმ ფორტეპიანო დაუკრა, ვანო მღეროდა. საზოგადოდ, ვანო დაუცხრომელი ადამიანი იყო. სადგურის უფროსის ბინიდან მეტყევე ბარაეკოვისას გადავედით. მან თავის ბინაში გადაატანინა მუშებს ფორტეპიანო. იქ მეორეჯერ შევხვდით ახალ წელს. მატარებელი წავიდა. შეგვპირდნენ, სატვირთო მატარებლით გაგამგზავრებთო. მე სადგურში წაველ ამბის გასაგებად. მოსმოდა დიდებული სიმღერა: „მზე ჩადის და კვლავ ამოდის, ჩემს საკანში მაინც ბნელა“. ხშირად მსმენია ხოლმე ტყეში ვანოსაგან ამგვარი კონცერტები, მაგრამ აღტაცებისაგან აღვილზევე გავიყინე. ვიმგზავრეთ პირუტყვის ვაგონით. ვანო კისერზე დავისვი და ვაგონში შევაგდე. იგი განუწყვეტლივ ხარხარებდა:

— აი სალონი, დიდებული სალონი!

თბილისამდე არ შეწყვეტილა მისი სიმღერა. სპეციალურად მოწყობილი ღრეობა და სმა ვანოს არ უყვარდა, მაგრამ ამხანაგების წრეში უსაზღვროდ მზიარული იყო.

ხშირად მიწვევდა ვანო თავის სპექტაკლებზე ოპერაში. აღტაცებული ვიყავ მისი სიცოცხლით სავსე, რაღაც განსაკუთრებული თამაშით, ხმაზე ხომ ლაპარაკი ზედმეტია.

ვანო იყო მომხიბვლელი, სულსა და გულში ჩამძვრომი ამხანაგი, გიჟმაჟი, ხალისიანი. რაც მთავარია—ზედმიწვევით სადა და თავმდაბალი. ყოველგვარ პირობებს ეკუთებოდა — არც მოიწყენდა, არც მოგაწყენდა. მე დიდ პატივსა მცემდა, ნამდვილი მეგობრული გრძნობებით ეუყვარდი.

• •

ვანოს იუბილეს დროს დაიწერა:

„...როცა ვანო იძულებული იქნება ტყენას ჩამოშორდეს, მისდამი ხსოვნა და სიყვარული ლეგენდასავით დარჩება და შედარების სიმბოლოდ გადაიქცევა სხვა მომღერალთა დასაფასებად. და ეპვი გვებადება, მომავალში ბევრმა გაუძლოს ამ

შედარებას. ალბათ ბევრჯერ გავიგონებთ: „კარგია, მაგრამ სად ვანო, სად ეგ?!“

ვანო სარაჯიშვილი მომღერალთა შორის გამოჩენილი „შეადგენდა არამცთუ ჩვენში, არამედ იქნებ მსოფლიოშიც. იგი მთლიანად „ლირიკული გადახვევა“ იყო, სცენაზეც და ცხოვრებაშიც. მის პოეტურ წვას მომღერლის თბილი ყელსახვევი ვერა ჰფარავდა¹.

სიცოცხლის სიყვარული და ხელოვნებით აღფრთოვანება თანაბრად აღაგზნებდა მას აბესალომის პარტიაშიც, ყარაიას ტყის ქაობშიც, და ქართველი გლეხის სუფრასთანაც.

ამგვარ ადამიანს თვით ბუნება ჰქმნის და აკი ვანო პოეტის გაშიშვლებული გულით მიდიოდა ამ ბუნებასთან.

* *

ერთხელ ვანო ავარაკზე ისვენებდა ნათესავეებთან. მშვენიერი საღამო იყო. სასიამოოდ სათვლელდა ბუნება. ეზოსთან წყარო ჩუხჩუხებდა. ვანომ მას ფიჩხი დაუწყო, რომ მომეტებული სინაზით დაეტებო სმენა; კაშეევაროვის „სიჩუმე“ დააკვრევინა, გარეთ ჰამაკში ჩაწვა და კრინით იმღერა ეს რომანსი. ოთახში ზთხოვეს. იუარა.

— ზოგჯერ მეც მინდა ხოლმე ვუსმინო ჩემს თავს, ჩემს სულსა და გულს. მამღერეთ ჩემთვის...

ეს „თავისთვის“ სიმღერა ხშირად ხდებოდა.

* *

ერთმა მეგობარმა ვანოს ნადიმი გაუმართა. განთიადზე ვანო თავისი მეგობრებით ეტლით ბრუნდებოდა შინ. ელბაქიდის აღმართზე, ხევის ციცაბოდან მტკვარი და ქალაქის მარცხენა

¹ ერთხელ, თბილისში საგასტროლოდ ჩამოვიდა მთელს საბჭოთა კავშირში განთქმული მომღერალი №. საქმე მქონდა მასთან, დილის 10 საათზე ვეწვიე: სიამოვნებით მიმიღო და ჩურჩულით მითხრა: ბოდიშს ვიხდი, მე დღეს მუნჯი ვარ, რადგან საღამოს კონცერტი მაქვსო. წამოველი, ვანო სარაჯიშვილი გამახსენდა... შ. კ.

ნაწილი რომ ზჩანს, ეტლი გააჩერა და აწითლებულ აისს შეავლო თვალი.

მომღერალ პოეტის სულსაც ალი მოედო; მოულოდნელად შემოსძახა:

მთაო, გადმიშვი, გადმიშვი,
რა ნისლი მოგიხვევია...

მთელი ზალხი გამოეთინა, თვალს იფშენეტუნენ, ტაშის გრიალი მოისმა სახლებიდან.

მეგობრებმა მაინც შეჰკადრეს:

— ვანო, ხმას გაუფრთხილდი...

— მე ბუნებრივი ხმა მაქვს, ეს ვერას მავნებს. არ არსებობს ამაზე უფრო ბრწყინვალე ჰპექტაკლი და ბედნიერება! — უპასუხა მან.

მაგრამ განთიადს მომეტებული მღელვარებით ხვდებოდა ვანო სოფლად, ბუნების წიაღში.

• •

„...კახეთში ერთი კონცერტის შემდეგ ვახშამი გაიმართა. ნადიმი გაგრძელდა.

— ნუ დავიძინებთ, ვანოს ვაჩვენოთ, როგორია განთიადი — გათენება ალაზნის ველზეო, — წარმოთქვა ერთმა.

ითქვა — აღსრულდა.

მზიარულება დაუღეველი იყო: ქეიფი კახური, სიმღერა — არაჩვეულებრივი. განთიადისას ფრინველთ დაიწყეს შეხმატკბილებული გალობა. ბაღში იადონი აკენესდა, თითქოს დიდს მომღერალს ეჯიბრებო. ეგოდენ ძლიერი იყო გალობა მისი.

ვანომ ყური ცქვიტა, მერე შეჰმღერა და... ირგვლივ ყოველივე მიყუჩდა, ყოველნი სულღგმულნი სმენად გადაიქცნენ. თითქოს ფრინველთაც შესწყვიტეს გალობა, იადონმაც ხმა გაკმინდა... ღრმა ძილისაგან გამოღვიძებული სოფელი სულ-განაბული უსმენდა ჯადო სიმღერას.

თითქოს ვანომ დასძლია ეშხით დამთვრალი გაჯიბრებული იადონი¹.

¹ ი. იმედაშვილი, ჟურნ. „თეატრი და ცხოვრება“ № 16, 1924 წ.

• •

ყოფილა შემთხვევა, რომ ვანო „გაჯიბრებულ“ ბუნებასაც კი შეებნია.

თბილისის ერთ ბაღში ვანო მეგობრულ ჭაფურასთან იჯდა. სწრაფად დაიკავეს მის ირგვლივ განლაგებული მაგიდები. თითქოს მშვენიერი ამინდი იყო, ცოტა ხნის შემდეგ კი ფოთლებზე ზაფხულის წვიმის წვეთები ახმაურდა. ხალხი შეიშმუშნა, ბევრმა ხის ძირში მისწია სუფრა, მაგრამ ტოტებმა ყველავერ შეითარა, წვიმამ დაუშვა. აფორიაქდნენ... ამ დროს ვანოს კრინი გაისმა, და ყველა გაქვავდა, გაიწუწუნნენ.

• •

1922 წელს თბილისის ოპერის თეატრში „აბესალომ და ეთერი“ მიდიოდა. დარბაზი გაჰყვანილი იყო. უცხო სტუმრებაც ესწრებოდნენ. ხალისიანად დაიწყო ვანომ აბესალომის პარტია. ეს სპექტაკლის სხვა მონაწილეებსაც გადაედო, — ისინიც ხალისით თამაშობენ. მაგრამ... ვანო რაღაც არაჩვეულებრივ მიზანსცენებს აკეთებს: მურმანიაკენ მიისწრაფის. გულჩაახრობილი ვეზირი კი გაურბის უფლისწულს. ცდილობს მისგან განცალკევებით გამოსთქვას თავისი ბოლმა. ახლოვდება ეთერისადმი აბესალომის ჭიკის სცენა. დარცხვენილ ეთერსაც განრიდებული პოზიცია უჭირავს. ვანო კი, თითქოს ჭადრაკს თამაშობსო, სცდილობს არც ეთერს დასცილდეს და მურმანთანაც ახლოს მოხვდეს. მდგომარეობა თანდათან მძაფრდება. ყოველ წამს უფრო ნათლად ემჩნევა ვანოს ეს მისწრაფება. აი. დრო იხელა და მურმანთან გაჩნდა. თითქოს ალღო აუღო მის მტრულ განზრახვასო, წარბი შეჰკრა და თვალი მიანათა:

— დავიღუპე! საპირფარეშოში დამრჩა ეთერის დანა... — ჩასჩურჩულა მურმანს — ელიოზიშვილს და კვლავ ელეის სისწრაფით განერიდა. ნ. ელიოზიშვილმა უცებ გაართვა თავი შექმნილ ვითარებას. თითქოს ნადირს გამოედევნაო, სწრაფად გაჰკრა იგი სცენიდან, როცა სამღერი არა ჰქონდა; ისევ შემოიჭრა, ვანოს ჩაუქროლა და განაგრძო თავისი პარტია.

აბესალომმა ერთგულების ნიშნად თავის სატრფოს დანა

გადასცა. პარტიერიდან კი მხოლოდ შესანიშნავი თამაში სჩანდა. ვანომ თავის მეგობარს სცენური უნარი უქო.

იმ ღამეს, ნ. ელიოზიშვილთან ერთად, ვანომ ზაქარია ფალიაშვილიც მიიწვია მეგობრულ სუფრაზე.

• •

ზამთარია. შუალამე გადასულა. ნელი პირით თოვს. მეგობრებთან ნასიამოვნები ვალერიან გუნია შინ ბრუნდება. ახალგაზრდები მოჰყვებიან. ზემელთან. რესტორან „გემოდან“ ვანო ამოვიდა. ეგახშმა. შეგვიანებიყო.

გუნიაჲ გზა გადუქრა, მკერდზე მიიკრა და ჩაჰკოცნა.

— რა გინდა ახლა აქ? რად მიღუპავ სამშობლოს... ვანო!

— სამშობლოს ვენაცვალე, თქვენ გენაცვალეთ... რას წარმოვადგენ?

ვანო შინ გაისტუმრეს. გუნიაჲ გზა განაგრძო და ვილაც გაბღენძილ პოლიციელს შეუტია, თითქოს ჭავრი იმაზე იყარაო. ბევრი რამ მომაწოდა კიდევ თავისი დღეურიდან ამ სცენის მონაწილე ვალ. ავალიანმა, მაგრამ ეს ვალერიან გუნიას ბობოქარ გზას შეეხება.

• •

სუფრასთან ვანო სარაჯიშვილი მიჰყავდა ქართველი კაცის ლალ ბუნებას, ადამიანის სიყვარულს და არა ღვინოს. ქალამნიან გლახსაც რომ მიეწვია, პურ-მარილს არ დაუწუნებდა. დაილოცებოდა, გადაჰკრავდა, სიმღერაშიც აიყოლებდა. უშნო ღრეობა, როცა პირიქით — ღვინო სვამს ადამიანს, მას არ უყვარდა. რაინდულ ჩვევათა ტრადიციის კვალობაზე კი, რამდენადაც ეს შესაძლებელი იყო, კაცს არ გაექცეოდა. ზოგჯერ განმარტოებულად უყვარდა ჭიქა ღვინო, ისე როგორც „სიმღერა თავისთვის“.

ვანოს გარდაცვალების პირველ წლებში ერთი სარდაფი გვქონდა ამოჩემებული „ზემელთან“. შესანიშნავ ღვინოს ინახავდნენ. იმ დღესაც სახელდახელოდ ჩავედით. ერთი მეტად ფაქიზი ამხანაგი გვერია; კოხტად ეცვა, ბუზს არ იკარებდა.

სარდაფის პატრონი მოიხმო, უსუფთაობა უსაყვედურა — აქ პური როგორ იქმევიაო. ოდნავ ნაღვინევ მოხუცს სახე უფრო აუჭარხალდა. მოგვიახლოვდა, რაღაც გაბზარული ხმით დაიწყო.

— ერთი უსწავლელი კაცი ვარ. პატარა რამე უნდა გყად-
როთ. ვანო საჩაჯიშვილი ჩემი მუშტარი იყო. გვიან, თეატ-
რიდან გამოსვლის შემდეგ, მომიკაკუნებდა. ერთი ვინმე ყო-
ველთვის ახლდა, ზოგჯერ მარტოც ჩამოდიოდა. თონის პურს
და კარგ საუზმეს ჩამოიტანდა. უჩემოდ ჭიქას არ აწევდა. ცო-
ტა ხნის შემდეგ კრინით მოქარგავდა აქაურობას. ეს მურდა-
ლი ჭერი მაშინ ოქროს ვარაყით მოხატული მეჩვენებოდა. სწო-
რედ აი, ეს ადგილი უყვარდა მუდამ. ვაჰ, ამ კედლებს რომ
ენა მისცა!.. ღმერთო, სული გაუნათლე, თუ არის რამე ქვეყა-
ნაზე!..

მოხუცმა თვალში ხელი ამოისვა, ჭიქას თავი წაუქცია და
ღვინო დალია. შემდეგ უფრო ბეჯითად და ხმამაღლა სთქვა.

— კარგი ჯელები ხართ. რა უნდა, შვილო, აქ თეთრ სუფ-
რას? აქ სარდაფია. თუ ამის ეშხი არ იცით, რად ჩამოდიხართ?
სირცხვილით დავიწვით. ჩვენც დავლიეთ შესანდობარი.

1917 წლის ივლისი იდგა. ცხელოდა. „სამხედრო კავშირ-
მა“ ქართულ კლუბში საქველმოქმედო საღამო გამართა. მოზ-
ღვაკებული ხალხი ძლივს ეტეოდა საზაფხულო თეატრის დარ-
ბაში. უსასყიდლო მონაწილეთა შორის ვანოც ერია. მოუთ-
მენლად მოელოდნენ მის გამოსვლას. და, აი, იგრილა მქუხა-
რე ტაშმა. კონფერანსიემ ვანო საჩაჯიშვილი გამოაცხადა.
ბევრი ამღერეს. ღამის პირველ საათამდე გასტანა კონცერტ-
მა. ბაღში ყველგან სუფრა იყო გაშლილი. სხვადასხვა ორ-
კესტრები ათასნაირ ჰანგებს უკრავდნენ. ერთ-ერთი სუფრა
მწერალმა პეტრე მირიანაშვილმაც გაშალა. ბაღში ვანო შე-
მოვიდა. ყოველ მხრიდან სთხოვდნენ, მაგრამ თავის ყოფილ
მასწავლებელთან — პეტრესთან ჯდომა არჩია. მთელი ყურად-
ღება ამ სუფრისაკენ იყო მიპყრობილი. ირიჟრაჟა. შალვა მი-
რიანაშვილმა მანქანით გაისტუმრა შინ ოჯახის წევრები. ვა-

ნომ სურვილი გამოსთქვა ლხინი ვერის ბალებში გაგრძელებულიყო. ახალგაზრდები შეიკრიბნენ. ცოტა ხნის შემდეგ რესტორან „ფანტაზიას“ ეწვივნენ.

საამო და წარმტაცი იყო ეს ბალი-რესტორანი, მეტადრე გათენების ჟამს. ვანოს პოეტური ბუნება აქ ერთიათად მოიხიბლა. სახელდახელოდ გაშალეს სუფრა კაკლის ხის ქვეშ. იქვე გაჩნდა მეზურნე ზუბიაშვილი თავისი დასტით. ლხინი გაჩაღდა. მზის პირველი სხივი გაერთხო მთებს. პეშვით მიმობნეულ ბრილიანტივით აელვარდა ბალახში ცვარი. ვანომ მომცრო ტანის ზუბიაშვილს ხელი დასტაცა.

— აბა, ბიჭებო, მეზურნეები ხეზე შეესვათ.

ყიჟინით მისცვიდნენ და ერთი წუთის შემდეგ დაბურვილ კაკლის ტოტებში სააჩი აქლერდა. ვანო საღდაც წავიდა. ყურადღება არ მიაქციეს...

ცოტა ხნის შემდეგ მისი სიმღერა შემოესმათ:

— ჰარალო, ჰარიარალო...

თითქოს ზეცის კამარიდან მოფრინაუდნენ ჯადო ბგერები. ყრუანტელის მომგვრელი ხმა ოქროს სოლივით მოაპოვდა მტრედისფერ სივრცეს.

— ჯერ დედას გადავხევეი,
მერე შეილსა და ცოლსაო...

მზის სხივებში გახვეული ვანო კაკლის კენწეროს მოვლებოდა. ცალი ხელი ტოტისთვის მოეხვია, მეორე ცის კამარაში გაეწვდინა და სამშობლოს „ურმულს“ უგალობდა. ბიჭებს თავბრუ დაესხათ.

თბილისში მომავალმა გლეხებმა ჩამოიარეს. ეწვივნენ, სუფრას თავიანთი პურმარილი უთავაზეს და დაილოცეს. ისინი მოკადოებულებით შესცქეროდნენ ვანოს და სიტყვას ვერ პოულობდნენ, რომ რაიმე ეთქვათ.

• •

მაგრამ ბუნების წიაღში, მაღლობზე სიმღერა ვანოს პოეტურ ბუნებას სიქაბუყიდანვე თანა სდევდა. იგი თითქოს მართლაც იადონივით ეძებდა განმარტობას, რომ არავის შეეზღუ-

და მისი ოცნება და მთელს შიდაშოს მოჰფენოდა ტკბილი გალობა. „ვარდის ბუჩქსაც“ არ გაუზრბოდა ეს იადონი...

მხტოვანმა მწერალმა ნინო ნაკაშიძემ ერთი მოგონება გაგვიზიარა:

— 1903 წელს ჩემი და სწავლობდა ქალთა ინსტიტუტში, რომელიც ერმოლოვის (ახლა შიო ჩიტაძის) ქუჩაზე მდებარეობდა. დის სანახავად დავდიოდით. ბავშვები მეუბნებოდნენ, აქ მთის კალთებზე გადმოღვება ხოლმე შესანიშნავი ხმით დაჯილდოებული ქაბუკი ვანო სარაჯიშვილი და მღერისო. ერთ შემთხვევას მე თვითონ შევესწარი. ვანო სარაჯიშვილს მართლაც გასაოცარი, რაღაც მომაჯადოებელი ხმა ჰქონდა. ის გორაკზე გადმომდგარი მღეროდა სხვადასხვა სიმღერებს. მიუხედავად იმისა, რომ მას შემდეგ თითქმის ნახევარი საუკუნე გავიდა, ახლაც უღიღეს სიამოვნებას და ხელოვნების ნამდვილ ქრუანტელს მგერის ეს ღვთაებრივი სიმღერა...

* *

აი, კიდევ ერთი კაცლის ხე.

ერთ ზაფხულს ქარელში კონცერტი გაიმართა. ამ კონცერტის სულისჩამდგმელი ვანო იყო. სუფრა გაშალეს. გარიჟრაჟზე ვანომ კაცლის ხე შეამჩნია. თვალის დახამხამებაში კენწეროზე მოექცა და მშობლიურ მღელოს „ურმული“ გადასცა. ქვევით ერთი ყიფინა და ყრიაშული ატყდა. ვიდრე კიდევ რამდენჯერმე არ ამღერეს, ძირს არ ჩამოუშვეს.

* *

ვანოს ბორჯომში დასვენება უყვარდა. ერთხელ შინ მარტო დარჩა. მშვენიერი საღამო იყო. ნაძვის დაბურვილი ტოტებიდან მთვარის სხივები იღვრებოდა მის აივანზე. ნელი ლილინით შეესიტყვა მშვენიერ ბუნებას. ფიქრმა გაიტაცა. თვითონაც ვერ შეამჩნია, როგორ გაძლიერდა ეს ლილინი და შიდაშოს მისი წარმტაცი ხმა მოედო. გამოერკვა მხოლოდ მაშინ, სახლის წინ ტაშის ქუხილი რომ გაისმა და აივანზე სეტყვასავით წამოვიდა ყვავილები.

1920 წლის ზაფხულში, ბორჯომში მოსკოვის სამხატვრო თეატრის მსახიობები ისვენებდნენ. აქ იყო ნ. ნ. ხოდოტოვი (კომისარჟევსკაიას ყოფილი მეუღლე), თბილისელი ანა ივანეს-ასული ორლოვა (ბოშური სიმღერის ცნობილი შემსრულებელი), პოეტი ვასილ კამენსკი, იყვნენ ხელოვნების სხვა მუშაკებიც. საღამოობით ერთად იკრიბებოდნენ და სტკებოდნენ მშვენიერი ბუნებით. ბორჯომს ეწვია ვანოც. ეს წრე ერთიორად გაიზარდა. სულში იძვრებოდნენ, უმისოდ ფეხს არ ადგამდნენ. ერთ საღამოს „შვიდი ხიდისაკენ“ გაისერიანეს. კაშკაშა მთვარე ანათებდა. ვანომ ერთი ლოდი ათვალთვალა. ზედ ახტა, ლენსკის პოზა მიიღო, დუელის წინ რომ მღერის ხოლმე, და დაიწყო ცნობილი არია. შემდეგ ამას მთელი კონცერტი მოჰყვა. ზედიზედ იმღერა „სადაც არ უნდა ვიყო მე“, „ო, მარი“, „სიჩუმე“, „მშვენიერთა ხელმწიფავ“, „გენაცვალე“ და მრავალი სხვა რომანსი. ორლოვაც ამღერა ერთხმად სთხოვეს: გვეყოფა ამდენი სიამოვნება, ასეთ ღვთაებრივ ხმას გაუფრთხილდით.

— არა, ახლა არასგზით არ შემოძლია არ ვიმღერო. ხვალ რა იქნება — არ ვიცი. არ მაინტერესებს...

ასე ნიაღვარივით მოსკედებოდა ხოლმე ვანოს მკერდს პოეზია, მაშინ როდესაც ხშირად თან გადაჰყვებოდნენ და კრინტს არა სძრავდა. თხოვნა საერთოდ სძულდა ვანოს. მხოლოდ საკუთარ შთაგონებას ემორჩილებოდა.

• •

ქუთაისის წმ. ნინოს სასწავლებლის პანსიონის ზედამხედველ მანდილოსანს უჩვეულო ერიამული შემოესმა. თვალში ელვამ ინათა, სწრაფად ლორწეტი მოიმარჯვა და დამნაშავეთა დასატუქსად გაეშურა. ქალიშვილები ქოჩის მომლოდინე წიწილებივით დაფრთხნენ. მაგრამ კარი გაიღო, და მკაცრი გუშაგი... ვანოს სიმღერამ გააშეშა. ბაგეს ღიმილი შეეპარა, დამკვნარ ლოყას — დაეღაჟა ფერი. ლორწეტი მშვიდად დაეშვა ძირს.

— ბრავისსიმო! ბატონო ვანო, გთხოვთ!.. ბრავისსიმო! თქვე კუდრაქებო, რა სტუმარი მოგიწევიათ!

• •

ერთხელ, იტალიაში ყოფნის დროს ვანო ვენეციას ეწვია როგორც ტურისტი. თან ახლდა თავისი მეგობარი ნიკო ყანჩელი. სეირნობდნენ, უცხო ქალაქს ათვალიერებდნენ. უცებ, ქუჩაში მშვენიერი სიმღერა გაიჟმა. ვანომ ყურები სცქვიტა, აფორიაქდა. ჩამოძინძილ ჭაბუკს ძლიერი, ლამაზი ტემბრის ხმა ჰქონდა. იგი შესანიშნავად ასრულებდა არიებს იტალიური ოპერებიდან.

ვანოს ცრემლი მოერია. იგი აღელვებული მივარდა ჭაბუკს და რამდენიმეჯერ მაგრად ჩამოართვა ხელი. უჩვეულო საქციელმა წამსვე შეჰკრიბა ირგვლივ ხალხი. ვანო შეჰკრთა, შეუზჩნევლად ჩაუდო ხელში მათხოვარს თავისი თანხის ნახევარი, რაც უცხოეთში მყოფ ხელმოკლე კაცის მთელი თვის საზრდოს შეადგენდა.

— გარეგნობით მათხოვარია, სულთ კი — დიდი ხელოვანი! ეაი მას, ვინც გარეგნობით „ხელოვანია“, სულთ კი მართლა მათხოვარი... — ეუბნებოდა გაფითრებული ვანო ნიკო ყანჩელს და უკან რჩებოდა თვალი.

• •

1923 წელს თბილისის სახელმწიფო კონსერვატორიაში მოსწავლეთა შემოწმება ჩატარდა. დაინიშნა კომისია ვანო სარაჯიშვილის, პროფ. ჯაყელის, ვაგის, ბარეროსა და სხვათა მონაწილეობით. გაფითრებული მოსწავლენი ზედიზედ გადიოდნენ გამოცდაზე. მარიამ მაკარის-ასული კვიჟინაძე გულისფანცქალით მიუახლოვდა ფორტეპიანოს. ვოკალური კულტურის ასეთ ოსტატთა სამსჯავროს წინაშე გამოუცდელი მოსწავლე კი არა, კარგად დახელოვნებული მომღერალიც კი შედრკებოდა. წახალისებას დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა. ვანოს მშვენიერად ესმოდა ეს.

კვიჟინაძემ დაიწყო ტოსკას არია:

— იქ ჩვენი პაწია სახლი გველოდება,
რაოდენ შვება-სიხარულს გვპირდება
სიყრმის სავანე...

წკრიალა ხმა ჰაერს მიაპობდა. გაბედულად წარმოქმნილმა პირველმა ფრაზამ სითამამე შეჰმატა ჰაბუკ მომღერალს. გულწრფელმა მღელვარებამ გაიტაცა, და გადალახული აღმოჩნდა ყოველგვარი უხერხულობა. ვანოს ბაგეს ღიმილი შეეპარა. ერთი შეიშმუშნა, თვალში ელვამ გაჰყრა და სტიქიურად აღმოჰყდა მკერდიდან:

— მეც თან მოგდე, კვლავ შენთან ვარ, ჩემო
ღვთაებავ!

მკაცრი მსაჯი კი არა, თითქოს კავარადოსის როლშია ოპერის სცენაზე და სიყვარულის ჰიმნს უგალობს თავის სატრფოსო.¹

დარბაზში ქრუანტელი დატრიალდა. მარო კეიჟინაძეს რეტი დაესხა, სიხარულის ცრემლმა მოუღწრო. თითქოს ნიადაგი შეერყა ფეხქვეშ და ბობოქარ ზღვაში მყოფი გემივით აყირავდა მთელი შენობა.

• •

ერთ-ერთი პასუხისმგებელი მუშაკი ივანე თურქია ვანოს კარგი მეგობარი იყო. ხშირად ეწვეოდა ხოლმე მას ვანო და მეგობრულ სუფრასთან მასლაათობდა. იმ დღესაც მშვენივრად ატარებდნენ დროს, მაგრამ მასპინძლის პაწია ასული ზომაზე მეტად ჰირვეულობდა. აკვანიც ბევრი ურჩია დედამ, ბევრი ეღუღუნა კიდევაც, მაგრამ ამოდ. ბავშვი სულმოუთქმელად სტიროდა.

ვანო აკვანს მიუჯდა, ბავშვს გაეთამაშა და ნანა დაუწყო. ტირილი თანდათან დასცხრა, ყმაწვილმა თვალი შეაშტერა საოცარ ძიას, გაუღიმა და მალე ხმა გაკმინდა. ღვთაებრივ

¹ კავარადოსი ამ არიაში მარტო საოპერო შესრულების დროს მონაწილეობს. შ. კ.

პანგში ჩაიფერფლა მისი ღიმილი, წამწამი ნეტარებით დაეფარა მილულულ თვალს და ჩაეძინა.

— იცოდეს მაინც ამ კულრაჰამ, ვინ უგალობა. ეჰ, ჩვენ მივდივართ, ეს კი მოდის, ვინ მოაგონებს!..

ფატმან თურქია ახლა ექიმია. იგი სიამაყით იგონებს შშობლების ნაამბობს, მაგრამ... გული ეთუთქება, რომ თავისი ბუღბუღი აღარ ახსოვს.

• •

სოფ. ტყვიაგში ვანოს ერთი ახლო მეგობარი ჰყავდა. ერთ ზაფხულს ვანო თავის მეგობარს ესტუმრა. ცხელოდა. ვანო მდინარეზე წავიდა საბანაოდ. ბანაობის შემდეგ იქვე ბუჩქებში შიმველი მიწვა, თავზე ტანისამოსი გადიფარა და „ურმული“ ღიღინი დაიწყო. ხალხი მოგროვდა, საოცარ მომღერალს ძებნა დაუწყეს. იპოვეს, შორიახლო დასხდნენ და ყური დაუგდეს. დაამთავრა თუ არა ვანომ სიმღერა, ერთმა კარგი ხმის პატრონმა გლეხმა ხმამაღლა შემოსძახა იგივე „ურმული“. ვანომ ყური სცქვიტა, სწრაფად ჩაიკვა. გლეხმა მიაცხა: აა, ეგრე უნდა და არა ისე, შენ რომ ღიღინებო.

— მაშ, თუ აგრეა, აი როგორ უნდა ჩემო კეთილო! — უპასუხა ვანომ და ახლა მთელი თავისი წარმტაცი ხმითა და შესანიშნავი ოსტატობით შემოსძახა „ურმული“. გლეხებს სიზმარში ეგონათ თავი. იქვე გაეცნო და დაუმეგობრდა მათ, შემდეგ თავის მასპინძლისას წაიყვანა ისინი და მამაპაპურად ჰცა პატივი.

ადამიანის მოყვარულ და თავმდაბალ ვანოს უდიდეს სიამოვნებას ჰგვრიდა გლეხებთან პურის ჭამა და სიმღერა. ზოგჯერ ასეთი „შეჯიბრება“ იცოდა ხოლმე. როგორც აღვნიშნეთ, თხოვნა ვანოზე იშვიათად სჭრიდა, მაგრამ თუ ადამიანი რაიმე მე გამოიწვევდა, უკან არ დაიხევდა. ვინც კი იცოდა მისი ეს ხასიათი, ამ ხერხს მიმართავდა, და ვანოც ალალი ბავშვივით დაჰყრიდა ფარხმალს. მაშინვე დაავიწყდებოდა, რომ აქამდე იქნა. ერთ სუფრაზე ვანოსთან პოეტი გიორგი ქუჩიშვილი

მოხვდა. ვანოს თან გადაყვნენ, მაგრამ არასდიდებით არ იმღერა. გიორგი ქუჩიშვილმა ლექსი უთხრა სახელდახელოდ. საპასუხოდ ვანომ იმ წუთშივე შემოსძახა.

■ ■

1924 წლის გაზაფხულზე გაიხსნა ანაგის სახალხო სახლი. დიდი კონცერტი გაიმართა. ვანოც მონაწილეობდა. ორი დღის შემდეგ ამხანაგებით ბრუნდებოდა თბილისში ღია ვაგონით. ვაგონში, როგორც სჩვევია, პურ-მარილი გაიშალა. გარმონიც გაჩნდა. ვანომ მეგობრებს გადახედა.

— გინდათ, წამსვე ავაცეკვო მთელი ვაგონი?

ლილინა დაიწყო. შემოესივნენ. ხალხი მისწი-მოსწია და თვისებურად დაუარა: ბევრი იქ მყოფი აცეკვა. ერთ მსახიობს სადღაც კარაბადინი ეპოვა და თან მოჰქონდა. ამან მთელი დავიდარაბა გამოიწვია. ვანომ ქალ-ვაგი შეარჩია და ჯერის წერა გააჩაღა. ემუდარებოდნენ — ღია პაერზე ხმა გაგიფუქდებოთ. არავის ყური არ ათხოვა. ნავთლულაშდე არ შეწყვეტილა მისი სიმღერა.

ეს ვანოს უკანასკნელი მგზავრობა იყო კახეთში. ასე დაეშვიდობა იგი ძვირფას სამშობლოს, იმ იმედით, რომ კვლავ მრავალჯერ ინახულებდა მის ზერებსა და დაკლავნილ ორლებებს, სადაც ასე უყვარდა სეირნობა და ლილინა მთვარიან ღამეებში.

ვაგლახ, ეგ „თურმე გედის სიმღერა“ იყო. იქნებ გრძნობდა კიდევაც ამას.

ჩვენ ხელთა გვაქვს ერთიმეორეზე უფრო წარმტაცი და მოულოდნელობით აღსავსე ფაქტები, რომლებიც ზღაპრულ ფერებით გვიხატავენ ვანოს ბუნებას. ვინ იცის, რამდენი ადამიანი დაუტკბია მას თავისი „ურმულით“, ისე როგორც დაუვადებულ ცაგარელს სნება განაჩიდა, ან „მიწის სუნი“ აგრძნობინა ხალხს თავისი სიმღერით. რამდენი „ოროველა“ და „მთაო გაღმიშვი“ სმენია მისგან ჩვენს მშობლიურ მთებსა და მინდვრებს!..

უსაზღვრო იყო ხალხის სიყვარული ვანოსადმი. რამდენი

თავისუფალი დახვედრია მას დილით, სახლის კარებთან, მაგრამ ვერ გაუგია, ვის მოჰქონდა, რადგან... ყვავილს ბარათი არ ახლდა თან.

ვანო ჭარაჩიშვილის ცხოვრება და შემოქმედება აღგზნებული პოეტური წვა იყო. ეს ცხოვრება ძვირფას სამშობლოს შეეწირა. ბროლივით დაიმსხვრა და ყოველი ნათლეთი ოქროვან ზეავად ჩაილექა ქართველი კაცის ოცნებაში.

უკანასკნელი „თავო ჩემო“

საგასტროლოდ ჩამოსულ სობინოვს თბილისის ოპერის დასში დარჩენა შესთავაზეს, უარი განაცხადა. პირიქით, ვანო მიიწვია მოსკოვის დიდ თეატრში.

— ვანო პეტროვიჩი!¹ თქვენ ყველფერი გააკეთეთ საქართველოსათვის. წამოდით ახლა ჩვენთან, გვაჩვენეთ თქვენი უბადლო ხმა, ტემპერამენტი, მშვენივრად მოგაწყობთ და დაგაბინავებთ.

ვანომ ავადმყოფობა მოიმიზეზა. სობინოვმა კურორტიც აღუთქვა.

— მაპატიეთ, დიდად მიყვარხართ და ვაფასებ თქვენს მეგობრობას, მაგრამ სამშობლოში უკეთ ვისვენებ. ზამთრის სეზონში კი გეწვევით.

• •

ვანო თავის თავს ნაკლებ ყურადღებას აქცევდა. როგორც შემდეგ გამოირკვა, კარგახანია ავად ყოფილა. ესპანური სნეზის მოხდის შემდეგ ცუდად გაუხდა გული. „ვულკანურ ტემპერამენტს“ და სიცოცხლის სიყვარულს მაინც თავისი გაჰქონდა. ვანო ჭაბუკურად გიჟმაჟობდა, ქედს არ იხრიდა.

1930 წელს ბორჯომის სანატორიუმში ექიმმა გრიგოლ ნასარიძემ გვიამბო:

— საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების პირველ წლებში ვანო ამ სანატორიუმში გვეწვია. მკერდზე მილი დავადე და

¹ ასე ეძახდა სობინოვი ვანოს. შ. კ.

კინალამ ცრემლი წამსკდა: რაღაც აწეწილი საშინელება და ღმუილი მოვისმინე. ვანო მაინც სანატორიუმში ვერ გავაჩერე — ნიადაგ სანადიროდ დადიოდა, ბუნების წიაღი უფრო მკურნავსო.

მიუხედავად ასეთი დაავადებისა, ვანო სრულებით არ სტოვებდა რაიმე ექვოს გამომწვევ შთაბეჭდილებას. უკანასკნელი სეზონი დიდი მხატვრული წარმატებით დაამთავრა.

1924 წლის გაზაფხულზე ერთობ მოდუნდა, უჩვეულოდ იცვალა ნირი. ხშირად ეტყოდა საუბარში თავის მეუღლეს:

— მინდა მოკვდე ჰაბუკი, რომ მოულოდნელად მოვსწყდე სცენას და ხალხს ჩემზე გული დაეწვას, ალალი ცრემლი დამეფრქვიოს. მინდა ჩემს კუბოს თეთრ ყვავილებს უფენდნენ გზაზე, შორიდან კი ისმოდეს როიალის ქვითინი და ჩვენი ძველი ხალხური გუნდის გუგუნის, შორიდან... შორიდან...

ამგვარი მსჯელობა „ბაიარნის სეველის“ გამოქვეყნება ეგონათ, და საუბარი ხუმრობით თავდებოდა.

ვანოს სიცოცხლე თითქოს მართლაც ციცაბო კლდიდან მოსწყდა.

1924 წლის 23 ივნისს, ოპერის ბაღში ვანო ცუდად გახდა. მეუღლე მხარში შეუდგა და ძლივს მიიყვანა შინ. ლოგინში ჩაწვა. ნაშუადღევის 3 საათიდან ღამის 3 საათამდე სიცხე არ ეშვებოდა. ყოველ მეორე, მესამე დღეს კონსილიუმი იმართებოდა.

მთელი ზაფხულის განმავლობაში ველარ წამოდგა ლოგინიდან. აღსასრულის მოახლოება იგრძნო. განერვიულდა. უძნელდებოდა შერიგება იმ აზრთან, რომ მართლა ასე მოულოდნელად უნდა გამოთხოვებოდა წუთისოფელს. მაგრამ ზოგჯერ მიყუჩდებოდა სატკივარი, და ვანოს იმედი ეძლეოდა. ნიადაგ ხმას ისინჯავდა — ლილინებდა ნაწყვეტებს სხვადასხვა ოპერებიდან. ხმას მანკი არ ჰქონდა.

— მოვრჩები, ერთხანს კიდევ ვიმღერებ და დავტოვებ სცენას. ისევ ჩემს საყვარელ ჩელოს დავუბრუნდები, კონცერტში დავუკრავ, სიმღერას ვასწავლი ახალგაზრდებს.

ზაფხული მიიწურა. შემოდგომამ ოქროსფრად შეღება არემარე. სასიამო დარები დადგა. ვანოს მშობლიურ მინდორ-ველზე ნავარდი მოენატრა. რა სჯობდა ახლა ნადირობას!

ვანო კი ლოგინში ბორგავს. მკერდზე ლეკვი ჰყავს, ულო-ლიავენს. ვერ ეყრება სული სამშობლოს, სიცოცხლეს და მშვენიერებას.

ლეონ ისეცკიმ მორიდებით შეაღო კარი. კვლავ გაიხსნა ძველი იარა.

— ლეონ, ძვირფასო, ჩემს თოფს მგონი ჩახმახი გაუფუჭდა, წაიღე, გეთაყვა, ოსტატს შპაგინს მიაბარე, გამოგვადგება.

— და მერე როგორ! — სიხარულით მიაგება ისეცკიმ, მაგრამ ეს სიხარული მის არტისტულ ნიღაბს იქით არ მიდიოდა. ბაგე იცინოდა — გული კი მწარედ ქვითინებდა. ნათლად ხედავდა, რომ ხელიდან ეცლებოდა უსაყვარლესი მეგობარი.

ისეცკიმ ხალისიანად წაავლო თოფს ხელი, — გასინჯა. სხარტად შეატრიალა. დაემშვიდობა, თოფიც წაიღო, მაგრამ... იქვე დერეფანში დასტოვა და გაბრუებული გავიდა ქუჩაში.

ვანოს ძარღვებში მშობლიურმა სიომ გაინავარდა. ლოგინ-შივე შეიშმუშნა.

— თოფი წაიღო. მაშ მოვრჩები!

კვლავ ეკვმა შეიპყრო სული. მოკვეთილივით დაეშვა და კედლისაკენ იბრუნა პირი. მაინც მომავლისკენ იცქირებოდა.

— თმა გადამპარსეთ!

— თმა?

— ჰო, თმა... რა მოხდა მერე?

— ამოდენა მნახველი მოდის, ძალიან გშვენის...

— გადამპარსეთ! ავადმყოფობა დამიზიანებს და სცენაზე უშნო ვიქნები, უკეთესი ამომივა.

კიდევ რალაც მოიმზეზეს და უარი უთხრეს.

ვანომ თვალები მიანათა. პირი აარიდეს. მწარედ ჩაიციანა, ბაგეს კბილი დაადგა და წარბი შეჰკრა.

...რად მოხვდათ ასე ლახვარივით? პირიქით, მათ უნდა ეთხოვათ, რომ შეველეოდი ამ ჩემს ხუჭუქ თმას. ნუთუ, მართლა ეძნელებათ, კუბოში... უთმოდ! არა! — სასოწარკვეთილი ღონ-ხოზეს მუქარა უნებურად აღმოხდა ბაგეს:

— „თუნდაც სიცოცხლე რომ გავსწირო, ვფიცავ აქედან არ წავალ, აარ წავალ!!“

ბედისწერას არ დაემორჩილა, დრო იხელთა, ოსტატი დაიბარა და თმა გადიპარსა. ამით თითქოს სიკვდილს ხელ-თათმანი გადუგდო.

* *

— სიღნაღში რომ თავგატეხილას წყაროა, ის მასვეით. უეჭველად მომიხდება, — დაავალა უფროსი ძმის, ანდროს მეუღლეს. დოქით მოაწოდეს. სასთუმალთან ედგა და სულს იბრუნებდა. უკვდავების ცხრა წყაროს წყალი თუ ეგონა სასიკვდილოდ განწირულ აბესალომს.

ნოემბერი დადგა. შეუპოვარი სინამდვილე სცელავს სიხარულს. სეზონი უკვე დაიწყო. სწუხს, შფოთავს ვანო, შემოაკლდა სცენის ჰაერი. ზაქარია ფალაშვილის ყოველი მოსვლა მისთვის აუტანელი წამებაა, რადგან:

თავო ჩემო...

უნებურად ლილინებს ბაგე. გულდათუთქული ზაქარიას ცრემლს ძლივს იკავებს. ეშინია, სიტყვა არ დასცდეს, ენას კბილს ადგამს, სულში თაკარა ედება და სტანჯავს ფიქრი — რად დაუწერა თავის მალხაზს ეს ბედკრული გედის სიმღერა... არა, თვით ვანომ რად დააწერინა — საკუთარ თავის სულთანად? როგორი ჯოჯოხეთური საყვედურით მოესმის ახლა მას ვანოს ნამღერი:

...ბედი არ გიწერია

და რა ძნელია ყოველივე ამის ატანა!

— სად არის სანდრო ინაშვილი, ჩემი სანდრო. რა უნდა ამდენ ხანს იტალიაში? აცნობეთ, მალე ჩამოვიდეს. აკი ვუთხარი — შენ მიდიხარ, მე კი აქ უშენოდ მოვეკვდები-თქო.

ნათესავი ექიმი მოვიდა. ავადმყოფი გასაჩუა. გაიხურა თუ არა კარი, ვანო ლოგინზე წამოჯდა, სტიქიურად მოიცა ძალა.

— აბა ერთი, ნეტავ ჩვენი ოპერის ხელმძღვანელები იყვნენ ახლა აქ!

მთელი გულმკერდით შემოსძახა ალფრედის არია „ტრა-ვიატადან“:

„მაშ, დავსტოვოთ ჩვენ ეს მხარე...“

ქუჩაში ხალხი მოგროვდა. კანკალებდნენ, აღტაცების ცრემლი სდიოდათ.

— ჩვენი ვანო მღერის, ვანო მღერის... მორჩება მორჩება უეჭველად.

* *

გახშირდა ექიმთა სჯა-ბაჟი, თათბირები, კონსილიუმები. თანდათან დაბლა მოიწევს მწუხრის ბინდი. ვანო თითქოს დაჰნებდა ბედსო — რაინდულად გაუსწორა აღსასრულს თვალი.

— თუ არაფერი მეშველება, მოკლედ მოსჭერით. ანდრო დამიბარეთ, უკანასკნელი სურვილი უნდა გამოვუცხადო.

დაიბარეს. შემოაღო თუ არა კარი, ვანომ ერთი შეჰყვირა ვაი! და შუბლზე ხელი დაირტყა. ივალალა, შემდეგ ძმას გამოესაუბრა:

— ხომ იცნობდი ჩემს მკერავ ჩახიროვს? ახლა მკვდარია... პო და, წუხელ მესიზმრა — ვერ იპოვა ჩემი ზომა, ვერ შემიკერა, რაც მინდოდა. სხვათა შორის, ღღეს მგონი ექიმი ვორობიოვი გყავთ მოწვეული. არ მოვა იგი... და, საერთოდ, ამათა ყველაფერი. შესანიშნავი ნიჭი აქვთ, ანდრო, შენს ბავშვებს, უსათუოდ უნდა ისწავლონ სიმღერა. დამილოცნია კოტესათვის ჩემი გრიმის კოლოფი... ვგრძნობ, არ შემარცხვენს.

საოცარი თანამთხვევა:

ზარი დარეკეს. ექიმი ვორობიოვი ბარათით იხდოდა ბო-
დიშს — ვერ გეახლებითო.

— გასაგებია...

მწარე ღიმილით დასძინა ვანომ.

* *

მოულოდნელად წასკდა სისხლი. შველივით ყელი მოი-
ღერა, საწოლს არიდა. წამოეშველნენ, სასწრაფოდ მიართვეს
თასი.

წვეთ-წვეთად მოეონავს სისხლი და თან მოჰყვება:

თავო ჩემო, ბედი არ გიწერია...

ალმოდებული გულის ნაფლეთია ყოველი ბგერა. უკანას-
კნელად მღერის ვანო, რათა ძვირფას სამშობლოს დაუტოვოს
რაც აბადია და არარა ჩაჰყვეს სამარეში.

თითქოს წვეთ-წვეთად ჩამოიწრიტა გულიც და მკერდში
არარა დარჩა. სადღაც შორს, მიუწვდომელ სულის ქვითინში
მისწყდა უკანასკნელი ბგერა და ჩამოიღველთა ოქროპირი.
ვალმონდილმა თავისუფლად ამოისუნთქა.

ეს იყო სამშობლოზე და სიცოცხლეზე გულდაწყვეტის და-
დადბი, მარადიული მღუპარების გადალახვის ცდა და საში-
ნელ ნაპრალთან ბრძოლა „თავო ჩემოთი“.

ეს იყო ცრემლი სასოებისა, პაწია მზესავით რომ სწყდებო
ზოლმე დახრალ წამწახს.

— შალვა, რად უნდა მოვკედე... ცოდო არა ვარ? ხმა
ისევა მაქვს... — ნაღვლიანად უთხრა ანდროს — ცოლისძმას
შ. ტატიშვილს.

და მართლაც, ვანოს დიდებული ხმა კვლავ თავისუფლად
ჟღერდა ყველა ფარდებში.

* *

ამის შემდეგ, მხოლოდ სამი დღე გავიდა. იმ ღამეს საში-
ნელი ქარი გრიალებდა. გააფთრებული ასკდებოდა მთა-ბარს,
ჰგლეჯდა ყველაფერს. ასევე გააფთრებით ებრძოდა ვანო
თავის აღსასრულს.

ლიბრა გაეკრა ცისკროვან თვალს.

შეწუხდა ქართული ჰანგის უფლისწული — აბესალომი.

ენა წაერთვა, გრძნობა მაინც არ დაუქარგავს: წამწამიდან ცრემლი სწყდებოდა და ეშხიანი სახის კუნთებზე მოგორავდა. მოსრიალებდა.

11 ნოემბერს დილის 5 საათზე და 30 წუთზე ჩადგა ქარი, მაგრამ შხაპუნა წვიმასავით წასკდა ხალხს ცრემლი.

ვანოს ბინაში გულგამგმირავი ქვითინი გაისმა.

ბადაბეხილი სალამური

ვანოს გარდაცვალების ამბავი გლოვის ზარით გაისმა მთელს საქართველოში. თუმცა გაზეთებში ვერ მოასწრეს იმ დღეს ცნობის გამოქვეყნება, მაგრამ თავზარდამცემი მწუხარება ელვის სისწრაფით მოედო ხალხს.

ვაზ. „კომუნისტი“ წერდა:

„... ვანო სარაჯიშვილი!

იგი იყო ჩვენი ქვეყნის სილამაზე და სიამაყე... ჩვენი ხალხის უნაზესი და ულამაზესი ჰანგები სადღესასწაულოდ ახმაურდნენ სარაჯიშვილის არსებაში.

სარაჯიშვილი იყო ნამდვილი ჯადოქარი სულისა.

იგი ხან ნაზი და მიბნედილი იყო შემოდგომის მზესავით, ხან კი ატეხილი მოვარდნით მთის ნაკადივით.

ვანო სარაჯიშვილი იყო სულიდან სული და ხორციდან ხორცი თავისი ხალხისა.

მასში ირეკებოდა მოხმაურე ზარივით ოფლით შეთხზული „ჰოროველი“ და „ნამგლური“, პურ-მარილითა და დარბაისლობით გაწვდილებული „სუფრული“, შორს გადამწვდომი „მრავალ-ყამიერი“ ან ცხოვრების სევდით მოქარგული „ურბული“.

ჩვენს ისტორიას არ ახსოვს ქართველი მომღერლის დიდება.

ამიერიდან ვანო სარაჯიშვილის სახელიც ჩაიწერება ქართველი ერის ისტორია-

ში, როგორც დიდება და სილამაზე ჭერ არ
ხილულა.

ვანოს შემოქმედება, მისი სიმდიდრე და სამსახური ქვე-
ყნისადმი განისაზღვრებოდა მისი სიცოცხლით. სიკვდილის
შემდეგ კი რჩება მხოლოდ ზღაპრული მოგონე-
ბა მისი ანდამატური ხმისა...¹

11 ნოემბერს, თბილისის თეატრების მსახიობთა კრებამ
ამოიჩინა დამკრძალავი კომისია. საერთო ხელმძღვანელობა
კოტე მარჯანიშვილს დაევალა. ხარჯები სახალხო კომისართა
საბჭომ იკისრა. ოპერისა და დრამის თეატრებმა გლოვის
ნიშნად 11 ნოემბერს მოხსნეს თავიანთი სპექტაკლები.

დაკრძალვა დაინიშნა კვირას, 16 ნოემბერს, დღეს 12 საათ-
ზე ოპერის თეატრის ბაღში.

პრესა განაგრძობდა ვანოზე წერილების მოთავეებას.
ჟურნალ-გაზეთების ფურცლები სავსე იყო ცალკეულ პირთა
მორგონებებით.

გაზ. „ზარია ვოსტოკა“ წერდა:

„... ჭერ კიდევ თვალწინ გვიდგას მისი იუბილე. მას ყველა
ეძახდა ვანოს, იგი ყველას მეგობარი იყო... ვანო სარაჯიშვი-
ლის იშვიათი ვოკალური ნიჭი გამშვენებული იყო საუკეთესო
ძველი იტალიური „ბელ კანტოს“ სკოლით... იგი იყო ქეშმა-
რიტი ლირიკოსი, მომღერალი, რომელიც თავის სულსა მღე-
რის. ამგვარი გულწრფელობა. ამგვარი ამაღლებელი
ალტყინება არ შეიძლება დარჩეს უპასუხოდ. მისი ხმის ხავე-
რდოვანი ტემბრი, მსუბუქი და მოქნილი ბგერა, სითბო და
სულში ჩამწვდომი ძალა ლირიკული ტენორის გზას უმზა-
დებდნენ მას. მაგრამ ამ მომღერლის შესაძლებლობა გაცი-
ლებით უფრო მდიდარი იყო, ვიდრე ამის წარმოდგენა
შეიძლებოდა...“

სცენური კარიერის წრთობის პროცესში ამ ხმაში გამო-
მქლავნდა დრამატიული ტენორის ლითონისებური მჭექარობა.
გმირული ძლევამოსილება, ვაჟკაცური ძალა.

¹ ხაზი ყველგან ჩვენია შ. კ

ამ ვოკალურ შექცევობასთან ერთად მომღერალი დაჯილდოებული იყო მომაჯადოებელი არტისტული გემოვნებით. მხატვრული აღლოს უნაჩივ და სტილის იმ ცხოველმყოფელი შეგრძნობის დიაპაზონით, რაც მოიცავდა აღმოსავლეთის, დასავლეთის, რუსეთისა და საქართველოს მუსიკას.

სობინოვმა შესძლო იტალიური „ბელ კანტოს“ საწყისების ნაციონალიზირება და ამ გულწრფელ ტექნიკურ ოსტატობას შთაბერა რუსული სული. ისე, როგორც სობინოვი არის პირველი რუსი ბელკანტიستي, ვანო სარაჯიშვილი დარჩება ქართული მუსიკის ისტორიაში, როგორც საუკეთესო ქართველი ბელკანტიستي, რომლის ტექნიკა გამთბარი იყო ტებილ-მათრობელა ვაზით დაფარული საქართველოს მდელის სითბოთი.

დაბოლოს, სცენა აღანთებდა მას, როგორც ჰემმარიტი, შთაგონებულ მებრძოლს. სცენაზე იგი ცოცხლობდა და ყველა მისი სცენური სახეები აღსავსენი იყვნენ ნერვიული, წარმტაცი თრთოლვითა და ტემპერამენტით, რომლის გულახდილობას ვერ უძლებდა მაყურებელი.

ვანო სარაჯიშვილმა შეჰქმნა ქართული ოპერის უხრწნელი ტრადიციები.

ნაზი და ვნებით აღსავსე — ღირსებაში, გმირი და ვაჟაკური — დრამატულ სულისკვეთებაში, იგი რჩება ქართული ოპერის ყველაზე უტყუარ, ყველაზე შეუქმოსილ სიმბოლოდ ამ ოპერის ბრწყინვალე აღმავლობის დროს. მისი საოცარი სიმღერის ცხოველი სხივები მთელს სამშობლოს ეფინებოდა. მას იცნობდნენ საქართველოს ყველაზე მიყრუებულ კუთხეებშიც კი, და ამ სავალალო დღეებში ყოველი მხრიდან დაიძვრის მწარე სევდა, უსასრულო მწუხარება...

ზედღიზედ გამოაქვეყნეს წერილები სხვა ჟურნალ-გაზეთებშიც.

„...გარდაიცვალა ვანო სარაჯიშვილი!

რამდენი ტრაგედია და ცრემლია ამ სიტყვებში... იშვიათი: არტისტი ისეთი ღვთიური ტემპერამენტით და პოეტური ექსტაზით, როგორც იყო ვანო სარაჯიშვილი... იგი შემოქმედებაში დამწვარი ადამიანის სული იყო. ქართული ოპერის ისტორია არ დაიწერება ვანო სარაჯიშვილის სახელის გარეშე...

ქართულ ოპერას და ქართველ საოპერო მომღერალს მისოფლიო მოქალაქეობა დაუმკვიდრა, მშობლიური ხელოვნების დროშა მაღლა ააფრიალა! („თ. და ცხ“. № 16; 1924 წ.).

„...ქართულ ეროვნულ მუსიკას მოსწყდა ვარსკვლავი.

გაწყდა სიმი, რომელიც ახალსებდა და აფერადებდა ქართულ ჰანგთა ჩანჩქერს... ძნელია იმ პორტრეტთა გალერეის გადაშლა, რომელიც შექმნა ვანო სარაჯიშვილმა, ძნელია იმ ძვირფასი სურათების გახსენება, რომელიც ნემსივით გიკემსაშს გულს, როდესაც დარწმუნებული ხარ, რომ ყოველივე ეს სამუდამოდ დაგშორდა და აღარ განმეორდება.

ჩვენი მწუხარება უზომოა, მით უფრო, რომ ვანო სარაჯიშვილში ეხედავდით. დიდ ბუმბერაზობას, რომელსაც ჯერ კიდევ ბევრი იმედი შეეძლო აღედგა.

ვანო სარაჯიშვილი პირველია ჩვენში, რომელიც ეზიარა ვოკალური ხელოვნების მაღალ კულტურას, რომელმაც ქართული ჰანგი აიყვანა უმაღლეს კეთილშობილებამდე და გაუტოლდა ევროპის გამოჩენილ ვოკალისტებს.

იგი იყო წმინდა წყლის ქართველი მომღერალი, ქართული ტემპერამენტითა და განცდით. მის ხელში ქართული მელოდია ჯადოქრად იქცა, ჩვენი ეროვნული ჰანგთა კამარა მოადგა, როგორც მზის სიცილი, როგორც ადიდებული წყალ-ჩანჩქერი.

ამბობენ: სარაჯიშვილს ჰქონდა დიდი გრძნობაო, მაგრამ მას ჰქონდა უფრო დიდი გრძნობა, რომელშიც ჩამარხული იყო მისი შემოქმედების რაობა და ილუმალობა. მარტო ერთი მისი „აბესალომი“ საკმაოა, რომ ჩვე-

ნმა ხალხმა იგი გააზღაპროს, როგორც რამ
დაუვეიწყარი ლეგენდა.

ვ. სარაჯიშვილი იყო ვულკანური ტემპერამენტის ადამი-
ანი. მისი არტისტული დიაპაზონი ვაცილებით უფრო დიდი
იყო, ვიდრე ჩვენ ამას წარმოვიდგენდით...“ (ე. „ხელოვნ.
დროშა“, XI — 1924 წ.).

კომპოზ. დიმიტრი არაყიშვილი წერდა:

„...რით იყო მიმზიდველი ვანო სარაჯიშვილი? მასში იყო
დაუშრეტელი წყარო შინაგანი ძალისა, მუსიკალური
ნიჭი განკვეთისა და ყველაფრის გაკეთილ-
შობილებისა, რასაც კი მისი ხმა შეეხებოდა.
ვის არ ახსოვს მისი „ურმული — შალაური“, სადაც მისი
გული უერთდებოდა ხალხის გულს და ყოველთვის უდიდეს
შთაბეჭდილებას ახდენდა. ვის არ ახსოვს მისი ყოველი გამო-
სვლა, როცა მისი გული შეთანხმებულად სცემდა ათას სხვა
გულთან ერთად.

და მართლაც, ვანო იყო არა მარტომ მომღერა-
ლი, არა მარტომ არტისტი, ის იყო ხალხის
მგოსანი ხალხის გენია, ის იყო ხალხის
ლამაზი სული.“

გულმოკლული ზაქარია ფალიაშვილი თავის საამაყო
აბესალომს ჰგლოვობდა:

„ალარ გვყავს ვანო სარაჯიშვილი! მოკვდა დიდი ხელო-
ვანი, დიდი მომღერალი და იშვიათი კეთილი გულის ადამიანი.
დაობლდა და ბურჯი შეერყა ახლად ფეხადგმულ ქართულ
ეროვნულ ოპერასაც. დავკარგეთ ის ადამიანი, რომე-
ლმაც თავისი არაჩვეულებრივი ბუნებრივი
ნიჭით მთელი ეპოსი შეჰქმნა ქართული
ეროვნული სიმღერის დარგში.

ის იყო ერთი იმ იდეალთაგანი, რომელიც თავისი მომხიბ-
ლავი სიმღერით ქართულ მუსიკოს-კომპოზიტორებს სულს
გვიდგამდა და გვაქეზებდა ჩვენს შემოქმე-
დებითს მუშაობაში. ის იყო ერთი იმ ბედნიერ მიზეზ-
თაგანი, რომელმაც ჩვენში ისე მოულოდნელად, ერთბაშად

თავი წამოაყოფინა იმისთანა უმაღლეს და რთულ მუსიკალურ ფორმას ვოკალური ხელოვნებისას, როგორიც არის ოპერა...”

გამოქვეყნებულ წერილებში ყოველმხრივ ახასიათებდნენ ვანოს უდიდეს დამსახურებას ქართული მუსიკალური კულტურის წინაშე:

„...რაოდენ ბედნიერები ვართ ჩვენ — ვანოს შემსწრენი — მომავალ თაობაზე. ჩვენ ვიხილეთ ვანო, ჩვენ განვიცადეთ იგი და ჩვენ დაგვატკბო“.

გაზეთებში მთელი გვერდი დაეთმო სამგლოვიარო განცხადებებს: „გ ა ნ უ მ ე ო რ ე ბ ე ლ ი ნ ი ქ ი“, „ხ ე ლ ო ვ ნ ე ბ ი ს ი შ ვ ი ა თ ი ო ს ტ ა ტ ი“, „ო პ ე რ ი ს მ შ ვ ე ნ ე ბ ა და ს ი ა მ ა ყ ე ...“ და რამხრივ გნებათ, რომ არ იყოს დახასიათებული ვანო ამ განცხადებებში.

დამკრძალავი კომისიის სახელზე მიღებულ სამძიმრის დეპეშების ბოლო არ სჩანდა. დეპეშები მიღებულ იქნა საქართველოს და საბჭოთა კავშირის ყოველი კუთხიდან, უცხოეთიდან. გულდაუთუქელი სანდრო ინაშვილი იტალიიდან გამოეთხოვა ძვირფას მეგობარს. ლეონიდ სობინოვმა დეპეშით სთხოვა თბილისის ოპერის დირექციას — მიერთმიათ გვირგვინი ვანოსათვის მისი სახელით. დიდ მომღერალს გამოეთხოვნენ სუმბატაშვილ-იუჟინი, ლუნაჩარსკი, და სხვა განთქმული მოღვაწეები. ცნობილი რეჟისორი ბოგოლიუბოვოვ თავის სამძიმრის ტელეგრამაში წერდა:

„...ცეცხლმა, რომელიც ვანოს გენიალურ სულში ენთო, დაე. გაუნათოს გზა ქართული ოპერის განვითარებას. გულწრფელ ცრემლსა ვლავრი დიდი საფლავის წინაშე“.

ხალხი უწყვეტი მდინარებით აწყდებოდა ხელოვნების სასახლეს, სადაც ესვენა ვანო. თუმცა სასახლეში შესვლანებადართული იყო დილის 9 საათიდან ღამის 10 საათამდე. ხალხი არც ნაშუალამეცს იშლებოდა.

* * *

მუხის კუბოში განაბულა „ტკბილ ჰანგთა მეფე“. ფრაცითა და ქათქათა პერანგით ალფრედოვით მორთული ვანო თითქოს სცენაზე გამოსასვლელად ემზადება.

დარბაზში ახალგაზრდა ქართულ მუსიკოსთა ორკესტრი უკრავს.

სტუდენტები და მოწაფეები რიგში ჩამწყკრივებულნი მოდიან, ყვავილებით ამკობენ ცხედარს.

არასოდეს არ ყოფილა ამ კერქვეშ ამდენი ყვავილი და ასეთი ზევდა.

მომღერალი პოპოვა ფარვანასავით დასტრიალებს ვანოს გვირაგვინებს, ფრთხილად ალაგებს, რომ ერთი ყლორტიც არსად მოტყდეს.

საპატიო ყარაულში ერთმანეთს სცვლიან მწერლები, მსახიობები, მუსიკოსები, მუშები, მეცნიერები, საზოგადო მოღვაწენი. და განა მართო ქართველები არიან აქ?

გაფითრებული ვასო აბაშიძე ლანდივით უახლოვდება ვანოს სასთუმალს. დიდხანს ჩასცქერას იგი შესანიშნავი მომღერლის სახეს, თვალს ველარ აშორებს და დამკნარლოყებზე დაპაღუპით ჩამოსდის ცრემლი. დარბაზში ემილ კაპელნიცკის ჩელო აქვითინდა:

„თავო ჩემო“...

ვინ მოსთვლის, რამდენჯერ აუცვენსება ვანოს თავისი მეგობრის ეს საყრავი. ამიტომ ასე გულსაყლავად ჟღერს ახლა იგი პატრონის ხელში.

ვანომ უკვდავება მიანიჭა ამ დიდებულ ჰანგს და ამავე ჰანგმა გაისტუმრა ის უკვდავებაში: „დაისწი“ პირველად შეასრულა ვანომ „თავო ჩემო“ და პირველად ვანოს გასვენებაზე გაისმა იგი ჩელოს ცალფა შესრულებით.

* *

ოცზე მეტი წელი გავიდა ვანოს გარდაცვალების შემდეგ. რამდენ პანაშვილს დაესწრებოდათ ამ ხნის განმავლობაში, რამდენი სამგლოვიარო ჰანგი მოგვისმენია. ცრემლიც ბევრი გვიღვრია და სხვის თვალზედაც გვინახავს ცრემლი, ბევრი გულცივად დგას, მაგრამ როდესაც „თავო ჩემოს“ პირველი აკორდი აჟღერდება, რაღაც სხვაგვარი ჟრუანტელი დაუვლის

ხალხს და ამ აკორდთან ერთად ყველა ფეხს მოინაცვლებს, შეიშმუშნება და ყველას ერთბაშად მოსწყდება ცრემლი.

ეს საერთო სინანული და გულდაწყვეტა ვანოს მოგონებებიდან მომდინარეობს. ეს ცრემლი ვანოდან მოდის, რადგან ვანომ დაიწყო „თავო ჩემო“ ოპერაშიც და პანაშვიდზედაც. დაიწყო და დაამთავრა კიდევაც... თავისი სიცოცხლე.

კუბოსთან დგანან ძმები ფალიაშვილები.

ზაქარია თვალს ვერ უმაგრებს „გრაალის კოშკიდან ჩამოსულ ბრწყინვალე რაინდს“. თითქოს კუბოში ასეენია არა ვანო სარაჯიშვილი, არამედ მისი „დაისი“ და „აბესალომი“. ხვალ მიწა დაჰფარავს ამ მუხის კუბოს და დაიმარხება ზაქარიას პოეტური ოცნებაც.

სევდით გაჟღენთილ ჰაერში კვლავ „თავო ჩემოს“ ჰანგი გაისმა.

ზაქარიამ მწუხარებით მოჰკუმა ტუჩები. ლაყლაყი ნიკაბთან ცრემლი გაესკვნა.

ველარ გაუძლო... განერიდა.

ძმები ფალიაშვილები დავით კლდიაშვილმა და კოტე ჰაყაშვილმა შესცვალა. „ქართველ სერვანტესს“ უსაზღვრო სევდა ჩაღებია ჰკვიან თვალებში. თითქოს უფრო მოხრილა....

ხვალ ვანოს გამოთხოვების დღეა. ნაშუადღევს მესამე საათი დაიწყო. ხალხი მაინც აწყდება სასახლის კარებს. დარბაზში ზედიზედ გამოდიან სხვადასხვა გუნდები და ორკესტრები. უკრავენ, გალობენ და ცრემლი სდით. მხატვრები, მსახიობები, ნათესავები, მეგობრები თავს დასტრიალებენ მიცვალებულს. გულმოდგინედ აკვირდებიან სახის ყოველ ნაკეთს, რათა არც ერთი დამახასიათებელი წერტილი არ დარჩეთ შეუნიშნავი — სამუდამოდ ჩაიმარხოვნ გულის სიღრმეში.

ქართველმა პოეტებმა უდიდესი გულისტკივილით გამოიტირეს ვანო სარაჯიშვილი, მშვენიერი ლექსები მიუძღვნეს მას. და განა მარტო პოეტებმა? ერთ მოზრდილ წიგნს გაავსებდა ვანოსადმი მიძღვნილი ლექსები.

ვანოს გამოსვენება დანიშნული იყო კვირას 12 საათზე, მაგრამ იმ დღეს მტკვარი ახალ კალაპოტში გადაუშვეს და მთავრობის წევრები ზაპესში გაემგზავრნენ. გამოსვენება 3 საათისათვის გადაიდო.

ამისათვის კაცს არ მიუქცევია ყურადღება: ხალხის ტალღა დიდიდანვე მიაწყდა ხელოვნების სასახლეს.

3 საათისათვის ახლომახლო ქუჩებში გავლა გაჭირდა, ხოლო მაჩაბლის ქუჩაზე ადგილიდან დაძვრაც კი არ შეიძლებოდა. შენობები წითელ-შავნარევი მატერიალით და მწვანით მოურთავთ. შიგადაშიგ ვანოს დიდი პორტრეტებია. ბევრგან ვანოს სურათს ჰყიდიან, მაგრამ ვინ მიუღება?

კოტე მარჯანიშვილი დამხმარეთა მთელი რაზმით დაჰქრის წესრიგის აღსადგენად. რა გაარღვევს შეგროვილ ზღვა ხალხს! ყველა ცდილობს უკანასკნელად მოჰკრას თვალი ადამიანს, რომელიც მთელი სიცოცხლის მანძილზე ხიბლავდა მის სულსა და გულს.

მილიციის დამხმარედ ჯარის ნაწილებიც გამოიწვიეს.

ხელოვნების სასახლეში შესასვლელად კომისიამ საშვები შემოიღო. სასახლე ვერ იტევს გვირგვინებსა და თაფულებს, ამიტომ ისინი მაჩაბლის ქუჩაზეა დაზღვავებული.

დარბაზში სამარსებული სიჩუმეა. ეს უფრო სწეწს ადამიანის სულსა და გულს. მოულოდნელად ვიღაც აქვითინდა... და თითქოს ხალხმა შეება იგრძნო, წამსვე საერთო ქვითინი გაისმა.

ვანოს კუბოს მისი მეუღლის გვირგვინი ამკობს. ირგვლივ ოპერის, საოპერო სტუდიისა და ლეონიდ სობინოვის მიერ მოართმეული გვირგვინებია. თავთან არის შესანიშნავი ყვავილოვანი ქნარი სახელმწიფო კონსერვატორიისაგან.

ა. ჩუგუნოვი, ი. ბროდსკი და ე. კაპელნიცკი ასრულებენ ჩაიკოვსკის შესანიშნავ ტრიოს — „დიდი არტისტის ხსოვნას“.

შემდეგ პიანისტი ვლადიმერ გოროვიცი უდიდესი განცდი-
თა და ოსტატობით ასრულებს ლისტის „გასვენებას“. თითქოს
ფორტეპიანოს აკორდები ცრემლით გაჟღერებული ბელტები-
ვით სცივია კუბოზე.

მოვიდნენ მთავრობის წევრები. მოაწია გასვენების დრომ.

საპატიო ყარაულში დგანან: ვასო აბაშიძე, ი. ფალიაშვი-
ლი, ნ. გოცირიძე, კ. მაყაშვილი. ხელოვნების მთავარი სამმარ-
თველოს სახელით სიტყვას ამბობს ი. გედევანიშვილი. შემდეგ
გამოდის კომპოზიტორი მ. მ. იპოლიტოვ-ივანოვი. ხელოვნე-
ბის სასახლესთან დგანან ორგანიზაციათა დელეგაციები, ჯა-
რის ნაწილები, მომღერალთა გუნდები და სასულე ორკეს-
ტრები. შეფერთებული გუნდისა და ორკესტრის სამგლოვიარო
ჰიმნი გულამოსკენილ ქვეთინს იწვევს მთელს ხალხში.

* *

გამოასვენეს.

კუბო ვარდ-ყვავილთა ტბაში მოსცურავს, სწორედ იხვევს,
როგორც ნატრობდა ვანო. მაგრამ მსგავსი რამ არასდროს
ფიქრად არ მოსვლია — ყვავილმა გზა გადაუღობა და სამა-
რისკენ აღარ უშვებს.

ათი ორკესტრი ერთად უკრავს. დროშები წითელ ტალღე-
ბივით იხრებიან და გზას უთმობენ დიდ მომღერალს.

უთვალავ ხალხში ერთი კაცი ამაღლებულა და გრძელი
მკლავები გაუწვდია. ისლივით მიმდგარ ყანაში ტოტებვა-
შლილ კაკლის ხესა ჰგავს: მაგიდაზე შემდგარი კოტე
ფოცხვერაშვილი აკადემიურ გუნდს ლოტბარობს. გუგუნით
ისმის „სულთათანა“.

ქალაქის საბჭოს, მთავრობის სასახლის, რუსთაველის
თეატრისა და კონსერვატორიის წინ შეჩერდა პროცესია.
პროცესია კი არა... კუბო.

ხალხი ზღვასავით დგას — კუბო თავების ზემოთ მისცუ-
რავს.

— გამიშვით, თქვენ თუ არ მიღიხართ, მე გამიშვით წინ —
ბობოქრობს ერთი.

— სად გაგიშვათ, აქ ასაფლავებენ.

— აქ რა უნდა, ერეენის მოედანი არაა?

— ოპერის თეატრთან ვართ.

— რამ მიმიყვანა, ფეხი არ გამიდგამს!

ადამიანი — მასას მიჰყავს. მასა კი თითქოს მიწაშია ჩალურ-სმული: ხელოვანთა სასახლიდან ოპერის თეატრამდე ნემსი არ ჩავარდება. თითქოს დედამიწიდან უთვალავი ჰიანჭველა ამო-ხეთქილა და წარღვნასავით მოსდებია ქუჩებს, ფანჯრებს, აი-ვნებს. ხეებს შესევია, სახლების სახურავზეც აღოღებულა და ამ ორომტრიალში თოვლის ფანტელივით ელვარებენ ცხვირ-სახოცები, პეპლებივით ფარფატებენ გაქათმებული ლეჩა-ქები.

რამდენი ცრეპლი დაიღვარა! რამდენი ბავშვი ასცდა მშო-ბელს, რამდენს გული შეუღონდა.

სალამოს ექვსი საათია, და მხოლოდ ახლა მიაღწია ვანომ თავის სამუდამო საგანეს — ოპერის თეატრის ბაღს.

უკანასკნელ სიტყვას ეუბნებიან ვ. შარაშიძე და ს. ევლახი-შვილი.

აივანზე ორკესტრი ასრულებს ნაწყვეტებს „აბესალომ და ეთერიდან“. ამ დიდებულ ჰანგს უკანასკნელად ისმენს ახლა აბესალომი.

მისწყდა „აბესალომის“ ჰანგი. გაისმა „დაისის“ მელოდია — „მწუხრი დაიწყო“. მომღერალი პოპოვა ასრულებს მაროს ტი-რილს. იგი ახლა სამუდამოდ ეთხოვება საყვარელ ჰალხაზს.

„...მწუხრი დაიწყო, ბედმა რა მიყო,
სიცოცხლე ჩემი მან თან წაიღო...“

რადაც აუწერელი გულთათქმით გაისმის ახლა ეს სიტყვე-ბი. პოპოვას ცრემლი სდის, სული ეხუთება და მაინც მღე-რის. უკანასკნელად გადმოჰხედა გაქვავებულ ვანოს და გული წაუვიდა.

თბილისში შემთხვევით მყოფ პოეტ სერგეი ესენინს სიზმარში ჰგონია თავი. გარეტებული გრანდიოზულ სანახაო-ბით.

კუბო საფლავში ჩაუშვეს.
ხალხმა დაიჩოქა.
ყვავილის ზეინმა დაჰფარა მიწა.
საფლავზე გადატეხილი სალამური დაადეს.
დაბინდდა — მწუხრი დაიწყო.

ფარდა კვლავ აიწია

კოტე მარჯანიშვილი არ დაეთანხმა კომისიის დადგენილუბას ეანოს ხსოვნის აღსანიშნავი სპექტაკლის გადადების შესახებ. მაგრამ რადგან გასვენებამ სალამოდე გასტანა, სპექტაკლი 22 ნოემბრისათვის გადაიდო.

— „აბესალომი“ უნდა დადგათ, — გამოაცხადა კოტემ. განცვიფრდნენ. სიტყვა შეჰკადრეს.

— უაბესალომოდ?

— ისტორიას არ ახსოვს მსგავსი რამ!

— რა ვუყოთ... კაპელნიცკი დაუკრავს აბესალომის პარტიას სცენაზევე...

კაპელნიცკის ფერი ეცვალა.

— ბატონო კოტე, მე ისეც განადგურებული ვარ...

— მით უფრო!

— მოგესვენებათ, ზაქარია ფაღიაშვილმა საგანგებოდ დასწერა „თავო ჩემო“ ჩელოსტვის და მე მხვდა წილად უბედურება...

მით უფრო!

— სიზმარში მგონია თავი... გთხოვთ ამაცდინოთ ეს წამება. ვერ გავუძლებ, ბატონო კოტე, ღმერთს გეფიცებით, ვერ გავუძლებ.

— ვერც მე ვუძლებ... ეანო სულ ვერ უძლებდა!

კაპელნიცკი ახალი განსაცდელის წინ აღმოჩნდა. მეგობრები შემოეხვივნენ.

— ემილ, რას სჩადი, არ დასთანხმდე! იცი, რას ნიშნავს ეს?

— რა ვიცი... აი, მან იცის! — და სწრაფი ნაბიჯით მიმავალ მარჯანიშვილზე მიუთითა.

22 ნოემბერს კაპელნიცკი ზღაზნვით შევიდა თეატრში. დარბაზში ტევა არ არის.

ტანჯვის სპექტაკლი დაიწყო.

აი, ეთერმა დაამთავრა „დედინაცვალი“ და ახლა თეთრად მორთული ვანო სცენაზე უნდა შემოიჭრას.

მის ნაცვლად სინათლის შუქი დადის.

ბევრმა უნებურად წამოიწია ადგილიდან.

პარტერში ქვითინი ჩმის.

სცენაზედაც დაბალუპით ჩამოსდით ცრემლი.

კაპელნიცკიმ მიმოიხედა. გააყრუოლა. მწვავე ფიქრი ნემსივით ესობა ტვინს, სულსა და გულს:

— ფალიაშვილმაც მე მაწამა — „თავო ჩემო“ დამაკვრე-
ვინა ვანოსათვის. თითქოს ჩემს სიკვამლეზე ვუგალობე უკანას-
კნელი სულთათნა. ახლა... ნეტავ ჩაინგრეს ეს თეატრი და თან
ჩამიტანოს, ოღონდ გადავრჩე. ირგვლივ ქვითინია — სცენაზეც
და პარტერშიც. როგორ დავუკრა?! მართლა ჯამბაზი ხომ არა
ვარ...

მაგრამ ფიქრის დრო აღარ არის. ლოტბარმა წკებლა
უჩვენა. ძველმა ოსტატმა მთელი ძალ-ღონე დასჭიმა, მოკუ-
მულ ტუჩს კბილი დაადგა და აი, ვანოს ნაცვლად ამღერდა
ჩელო:

„მე ბანი-ბანად გეძებდი...

ხალხი შეირხა.

კაპელნიცკიმ თვალი შეავლო ამას და... შედრკა.

„ბეწვის ხიღბეა“ ახლა მისი წონასწორობა. საკრავის ნაც-
ვლად თითქოს ვანოს გული უჭირავს ხელში.

— ემილ, ნაცადო მეგობარო, არ შემარცხვინო — ჩასჩურ-
ჩულა იდუმალმა ხმამ. თითქოს... ვანომ ღიმილით გამოსტა-
ცა საკრავი და განაგრძო თავისი პარტია:

...შენ ბაღი-ბაღიად გეძინა,

გაგეხსნა ოქროს საკინძი;

ბროლის გულ-მკერდი გეჩინა...

დარბაზში სამარისებური სიჩუმეა. ხალხი თითქოს ეკალზე ზის.

კულისებში ბორგავს მარჯანიშვილი. პაპიროსა ეწევა, ბოლ-
თასა სცემს.

მესამე აქტის შემდეგ კაპელნიცკი ცუდად გახდა. თეატრში
მყოფმა ექიმმა აღმოუჩინა დახმარება. კოტემ ერთხელ კიდევ
შემოუძახა. ძალა მოიცა.

კოშმარულ სიზმარს და საშინელ სინამდვილეს ჰგავდა ეს
სპექტაკლი.

თავჩაქინდრული ხალხი უხალისოდ გავიდა თეატრიდან.

ვანოს შემდეგ

მილანიდან დაბრუნდა სანდრო ინაშვილი. მუხლი მოიყარა
ვანოს საფლავზე და მის გადატეხილ სალამურს ცრემლი აფრ-
ქვია.

წლისთავზე კვლავ განიმეორა კოტემ „ახესალოში“ უბე-
სალომოდ. ემილ კაპელნიცკი ახლა უფრო ვაჟკაცურად შეხვდა
თავის ზვედრს და შესანიშნავად ჩაატარა მთელი პარტია. უჩ-
ვენეს ნაწყვეტები „მამის მკვლელიდან“, რომელშიც ვანო მო-
ნაწილეობს.

პრესამ დიდი გულსტკივილით აღნიშნა საამაყო მომღერ-
ლის წლისთავი. ბევრი შესანიშნავი მოგონება გამოქვეყნდა.
სახელწიფო კონსერვატორიაში კვლავ დაარსდა ვანოს სახე-
ლობის სტიპენდიები. ხალხმა წარბეჭადი სიმღერები შეკმნა
ვანოზე. მეტად პოპულარული გახდა სიმღერა:

„ოპერის ბაღში ვარსკვლავი ბრწყინავს,
ცივს სამარეში ვანოა სძინავს...“

ვანოს სიკვდილის შემდეგ კიდევ ეწვია თბილისს ქართველი
ხალხის მეგობარი, დიდი მომღერალი ლეონიდ სოზნოვი.

ემილ კაპელნიცკი დაესწრო ერთ შეკრებას, სადაც ეს მომ-
ღერალი იყო მოწვეული. ჩამოვარდა საუბარი ქართულ ოპე-
რებზე, მომღერლებზე. კაპელნიცკი შეეკითხა სოზნოვს — რა

აზრისა ხართ ვანო სარაჯიშვილის მიერ ნადირის პარტიის შეს-
რულებათზეო. სობანოვმა უპასუხა:

ვანო სარაჯიშვილს ნადირის პარტიაში
ტოლი არ ჰყავდა, იგი უნიკუმი იყო.

კაპელნიცკის ბევრჯერ მიუღია მონაწილეობა ამ ოპერაში.
მსოფლიოში განთქმულ მომღერლებთან ერთად, მათ შორის,
სობანოვთანაც. იგი კატეგორიულად იცავდა ვანო სარაჯი-
შვილის უპირატესობას.

ძველი მუსიკოსი ბედნიერად სთვლიდა თავს, რომ მისი შე-
ხედულება დაადასტურა ისეთმა დიდმა ავტორიტეტმა, რო-
გორიც სობანოვი იყო.

ვანოს შესახებ უცხოეთშიც დიდხანს არ შეწყვეტილა სჯა-
ბასი. საქართველოდან ჩამოსულ პირთ თანაგრძნობით ესაუ-
ბრებოდნენ იტალიელი და სხვა ტომის მუსიკოსები „საუცხოო
ქართველი ჰაბუკის“ — ვანო სარაჯიშვილის შესახებ. იგონებ-
დნენ მის მომჯადოებელ ხმას, გრძნობიერ სიმღერას, იშვიათ
ტემპერამენტს. ხმების ჩამწერი საზოგადოების ძველმა თანამ-
შრომელმა ბარბარინიმ, მილანში, სანდრო ინაშვილს პირვე-
ლად „ხუტუტუთიანი და შავგვრემანი ტენორი“ ჰკითხა. სიკვ-
დილი რომ გაიგო, გული დაეწვა.

1927 წელს, ამსტერდამში, ლ. ისეცკის შალიაპინმა ჰკითხა:

— როგორაა შესანიშნავი მომღერალი ვანო სარაჯიშვილი?

ძალიან ეწყინა მისი სიკვდილი. დიდხანს იმწუხრა და
ბევრი რამ მოიგონა.

— ჯერ კიდევ აქ რომ მეცადინეობდა და მღეროდა, მაშინ-
ვე ვუწინასწარმეტყველე დიდი არტისტული კარიერა და აკი
არც შევმცდარვარ. რა წარმტაცი ხმით, უბადლო მუსიკალუ-
რი სმენით და ტემპერამენტით დაჯილდოებული ჰაბუკი იყო!

მსგავსი მოგონებები ძალიან შორს წაგვიყვანს.

მომღერალს ეამთა ვითარებაში გაქრობა ელის, მაგრამ უკ-
ვდავია ზაქარია ფალიაშვილის შემოქმედება და ამასთან ერთად
უკვდავი იქნება ვანო სარაჯიშვილიც. მის სახელს „ეთერიანის“
ზღაპარივით შემოინახავს გულში ხალხი და რაც უფრო მეტი

დრო გავა, რაც უფრო აყვავდება ქართული მუსიკალური კულტურა, უფრო მეტი შარავანდელით შეჰმოსავს მას.

მომღერლის წიგნი მისი ვოკალური ჩანაწერებია. ამ წიგნს სათუთი მოვლა ესაქიროება. თავი უნდა გადავდოთ, შევავროვოთ და გავამრავლოთ ვანოს მიერ დამღერებული ფირფიტები, რომლებიც ჩვენთვის ახლა განუშეორებელ განძს წარმოადგენენ. სანდრო ინაშვილმა ვერ აღმოაჩინა მილანის ოფიციალურ საცავებში ვანოს ფირფიტები. ჯერ ერთი, გულდასმით უნდა ძებნა და მეორეც—შეუძლებელია რომ ოჯახებში არა ჰქონდეთ. ვანოს იტალიური ფირფიტები მე თბილისშიაც მეგულებს. მივაწოდოთ შთამომავლობას. მიახლოებული წარმოდგენა მაინც იქონიონ ვანოზე.

• •

კოტე მარჯანიშვილის მიერ აწეული ფარდა არ დაშვებულა. ქართულ ოპერას ბედმა გაუღიმა. ვანოს დაკრძალვიდან სწორედ ათი დღის შემდეგ „დაისში“ პირველად გაისმა ნიკო ქუშიაშვილის შესანიშნავი ხმა. დაოპლებულ სცენას იმედის შექმა მოანათა. კაბუც ნიკოს ვანო სარაჯიშვილმა დაულოცა გზა ოპერისაკენ. მკექარე ფორტე და ლირიზმით აღსავსე პიანისიმო ნიკოს შესაძლებლობას აძლევდა უშიშრად გასულიყო ისეთ „ბეწვის ხიდებზე“, როგორიც არის „თავო ჩემო“, რადამესისა და აიდას დუეტი ბოლო აქტში და მრავალი სხვა ადგილები. დიდი ენერგიით მღეროდა ნიკო „აბესალომს“ და დრამატული ტენორის მთელს უფრცეს რეპერტუარს. მისი მეტად ორიგინალური და დიდი დიაპაზონის შემცველი ხმა „ქართულად ჟღერდა“, ქართული მელიზმების წარმოქმნის უნარით იყო აღჭურვილი. ვანოს ხსოვნისადმი მიძღვნილ საღამოებზე ნიკო შავი ჩოხა-ახალონით მორთული გამოდიოდა; ასრულებდა „თავო ჩემოს“ და სხვა ქართულ სიმღერებს. სამშობლოს გარეთაც დიდად გაითქვა სახელი. მოსკოვში ერთმა პროფესორმა მიქო — რადიოთი ყოველთვის დიდი სიხარულით ვისმენ თქვენს შესანიშნავ ტენორს ქუმსიაშვილსო. ლენინგრადის გასტროლების დროს პრესა წერდა:

გერმანიის ბოლო არიის შესრულებით (ჩაიკოვსკის „პიკის ქალი“) ნ. ქუმსიაშვილმა ლენინგრადის საზოგადოებრიობის ყურადღება მიიქციაო. შესანიშნავად გამოვიდა ნ. ქუმსიაშვილი „ოტელოში“. მთელი წლების განმავლობაში ნიკო ერთგულად ემსახურებოდა მშობლიურ სცენას. ბევრჯერ შეუცვლია ავადმყოფი ამხანაგი და სპექტაკლი არ ჩაუშლია. სამწუხაროდ, ეს მშვენიერი მომღერალი ადრე დაკარგეთ (გარდ. 20 სექტ. 1942 წ.).

ვანოს შემდეგ დაობლებული ოპერის სცენა დაამშვენა აგრეთვე ჩვენმა საამაყო მომღერალმა სახალხო არტისტმა დავით ანდლულაძემ. ხელოვნების უსაზღვრო სიყვარულის გავლენით ამ ადამიანმა პირდაპირ სასწაულს მოხდენა შესძლო: ძირფესვიანად გარდაქმნა და სულ სხვა გზით წარმართა თავისი ცხოვრება. დიდი ნებისყოფითა და პრინციპულობით მიაღწია ბუნებრივი ნიჭის აყვავებას. სწავლობდა პროფესორ ვრონსკისთან, შემდეგ დიდი დახელოვნება მიიღო სტანისლავსკის სტუდიაში. შესანიშნავი წარმატებით ასრულებდა დრამატული ტენორის წამყვან პარტიებს მოსკოვის დიდ თეატრში. ბევრჯერ გეასახელა მოძმე რესპუბლიკელებშიც. დავით ანდლულაძეს პროფ. ევგენი ვრონსკიმ მიუძღვნა საკმაოდ დიდი ნაშრომი — „როგორ აღიზარდა მომღერალი“.

დავით ანდლულაძე იშვიათი ვოკალური კულტურით აღჭურვილი მომღერალია. განსაკუთრებით აღსანიშნავია მისი დიაპაზონი და ლამაზი ბგერა. თავისი მდიდარი ვოკალური მასალა-მომღერალს სავესებით დამორჩილებული და კულტურულად ათვისებული აქვს. დიდი განცდით ასრულებს „აბესალომს“. იგი ამ პარტიაში ალალ ცრემლის ღვრამდე მიდის და თავის სცენურ მეგობრებშიც ასეთსავე გულწრფელ ცრემლს იწვევს. უბადლოა მთელ რიგ ფრიად საპასუხისმგებლო პარტიებშიც, რომელთა ჩამოთვლას აქ არ შევუდგებით. რაც მთავარია, დავით ანდლულაძე სისტემატურად მუშაობს თავის თავზე, და ამ მომღერალს ჩვენ ყოველ სპექტაკლში ვამჩნევთ წინსვლას.

ნიკო ქუმსიაშვილსა და დავით ანდლულაძესთან ერთად მცენაზე გამოვიდა განთქმული ლირიკული ტენორი დავით ბადრიძე, რომელმაც მთელს საბჭოთა კავშირში მოიხვეჭა სახელი. იგი მრავალმხრივი ბუნებრივი ნიჭით დაჯილდოებული ადამიანია: ისე კარგად ეხერხებოდა ხეზე ამოკრა — მეჩუქურთმეობა, რომ მამამ უცხოეთიდან გამოუწერა ხელსაწყო. მშვენიერად უცრავდა ვიოლინოს, ძერწავდა ქანდაკებებს და თვალსაჩინო სპორტსმენი იყო. გარდა ამისა, დავით ბადრიძე არის პირველი ქართველი ექიმი, რომელიც შემდეგ პროფესიონალი მომღერალი გახდა.

დავით ბადრიძეს ნამღერი აქვს საბჭოთა კავშირის თითქმის ყველა თვალსაჩინო სცენაზე. ისეთ თეატრებში გამოსულა, სადაც ქართველ მომღერალს ფეხი არ დაუდგამს. დამღერებული აქვს რამდენიმე ათეული ფირფიტა, რომელთა შორის ბევრი დიდი წარმატებით სარგებლობს უცხოეთშიაც. ამ მხრივ იგი ყველაზე ნაყოფიერი და პოპულარული ქართველი მომღერალია.

არას ვამბობთ ჩვენ აქ იტალიაში განსწავლულ მომღერალ ვალერიან ქაშაკაშვილზე და ვანოს შემდეგ გამოსულ სხვა მომღერლებზე, რადგან ამ შემთხვევაში მხოლოდ ვანო სარაჯიშვილის რეპერტუარის პირველი მემკვიდრეები გვანტერესებს.

საბჭოთა ხელისუფლების დროს უჩვეულოდ აყვავდა ჩვენი მუსიკალური კულტურა, დაიწერა შესანიშნავი ოპერები, სიმფონიები, მშვენიერი მომღერლები დაწინაურდნენ.

რაოდენი სიხარულით აღივსებოდა ვანოს ალალი გული, ჩვენი ნიჭიერი ახალგაზრდობა ასე გუნდ-გუნდად რომ ენახა სცენაზე. იგი სულსა და გულს ლევდა ყოველი ნიჭის გამოჩენისათვის.

ჩვენი სამშობლო ვაჟკაცური ტრადიციების, მეგობრობისა და გაპტანობის ქვეყანაა. სიმღერა ისე სჭირია ქართველი ადა-

მიანის სულს, როგორც თვით პაერი და სიყვარული. სიმღერა ჩვენს სისხლ-ხორცში გამჭდარი ნიჭია, ვანო ამ ნიჭის გვირგვინია, სინიღისია.

• •

გაივლის ხანი გარდუვალ მარადისობას ჩაჰბარდება ჩვენი ურემი... საქართველოს ვზატყეცილებზე ხარების ნაცვლად კიდევ უფრო მეტი ავტომანქანები ისრიალებენ, მაგრამ რა მოჰკლავს ჩვენს ღიღებულ ხალხურ სიმღერას, რა მოჰკლავს „ურმულს“?

და აი, ლაზათიან ქართულ სუფრასთან აღგება დაუდგა, ბრგე თამადა, თეთრ ულვაშს გადიგრებს და მოკლედ მოსკრის:

— სამარადისო დიდება ჩვენს განთქმულ წინაპარს, რომელსაც ხალხი საქართველოს ბულბულს ეძახდა. სწავლულებიც მოგახსენებენ და სხვადასხვა წიგნებშიც ამოგვიკითხავს. ნეტარება მის აკვანს, მის იავნანას. დიდება ჩვენს მშობლებს რომლებმაც დაგვებარეს და გაგვაგებინეს. ვანო სარაჯიშვილის ხსოვნისა იყოს...

ყველა მყისვე წამოიჭრება და სასმისს აივსებს. ერთ-ერთი მაინც, ალბათ, შესთხოვს თამადას სიტყვას და იქნებ წვეთი ცრემლიც ჩაგორდეს შვინდისფერ თასში.

დასცლიან, დააყირავენ და სასმისებს ეამბორებიან.

— აბა, ბიჭებო, საკადრისი რამი

მოხუცი ცალ წარბს შეათამაშებს, და აგუგუნდება ჩვენი დიდებული ხალხური სიმღერა — ბრძნული, როგორც რუსთველის ლექსი, გიუმჟი, როგორც ვანო სარაჯიშვილი.

ასე იქნება მუდამ, რადგან ვანოს პიროვნებაში გენიალურად იყო შერწყმული ხელოვანი და მოქალაქე, მისი ხმის ტემბრით „თვით ბუნება“ მონარნარებდა, ხოლო როცა „ურმულს“ მღეროდა... ქართველი ადამიანი „მიწის სუას“ გრძნობდა-

მიწას კი... მარადიული ჰეშმარიტების „სუნი“ აქვს.

მიწა სამშობლოა, უკვდავებაა.

• •

მომავალი თაობა ახალ ვანო სარაჯიშვილებს მისცემს სამშობლოს.

მოვლენ ისინი — ათასი აბესალომები და მალხაზები.

მოვლენ, უბადლო ქართველი მოპლერლები და უფრო მალლა ასწევენ მშობლიური ოპერის დროშას.

ქართველი ერი მთელს მსოფლიოში იამაყებს მათი სახელით.

პირველი ბუღბუღი კი არასოდეს არ დაბრუნდება, მაგრამ იმითაც იამაყებს ჩვენი სამშობლო!

• •

ოპერის თეატრის ბაღს „ეთერი“ ჰქვია. ამ ბაღში ვანოს გვერდზე დამარხეს ზაქარია ფალიაშვილიც. იქვეა ნიში კოტე შარჯანიშვილის ფერფლით.

ამ სამ საფლავს საუკუნეთა მანძილზე შეინახავს თავის გულში ქართველი ერი.

აბესალომი კვლავ... ეთერთანაა. რა გასთიშავს ამიერიდან მათ!

ქართული მიწა არასოდეს არ აღმოაცენებს ვანო სარაჯიშვილის გულზე მურმანის ეკალს.

1944 წელი. თბილისი.

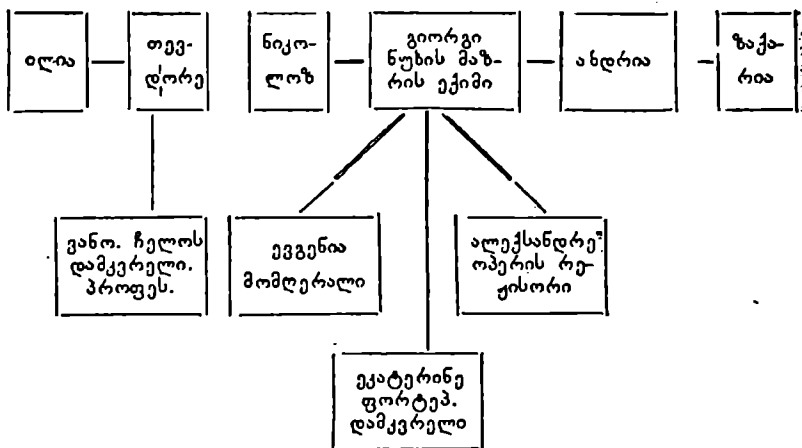
სარაჯიშვილთა შტო

ძმები

სოლომონ — თბილ. ქალაქის თავი XIX საუკ.
30-იან წლებში. გარდაიცვ. უშვილო.
ივანე — ამის შვილია ალექსანდრე (1851—1914) —
მწერალი, მკვლევარი, „ივერიის“ რედაქ-
ტორი ილიას შემდეგ.
მიხეილ — ამის შვილია პეტრე (1823—1887) —
ვანოს მამა.
ზაქარია — ამის შვილია დავით (1848 — 1911) —
ცნობილი მწერალი, ქველმოქმედი.

პეტრე მიხეილის-ძე სარაჯიშვილის ძმები

(ვანოს ბიძები)

გარდა ამისა — ხუთი და.

პეტრე მიხეილის-ძე სარაჯიშვილი (1823—1887 წ.)
(ენოს მამა)

პირველი გეუღლე — ნინო, ვაჩნაძის ასული

მიხეილ
1859-1920

ალექსან.
1864-1921

კოსტ.
1868-?

ოომა
?-1943

ქეთევან
?-1899

სოლომონ
1861-1936

აპოლონ
1866-1939

ვლად.
1869-?

ზაქარია
?-1907

პეტრე—პროფესორი
(ნეუროპათოლ.)
ღები: ნინო, თამარი.

მეორე გეუღლე — ეფემია სოლომონის ასული
რუსიშვილი-ჟორჩიბაში (1844—1901 წ.)

ანდრო
1877—1945

ვანო
1879—1924

გიორგი
დაიბ. 1881

ილია
დაიბ. 1883

სოფიო
1885-1922

კოტე + 1925
მომღერ.

ოლღა
მომღ.

შ ი ნ ა რ ს ი

1. სარაჯიშვილთა გვარეულობა	6
2. ვანო სარაჯიშვილის ნათესავთა წრე	7
3. ვანო სარაჯიშვილის მშობლები	15
4. ვანოს ბავშვობა	17
5. თბილისის სამუსიკო სასწავლებელში	21
6. სანდრო კაციაძის გუნდში	23
7. კავკასიის მესამე ათასეულში	25
8. სარაჯიშვილთა გუნდი	29
9. სიმღერის პირველი გაკვეთილები. გ. ვ. მაჩაბელი	30
10. „რას მიქვიან ტბილი სიტყვა“. მოხიბლული მოხელე. სახაზინო პალატა. ილია ჭავჭავაძის განაჩენი	31
11. „ქართული საღამოები“. რუსეთში მყოფი ქართველობა	35
12. პროფესორი პრიანიშნიკოვი. „ფაუსტის ძალა“	43
13. ალექსი აკაკის-ძე წერეთელთან	45
14. პროფესორი პანაევ-კარცევა. მელიტონ ბალანჩივაძის ექვი. სარაჯიშვილის „დემონი“	48
15. ქართული საოპერო დასის შედგენის ცდა პეტერბურგში	54
16. იტალიელებთან	57
17. სულთან კრიმ-გირეი. გასტროლები თბილისში	59
18. იტალიაში. „სარაჯინი“, კუპრინის ნახტომი	70
19. იტალიიდან დაბრუნება. თბილისში. პეტერბურგში, საოცარი ნაძლევი. ნაპოვნი მარგალიტი	79
20. რომეოს კრინი	94
21. რუსული ოპერის დასში. სარატოვი. თბილისი. მოსკოვი	96
22. „აპოლონი და დიონისო“	104
23. „მარგალიტის მაძიებელნი“	107
24. შორეული აღმოსავლეთის ოპერის თეატრებში ინციდენტი	109
25. ბაქოში	116
26. ვანო სარაჯიშვილი და ქართული ოპერა	118
27. „ქრისტიანე“	125
28. „დემონი“	127
29. „თქმულება შოთა რუსთაველზე“	128
30. „აბესალომ და ეთერი“	128

31. „ქეთო და კოტე“, „ლეილა“	149
32. „ქარბენი“. ვლადიმერ გესხიშვილის ცეცხლი	151
33. „ლაღატი“	155
34. საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების პირველი წლები	155
35. მებასე „აბესალომი“	159
36. იუბილე	163
37. „მამის მკვლელი“	168
38. „დაისი“	179
39. „დაისი“	170
40. უკანასკნელი „აბესალომი“	181
41. ქართული რომანის წორეული სათავეები	182
42. ვანო სარაჯიშვილი და ქართული რომანის	183
43. ვანო — შემოქმედი	199
44. ვანო სარაჯიშვილის ადამიანური იერი	216
45. ვანოს პოეტური ცხოვრების ნამსხვრევები	229
46. უკანასკნელი „თავო ჩემო“	246
47. გადატეხილი საღამური	252
48. ფარდა კვლავ აიწია	263
49. ვანოს შემდეგ	265
50. სარაჯიშვილთა შტო	272

Ш. Каишадзе

Вано Сараджишвили

(На грузинском языке)

Издательство «Хеловнеба»

Тбилиси — 1962

რედაქტორი ა. აღამია
გამომცემ. რედაქტორი კ. გაწერელია
მხატვარი ვ. წერეთელი
ტექნორედაქტორი თ. მამფორია
კორექტორი ლ. ივანისელი

აღიწერა წარმოებას 3/II 62 წ. ხელმოწერილია დასაბეჭდად 11/VI 62 წ.
ქალაქის ზომა 60×90¹/₁₆, ფიზიკურ ფორმათა რაოდენობა 19,
პირობით ფორმათა რაოდენობა 11,3.
ტირაჟი 14.000, შეკ. № 91.

ფასი 1 მ. 40 კ.

საქ. სსრ კულტურის სამინისტროს
მთავარბოლიგრაფგამომცემლობის 1-ლი სტამბა.
თბილისი, ორჯონიკიძის ქ., № 50.

1-я типография Главполиграфиздата
Министерства культуры Грузинской ССР.
Тбилиси, ул. Орджоникидзе, № 50.

